magazin istoric

ANUL IX Nr. 5 (98) MAI 1975

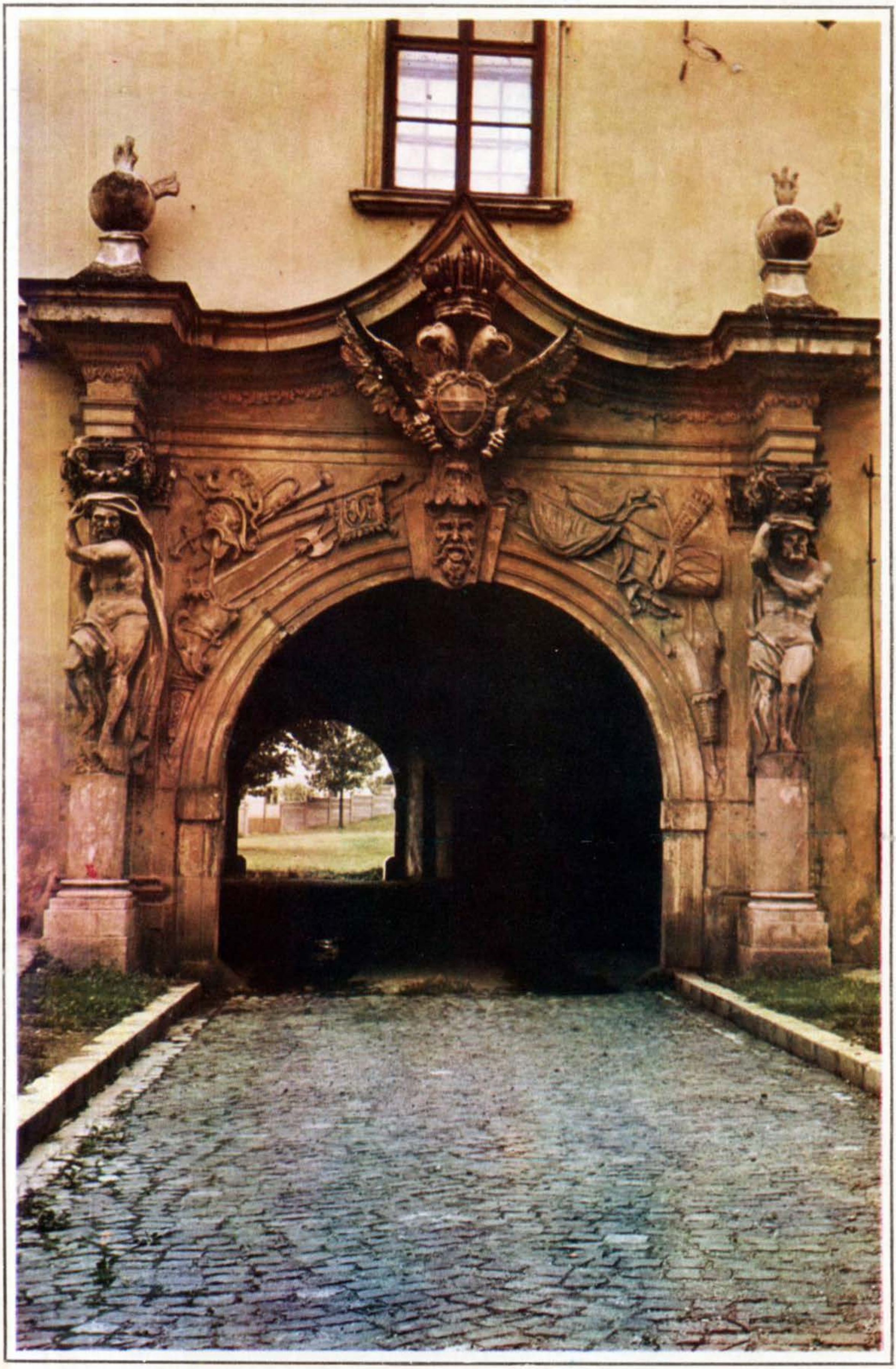

„Figurile legendare ale lui
Mircea cel Bătrîn Ştefan cel Mare,
Mihai Viteazul şi ale altor domnitori,
care au dobîndit mari victorii
în fruntea oştilor române,
vor rămîne de-a pururi în conştiinţa
poporului nostru,
în istoria patriei".

(Programul Partidului Comunist Român
de făurire a societăţii socialiste
multilateral dezvoltate
şi înaintare a României
spre comunism)

MIHAI VITEAZUL
375 ANI

Primul domn al tuturor românilor

DINU C. GIURESCU

Început de noiembrie 1594. Zile de mare tensiune la București. Mihai vodă „își strînse toți boiarii mari și mici din toată țara și să sfătuiră cum vor face să izbăvească Dumnezeu țara din mîinile păgînilor. Și deacă văzură că într-alt chip nu vor putea izbăvi, deci ei ziseră: numai cu bărbăția, să rădice sabie asupra vrăjmașilor". (Letopisețul cantacuzinesc). **În oraș erau aduse trupe, îndeosebi din Oltenia; sosiseră, cu puțin înainte, și 2 000 transilvăneni, sub comanda căpitanului de Făgăraș. Se aflau însă în București și oșteni otomani, tot vreo 2 000, pentru a controla pe voievod. Își amintește cronicarul turc Ibrahim Pecevi, aflat și el în acele zile în Capitală, și găzduit de un vechi prieten al său român: „Eu [Pecevi] l-am întrebat: ce să fie oare?, iar el mi-a zis: dacă vrei să-mi asculți cuvîntul, să nu rămîi aici pînă la chindie și, de asemenea, mergînd la Giurgiu, să nu te lași dus pe gînduri, ci să te străduiești să pleci îndată la Rusciuk și să treci Dunărea cu un ceas mai devreme. Eu [Pecevi] l-am întrebat: care este pricina?; iar el mi-a răspuns: ți-am spus eu ceva? De ce mă întrebi pricina? [...] N-am putut să-l fac să-mi spună din nou acest lucru.** Dar am văzut că orașul nu era ca mai înainte. Aici era o mișcare, o mulțime adunată. **Nici un ghiaur [creștin] nu era liniștit. Atunci, urcîndu-mă îndată în caleașcă, m-am întors în mare grabă. Am venit la Giurgiu..."** (subl. a.)

La 13 noiembrie 1594, acțiunea armată pentru eliberarea țării se declanșează. Din București, ea se extinde pe linia Dunării; se dau lupte la Giurgiu, la orașul de Floci (lîngă gura Ialomiței), la Hîrșova, lîngă Silistra. Tătarii, veniți în sprijinul otomanilor, sînt loviți la Putineiu, Stănești și Șerpătești, împrăștiați și siliți să se retragă (ianuarie 1595). Alte două oști, care aduceau cu ele pe noii domni ai Țării Românești și ai Moldovei, sînt fărîmate de Mihai și de banul Mihalcea; Brăila este eliberată în martie, 1595...

De la 12 000 la 220 000 galbeni

Se împlineau, în toamna lui 1594, două sute de ani de la memorabila bătălie de la Rovine[1]. În cumpănă fusese atunci însuși viitorul patriei. Biruitor, sultanul Baiazid ar fi ocupat toată țara. Dar românii rezistaseră cu izbîndă, apărîndu-și propriile lor legi și întocmiri. Așa cum, cu aproape 120 ani mai înainte, în fața orașului Vaslui[2], trupele invadatoare fuseseră zvîrlite în mlaștinile Racovei și ale Bîrladului, apoi urmărite patru zile, pînă cînd rămășițele lor trecuseră Dunărea, îndărăt. În același an 1594, se împlineau și două decenii de cînd românii moldoveni sub conducerea lui Ion vodă[3], se luptaseră tot cu arma în mînă, pentru aceleași drepturi.

Iar acum, în acest sfîrșit de an 1594, sub cîrmuirea lui Mihai vodă, ca și mai înainte, în anii lui Mircea cel Bătrîn, ai lui Dan II, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Radu de la Afumați, Petru Rareș sau Ion vodă, pentru români problema fundamentală în relațiile lor externe rămăsese aceeași: echilibrarea raporturilor cu Poarta otomană, marea putere dominantă în tot sud-estul european, în așa fel încît existența, continuitatea statelor românești să fie salvgardată; ca poporul nostru, instituțiile sale, opera sa

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1971 și nr. 12/1974.

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1975.

[3] Vezi **Magazin istoric**, nr. 11/1969 și nr. 7/1974.

materială şi spirituală să poată dăinui într-un cadru politic propriu, fără de care este anevoie să gîndim, în trecut ca şi astăzi, la mersul înainte al oricărei colectivităţi, al oricărei naţiuni.

În cei două sute de ani care precedaseră domnia lui Mihai, confruntarea cu puterea otomană ceruse repetate şi grele jertfe. În tot acest răstimp, lupta armată, cu victorii de răsunet, constituise o premisă pentru soluţionarea politică a confruntării. A doua premisă, la fel de importantă, fusese negocierea diplomatică. Prin ascuţişul minţii, sprijinit, în caz de extremă necesitate, pe sabie, ţările române îşi păstraseră fiinţa, ca state separate de acelea ale preaputernicilor vecini. Îşi păstraseră întocmirile sociale, instituţiile, legăturile externe, politice şi economice. Într-o Europă unde dominau, în primul rînd raporturile şi echilibrele pre-care de forţă, unde ţări întregi erau desfiinţate, încorporate în hotarele unor puteri, statele româneşti, de relativ mică întindere, au existat fără întrerupere şi recunoscute ca atare, din secolul XIV.

Recunoaştere, însă, care nu era lipsită de încercări de a fi repusă în discuţie sau mult condiţionată. Cum se şi întîmplase chiar în acest secol, al XVI-lea. La moartea sa, Ştefan cel Mare lăsase Moldova liberă. Haraciul însemna o plată anuală pentru păstrarea păcii. N-a fost vorba, cel puţin într-o primă etapă, de alte condiţionări: **„Aşadar să fie pace făcută** şi acesteia îi punem termen peste trei luni—scrisese Mahomed II, cuceritorul Constantinopolului, în 1456, voievodului de atunci al Moldovei. Dacă **haraciul va sosi la acest termen, atunci să fie pace făcută cu Domnia mea...“**. Dar după anul 1500, Poarta îşi întinsese mult cuceririle, mai întîi în Orientul Apropiat şi nordul Africii; apoi, în sud-estul Europei. Ţările române (Transilvania se constituise într-un principat autonom, tot la 1541) se aflau acum, din Deltă, de-a lungul Dunării, apoi la vest pînă la Oradea, în hotar cu teritorii controlate de armata otomană. Înspre răsărit, Hanatul Crimeii îşi aliniase politica şi acţiunile militare după indicaţiile venite de la Istanbul şi constituia un mijloc suplimentar de presiune.

Noua configuraţie teritorială şi schimbarea echilibrului de forţe în sud-estul european se repercutaseră treptat şi în raporturile româno-otomane. Noi capete de pod cu garnizoane turceşti fuseseră instalate la Brăila şi Tighina; ele se adăugau celorlalte patru existente (Turnu, Giurgiu, Chilia, Cetatea Albă), pentru a supraveghea pe voievozii din Ţara Românească şi Moldova. Banatul devenise, în mare parte, paşalîc, cu centrul în oraşul Timişoara.

Feluritele „obligaţii“ faţă de Poartă sporiseră: numai haraciul înregistrase o creştere considerabilă, de la 12 000 galbeni, în 1503 (pentru Ţara Românească şi Moldova împreună), la 220 000 galbeni, în 1593. Şi fiecare urcare a haraciului mărea şi asuprirea asupra locuitorilor ţării, obligaţi (cu excepţia privilegiaţilor) să suporte dările vechi şi pe cele nou înfiinţate; presiune agravată şi de succesivele devalorizări monetare care, decenii la rînd, perturbaseră economia europeană, cu efecte simţite direct şi în ţările române.

Asuprirea otomană era „favorizată“ şi de lupta pentru putere dintre facţiunile boiereşti. Cu foarte rare excepţii, predecesorii lui Mihai vodă se loviseră, nu o dată, de asemenea uneltiri. Iar disensiunile dinlăuntru înlesneau intervenţiile dinafară, îndeosebi pe ale Porţii.

Erau realităţi ce se repercutau, sub diferite forme, în viaţa tuturora, în primul rînd a celor mulţi. Dar nici privilegiaţii, cei „mari“, nu erau la adăpost de lovituri: „...azi sîntem şi mîine nu sîntem, după voia lui Dumnezeu şi ne aflăm în mîna turcului şi nici noi nu ştim unde vom fi pînă la capăt...“ scria, la 24 februarie 1578, din Bucureşti, Ecaterina Salvaresso, mama lui Mihnea II, către sora ei Marioara Vallarga, la Veneţia. Realităţi care au fost, desigur, cîntărite în sfatul ţinut de Mihai Viteazul cu toţi factorii de răspundere, în toamna anului 1594. În aceste împrejurări, **rezistenţa armată se impunea ca singura alternativă la perspectiva unei încorporări de facto a Ţării Româneşti de către Imperiul otoman: „Şi deacă văzură că într-alt chip nu vor putea izbăvi,** deci ei ziseră: numai cu bărbăţiia, **să rădice sabie asupra vrăjmaşilor“ (subl. a.).** A fost opţiunea definitivă a lui Mihai de a se opune, cu toate mijloacele, împilării la care era supusă ţara sa, de a restaura drepturile ei. A fost ideea-forţă, diriguitoare a întregii sale cîrmuiri, urmărită şi realizată cu toate neasemuitele adversităţi ce s-au ridicat împotrivă-i.

Jurămîntul celor trei cîrmuitori

Pentru ca o atare rezistenţă să aibă rezultat, **era imperios necesar să se asigure un front comun, colaborarea efectivă a ţărilor române.**

Mihai voievod luase el iniţiativa. Nu aşteptase să fie

solicitat și faptul îl caracterizează. Trimisese la Sigismund Báthory, principele Transilvaniei, pe clucerul Radu Buzescu, iar la Aron vodă al Moldovei, pe stolnicul Stroe Buzescu. Rezultatul a fost cel așteptat, cei trei cîrmuitori hotărînd — cu jurămintele cuvenite — „ca să fie nedespărțiți unii cu alții".

Evenimentele ulterioare sînt cunoscute. Începerea, cu succes, a operațiilor militare. Ofensiva otomană; Călugărenii — victoria lui Mihai, la 23 august 1595; continuarea înaintării turcești; contraofensiva forțelor muntene și transilvane și eliberarea Țării Românești de sub ocupația temporară a lui Sinan-pașa...

Confruntarea se prelungea; ea cerea mobilizarea continuă a forțelor ca și a mijloacelor financiare; ea supunea pe cei direct angrenați, îndeosebi pe diriguitori, la o tensiune permanentă; ea solicita o fermitate extremă, înțelepciune politică, capacitate militară, vitejie și îndrăzneală personală. Confruntarea cu puterea otomană cerea conducători, personalități de excepție, ca și operații de amploare și durată.

Iar Sigismund Báthory, principele Transilvaniei, ca și conducătorul Ligii antiotomane, împăratul Rudolf II de Habsburg, nu răspundeau unor atari imperative și împrejurări decît cu intermitențe, cu mijloace modeste, oscilînd între felurite interese și țeluri. În aprilie 1598 Sigismund cedează imperialilor (adică guvernului imperial habsburgic) cîrmuirea Transilvaniei și se retrage în ducatele primite în schimb, în Silezia. După cîteva luni își dă seama de greșeală, se întoarce pe ascuns în Transilvania și este din nou proclamat principe (august 1598). În următoarea primăvară, Sigismund renunță din nou la putere și instalează în locu-i pe vărul său, cardinalul Andrei Báthory (29 martie 1599), devotatul și protejatul oficialităților polone — începînd cu cancelarul Jan Zamoyski — în bune relații și cu Ieremia vodă, domnul Moldovei. „Și Batîr Andreiaș [...] trimise sol la Mihai vodă pre un nemiș anume Tamaș Ciomârtan, cum să iasă Mihai vodă din țară cu pace, că apoi va începea în mîinile turcilor..." **(Letopisețul cantacuzinesc).** La rîndul său și domnul Moldovei trimise voievodului muntean „îndemnuri" asemănătoare Ceea ce însemna că, de fapt Țara Românească se afla acuma înconjurată de adversari, care urmăreau restabilirea bunelor raporturi cu Imperiul otoman. În plus, opoziția internă muntean devenise mai activă în 1598-1599 și cerea — în scrisori confidențiale — înlocuirea lui Mihai cu Simion Movilă, fratele lui Ieremia. În realizarea planului lor, boierii potrivnici contau pe o intervenție armată dinafară a trupelor polone.

Mihai protestă indignat. Reaminti nemișului Tamaș Ciomârtan sacrificiile făcute „jurămintele ce le-am jurat între noi să nu ne părăsim unul pe altul pînă la moarte...". Voievodul reafirmă că nu va înceta lupta „pînă nu-i vor arunca pămînt peste ochi". „Iar în ce privește cedarea voievodatului — adăugă el vehement — **nu-mi las nimănui țara și patria...".**

Mihai era, în orice caz, prevenit. Și cum alegerea sa era definitivă, cum nu putea renunța la obiectivul fundamental — independența țării — el hotărî să-și atace adversarii ireductibili. După cum ideea

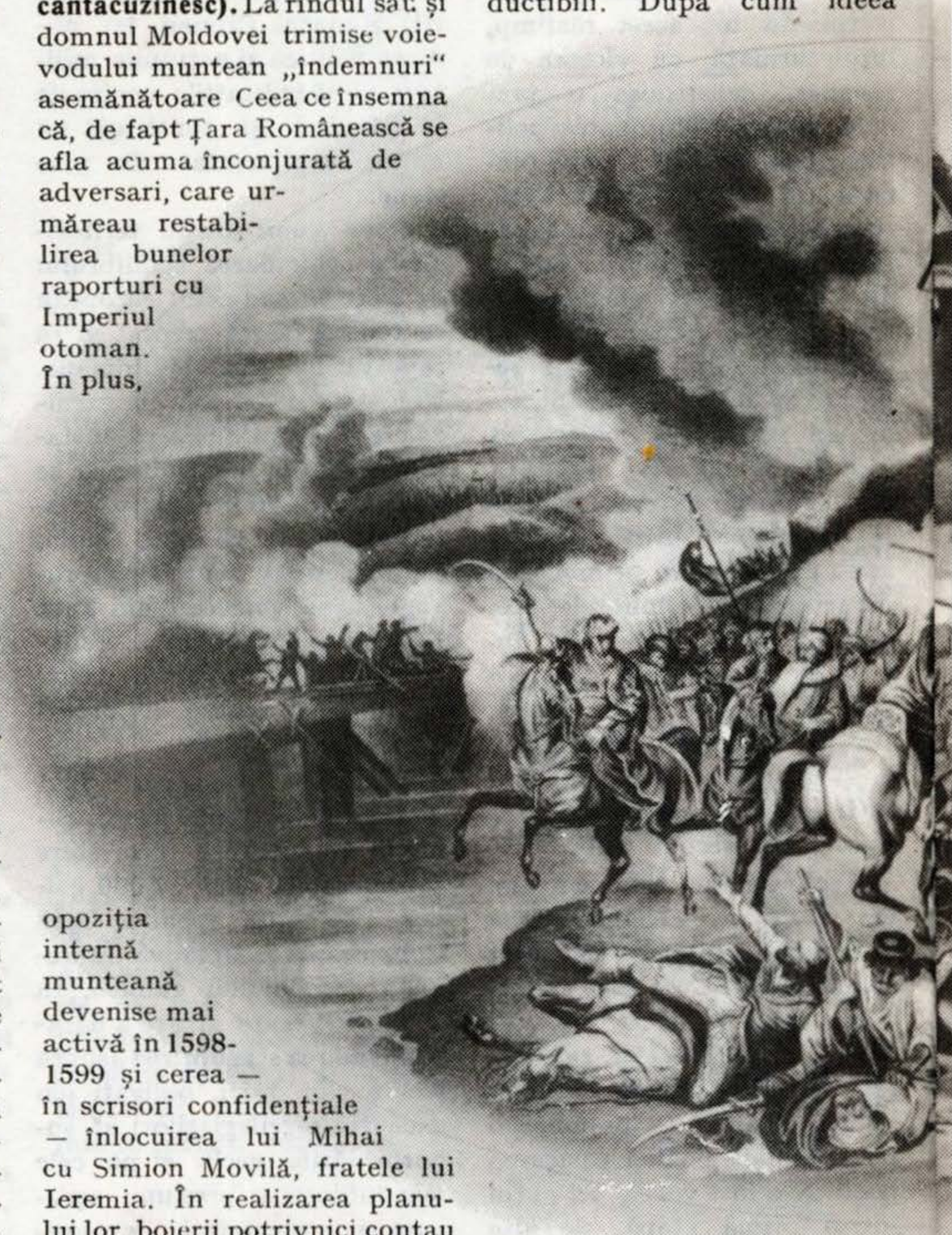

Călugăreni, 1595: în fruntea unei armate mici, dar puternice prin setea ei de libertate, Mihai Viteazul scria o pagină nemuritoare din lupta românilor pentru neatîrnare (Stampă aflată în colecțiile Bibliotecii Academiei R.S. România)

campaniei în Transilvania a fost a lui, iar nu sugerată de imperiali, tot astfel **înfăptuirea ei** îi aparține exclusiv. Ea

formează un titlu de glorie al domnului, un model de gîndire şi acţiune.

Evenimentele sînt cunoscute. Mişcările de trupe au fost calculate şi efectuate cu atîta precizie încît, în ziua hotărîtă, lupta s-a dat în condiţiile plănuite. Şi s-a încheiat prin victoria categorică de la Şelimbăr, din faţa Sibiului (28 octombrie 1599).

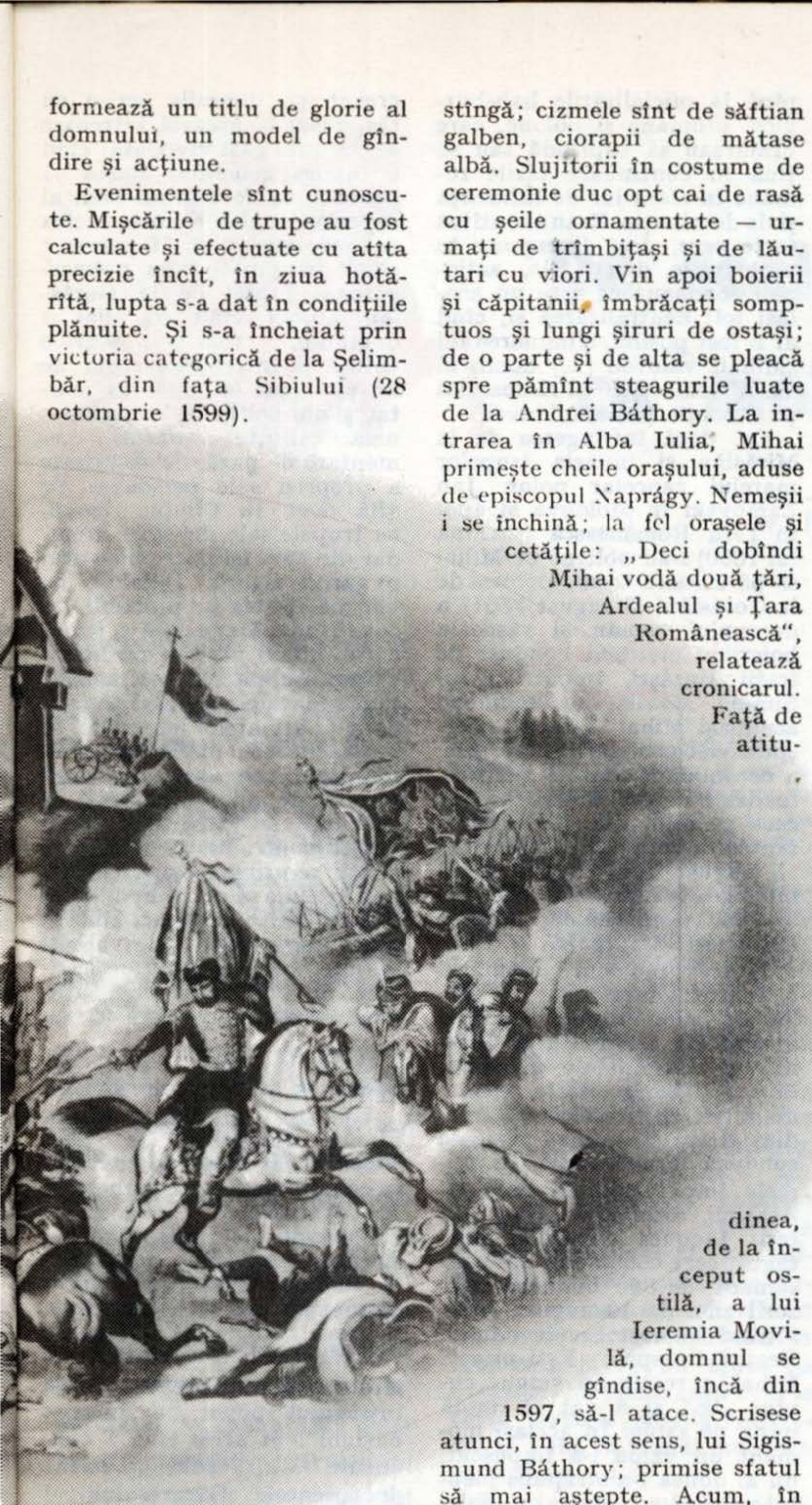

La 1 noiembrie 1599 Mihai intră în Alba Iulia. Voievodul, călare pe un cal roib, poartă tunică şi mantie albe, cu şoimi brodaţi în fir; pe cap, cunoscuta cuşmă, al cărei surguciu, cu pene de cocor, stă prins într-o copcă de aur; sabia bătută în rubine şi împodobită cu aur se află în partea stîngă; cizmele sînt de săftian galben, ciorapii de mătase albă. Slujitorii în costume de ceremonie duc opt cai de rasă cu şeile ornamentate — urmaţi de trîmbiţaşi şi de lăutari cu viori. Vin apoi boierii şi căpitanii, îmbrăcaţi somptuos şi lungi şiruri de ostaşi; de o parte şi de alta se pleacă spre pămînt steagurile luate de la Andrei Báthory. La intrarea în Alba Iulia, Mihai primeşte cheile oraşului, aduse de episcopul Naprágy. Nemeşii i se închină; la fel oraşele şi cetăţile: „Deci dobîndi Mihai vodă două ţări, Ardealul şi Ţara Românească", relatează cronicarul. Faţă de atitudinea, de la început ostilă, a lui Ieremia Movilă, domnul se gîndise, încă din 1597, să-l atace. Scrisese atunci, în acest sens, lui Sigismund Báthory; primise sfatul să mai aştepte. Acum, în 1599, conflictul se accentuase. Ieremia adăpostea la curtea sa pe nehotărîtul Sigismund, refugiat aici după moartea vărului său Andrei[1]. Înlăturarea lui Movilă devenea deci urgentă. O cerea situaţia din Ţara Românească, unde Simion, fratele lui Ieremia, cu sprijinul unor opozanţi, urmărea să ajungă domn; o cerea apărarea Transilvaniei, pentru a împiedica o invazie dinspre răsărit a principatului; o cerea raţiunea superioară a luptei împotriva dominaţiei otomane şi care postula, ca premisă obligatorie, frontul comun, alinierea forţelor celor trei ţări; o cerea, în sfîrşit, siguranţa personală a învingătorului de la Călugăreni şi Şelimbăr. Împăratul Rudolf II ezita să se pronunţe; se temea de un conflict cu oficialităţile polone, doritoare să păstreze Moldova în zona lor de influenţă. Acţiunea militară şi politică din Moldova se datoreşte în întregime, tot lui Mihai Viteazul.

O campanie fulger şi Moldova a fost în stăpînirea lui Mihai, afară de cetatea Hotinului. Totul a durat mai puţin de o lună. Un consiliu de dregători credincioşi, alcătuit din Udrea — banul din Băleni, Andronie — vistier, Sava — mare armaş şi Negrea — mare spătar, a fost instalat la Suceava pentru a conduce în numele şi potrivit indicaţiilor lui Mihai.

Obiectivul vital pentru dăinuire

Vara anului 1600, lunile iunie, iulie şi august. Mihai Viteazul cîrmuieşte trei ţări române **„Io Mihail voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Ţării Româneşti, al Ardealului şi a toată ţara Moldovei"**, citim în hrisoavele sale. Noua sa pecete are o legendă aproape identică. Niciodată un voievod român nu avusese sub a sa conducere atîta întindere de pămînt românesc. Şi numai în anii lui Ştefan cel Mare fuseseră rostite aprecieri atît de elogioase. Se tipăresc, în mai multe ţări, o sumă de ştiri despre luptele lui. Comunităţile bulgare şi sîrbe, pregătind răscoala împotriva Porţii, îi trimiseseră, mai înainte, emisari, solicitîndu-i sprijinul.

Pentru Mihai, obiectivul fundamental rămînea restaurarea deplină a drepturilor suverane, a independenţei românilor.

[1] Vezi în acest număr, articolul **De acelaşi sînge cu moldovenii.**

Ceea ce reclama, cu necesitate, cooperarea constantă, unirea, sub o formă sau alta, a forţelor din cele trei ţări româneşti. Fără această cooperare continuă, fără o atare solidaritate nu putea fi realizată echilibrarea raporturilor cu otomanii, nici păstrarea drepturilor suverane ale celor trei state. Meritul excepţional al lui Mihai Viteazul este acela de a fi înfăptuit — primul — unitatea politică a ţărilor române: concluzie la care duceau o îndelungată realitate şi experienţă istorică, clădită pe continuitatea şi unitatea etnică şi de civilizaţie a poporului român, din cetatea carpatică pînă la Dunăre şi ţărmul Mării Negre. Numai într-o atare unitate, ţările române găseau temeiul şi tăria pentru apărarea, cu eficienţă reală, a fiinţei lor. Realizarea acestei uniri în 1600, fie şi pentru foarte scurt timp, arată geniul personalităţii lui Mihai Viteazul. Prin opera sa, el a însumat o evoluţie istorică seculară şi a fixat obiectivul vital pentru dăinuirea poporului român — statul naţional unitar, devenit realitate în 1918. Şi toate eforturile marelui voievod, în 1600 şi 1601, au fost convergente pe de o parte pentru a obţine o recunoaştere internaţională a acestei uniri (recunoaşterea obţinută de la Imperiul otoman, de unde a primit steag de domnie pentru Transilvania, dar refuzată, prin tot felul de manevre, de cîrmuirea habsburgică) şi, pe de altă parte, spre a găsi, în interior, acele modalităţi şi mecanisme menite să consolideze, sub a sa domnie, statul al cărui centru îl stabilise, semnificativ, în Transilvania.

O gîndire şi acţiune politică şi militară de atari proporţii a declanşat — cum era de aşteptat — opoziţii multiple şi aprige împotriviri: de la nemeşii transilvăneni şi de la unii boieri — incapabili să înţeleagă altceva decît mărunte şi egoiste interese de grup, de facţiuni mînate numai de dorinţa unor noi avantaje şi unui spor de putere — şi pînă la oficialităţile habsburgice, otomane şi polone, care urmăreau să cuprindă sau să ţină în continuare ţările române în sfera lor de influenţă şi de dominaţie. Erau tot atîtea forţe care, deşi divergente în raporturile dintre ele, acţionau concomitent spre un acelaşi ţel: neutralizarea şi, cînd ar fi fost posibil, eliminarea lui „Mihail voievod [...] domn al Ţării Româneşti, al Ardealului şi a toată ţara Moldovei".

Or, dacă înfrîngerea de la Mirăslău şi invazia trupelor marelui cancelar polon Jan Zamoyski în Moldova şi apoi în Ţara Românească (toamna lui 1600) l-au obligat pe Mihai să părăsească totul, victoria de la Gorăslău[1] (3 august 1601) a domnului român şi răscoala boierilor munteni conduşi de fraţii Buzeşti, împotriva lui Simion Movilă, redeschideau aceluiaşi Mihai Viteazul perspectiva continuării operei sale, a consolidării unităţii politice, realizate în anul precedent. Iar ceea ce ştim din gîndurile şi faptele domnului, între 4 şi 18 august 1601, arată că el înţelegea efectiv să reia cîrmuirea Transilvaniei şi a Ţării Româneşti împreună.

În acest moment, asasinatul a apărut adversarilor lui Mihai ca „modalitatea" cea mai directă de a-l înlătura. Ordinul a fost dat de generalul imperial George Basta: el era, de altfel, şi beneficiarul imediat al faptei, fiindcă urma să conducă Transilvania în numele împăratului Rudolf II. Asasinii direcţi au fost ofiţerii Jacques Beauri şi Mortague, care comandau un detaşament de 300 mercenari. În zorii zilei de 19 august 1601, intrînd în cortul voievodului, Beauri i-a spus: „Eşti prins". Mihai a rostit un singur cuvînt „ba" şi a dat să pună mîna pe sabie. În acelaşi moment un valon l-a împuşcat, un al doilea i-a străpuns pieptul, alţii l-au lovit cu halebardele. Asasinii i-au tăiat capul, i-au batjocorit trupul şi l-au aruncat în tabără.

Basta a ordonat asasinatul pentru că a fost sigur că nu va fi dezavuat de autorităţile imperiale, de Rudolf II. Ne întrebăm, deşi este greu de crezut că dovezile scrise cu răspunsul la această întrebare se vor mai găsi vreodată: cînd a înţeles generalul Basta că beneficiază de acordul tacit al superiorilor săi? Nu este exclus ca unele sugestii să-i fi parvenit chiar în săptămînile premergătoare luptei de la Gorăslău, atunci cînd era aliat al domnului român. Stăruie totuşi şi întrebarea: cum de nu şi-a luat Mihai — ca militar şi om politic de o excepţională calitate — măsuri elementare de pază, de securitate a propriei sale persoane? Se afla doar în Cîmpia Turzii, cu trupele sale, lefegii, e drept, dar din care îşi putea constitui o gardă sigură. Detaliile nu vor mai putea fi, probabil, reconstituite. Dar există o explicaţie. Mihai nu şi-a putut închipui o clipă că va fi arestat şi asasinat de generalul comandant al armatelor imperiale, de reprezentantul oficial al guvernului cu care avea un tratat formal de alianţă, alături de care luptase atîta timp. Va fi gîndit voievodul-erou că între aliaţii ce urmăresc o cauză majoră trebuie să precumpănească totuşi — chiar şi atunci cînd se ivesc divergenţe şi rivalităţi — un fond intangibil de loialitate. Şi a plătit cu viaţa, pentru această încredere a sa.

Omul a pierit tragic, dar opera sa a fost continuată.

Unitatea politică a ţărilor române înfăptuită de Mihai Viteazul a rămas permanent în conştiinţa fiecărei generaţii. A constituit o idee-forţă a cărturarilor ce au gîndit la viitorul neamului românesc. A luminat gîndurile tuturor patrioţilor. A dat încredere, în anii lungi de oprimare şi restrişte. S-a realizat în statul naţional unitar, „opera întregului popor, a întregii naţiuni". Şi acest stat a constituit, după cum apreciază documentele Congresului al XI-lea al Partidului Comunist Român, „înfăptuirea firească a năzuinţei seculare de unitate a poporului nostru, a visului pentru care au luptat şi s-au jertfit nenumărate generaţii de înaintaşi, împlinirea unei necesităţi obiective a însăşi dezvoltării istorice".

[1] În transcrierea numelui acestei localităţi, redacţia respectă punctul de vedere toponimic al autorului.

De același sînge cu moldovenii

Dr. N. GRIGORAȘ

Chiar înainte de a intra în Transilvania, Mihai Viteazul se gîndise la Moldova, pentru că prin cucerirea ei și-ar fi extins și întărit frontul de rezistență antiotomană și ar fi stîrpit viesparul de intrigi ce se urzeau împotriva sa la curtea lui Ieremia Movilă, unde între timp se refugiase și Sigismund Báthory. Dar orice acțiune în această zonă putea stîrni un conflict cu Polonia. Îngrijorat, de altfel, de o eventuală campanie a lui Mihai, regele Sigismund III îl însărcinase pe cancelarul Zamoyski să ia măsuri de apărare a Moldovei. Existau serioase temeri că o încercare a domnului muntean de a intra în această țară va fi încununată de succes, deoarece, așa cum arătau chiar boierii munteni potrivnici lui Mihai și aflați la curtea lui Ieremia Movilă spre a-l cere domn pe fratele acestuia, Simion, era posibilă o „unire [a Țării Românești — n.r.] cu Țara Moldovei, pentru că toți sîntem de o singură limbă și de o singură credință".

Amenințări zadarnice

Înainte de a pătrunde cu trupele în Moldova, Mihai a purtat numeroase tratative cu imperialii, cu Poarta și cu polonii. Silit de împrejurări, sultanul îl recunoscuse ca domn al Țării Românești și al Ardealului și se pare că, tacit, își dăduse consimțămîntul și pentru cucerirea Moldovei, sperînd că va interveni ulterior și va restabili situația. În orice caz, Poarta a atras atenția lui Sigismund III că Țara Românească și Transilvania se aflau sub protecția sa și, în caz de nevoie, le va apăra. În schimb, Rudolf II și consilierii săi, care nu luaseră o hotărîre definitivă nici cu privire la soarta Transilvaniei, au evitat să adopte o atitudine fermă; deocamdată, i-au sfătuit pe poloni să nu intervină în Muntenia și să nu ajute pe dușmanii lui Mihai, așa cum le cerea Ieremia Movilă, interesat să pună în tronul muntean pe fratele său.

Evenimentele s-au precipitat, mai ales datorită atitudinii fățiș ostile a lui Ieremia Movilă. La 20 mai 1600, Mihai Viteazul a declarat că deși la început voise să aibă relații de prietenie cu vecinul său, acesta încercase să-l otrăvească. Într-o scrisoare trimisă lui Rudolf II arăta că Ieremia se ridicase împotriva lui „cu toate mijloacele rele, aproape păgînești", voind să-l omoare „cu o otravă sau prin trădare".

Simțind intențiile lui Mihai Viteazul, Sigismund III a urgentat măsurile de apărare a Moldovei, sfătuindu-l pe Ieremia să nu se încreadă în vecinul său. Spre a-l înspăimînta pe acesta și a-l determina să treacă imediat la acțiune, îi arăta că domnul muntean avea obiceiul ca, în astfel de campanii, să răscoale și țărănimea. Polonii știau prea bine că datorită dărilor grele impuse de domnie și a prădăciunilor ostașilor lor, moldovenii erau gata în orice moment să treacă de partea lui Mihai, mai ales că acesta era privit ca unul de același sînge cu ei.

Sigismund III l-a somat pe Mihai să nu atace Moldova, arătînd că o asemenea acțiune putea duce la război. Amenințările n-au avut, însă, nici un efect. Cu abilitatea sa recunoscută, domnul muntean s-a folosit magistral de ciocnirea de interese dintre marii vecini și și-a pus cu hotărîre în aplicare planul său de realizare a unui front românesc unitar în lupta pentru dobîndirea independenței. În tot timpul tratativelor de tatonare cu imperialii și polonii, Mihai și-a pregătit minuțios intervenția. Ca în atîtea alte împrejurări, acțiunea lui s-a bazat pe rapiditate și specularea elementului surpriză. Oastea — compusă din 28 000-

35 000 oameni, foarte bine înarmaţi şi instruiţi — şi-a concentrat-o în trei puncte. Deosebit de semnificativ este faptul că, pe lîngă munteni şi ardeleni, alături de Mihai acţiona şi un detaşament compus din 2 000 moldoveni, comandat de căpitanul Vasile Mîrza. Corpul de oaste muntean, care număra circa 10 000 luptători, se afla în tabără la Focşani; la momentul potrivit, acesta a înaintat prin Tecuci, Bîrlad şi a atins Iaşii. Un al doilea corp de oaste, concentrat la Braşov şi aflat sub directa comandă a lui Mihai, a pătruns în Moldova prin pasul Oituz, a trecut prin Trotuş şi a ajuns la Bacău. De aici, Vasile Mîrza cu detaşamentul său de moldoveni a pornit spre Roman şi apoi s-a îndreptat în grabă spre Suceava; restul efectivelor conduse de Mihai Viteazul şi-au continuat înaintarea pe următorul traseu: Bacău — Piatra Neamţ—Tîrgu Neamţ—Baia—Suceava. Cel de-al treilea corp de oaste, format din 5 000-7 000 ostaşi, a pornit din Bistriţa, a trecut munţii prin Cîmpulung, s-a îndreptat spre Suceava şi apoi, prin Botoşani, spre Hotin.

În loc de împotrivire — aclamaţii

Atacul a fost declanşat la începutul lunii mai. Trupele lui Mihai n-au întîmpinat rezistenţe, puţinii ostaşi moldoveni întîlniţi pe drum li s-au alăturat, şi în mai puţin de o lună întreaga Moldovă s-a aflat sub stăpînirea lor. Relatînd desfăşurarea campaniei, Miron Costin arată că moldovenii nu s-au opus lui Mihai, deoarece domnul muntean era „vestit între domni" şi avea „oşti amu deprinse la izbînde".

Ieremia Movilă n-a îndrăznit să iasă din Suceava în întîmpinarea celui ce venea să unească pe toţi românii sub acelaşi sceptru. Zamoyski, aflînd că Mihai a intrat în Moldova, l-a sfătuit „să nu dea lupta, ci să se întărească în Suceava" şi aici să-i oprească înaintarea, pînă îi vor veni polonii în ajutor; dacă nu va putea apăra Capitala, să

Comandanţi iscusiţi, diplomaţi şi colaboratori de nădejde ai Viteazului: Banu Manta, Preda Buzescu, Radu Buzescu şi Banu Mihalcea (reproduceri după stampe aflate în colecţiile Academiei R.S. România)

se întărească undeva în munţi sau în locuri înconjurate cu ape şi arbori. Considerîndu-se că în ostaşii moldoveni nu se putea avea încredere, la Suceava a fost trimisă o garnizoană polonă.

La început, Ieremia Movilă „se arătase foarte tare şi bărbătos", dar de îndată ce a zărit primele elemente din avangarda lui Mihai a părăsit grabnic cetatea Sucevei, lăsînd acolo garnizoana polonă comandată de căpitanul Trzaska. Miron Costin notează: „Era aşa de groaznic Mihai vodă şi vestit de războaie [...], cît îndată ce au sosit la Suceava, i s-au închinat şi cetatea Sucevei şi a Neamţului".

Deşi zidurile cetăţii fuseseră refăcute de către Ieremia, iar şanţurile erau curăţate şi adîncite, rezistenţa opusă de garnizoana comandată de Trzaska n-a avut sorţi de izbîndă. Ostaşii moldoveni aflaţi în cetate s-au răsculat, au ucis 400 poloni şi apoi au trecut de partea lui Mihai. La 16 mai 1600, domnul muntean a scris din Suceava conducătorilor oraşelor din Transilvania: „Vă înştiinţez ce noroc mi-a dat Dumnezeu! [...] Am luat ţara aceasta [...] Deci să fiţi veseli şi bucuroşi!".

După capitularea Sucevei, cavaleria lui Mihai a urmărit îndeaproape pe Ieremia Movilă şi anturajul său, în care se afla şi Sigismund Báthory. Ajuns în apropierea Hotinului, Ieremia a fost salvat de pădurea deasă din jurul cetăţii, în care fuseseră amplasate tunurile şi infanteria polonă, în dispozitiv de luptă. Încercînd să reziste, trupele polone au fost însă înfrînte şi împrăştiate de Mihai; mulţi au fost ucişi sau făcuţi prizonieri, pierzînd, totodată, carele, caii şi armamentul greu. După cum arată un izvor polon, oastea lui Ieremia, grupată în 100 steaguri, s-a împrăştiat la apariţia cavaleriei voievodului muntean. Somat să se predea, Ieremia a refuzat. S-ar părea că moldovenii din cetate au voit să-l predea lui Mihai, dar s-au opus polonii, care formau garnizoana.

La 20 mai, din tabăra de la Hotin, Mihai trimitea o scrisoare fruntaşilor oraşului Bistriţa în care le arăta că a cucerit toată Moldova, „care fusese răzvrătită", iar Ieremia Movilă şi Sigismund Báthory fugiseră; i-a urmărit „în fugă pînă la Nistru" şi cea mai mare parte din oastea fugarilor „s-a înecat în apă". Din acelaşi loc şi în aceeaşi zi, domnul muntean i-a scris lui aga Leca, omul său de încredere, numit comandant al cetăţilor transilvane Gherla şi Chioar, precum şi comisarilor lui Rudolf II, aflaţi la Alba Iulia, anunţîndu-le izbînda sa.

Nicolae Costin, folosind, în parte, însemnările tatălui său şi amintiri ale oamenilor bătrîni, a consemnat că „Mihai Vodă, socotind că va domni în Ţara Moldovei, poroncisă ca oastea sa să nu mai facă stricăciuni în ţară", deşi ostaşii săi, în înaintarea lor, neavînd timp să aştepte carele cu provizii, cîteva zile s-au hrănit cu ce-au putut. Însă peste tot, în Moldova, Mihai

a fost primit cu multă bucurie. Într-un document contemporan, aflat în arhivele italiene, se arăta: „In Moldavia fu ricevuto il Vallaco con molto applause" (Valahul a fost primit în Moldova cu mari aclamaţii).

Ideea trecută pe pecete

Domnul muntean şi-a lăsat puţină oaste lîngă Hotin şi a revenit la Suceava. Avea de ce să fie bucuros, cum reiese dintr-o nouă scrisoare către bistriţeni. Reuşise, în ciuda tuturor piedicilor, să-şi înfăptuiască planul de a uni cele trei ţări româneşti sub scutul său. Evenimentul a avut un larg răsunet în întreaga Europă. Regele Franţei, Henric IV, scria: „Se zice că românul e foarte tare şi că planurile sale cresc potrivit cu victoriile". Într-o foaie volantă **(diario)** tipărită la Roma după cucerirea Moldovei de către Mihai, se spunea: „Dacă a fost vreodată în lume un principe demn de glorie pentru acţiuni eroice, acesta e signor Mihai, principele Valahiei".

La Suceava, Mihai a instalat pîrcălab un ardelean, care i-a depus următorul jurămînt: „Mă jur pe Dumnezeu şi pe sfînt fiul său Isus Hristos că voi fi drept şi cu credinţă domnului meu, stăpînitorului şi domnului Ardealului, Ţării Româneşti şi Moldovei, măriei sale lui Mihai Vodă şi fiului măriei sale, lui Petru Vodă [...] tot aşa îi voi fi drept şi în credinţă şi voi ţinea pentru măriile lor cetatea ce mi-a fost încredinţată mie, după priceperea mea, pînă-mi va sta capul. Şi, la vremea cînd vor poruncii măriile lor şi vor dori, prin vreun om sau prin scrisori în orice ceas ar dori şi porunci măriile lor, în acela voi da cetatea în mîna cui vor porunci măriile lor. Aşa să-mi ajute Dumnezeu!"

„Ideea unei singure domnii peste cele trei ţări — notа N. Iorga — se înfipse atunci în mintea lui Mihai şi el o trecu şi pe noua sa pecete". După ce a numit pîrcălabi şi în celelalte cetăţi, Mihai a plecat din Suceava spre Iaşi, unde a sosit înainte de 27 mai 1600. Pînă la sosirea lui, i se confecţionase şi un sigiliu care reunea stemele celor trei ţări româneşti şi avea următoarea inscripţie în limba slavă: „Io Mihail voievod al Ţării Româneşti, Ardealului şi Moldovei".

În documentul din 27 mai 1600, dat în Iaşi pentru mănăstirea Neamţului, Mihai se intitulează „domn al Ţării Româneşti şi Ardealului şi Moldovei", ceea ce înseamnă o consemnare publică a unirii celor trei ţări surori; în acele momente ne apare clară şi hotărîrea lui Mihai de a-şi exercita stăpînirea asupra lor. Era mîndru de ceea ce realizase şi atunci cînd, la Iaşi fiind, i s-a citit, în şedinţa sfatului domnesc, scrisoarea lui Sigismund III, prin care acesta îl invita să plece din Moldova, Mihai a replicat mînios că „e destul de tare" pentru a refuza. Rudolf II, cum notează **Cronica Buzeştilor,** dorind să-l abată de la Transilvania, l-a sfătuit, la rîndu-i, pe Mihai „să-şi ţie Ţara Moldovei şi Ţara Românească, că-i va ajunge. Iar Mihai Vodă nu se îndura de Ardeal, ci se silea să-şi tocmească de către împăratul ca să ţie [şi] Ardealul".

Puternicele forţe adversare

Moldova a rămas cu vechea ei organizare. Mihai s-a gîndit să-i dea un domn, în persoana fiului său Nicolae Pătraşcu[1]. Pentru el a pus să se facă chiar un sigiliu, care a şi fost aplicat, de altfel, pe un document din 3 iulie 1600, acordat mănăstirii Secul. Boierii moldoveni, partizani ai lui Mihai, dar care încă nu înţelegeau că toate cele trei ţări române puteau avea o conducere unică exercitată prin una şi aceeaşi persoană, ceruseră ca Nicolae Pătraşcu să fie adus în tronul Moldovei. Mihai a trimis pe Radu Buzescu şi pe postelnicul Stoica, împreună cu o delegaţie de boieri moldoveni, ca să-l aducă pe Nicolae Pătraşcu la Iaşi. Se pare că doamna Stanca, mama lui Nicolae, s-a opus ca fiul ei să fie trimis în Moldova, unde presimţea că îl aşteaptă mari primejdii. Atunci Mihai s-a gîndit la nepotul său Marcu, fiul lui Petru Cercel, care a şi venit în Moldova.

Din clipa sosirii lui Mihai la Iaşi, instituţiile de stat şi-au reluat activitatea normală, conduse, evident, de alţi dregători, deoarece mulţi dintre foştii demnitari fugiseră în Polonia cu Ieremia Movilă. Izvoarele documentare menţionează faptul că „magnaţii şi nobilii [moldoveni — **n.r.**] mai însemnaţi s-au grăbit să se adune şi închine lui Mihai, care pe cei mai însemnaţi i-a primit în audienţă publică". Dregătorilor rămaşi în ţară, sau celor nou-numiţi, marele domn le-a luat, potrivit obiceiului, jurămîntul de credinţă; a convocat şi o „adunare a ţării", la care au participat reprezentanţi ai tuturor stărilor. În cadrul adunării, domnul a cerut să se aprobe scutirea de dări pe timp de şase ani a ţăranilor şi orăşenilor, dar cu obligaţia acestora de a-şi apăra ţara

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 4/1973.

în caz de pericol. Prin această măsură Mihai urmărea să-și creeze o puternică bază social-politică.

Cît timp a stat în Moldova, el a rezolvat operativ toate problemele de stat ale celor trei țări române. Din Roman, unde se afla la 20 iunie 1600, el scria, de pildă, unor pribegi din Transilvania că i-a iertat și le promitea că nu li se va întîmpla nimic dacă se vor întoarce acasă și îl vor sluji cinstit. Se pare că la 25 iunie Mihai s-a aflat din nou lîngă cetatea Hotinului, ocupată în continuare de poloni. Tot în jurul acestei date, el a lăsat la vatră pe ostașii secui care participaseră la campania din Moldova, considerînd că nu mai avea nevoie de serviciile lor.

Deosebit de interesant ni se pare faptul că Mihai, împreună cu toți membrii familiei sale — Stanca, Florica, Teodora și Nicolae — este înscris în marele pomelnic al mănăstirii Golia din Iași. Lucrul s-a datorat, probabil, unei danii consistente făcute de el mănăstirii în timpul cît a stat la Iași, dar și faptului că în oastea sa a luptat Simion Golăi, din familia ctitorilor, despre care fiul său Cristea a scris că a fost în „Țara Ungurească [Transilvania — **n.r.**] cu Mihai Vodă și în alte țări". Această informație arată clar că Simion Golăi, deși se înrudea cu Ieremia Movilă, a luptat, împreună cu alți moldoveni, în oastea lui Mihai pentru dobîndirea Transilvaniei.

Dacă populația Moldovei l-a primit cu entuziasm pe Mihai, el a întîlnit aici și adversari puternici în rîndul marii boierimi și al clerului înalt, care au refuzat să colaboreze cu el, trecînd în Polonia. În mai 1600, mulți dintre conducătorii bisericii moldovenești au părăsit țara, refuzînd să se întoarcă, deși au fost rechemați în mod insistent. Deoarece, potrivit concepțiilor vremii, țara nu putea rămîne fără ierarhi, în ziua de 2 iunie 1600, Mihai a convocat un sinod la Iași, care a condamnat pe fugari, declarîndu-i „căzuți din scaunele lor [...] după datina și orînduirea bisericească". În zilele următoare au fost aleși noi episcopi, iar funcția de mitropolit a revenit lui Dionisie Rally, unul din sfetnicii apropiați ai lui Mihai.

Curînd domnitorul a plecat în Transilvania, unde fusese urgent chemat pentru tratative cu delegații împăratului Rudolf II. Ca soluție provizorie, conducerea Moldovei a fost încredințată unui grup de boieri munteni, iar la Iași a sosit, împreună cu Preda Buzescu și Marcu, fiul lui Petru Cercel, dar toate actele de guvernămînt s-au făcut în continuare în numele lui Mihai.

Eforturile viteazului voievod de unificare politică a țărilor române s-au lovit nu numai de opoziția unei serioase părți a clasei dominante din Transilvania și Moldova, ci mai ales de planurile politice ale celor trei mari state vecine: Imperiul habsburgic, Poarta și Polonia. Austria voia neapărat Transilvania; otomanii doreau să-și restabilească vechile raporturi cu Moldova și Țara Românească, iar Polonia să-și mențină influența în Moldova, prin care putea controla gurile Dunării. Evident, hotărîtoare în prăbușirea planului marelui domn a fost violenta confruntare de interese a celor trei mari puteri, deopotrivă hotărîte să împiedice crearea unui puternic stat centralizat românesc.

Cu toate acestea, deși pentru scurt timp, Mihai Viteazul a săvîrșit cel mai expresiv act de politică românească de pînă atunci și a rămas pentru români ca o pildă pentru veacurile următoare. Prin unirea celor trei țări, Mihai a răscolit adîncurile sufletului poporului nostru, care, prin eforturi eroice, peste veacuri, și-a croit curajos drumul spre trainica unire.

3 august 1601: forțele unite ale lui Mihai Viteazul și Gheorghe Basta au provocat o usturătoare înfrîngere lui Sigismund Báthory (gravură de epocă)

Transilvania — cea de-a doua Valahie

Acad. ȘTEFAN PASCU

Cu un măreț și întins palat, capodoperă a arhitecturii, împodobit cu toate frumusețile naturale asemănă Nicolae Bălcescu Transilvania, într-o descriere înaripată, pătrunsă de dragostea de țară și de moșie. Înconjurată de un brîu de munți, această țară e asemenea unei cetăți naturale, în care nu poți pătrunde din vreo parte fără a fi străbătut cel puțin una din cele șapte porți întărite de la natură, „lesne de apărat, anevoie de cuprins".

Spre această cetate naturală își îndreaptă privirile sale pătrunzătoare și gîndurile sale îndrăznețe Mihai Viteazul în toamna anului 1599. Vrînd parcă să dovedească lumii că această cetate poate fi cuprinsă, nu numai apărată, atunci cînd ești stăpînul unei minți cutezătoare și al unei săbii viteze. Și cînd ești convins că marea cucerire, independența Țării Românești, cîștigată în urma răsunătoarei victorii de la Călugăreni-Giurgiu, nu poate fi consolidată decît prin altă istorică înfăptuire: constituirea unei puteri economice, politice și militare superioare, cu putință doar prin unirea celor trei țări românești sub o singură cîrmuire.

„Con grandissimo valore et temerità"

Atît de puternică și atît de arzătoare a fost dorința lui Mihai încît era gata la orice jertfă pentru asemenea faptă cum nu mai fusese alta pînă atunci. O transmitea, sub formă de parabolă, solul lui Mihai, împăratului Habsburg Rudolf II, în iulie 1599, cu trei luni mai devreme decît înfăptuirea: „Va încerca ceva în Ardeal și în curînd va afla veste bună, chiar de-ar fi să-și lase acolo capul și viața". Sprijinit de asemenea dorință tare, temeinicită pe încrederea tot atît de puternică în virtuțile ostașilor săi și în propria-i virtute, precum și pe a țărănimii transilvane în general și mai cu seamă a celei românești, viteazul și temerarul domn se încumetă la marea înfăptuire: trecerea Carpaților. Mai cu seamă că principele Transilvaniei, cardinalul Andrei Báthory, nu contenea cu intrigile împotriva lui Mihai, cu acțiunile pentru înlăturarea acestuia și ocuparea Țării Românești.

Ca un prevăzător om politic și neîntrecut strateg, marele voievod întreprinde mai întîi măsuri pentru cunoașterea stării de spirit a locuitorilor Transilvaniei. Oameni de credință și de încredere, laici și clerici, sînt trimiși în Transilvania. Aceștia nu se mulțumesc să observe și să constate, ci și lucrează, după puteri și împrejurări. Nemulțumirile țăranilor sînt generale, și mai mult accentuate ca urmare a abuzurilor nobilimii în colaborare cu principii Báthorești. Țăranii își părăsesc gospodăriile în mare număr, căutînd aiurea condiții mai ușoare de viață. Deseori țărănimea oprimată, maltratată, batjocorită se răzvrătește împotriva opresorilor, se răzbună. Emisarii domnului muntean alimentează nemulțumirile, care sînt încurajate și de faptul că viteazul voievod era de același neam. Cum spunea Nicolae Iorga, înainte de a răsări în capul cărturarilor, temeiul unirii a existat în unitatea perfectă a vieții economice, așternută pe unitatea perfectă a vieții generale; un singur corp, un singur sistem prin care străbate același sînge viu.

Toamna anului 1599 este martora marilor înfăptuiri. La 14 octombrie își pornește viteazul domn oastea din Ploiești, iar la Florești căpeteniile oștirii îi reînnoiesc credința. Împărțită în două coloane, oastea lui Mihai pornește spre Transilvania. O parte, sub comanda personală a domnului, urcă pe valea Buzăului, iar

cealaltă parte, comandată de fraţii Buzeşti, căpitanul Baba Novac şi banul Udrea, urcă valea Oltului. O tactică chibzuită şi înţeleaptă în acele împrejurări. Mihai, trecînd Carpaţii ca odinioară Hanibal Alpii, după caracterizarea cronicarului transilvan Wolfgang Bethlen, ia mai întîi legătura cu secuii, nemulţumiţi de politica Báthoreştilor. Cele două oşti se întîlnesc la Tălmaciu, lîngă Sibiu. Lupta hotărîtoare, dintre Şelimbăr şi Sibiu, din 28 octombrie, se încheie cu victoria oastei lui Mihai, a viteazului domn, personal, deoarece şi aici, ca şi în toate împrejurările domnul român luptă cu cea mai mare vitejie şi îndrăzneală *(con grandissimo valore et temerità)*.

Ca domn şi stăpîn, acum şi peste Transilvania, Mihai se îndreaptă spre Alba Iulia. Pe întreg drumul, poporul îşi manifestă bucuria şi dragostea, prin cîntece, dansuri, veselie. E dragostea pentru un domn din neamul său, încrederea în schimbarea în bine a stării sale. Astfel, la 1 noiembrie, victorios, ia în stăpînire Alba Iulia *(triumfans Albam occupavi*[1]*)*, după propria-i mărturisire.

Asemenea mărturisire, la care se adaugă şi medalia comemorativă cu chipul lui Mihai ca domn al celor „două Valahii", Ţara Românească şi Transilvania, au o semnificaţie deosebită. Dezvăluie gîndurile şi voinţa viteazului voievod cu privire la stăpînirea deplină a Transilvaniei. Ţărănimea, la pătrunderea oştilor muntene, se răscoală pretutindeni. Se îngemănează şi de data aceasta dorinţa de eliberare socială cu aceea de dreptate naţională, deoarece ţărănimea, română în majoritate absolută, trăia cele mai grele condiţii ale iobăgiei. De aceea, în mişcările generale antifeudale ce izbucnesc cu mare putere la vestea pătrunderii oştilor lui Mihai, ţărănimea română are partea cea mai însemnată. O subliniază cunoscătorii situaţiei, între care cronicarii Ştefan Szamosközy, Ambrosiu Simigianus, Georg Krauss ş.a. Fiecare dintre ei se simte dator — nu fără intenţii deliberate, de a înfăţişa în culori întunecate ţărănimea română — să accentueze conştiinţa de „neam" a acesteia trezită şi mai mult la vestea intrării lui Mihai în Transilvania.

Mişcările ţărăneşti conferă stăpînirii lui Mihai în Transilvania un temei social cuprinzător şi trainic, sprijin politicii sale de centralizare, temei puternic consolidării unirii. Mihai le înţelege însemnătatea şi este preocupat de a le folosi. Lucrul nu e uşor, în acele vremuri şi în condiţiile ţărilor române, cu o boierime şi nobilime puternică din punct de vedere economic şi politic, de colaborarea căreia avea, de asemenea, trebuinţă. Între dorinţă şi necesitate, soluţia nu e uşor de găsit şi nici contradicţiile de rezolvat. În acele împrejurări, voievodul alege calea compromisului, aşa cum hotărîse, cu vreo trei ani în urmă, în Ţara Românească. Sînt păstraţi în dregătorii unii nobili transilvani, aceia care, din interese unii, din considerente tactice alţii, recunosc noua stăpînire a lui Mihai. Considerentele tactice nu lipsesc nici din partea noului domn al Transilvaniei, atunci cînd hotărăşte să păstreze în dregătorii pe unii nobili, mulţi dublaţi, de boieri din Ţara Românească. Sînt dăruiţi cu dregătorii însemnate, fiecare după vrednicia sa: Teodosie Rudeanu e logofăt al Ţării Româneşti şi al Transilvaniei; Mihalcea Caragea e „ban al Ţării Româneşti" şi „împuternicit cu puteri depline pe lîngă staturile şi ordinele Transilvaniei"; sînt la mare cinste şi rang în Transilvania alţi mari boieri şi dregători munteni, oameni de credinţă ai lui Mihai: postelnicul Preda Buzescu, marele postelnic Stoichiţă din Strîmba, Petre Grigorovici Armeanul ş.a. Pîrcălabi munteni sînt aşezaţi în cetăţile mai importante ale Transilvaniei: Aga Leca la Gherla şi Chioar, banul Mihalcea la Ocna Mureş, etc. La Cluj jude este învestit Andrei Stăncel. Cu danii de moşii sînt răsplătiţi cei vrednici de răsplată, „au neameş, au boier, au sărac", în diferite părţi ale Transilvaniei, din sud şi pînă în nord-vest, deoarece Mihai stăpîneşte întreg principatul Transilvaniei, plus regiunile vestice cunoscute sub numele de Partium, precum şi o mare parte a Banatului, adică toate „ţinuturile ce au fost mai dinainte vreme de moşie şi ţinutul hotarălor acestor două ţări, Ţara Ardealului şi Ţara Românească şi le-au fost luat turcii, să se ţie de hotarele acestor două ţări, cum au fost de veac".

Consolidată noua stăpînire, întregită şi cu o a treia ţară românească, Moldova, altă atitudine şi altă politică poate urma domnul unificator atît faţă de nobilime, cît şi faţă de ţărănime. Logica istorică este dovedită, în scurtul răstimp de mai puţin de un an, şi acesta tulburat de numeroase şi felurite evenimente şi întîmplări ce n-au îngăduit nici răgaz şi nici tihnă necesare unor înfăptuiri îndelung gîndite.

Gîndurile se dezvăluie, însă, tot mai făţişe şi tot mai îndrăzneţe, cu fiecare măsură. Limba română este introdusă ca limbă oficială, alături de cele vechi şi de ale naţiilor „recunoscute". Semn vădit şi măsură care nu sînt lipsite nici de îndrăzneală şi nici de finalitatea îndrăzneaţă. Nobilimea conservatoare şi răuvoitoare intuieşte sensul unor asemenea măsuri şi de aceea nu întîrzie să protesteze în Dietă împotriva folosirii limbii române în actele oficiale. Mihai şi oamenii săi de credinţă munteni ascultă; inimile şi cugetele lor se tulbură, dar, din aceleaşi motive, nu iau măsurile ce s-ar fi cuvenit împotriva duşmanilor din casă, aşteptînd alte prilejuri, mai potrivite. Iar domnul, boierii şi dregătorii continuă să folosească limba română.

Alte proiecte, mai de mult nutrite, sînt puse în aplicare. Cel mai de seamă dintre toate este mărturisit la puţin timp numai de la intrarea triumfală în Alba Iulia; domnul declară făţiş şi îndrăzneţ, faţă de supuşi, nobili şi orăşeni, binevoitori sau mai puţin bucuroşi de noua stăpînire, că a

[1] „Am ocupat triumfal Alba Iulia".

cucerit această țară a Transilvaniei cu toate hotarele ei, cu toate folosințele și stăpînitorul ei este el și nu altcineva. Nu întîrzie să oficializeze noua situație, subliniind-o în însăși titulatura domnească, cu atribute autocrate: „Io, Mihai Voievod, cu mila lui Dumnezeu domn a toată țara Ardealului", se intitulează în actul de danie a muntelui Baiul pentru Rîșnoveni. Sau cu vreo lună mai tîrziu, în actul de hotărnicie pentru boierii din Sărata (Făgăraș), în care se intitulează autoritar: „Mihai Voievod, cu mila lui Dumnezeu domn a toată țara Ardealului, fecior al marelui și preabunului răposatului Pătrașcu voievod din Țara Românească". Drepturi străvechi sînt invocate, dreptul natural e așezat la temelia noii stăpîniri; conducătorii se cuvine să fie de același neam cu supușii. Temeiuri trainice, la care se adaugă și frumusețea țării, de care „domnul și oamenii lui se îndrăgostesc tot mai mult, pe măsură ce trece vremea".

Moșii și alte bunuri sînt dăruite sub formă de noi danii boierilor munteni de credință; în dregătorii însemnate sînt numiți unii dintre aceștia. Ca un suveran deplin împarte daruri și slujbe celor ce se dovedesc vrednici de asemenea răsplătiri. Cu asemenea generozitate și autoritate, încît însuși împăratul Rudolf II este nevoit să-i îngăduie „ce vei face să fie făcut și cum vei zice să fie zis; cum să fie mai bine și ce vei pofti, tot va fi pe voia Domniei-Tale". Împăratul este nevoit, asemenea nobilimii transilvane, să recunoască stăpînirea celui ce știe stăpîni și e hotărît să stăpînească peste tot ce i se cuvine. Dar nici bunacredință și nici sinceritatea lui Rudolf II nu sînt nici mai curate și nici mai trainice decît ale nobilimii. Ca și aceasta, împăratul cu două curți, la Viena și la Praga[1], așteaptă momentul prielnic pentru a-și dezvălui gîndurile dușmănoase. Să-și dea chiar mîna cu nobilimea care nu-l iubește și pe care n-o iubește, pentru doborîrea falnicului stejar care-i umbrește prin vitejie și măreție și pe unii și pe alții.

Cunoscînd gînduri și practici, din partea „prietenilor" de nevoie, Mihai poartă în inima și cugetul său dorinți și gînduri vrednice de vrednicia faptelor sale. Se gîndește la legile și obiceiurile românești de cîrmuire, se gîndește la temeinicirea noii înfăptuiri pe o bază socială cît mai largă și cît mai trainică. În realizarea acestui proiect nu e de ales. Singurul sprijin masele populare, în primul rînd acelea care l-au așteptat cu dragoste și încredere și care l-au ajutat să-și realizeze mistuitorul gînd.

Românii, în marea majoritate iobagi ortodocși, constituie temeiul de neapărată trebuință. Mihai știe acest lucru din propria-i cunoaștere și de aceea se străduie atît cît îi îngăduie timpul scurt și greutățile multe, să împlinească asemenea îndatoriri. Începuturile se înscriu încă înainte de a fi domn al Transilvaniei, de pe cînd se pregătea să devină. În 1596, cu prilejul unei vizite la Alba Iulia, Mihai obține, datorită îndrăznelii și voinței sale, dreptul de a întemeia, pe un deal din apropierea cetății, o mănăstire ortodoxă, în care pune călugări aduși din Țara Românească și Moldova pe care o înzestrează cu moșii. Începutul este întregit după înstăpînirea sa asupra Transilvaniei. Confesiunea ortodoxă nerecunoscută oficial pînă atunci este așezată alături de confesiunile recunoscute. O episcopie ortodoxă întemeiază în cetatea de scaun de la Alba Iulia, sub jurisdicția Mitropoliei de la Tîrgoviște. Un

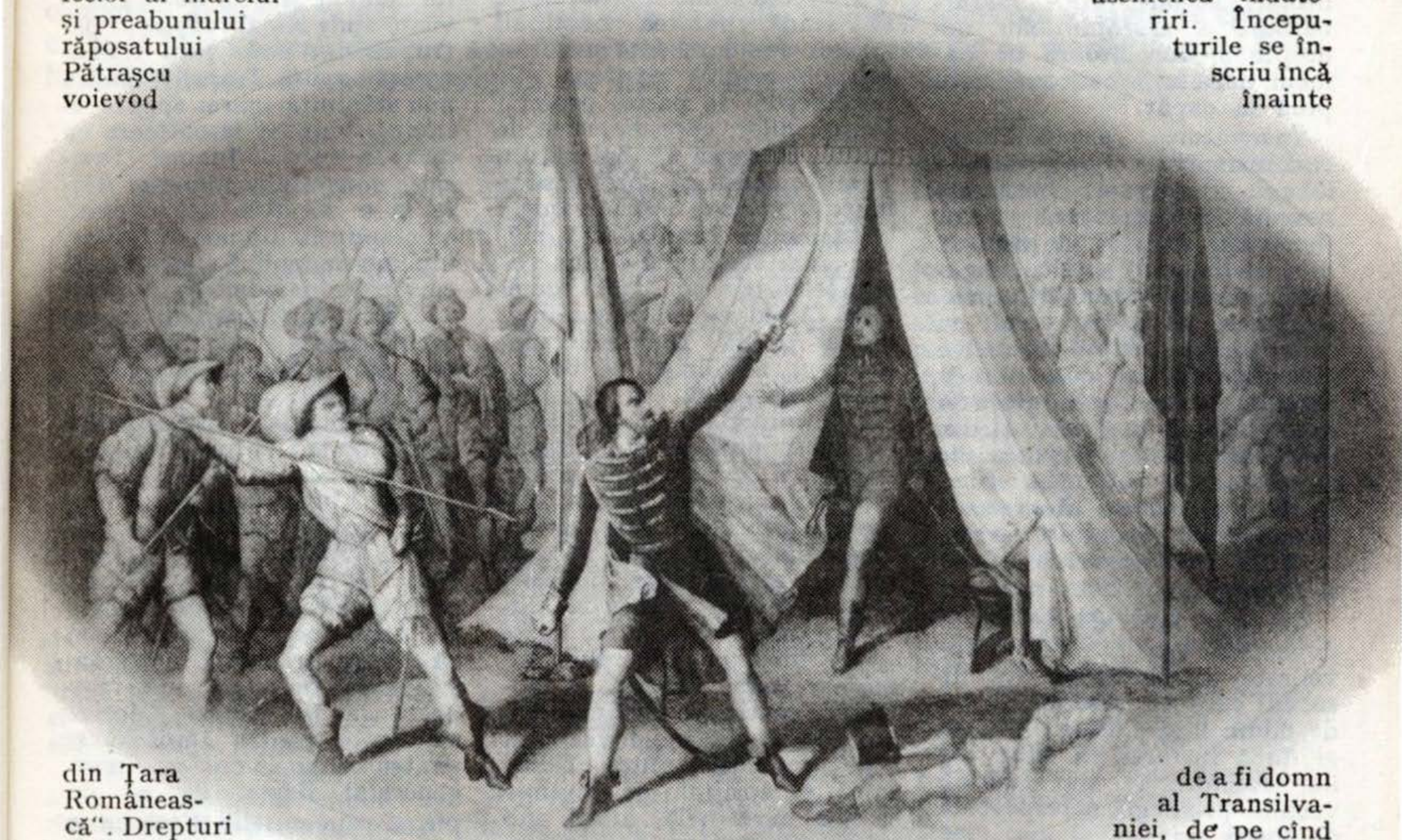

Zorii tragicei zile de 19 august 1601...

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1972.

episcop cu numele Ioan, împodobit cu titlul de „vlădică ot Bălgrad", este așezat în fruntea noii episcopii, în aprilie 1600.

Alți pași urmează acestora, alte hotărîri le întregesc pe cele de pînă acum. În același sens și cu același scop. Stăruința și voința, curajul și îndrăzneala sînt hotărîtoare în îngenuncherea Dietei din iulie același an, nevoită să admită „ca preoții români să fie scutiți pretutindeni în persoana lor" de îndatoririle iobăgești, la care sînt siliți. Un început promițător, cu urmări social-politice răsturnătoare a așezămintelor nedrepte și înrobitoare de oameni, dacă ar fi fost continuate pînă la capăt.

Începuturi asemănătoare sînt întreprinse și cu privire la iobagii transilvani. Dieta este nevoită să recunoască satelor românești dreptul de pășunat liber în hotarul satelor unguresti și săsești, pentru animalele mari și pentru porci, cu îndatoriri de reciprocitate. Nu și pentru oi, așa cum doreau țăranii români, mai ales cei din părțile sudice, păstori din străbuni, cărora pășunea de acasă nu le ajungea, fiind nevoiți, de aceea, să-și pască turmele, cu deosebire iarna, în Țara Românească, Moldova și Dobrogea.

Generos față de cei ce-și dovediseră credința, Mihai dovedește generozitate față de secuii[1] care luptaseră alături de domn la Șelimbăr. A treia zi după intrarea în Alba Iulia, acestora le sînt înnoite vechile privilegii, nerespectate de foștii principi și mai ales de Báthorești. Li se îngăduie secuilor să-și extragă sarea de trebuință pentru nevoile lor în chip gratuit. Drept recunoștință, ei se îndatorează să-l însoțească pe binefăcător în expedițiile sale războinice. Și și-au respectat făgăduința.

Sînt confirmate, de asemenea, unele privilegii sașilor, care sînt datori pentru aceasta să contribuie la întreținerea oastei. Este o colaborare cam silită, deoarece patriciatul săsesc din orașele sudice n-a fost niciodată colaborator credincios al domnului român.

„Țara îi este supusă"

Începuturi modeste, e adevărat, necontinuate din pricina scurtimii timpului, a greutăților vremurilor acelora și a împotrivirii nobilimii. Mai ales că nesfîrșitele răutăți și numeroșii răuvoitori îl silesc pe cel ce făurește planuri atît de îndrăznețe la cheltuieli mari pentru plata oștilor de mercenari. Și mijloacele materiale sînt în stăpînirea orașelor și orășenilor bogați, a nobilimii stăpînă pe sate și pe săteni.

De aceea Mihai se străduiește să scadă puterea nobilimii transilvane prin întărirea puterii boierimii muntene. Se împlinește, în parte, profeția brașovenilor, care, cuprinși de teamă, constată că boierii din Țara Românească doresc „să se mute pe vecie în Transilvania".

Asemenea îndrăzneață mărire, mai ales după supunerea și a celei de-a treia țări românești, Moldova, stîrnește invidie și teamă. Dușmanii dinlăuntru, nobilimea și boierimea retrogradă, și cei din afară, imperialii și polonezii, își unesc puterile și răutățile împotriva temerarului domn. Gîndurile acestuia țintesc departe, proiectele sale zădărnicesc ambiții deșarte. Trebuie retezate aripile vulturului ce-și rotise privirile în larg. Nobilimea transilvană se răzvrătește și în unire cu generalul imperial Basta, înfrîng, la Mirăslău, oastea voievodului Mihai; boierimea moldoveană și o parte a celei muntene ridică sabia și sprijină pe Ieremia și Simion Movilă, aflați sub aripa ocrotitoare a cancelarului polon Zamoyski; generalul imperial, cu știrea și îndemnul lui Rudolf II, preferă însoțirea cu nobilimea dușmană a curții din Viena, în locul colaborării cu Mihai, doritor de colaborare.

O nouă sforțare, neobișnuită pentru un om obișnuit, pe deplin explicabilă pentru oameni neobișnuiți, încearcă neînfricatul viteaz. O nouă victorie la Guruslău[2], pe valea Zalăului, la începutul lunii august 1601, împotriva nobilimii răzvrătite, în unire cu turcii și tătarii, reînvie încrederea și curajul, dorința și voința temerarului domn. Încă odată mintea mereu în căutarea altor proiecte îndrăznețe cuprinde stăpînirea întregului teritoriu locuit de români. Din nou se vede stăpînul celor trei țări.

Primirea entuziastă, în drumul său de la Guruslău la Cluj, îi încurajează speranțele și încrederea. Și mai încurajatoare a fost primirea de la Cluj, unde boierii munteni și moldoveni, orășeni de stare mijlocie și modestă îl întîmpină cu mare bucurie la intrarea în oraș. Încurajare sporită în chip sensibil de alungarea lui Simion Movilă de la Tîrgoviște, unde Mihai reușise să pătrundă din nou. Țara Românească supusă, Transilvania din nou stăpînită, marea epopee reînvie în mintea iscoditoare cu puterea de mai înainte. Invitația generalului imperial Basta la o discuție este onorată cu răspunsul din nou autoritar, din nou în deplină concordanță cu firea, încrederea și vitejia ce-i sînt caracteristice, anume că nici Basta și nici împăratul nu-i sînt stăpîni căci țara îi este supusă.

Semnificația întîmplărilor petrecute la Cluj pe la mijlocul lunii august nu mai este tăinuită. Lîngă Turnul Croitorilor, acolo unde fusese dat morții viteazul său căpitan Baba Novac, Mihai oficiază o solemnitate, ridică steagul cel mare, răspunde împăratului că el are trebuință de Transilvania și de aceea nu se gîndește să i-o cedeze. Motive suficiente pentru împărat și pentru cel ce se credea viteaz, generalul Basta, de a-l da pieirii prin mișelie. Ceea ce se întîmplă la 19 august 1601, în apropierea orașului Turda.

Mișeleasca ucidere nu i-a putut înmormînta și faptele, așa cum credeau și doreau călăii. Contemporanii și urmașii l-au socotit cel mai vrednic de cinstire și admirație dintre toți principii vremii aceleia. „Aducerea aminte a acelor timpuri eroice", a deșteptat în poporul român, așa cum o dorea Bălcescu, simțul datoriei de a păstra pentru viitorime asemenea prețioasă moștenire: independența și cea dintîi unire a țărilor române.

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 10/1971.

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1973.

BABA NOVAC
și minunații săi haiduci

Colonel MARIN GEORGE

Personaj care aparține deopotrivă realității istorice și legendei, Baba Novac și-a legat numele de cel al lui Mihai Viteazul. Colaborator credincios al marelui domn, el a fost — cum l-a caracterizat Nicolae Bălcescu — unul dintre „generalii cei mai vestiți ce au comandat armatele românești". Faptele sale de arme, vitejia și iscusința arătate pe cîmpul de luptă i-au valorat, desigur, această apreciere, după cum moartea de martir pe care i-au hotărît-o dușmanii l-a consacrat ca un erou al luptei pentru libertatea popoarelor.

O primă cucerire a Plevnei

În tinerețe, Baba Novac și-a închinat energia luptei împotriva asupritorilor străini, pentru libertate, integrîndu-se acelei forme de rezistență care a fost haiducia. Spre sfîrșitul secolului XVI haiducia juca un rol de frunte în cadrul luptei popoarelor balcanice pentru libertate. Datorită calităților sale, Baba Novac a ajuns, în aceste împrejurări, unul din cei mai puternici comandanți de haiduci, avînd în subordine mii de oameni organizați militărește, în cete și detașamente, cu care a eliberat zone întinse.

Este exact vremea cînd, Mihai ridica sabia împotriva Semilunii. Baba Novac a fost printre cei dintîi care au răspuns chemării. Împreună cu 8 000 haiduci, deprinși cu greul luptelor, el s-a pus la dispoziția voievodului, rămînînd pînă la sfîrșitul vieții sale alături de el.

În primăvara anului 1596, Mihai i-a poruncit să execute o incursiune de mare anvergură în pașalîcurile turcești din Bulgaria. Această acțiune făcea parte dintr-un vast plan strategic, urmărind să provoace dezordini și nesiguranță în ținuturile sud-dunărene, pentru a crea forțelor românești posibilitatea regrupării și întăririi în vederea luptelor viitoare. Atît documentele istorice, cît și baladele au reținut rezultatele acestei acțiuni, în cursul căreia Baba Novac a ajuns pînă la poalele Balcanilor. Cîntecul popular prezintă astfel trecerea Dunării: „Unde Dunărea coteşte/ El cu pasul mi-o păşeşte/ [...] Pe turci, zo, mi-i prăpădeşte...". Mihai însuși a avut cuvinte de laudă pentru incursiunea victorioasă realizată de Baba Novac: „După ce l-am învins [la Călugăreni — **n.n.**] și am cucerit și cetatea Giurgiului [în octombrie 1595 — **n.n.**], Sinan a plecat la Constantinopol, lăsînd în locul său pe unul Hasan-pașa [...]. Apoi s-a ridicat Hasan și a plecat să se întîlnească cu sultanul la Sofia [...]. Înțelegînd eu de aceasta, și știind pe unde are să treacă și prin ce munți, spre a se înfățișa sultanului la Sofia, l-am trimis pe Baba Novac [...] și el a plecat cu haiducii săi și a trecut Dunărea și s-a dus pînă la munți, ca să-l aștepte pe Hasan-pașa în locul unde îi poruncisem". În drum spre Balcani, Baba Novac a asediat cetatea Plevnei, a cucerit-o și a luat ca prizonieri o mulțime de dregători turci. Odată ajuns în munți, și-a ales o poziție favorabilă, iar cînd Hasan-pașa a încercat să treacă, „Baba Novac l-a prins pe la spate, risipindu-l și punîndu-l pe fugă, tăind în bucăți destui dintre ei, luîndu-le cămilele, caii și armele și întreaga vistierie ce o aveau, întorcîndu-se apoi cu acea izbîndă în Țara Românească".

Înfrîngerea lui Hasan-pașa a produs consternare și îngrijorare la Poartă. Alarmați, capii oștirii turcești au încercat să-i taie retragerea și să-l prindă pe Baba Novac înainte ca acesta să se întoarcă în Țara Românească. Aflînd, iscusitul comandant a manevrat în așa fel, încît, cu prețul unui ocol de 130 kilometri, a reușit să traverseze Dunărea nu departe de Vidin. Nu, însă, înainte de a ataca și această cetate, provocînd mari pierderi garnizoanei turcești de acolo; un mare număr de corăbii au căzut în mîinile sale.

La înapoiere, Baba Novac s-a bucurat de mare prețuire din partea lui Mihai, care a făcut din el unul dintre cei mai apropiați sfetnici.

Două momente cheie la Șelimbăr

În toamna anului 1599, domnul muntean se pregătea să intre în Transilvania, pentru a alunga de acolo pe principele-cardinal Andrei Báthory. La 17 octombrie, la Ploiești, a avut loc o trecere în revistă a oștilor: „În acea zi — scrie Szamosközy — curtenii, încălecați pe cai, împreună cu sîrbii și cu cazacii, erau în afara tîrgului; pedeștrii, al căror număr se ridica pînă la 50 000, erau așezați în cinci sau șase rînduri, începînd din tîrg pînă la ușa voievodului". După ce toți căpi-

tanii au depus jurămîntul de credinţă faţă de Mihai, fiecare s-a întors la locul fixat de voievod.

Alegerea Ploieştilor nu fusese întîmplătoare, ea fusese dictată de raţiuni politice şi militare. Marele strateg luase în considerare faptul că de aici i se deschideau cele mai favorabile căi de acces spre Transilvania, fapt care îi favoriza o acţiune militară rapidă. În fruntea grosului trupelor sale, Mihai a trecut munţii prin pasul Buzăului, spre a face mai lesnicioasă joncţiunea cu detaşamentele secuilor — vechi şi destoinici aliaţi ai domnului român şi duşmani neîmpăcaţi ai Báthoreştilor. Un alt corp de oaste, avînd în frunte pe fraţii Buzeşti şi banul Udrea, a pătruns în Transilvania pe valea Oltului, trecînd Carpaţii pe la Turnu-Roşu. Acestui al doilea corp i s-a alăturat şi Baba Novac cu cetele sale. În ziua de 26 octombrie, trupele conduse de Buzeşti, banul Udrea şi Baba Novac s-au unit cu grosul armatei voievodului la Tălmaciu, lîngă Sibiu. Două zile mai tîrziu Mihai a obţinut strălucita victorie de la Şelimbăr, Transilvania intrînd sub autoritatea sa.

Rolul lui Baba Novac în această luptă a fost aproape hotărîtor. Domnul muntean, aşezîndu-şi oastea pe trei linii, îi rezervase căpitanului de haiduci aripa stîngă. În dimineaţa zilei de 28 octombrie, tunurile ambelor tabere au dat semnalul începerii luptei. Baba Novac a avut cinstea de a da primul atac; haiducii săi, scrie Szamosközy, „au lovit pedestrimea cardinalului, care se afla în fruntea oastei", provocînd o breşă prin care au intrat în luptă pîlcurile din prima linie a armatei lui Mihai.

În tot cursul înfruntării, Baba Novac şi-a făcut simţită prezenţa în momentele grele, înclinînd, pînă în urmă, balanţa în favoarea voievodului român. La un moment dat, trupele inamice au reuşit, printr-un contraatac viguros, să stăvilească ofensiva lui Mihai, a cărui situaţie devenise extrem de critică. Intervenţia promptă şi vijelioasă a haiducilor conduşi de Baba Novac a restabilit, însă, superioritatea românilor; apoi, Mihai s-a aruncat el însuşi în luptă, în fruntea rezervelor sale. Victoria îi era asigurată: la 1 noiembrie 1599, triumfător, domnul român a intrat în Alba Iulia.

Venea, acum, rîndul Moldovei, care nu putea rămîne în afara sistemului antiotoman preconizat de Mihai Viteazul. În aprilie 1600, el a cerut lui Baba Novac „ca să fie gata cu cei 5 000 oameni" ai săi; un raport diplomatic din 14 aprilie arată că, la acea dată, pregătirile lui Mihai pentru campania din Moldova erau încheiate; „a chemat şapte nemeşi la sfat şi, afară de aceasta s-a dat ordin în ţară să fie toţi gata de plecare. Are şi 24 tunuri. Aşteaptă de la Lipova pe Baba Novac, un renumit căpitan de haiduci". La 24 aprilie, dorinţa voievodului era îndeplinită: Novac era la Alba Iulia. Imediat, armatele s-au pus în mişcare. De data aceasta, Mihai l-a păstrat lîngă sine, intrînd împreună în Moldova.

Opţiune pentru cinstita moarte...

Pe măsură ce Mihai obţinea succes după succes, ura duşmanilor săi sporea; intrigile se ţeseau tot mai strîns. În Transilvania, nobilii, temători pentru privilegiile lor, începuseră să se manifeste făţiş împotriva sa. Semnalul răzvrătirii a fost dat la 1 septembrie 1600, cînd nobilimea a refuzat să participe la Dieta convocată de Mihai la Sebeşul Săsesc. Confruntarea militară era inevitabilă şi ea s-a produs la 18 septembrie.

Ciro Spontoni, care a fost prezent la Mirăslău, nu numai că îl atestă pe cîmpul de luptă, dar descrie pe larg acţiunile lui Novac. După ce a rezistat unor puternice atacuri succesive, aripa pe care o comanda a fost silită să cedeze. Mihai şi căpitanii săi s-au întîlnit în cetatea Făgăraşului. Spontoni descrie astfel prezenţa lui Baba Novac acolo: „Baba Novac, rănit, cu barba şi părul capului arse, cu faţa înnegrită de pulberea sîngeroasă a bătăliei [...] îşi făcuse cumsecade datoria lui în ziua luptei şi împlinise, totodată, şi slujba unui căpitan prevăzător şi a unui soldat valoros".

Între timp, polonii restabiliseră pe Ieremia Movilă pe tronul Moldovei şi acum intraseră în Ţara Românească, pentru a-l înlocui şi acolo pe Mihai cu Simion Movilă. Hărţuirea trupelor polone, înaintea bătăliei finale, a fost încredinţată lui Baba Novac, „un general de cavalerie — scrie Spontoni — de o mare îndrăzneală şi cu o lăudabilă experienţă". Înainte de a porni la acţiune, bătrînul căpitan şi-a adunat oştenii şi le-a ţinut un discurs: „Izbînda este totdeauna cu cei viteji, iar nu cu cei cărora le place mai bine ruşinoasa fugă decît cinstita moarte apărînd pe domnul său", a spus el, între altele. Baba Novac şi ai săi au ales „cinstita moarte". Încercările de a opri înaintarea polonă au eşuat, rînd pe rînd, la Gura Sărăţii, la Năeni, la Ceptura. În lupta finală, la Bucov (20 octombrie 1600), Mihai a fost înfrînt.

În lunile care au urmat, viaţa lui Baba Novac a fost la fel de agitată ca şi cea a voievodului. Cînd a hotărît să plece la Viena pentru a cere ajutorul împăratului, Mihai l-a sfătuit să intre în oastea lui Basta. Acesta l-a primit, la 17 decembrie, şi l-a trimis „spre graniţă în părţile Lipovei". Acolo, nobilii maghiari l-au prins şi l-au arestat; la 3 februarie 1601 a fost adus în Cluj pentru judecată. De fapt, tot „procesul" a durat aproape două zile, căci, la 5 februarie, pe la orele 10, viteazul căpitan şi tovarăşul său de supliciu (un preot) au fost traşi în ţeapă în afara cetăţii, lîngă drumul Feleacului, şi trupurile lor lăsate pradă corbilor.

Şase luni mai tîrziu, cînd Mihai a recucerit Transilvania, intrînd în Cluj „a ridicat pe locul tragerii în ţeapă un steag mare în cinstea marelui şi viteazului său slujitor" (Szamosközy).

Oasele lui Baba Novac, ca şi ale lui Mihai nu şi-au găsit odihna sub lespedea unui mormînt. A rămas numai amintirea vitejiei sale, elogiată de contemporani, apreciată de istorici, cîntată de popor: „Fost-au cică un Novac / Un Novac, Baba Novac/ Un viteaz de-ai lui Mihai / Ce sărea pe şapte cai!"

Două portrete mai puțin cunoscute ale Viteazului

Prof. dr. CONSTANTIN SIMIONESCU

Doi contemporani au închinat lui Mihai Viteazul poeme: Stavrinos, care a descris, în peste 1 300 versuri, Vitejiile prea piosului şi prea viteazului Mihai voevod *şi Gh. Palamede, autorul poemului* Istorie cuprinzînd toate faptele, vitejiile şi războaiele prea strălucitului Mihai voevod, domn al Ţării Româneşti, al Transilvaniei şi al Moldovei, pînă în ziua sfîrşitului său, scrisă şi alcătuită de Gheorghe Palamede, pe cînd se afla la curtea prea strălucitului duce de Ostrog, domnul domn Vasile cneaz de Ostrog, luna decembrie în 15, anul 1607.

Pînă la noi nu a ajuns manuscrisul original al lui Palamede, ci o copie făcută în martie 1624, tot de un grec, Dimitrie Temenos, păstrată la British Museum. Semnalat încă din 1896, acest poem a fost tradus şi publicat integral, în 1905, de O. Tafrali.

Ceea ce conferă o valoare deosebită poemului scris de Palamede este faptul că autorul l-a însoţit de două portrete ale lui Mihai, copiate — poate mai stîngaci — de Temenos. Primul portret, bust, aduce preţioase indicaţii privind îmbrăcămintea voievodului; al doilea, ecvestru — primul de acest gen cunoscut în istoriografia Viteazului — ni-l înfăţişează în ţinuta ce i-a fost descrisă la triumfala intrare în Alba Iulia.

Ambele reprezentări ale lui Mihai sînt însoţite de următorul text: „Portretul este fără viaţă, are însă privirea vie şi de vrea, cumva, cineva, să ştie al cui este [să afle că] este al lui Mihai, acel vestit domn, de care s-au înspăimîntat turcii, de la mic la mare".

Aceste două portrete au rămas necunoscute la noi pînă în 1938, cînd Emil Virtosu le-a reprodus după fotografiile primite de la British Museum. Pentru un public mai larg, dar şi pentru a le readuce în circuitul documentelor iconografice, le reproducem şi noi, după articolul lui E. Virtosu, tipărit într-o revistă greu de găsit.

În conștiința poporului român, Alba Iulia apare peste veacuri ca un simbol al jertfelor și biruințelor în lupta pentru eliberare socială, pentru independență și unitate națională. Această străveche așezare este o mărturie grăitoare a iscusinței și talentului creator al înaintașilor noștri, aici a existat un puternic centru de civilizație care s-a păstrat și dezvoltat de-a lungul veacurilor.

NICOLAE CEAUȘESCU:
(Cuvîntare la Adunarea populară de la Alba Iulia, din 8 octombrie 1966)

ALBA IULIA: două milenii de existență

GHEORGHE ANGHEL
directorul Muzeului de Istorie din Alba Iulia

Puține localități din țara noastră se pot mîndri cu un trecut atît de bogat ca Alba Iulia, a cărei istorie multimilenară se împletește cu însăși istoria poporului român. Fie că este vorba de epoca daco-romană[1], de perioada de formare a poporului român, de lupta sa pentru independență statală și eliberare socială — toate marile evenimente ale istoriei noastre au avut ecouri specifice în viața orașului.

Un oraș coboară din munți... dedublîndu-se

Străveche vatră de civilizație (săpăturile arheologice au scos la iveală urme de locuire încă din neolitic — circa 5 000 î.e.n.) Alba Iulia are o istorie care coboară adînc în timp. Folosind informațiile culese de la geograful grec Marinos din Tyr (sfîrșitul sec. I. e.n.), Claudiu Ptolemeu, în lucrarea sa **Geographia,** redactată în sec. II e.n., amintește printre cele 40 localități mai importante din Dacia și existența unui **poleis,** cu numele Apoulon. Era capitala dacilor apuli, cunoscuți ca unul dintre cele mai puternice triburi din centrul Transilvaniei. Știri despre dacii apuli găsim și în **Consolatio ad Liviam,** culegere de versuri de la sfîrșitul sec. I î.e.n., în care se spune despre „Dunărea cea vijelioasă și îndepărtatul Apulus dacic". Asemănarea dintre numele tribului și cel al orașului este de necontestat. Există, însă, păreri împărțite privind problema întîietății și a semnificației numelui. Cele mai judicioase ni se par explicațiile conform cărora tribul apulilor și-ar fi luat numele de la cel al cetății.

Cercetările arheologice efectuate de către muzeul nostru la Piatra Craivii, la 15 km nord de Alba Iulia, la 1 083 m altitudine, au scos la lumină urmele unei cetăți dacice ridicată pe vîrful stîncii; zidurile din piatră au fost lucrate în binecunoscuta tehnică **murus dacicus.** Tot în preajma cetății s-au identificat și urmele unei așezări plasată pe terase săpate în stîncă (s-au găsit pînă în prezent mai multe sanctuare, locuințe și un foarte bogat material arheologic datat în sec. I. î.e.n.). Toate acestea ne îndreptățesc să credem că este vorba de Apoulonul dacic.

Cucerirea Daciei de către romani a însemnat, totodată, sfîrșitul așezării de la Piatra

[1] În imaginile de mai sus: stînga, statuie romană (sec. II-III) și un detaliu sculptural de la una din porțile cetății (sec. XVIII).

Craivii și ridicarea alteia în zona de cîmpie a Mureșului, orașul schimbîndu-și întrucîtva și numele din Apoulon, în Apulum. Romanizarea denumirii dacice nu este un fenomen singular. Cazuri similare s-au petrecut și cu alte așezări din provinciile Imperiului roman. Fapt unic în întreaga Dacie și foarte rar întîlnit în alte părți ale imperiului este, însă, acela că pe noua vatră a așezării au luat ființă nu unul, ci... două orașe, purtînd același nume. În apropierea castrului Legiunii XIII Gemina, lăsată aici de împăratul Traian pentru paza granițelor noii provincii cucerite, s-a născut o așa-numită **canabae** (așezare cvasi urbană, locuită la început de veterani, de familiile soldaților din castru, de meseriașii și negustorii care activau pe lîngă legiune); pe malul drept al Mureșului, în actualul cartier Partoș (pe atunci o insulă, aflată la adăpost de invazii), s-a întemeiat o altă așezare romană, locuită de coloniștii aduși din imperiu și de cei care sperau să se îmbogățească pe seama fabuloaselor averi ale noii provincii. Cadrul natural propice i-a permis o dezvoltare rapidă astfel, încît în vremea împăratului Marcus Aurelius (161-180) cea de-a doua așezare a fost ridicată la rangul de municipiu și poate tot în vremea acestuia, sau a fiului său Commodus (180-192), la cel de colonie, titlu pe care îl va purta pînă la sfîrșitul stăpînirii romane. În acest timp, așezarea militară a cunoscut o evoluție mai lentă, deși încă din timpul lui Adrian (117-138) avea o organizare orășenească, fiind condusă de decurioni, funcții specifice pentru localitățile romane de tip urban. Către sfîrșitul sec. II, sub împăratul Septimius Severus (193-211), a ajuns la rangul de municipiu, pentru ca, la mijlocul sec. III, într-o inscripție onorifică dedicată împăratului Traianus Decius[1] să figureze sub numele de colonie, păstrîndu-și totuși un caracter preponderent militar, atestat de diplomele și de marea statuie a unui comandant militar descoperite aici în urma cercetărilor arheologice.

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 12/1974.

Cel mai însemnat centru militar al provinciei, reședință a Daciei Superioare, începînd din vremea lui Adrian, iar apoi capitală a Daciei Apulensis, Apulum a ajuns în scurt timp să depășească sub raport economic, cultural și demografic însăși Sarmizegetusa, capitala Daciei romane. Se apreciază că populația orașului se ridica la circa 30 000 locuitori, ceea ce reprezenta, desigur, o cifră remarcabilă pentru acele vremuri. Asupra puterii și bogăției orașului Apulum stau mărturie numeroasele **colegia** (asociații meșteșugărești și negustorești) care atestă o vie activitate economică, vilele luxoase, ornamentate cu mozaicuri și fresce, termele, templele și statuile ridicate în cinstea zeilor, împăraților și personalităților remarcabile ale vieții publice. De altminteri, înaltul nivel de dezvoltare la care ajunsese Apulum a permis orașului să-și ia, în sec. III, epitetul de **Chrysopolis,** adică „orașul de aur" sau „bogat în aur", rivalizînd și în această privință cu Sarmizegetusa, care și-a adăugat, tot în acea vreme, titlul de **Metropolis**.

Desigur, se pune întrebarea: ce s-a întîmplat cu locuitorii Apoulonului dacic, orașul care „coborîse" din munți pentru a se statornici în cîmpia Mureșului? Asemenea orașului, cei mai mulți dintre ei au coborît pentru a se stabili în cartierele mărginașe ale celor două așezări, amestecîndu-se cu populația romană nevoiașă, Apulum fiind unul dintre cele mai puternice centre de romanizare a Daciei. Între numeroasele descoperiri arheologice se află și colibe sărăcăcioase care au aparținut autohtonilor daci și sclavilor, piese ceramice, modeste obiecte de podoabă ce vorbesc despre o populație care trăia în condiții grele la periferia celor două orașe, muncind fie în atelierele din jurul castrului Legiunii XIII Gemina, fie pe ogoarele numeroaselor **villae rusticae** din împrejurimi.

Apulum — Bălgrad — Alba Iulia

Grava criză economică și politică în care se zbătea Imperiul roman în a doua jumătate a sec. III nu i-a permis să găsească forțele necesare pentru a opri atacurile popoarelor migratoare, a căror primă țintă era provincia de la nordul Dunării — Dacia. Împăratul Aurelian a luat hotărîrea retragerii armatei și administrației romane din Dacia[2]. Dacă militarii, oficialitățile provinciei și cea mai mare parte a păturii înstărite a societății au plecat, în schimb populația săracă romanizată a continuat, în ciuda condițiilor vitrege, să viețuiască pe aceste meleaguri. Izvoarele literare încetează să ne furnizeze informații despre această populație, dar mărturiile arheologice sînt revelatoare. Descoperirea unor locuințe din sec. IV-VI, în construirea cărora s-au utilizat materiale romane (cărămizi, țigle etc.), folosirea obiectelor de ceramică de factură romană, a unor obiecte de podoabă specifice (fibule cu cap în formă de ceapă), precum și tezaurele sau monedele de bronz izolate emise de împărații romani din perioada 284-382 atestă continuitatea conviețuirii unei populații romanizate. În plus, ceva mai tîrziu în sec. VI-VIII, aici s-a dezvoltat un însemnat centru locuit de o populație autohtonă sedentară ce întreținea strînse relații cu Imperiul bizantin, fapt dovedit de monedele, ceramica smălțuită de factură bizantină, brățările cu cap de șarpe și altele.

În sec. IX, la Alba Iulia s-a constituit un centru fortificat cu numele de Bălgrad. De origine slavă, toponimicul s-a transmis — fapt nu lipsit de semnificație — într-o formă românizată. Așezarea întărită, în curs de urbanizare, era locuită de o populație românească și avea rolul de centru al unei formații statale feudale incipiente, a unui voievodat. Că așa a fost, o arată și cronicile latino-maghiare din sec. XIII-XIV, care amintesc existența unui voievodat condus de un Gyla (Dzila, Gyula, Jula, Iula). Acest nume (care, mai curînd, desemna o funcție militară

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 3 și 4/1975.

și judecătorească)[1] a jucat un rol important în viața orașului. În sec. XIII-XIV, cînd limba latină medievală a pătruns mai intens în cancelariile Transilvaniei, el s-a transformat în cea de-a doua particulă a numelui orașului — Iulia — Alba fiind traducerea toponimicului slav românizat **băl,** adică **alb.**

În timpul existenței voievodatului Transilvaniei, Alba Iulia a devenit unul dintre cele mai importante orașe ale acestuia, poate chiar capitala sa în sec. XI-XII, de vreme ce voievozii purtau și titlul de comiți de Alba. Unii cronicari, de pildă Bonfinius (1434-1503) și Verancsiscs (1504-1573) i-au acordat titlul de metropolă, și aceasta fără îndoială, nu numai în virtutea bogatului său trecut istoric.

Un alt argument care pledează pentru autoritatea orașului în Transilvania, se referă la momentul înfrîngerii Ungariei de către otomani la Mohács (1526) și mai ales după cucerirea orașului Buda (1541) și transformarea unei părți a statului maghiar în pașalîc. Transilvania a devenit atunci un principat autonom sub suzeranitate otomană, căpătînd un statut asemănător cu cel al celorlalte țări române. Ca reședință a fost aleasă atunci Alba Iulia și de aici au fost conduse vreme de un veac și jumătate destinele principatului

Întiia capitală a celor trei țări române

La sfîrșitul veacului XVI, Alba Iulia a trăit un moment cu adînci rezonanțe în istoria poporului nostru — gloria de a fi prima capitală a celor trei țări române unite sub sceptrul marelui voievod Mihai Viteazul. Rezultat al multiplelor legături economice și culturale ce se menținuseră între țările române și întruchipare a unor aspirații „ale voievozilor noștri cei vechi" cum spunea Bălcescu, acțiunea lui Mihai Viteazul, presărată de victorii răsunătoare, dar și de sacrificii, a trebuit să aibă ca etape necesare Alba Iulia și Iașii.

Pînă la acea dată memorabilă pentru poporul român, Mihai mai trecuse de două ori prin Alba Iulia: în 1592, în drum spre Constantinopol spre a dobîndi domnia și în 1596, ca învingător al otomanilor la Călugăreni și Giurgiu.

Marea biruință de la Șelimbăr, din 1599, i-a deschis voievodului, din nou, calea spre Alba Iulia, unde a intrat la 1 noiembrie 1599, prin poarta Sf. Mihail, întîmpinat cu entuziasm de iobagii români și de o delegație a orășenilor, în frunte cu episcopul, care i-a înmînat cheia orașului, instalîndu-l în palatul principilor. În scurta, dar glorioasa lui domnie la Alba Iulia, Mihai și-a concentrat atenția în două direcții principale: consolidarea stăpînirii asupra Transilvaniei și recunoașterea, din partea Habsburgilor, a titlului de voievod al acesteia. Ambele acțiuni impuneau schimbări profunde. Mihai a înlocuit mulți membri ai Sfatului țării, numind în locul lor oameni de încredere, a convocat Dieta, a pus gărzi și castelani în cetățile principatului și la graniță și a făcut numeroase danii de moșii; tot atunci a dezvoltat atelierul de turnat tunuri din Alba Iulia, aducînd meșteri și unelte din Brașov și Bistrița: voia să toarne 60 tunuri la care lucrau peste 1 000 meșteri. A reorganizat apoi cancelaria, începînd să emită, alături de actele în limba latină și slavă, acte oficiale în limba română, primul dintre ele fiind dat chiar a doua zi după intrarea sa triumfală în oraș.

La curtea sa din Alba Iulia s-au perindat o mulțime de emisari care au încercat să-l convingă să cedeze Transilvania împăratului. Nici presiunile, nici încetarea de către imperiali a plății subsidiilor pentru întreținerea armatei nu l-au determinat pe Mihai Viteazul să cedeze. La 24 aprilie 1600, în toiul tratativelor, Mihai a trecut la realizarea celei de-a doua etape a unirii țărilor române. A plecat spre Moldova și, după numai o lună de zile, la 27 mai 1600 a emis din Iași primul document în care se intitula domn al celor trei țări române.

Situația dificilă din Transilvania, forțele internaționale ce se opuneau înfăptuirilor lui, precum și lipsa de mijloace bănești pentru întreținerea unei mari armate de mercenari l-au determinat să se reîntoarcă la Alba Iulia. N-a pregetat, însă, să spere în victorie și a însemnat cu propria-i mînă doar cîteva cuvinte, echivalente, însă, cu un măreț testament politic: „Și hotarul Ardealului, pohta ce am pohtit, Moldova, Țara Rumânească. Io Mihail voievod"[2].

Victoria de la Guruslău, din 1601, păstra încă speranța împlinirii idealului, dar gloriosul domnitor a fost răpus la Turda. Cronicarul George Brancovici, fratele episcopului de Bălgrad, Sava Brancovici, care a copilărit la Alba Iulia în a doua jumătate a sec. XVII, ne relatează că, după oarecare timp de la moarte, trupul marelui voievod ar fi fost adus în taină și înmormîntat în biserica metropolitană pe care în 1598 Mihai o zidise în capitala Transilvaniei. Să-și fi găsit loc de odihnă osemintele marelui voievod în orașul care i-a adus cele mai strălucite biruințe? Greu de stabilit, dat fiind că biserica metropolitană a fost dărîmată în 1713, pentru a face loc unui bastion al cetății construite între 1715 și 1738.

Loc al suferințelor dar și al marilor înfăptuiri naționale

Veacurile care au urmat, îndeosebi XVII și XVIII, au marcat o mare înflorire culturală a orașului. La Alba Iulia, Mihai Viteazul pusese bazele uneia dintre cele mai importante instituții culturale românești — Mitropolia Bălgradului — apreciată de Nicolae Iorga drept „cel mai trainic și de folos așezămînt al neamului nostru de peste munți". Mitropolia s-a afirmat nu numai ca instituție religioasă,

[1] Izvoarele literare, **De administrando imperio,** a împăratului Constantin Porfirogenetul, **Legenda Sancti Stephani** și **Gesta Hungarorum** amintesc de mai mulți șefi cu acest nume. Un Gyla-Gylas, care se creștinează în jurul anului 950, după ritualul bizantin și un alt Gylas (Gyula, Jula), probabil urmaș al primului, care se luptă la Bălgrad, în 1002-1003, cu regele Ștefan al Ungariei (997-1038) — **n.r.**

[2] Vezi **Magazin istoric,** nr. 4/1973.

ci și prin patronarea unei școli românești, a unei biblioteci și a unei tipografii de sub teascurile căreia au ieșit, în decurs de o jumătate de secol, 18 tipărituri. Între acestea, **Noul Testament de la Bălgrad,** din 1648, cu o prefață scrisă de mitropolitul Simion Ștefan are o semnificație deosebită prin afirmarea conștiinței unității de neam și limbă a tuturor românilor.

O altă prestigioasă instituție culturală din Alba Iulia a fost Colegiul întemeiat în 1620 de principele Gabriel Bethlen (1613-1629) și ridicat în 1629 la rang de Universitate. Aici s-au instruit nu numai fii ai nobililor și ai patriciatului orășenesc, ci — așa cum glăsuia ordinul principelui — și copii de țărani liberi ori iobagi, între care și români. Profesorii colegiului și-au îndreptat deseori atenția asupra istoriei poporului nostru, recunoscînd în el pe coloniștii Romei, au cules numeroase inscripții latine, au cercetat limba și obiceiurile românești. Martin Opitz (1597-1639), de pildă, a scris o lucrare — **Dacia Antiqua** — din păcate pierdută, și un poem în versuri, **Zlatna**, inspirat din viața românilor transilvani, cuprinzînd informații despre limba, portul și obiceiurile acestora.

Dintre numeroasele palate și construcții monumentale nu putem omite renumita Bibliotecă Batthyaneum, înființată în 1792, și care a ajuns să numere în fondurile ei 55 000 cărți, 580 incunabule, 19 000 documente și 1 230 manuscrise.

Între 1715-1738 la Alba Iulia a fost ridicată o impresionantă construcție militară, destinată apărării împotriva atacurilor otomane și înăbușirii răscoalelor interne, tot mai intense după instaurarea dominației habsburgice. Este vorba de cetatea în formă de stea cu șapte bastioane, construită după planurile arhitectului italian Giovanni Morando Visconti și aprobate de Eugeniu de Savoia.

O jumătate de veac mai tîrziu, în temnițele acestei cetăți au fost închiși cei trei dîrzi conducători ai răscoalei moților: Horea, Cloșca și Crișan. De la 27 decembrie 1784, cînd au fost prinși, Horea și Cloșca au fost escortați la Alba Iulia, stînd întemnițați pînă la 28 februarie 1785, într-o celulă de lîngă poarta a doua a cetății. În timpul detenției, cele trei căpetenii (Crișan a fost prins mai tîrziu) au suportat un chinuitor interogatoriu, mai cu seamă că soarta le fusese pecetluită încă din 10 ianuarie 1785, cînd împăratul Iosif II scrisese contelui Iancovici, anchetatorul și reprezentantul său în Transilvania: „Conducătorii să fie duși într-un centru important și acolo să fie executați în mod public, spre luare aminte a celorlalți capi ai răscoalei și poporului amăgit de ei". Condamnați „să li se zdrobească oasele cu roata" —cel mai greu supliciu prevăzut de codul de legi al împărătesei Maria Tereza — Cloșca și Horea[1] au fost executați în fața a peste 6 000 țărani aduși cu forța din patru județe.

Orașul Alba Iulia a cunoscut și puternicele frămîntări ale revoluției de la 1848. În zona cetății s-au purtat lupte, mai ales în primăvara anului 1849, în cadrul cărora s-a distins energicul prefect Axente Sever. Însuși Avram Iancu a cunoscut în acei ani, la Alba Iulia, gloria de general al românilor, dar tot aici a fost umilit și bătut în 1852 de către funcționarii imperiali.

Jertfele atîtor eroi ai poporului nostru și-au găsit împlinirea în marele act revoluționar al unirii Transilvaniei cu România, la 1 decembrie 1918. Marșul celor peste 100 000 țărani, muncitori și intelectuali spre Alba Iulia, a fost, în acea zi memorabilă, un marș al victoriei spre desăvîrșirea statului național unitar român: „Rod al luptei revoluționare a maselor populare de pe întreg teritoriul țării — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — unirea Transilvaniei cu România a corespuns unei necesități istorice imperioase dezvoltării poporului român, a constituit un moment de uriașă însemnătate în procesul de formare a națiunii, a statului național român. Ea a contribuit la crearea cadrului necesar pentru progresul economic și cultural al țării și poporului nostru".

Unirea Transilvaniei cu România, consfințită la Alba Iulia, a influențat pozitiv întreaga evoluție a țării, a stimulat progresul mai rapid al industriei, agriculturii, științei și culturii, dezvoltarea forțelor progresiste ale societății și a mișcării revoluționare. Pentru idealurile înaintașilor, pentru deziderate-le proclamate în acea zi memorabilă de 1 decembrie 1918 au luptat, cu nezdruncinată consecvență, în întreaga perioadă interbelică, clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, oamenii muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități. Aceste idealuri și-au găsit împlinirea în anii noștri, cînd, sub conducerea înțeleaptă a Partidului Comunist Român, socialismul s-a statornicit, deplin și triumfător, pe pămîntul patriei.

*

* *

În preajma împlinirii a două milenii de existență citadină, a 1800 ani de atestare documentară cu gradul de municipiu și a 375 ani de cînd a fost capitală a celor trei țări române, Alba Iulia cunoaște, în anii victorioși ai socialismului, o nouă tinerețe și o dezvoltare economică și social-culturală fără precedent. Bătrîn și veșnic tînăr, municipiul Alba Iulia se află angajat, asemenea tuturor așezărilor patriei noastre, în opera de traducere în fapte a măreților sarcini trasate de Congresul XI al P.C.R., de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare fermă a României spre comunism.

Cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu prilejul uneia din vizitele de lucru întreprinse în acest oraș, „oamenii muncii din Alba Iulia, care au un trecut așa de minunat, vor trebui să dovedească că știu să făurească prezentul, că știu să asigure viitorul — viitorul copiilor lor, al copiilor copiilor lor". Mîndri de trecutul istoric al așezării lor și înfrățiți în activitatea comună, oamenii muncii, care de secole viețuiesc împreună pe aceste meleaguri, sînt hotărîți să facă totul pentru continua dezvoltare a orașului, să contribuie, alături de întregul popor, la ridicarea țării pe noi culmi ale progresului și civilizației umane.

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7-8/1968 și 5/1974.

Imediat după 23 August 1944 Partidul Comunist Român a trecut la organizarea eforturilor întregului popor pentru participarea la războiul antifascist.
Lozinca „Totul pentru front, totul pentru victorie" a unit poporul român în uriaşul efort de război pentru eliberarea deplină a ţării, pentru participarea alături de Uniunea Sovietică, la eliberarea Ungariei şi Cehoslovaciei, pînă la zdrobirea totală a hitlerismului.
În desfăşurarea acestor mari bătălii a participat, timp de aproape 9 luni, alături de glorioasele armate sovietice, un efectiv de peste o jumătate de milion de ostaşi români care, prin curajul şi bărbăţia lor, prin înaltul spirit de jertfă ce i-a animat, au adus o contribuţie de preţ la spulberarea rezistenţei îndîrjite a armatelor hitleriste, la realizarea victoriei finale.

NICOLAE CEAUŞESCU

(Cuvîntare la sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naţionale consacrată celei de-a XXX-a aniversări a eliberării României de sub dominaţia fascistă)

ROMÂNIA ÎN RĂZBOIUL ANTIHITLERIST

de GHEORGHE ZAHARIA

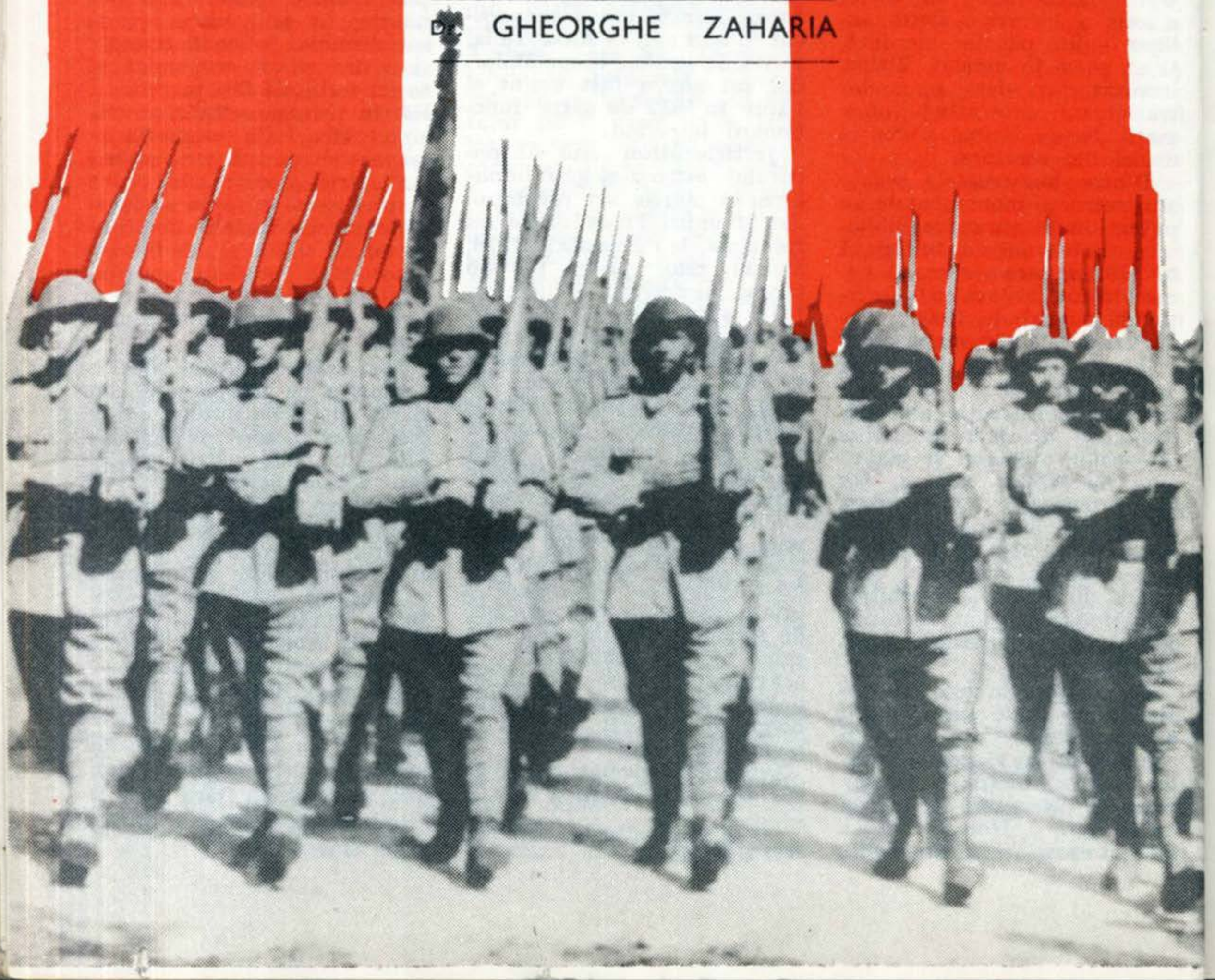

La 9 mai 1945, omenirea a salutat cu sentimente de adîncă bucurie și satisfacție înfrîngerea fascismului, act istoric de o deosebită semnificație, care a salvat civilizația umană grav ultragiată, a deschis omenirii noi perspective în lupta pentru pace, libertate și progres social.

Angajată, încă de la 23 august 1944, în războiul antifascist, armata română, umăr la umăr cu armata sovietică, a dus lupte grele pentru eliberarea completă a țării. Alungarea ocupanților din partea nord-estică a Transilvaniei, restabilirea și consolidarea independenței și suveranității naționale, adîncirea libertăților democratice dobîndite de poporul român prin insurecție s-au împletit, în acele zile, cu lupta pentru zdrobirea Germaniei naziste.

Apreciind rolul armatei în desfășurarea evenimentelor din 1944-1945, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia în cuvîntarea rostită la marea adunare populară cetățenească din Capitală de la 6 martie 1975: „Paralel cu participarea activă pe front, în luptele duse cot la cot cu armata sovietică pentru eliberarea întregului teritoriu al țării și apoi pentru eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei, pînă la victoria finală asupra Germaniei hitleriste, armata română a îndeplinit o importantă misiune patriotică, revoluționară, acționînd alături de popor, de masele muncitoare, de forțele democratice ale societății, pentru înfrîngerea împotrivirii reacțiunii și cucerirea puterii politice de către proletariat în alianță cu țărănimea muncitoare, cu toate categoriile de oameni ai muncii".

Pentru eliberarea ultimului colț de țară

După cum se știe, încă din zilele insurecției, una din misiunile pe care armata română le-a îndeplinit cu succes a fost interzicerea pătrunderii forțelor fasciste din partea de nord-est a Transilvaniei și de peste frontiera cu Ungaria și Iugoslavia. Această măsură s-a dovedit salutară, întrucît la 5 septembrie 1944, fasciștii

Maurice Baumont, membru al Institutului Franței:

«ADMIRABILA FAPTĂ DE ARME A ROMÂNIEI»

Numele profesorului francez Maurice Baumont este de mult consacrat printre cele mai prestigioase ale științei istorice europene și universale. Cititorilor noștri, octogenarul istoric le este, de asemenea, binecunoscut[1]. La 23 august 1974, profesorul Baumont publica în cotidianul parizian Le Figaro *un articol consacrat semnificației neuitatelor zile din august 1944, articol care se numără printre mărturiile străine lucide și elogioase ale cotiturii radicale din istoria noastră contemporană. În urmă cu cîteva luni am avut o convorbire cu venerabilul istoric de la Sorbona în care a exprimat o serie de aprecieri cu privire la aportul României la lupta împotriva Germaniei hitleriste. Cred de datoria mea să le încredințez revistei acum, în preajma glorioasei aniversări de trei decenii a victoriei istorice a coaliției antihitleriste asupra celui de-al III-lea Reich.*

„Cînd vorbim despre România de azi, și cu atît mai mult de România secolului XX, nu avem voie să uităm jertfele date de această țară latină din sud-estul continentului, inclusiv în cele două războaie mondiale. În general, cu cît studiem mai mult istoria acestui secol, cu atît sîntem mai înfricoșați de amploarea și de implicațiile avute de cele două conflagrații nu numai pentru generația mea, ci pentru atîtea și atîtea generații.

Primul război mondial a lovit teribil România. Mă gîndesc la privațiunile aduse întregii națiuni, la retragerea în Moldova, la ocupația germană, la luptele victorioase dar sîngeroase de la Mărășești, Mărăști, Oituz. Repet, cred că acei ani 1916-1918 au fost teribili și pentru poporul român, legat și în acele împrejurări grele de poporul francez, care cunoștea și el încercările războiului.

Ești și mai înspăimîntat cînd vezi greutățile în fața cărora s-a aflat România în anii celui de-al doilea război mondial. Este adevărat că datorită stafiei lui Hitler întinsă peste aproape întreaga Europă, anii 1939-1945 au fost anii unor suferințe și dificultăți nenumărate pentru multe țări și popoare. Ei bine, cu atît mai mare este meritul României, care antrenată la început, în 1941, fără să i se respecte voința, într-un război nebun contra U.R.S.S. a făcut cîțiva ani mai tîrziu acea întorsătură extraordinară din august 1944, despre care — noi, istoricii străini — ne întrebăm și astăzi cum de a reușit, știute fiind condițiile de dominație nazistă asupra României, inclusiv prezența unor importante contingente ale Werhmacht-ului pe solul românesc. După care România s-a avîntat, cu prețul unor pierderi de sînge enorme, în luptele împotriva naziștilor. Suferințele și pierderile românești în al doilea război mondial sînt comparabile cu cele ale unor mari țări occidentale. Mă gîndesc că numai după insurecție, între august 1944 și mai 1945, România a înregistrat pierderi umane în luptele contra Germaniei naziste comparabile cu cele ale întregului corp expediționar aliat care reunea efectivele americane, britanice, franceze, canadiene și din alte țări ale Commonwealth-ului. Toate acestea mă fac să apreciez admirabila faptă de arme a României în războiul antihitlerist".

Cristian POPIȘTEANU

[1] Vezi *Magazin istoric*, nr. 7/1967, 12/1969.

au dezlănțuit două puternice acțiuni ofensive cu scopul de a respinge trupele române și a organiza o linie de apărare pe lanțul Carpaților orientali și meridionali. După lupte deosebit de grele purtate în zonele Turda, Luduș, Tîrnăveni, Arad, Timișoara, Oravița, Reșița, pentru a împiedica pătrunderea inamicului spre Carpații meridionali și occidentali, trupele Armatelor 1 și 4 române au zădărnicit încercările fasciștilor.

În a doua jumătate a lunii septembrie, în ajutorul trupelor române din cadrul Armatelor 1 și 4 au sosit subunități din Frontul 2 ucrainean. De multe ori, cu toată oboseala pricinuită de marșurile neîntrerupte de sute de kilometri, ostașii sovietici, împreună cu cei români, au început imediat operațiile de eliberare a părții nord-estice a Transilvaniei. În această deosebit de importantă acțiune, o contribuție remarcabilă a fost adusă de Armata 7 de gardă sovietică, care, trecînd peste Carpații orientali, a întors rezistența trupelor inamice ce se opuneau Corpului 33 sovietic și Corpului de munte român, ce acționau dinspre sud către nord-vest. În cadrul Armatei 7 de gardă luptau și Divizia 103 de munte, aflată sub comanda generalului Ilie Crețulescu, Detașamentul blindat, comandat de locotenent-colonelul Gheorghe Matei și Regimentul 7 artilerie grea, comandat de colonelul Vasile Danacu. Concomitent cu înverșunatele lupte din sud-estul Transilvaniei, au trecut la ofensivă și forțele româno-sovietice din centrul acestei provincii istorice românești, astfel încît cele două Armate sovietice (7 de gardă și 27) în cooperare cu Armata 4 română au împins linia frontului pînă pe rîurile Mureș și Arieș, unde germanii au reușit să reconstituie, provizoriu, un front continuu de apărare.

În acest timp, la vest de munții Apuseni, Armata 1 română și Armata 53 sovietică, continuîndu-și ofensiva, au reușit, pînă la 5 octombrie, să alunge inamicul dincolo de granița româno-ungară. De asemenea, Diviziile 3 de munte și Tudor Vladimirescu, împreună cu unitățile Corpului 33 sovietic au atins, înaintînd în lungul Crișului Negru, marginea de sud a orașului Oradea, unde au avut de înfruntat o puternică contralovitură inamică. Forțele fasciste au fost respinse pe aliniamentul frontierei vremelnic impuse României prin Dictatul de la Viena, din 30 august 1940. O primă etapă a luptei pentru completa eliberare a țării luase sfîrșit. Unitățile școlilor militare, ale trupelor de jandarmi ș.a. s-au reîntors în garnizoanele lor, în vreme ce unitățile operative ale armatei române se pregăteau în vederea viitoarelor ofensive de amploare.

Acestea au început la 6 octombrie 1944, odată cu declanșarea operației „Debrețin", care avea ca obiectiv încercuirea și nimicirea grupării inamice din partea de nord a Transilvaniei și din zona orașului Debrețin. Trupele Frontului 2 ucrainean, în cooperare cu cele ale Frontului 4 ucrainean, la care se adăugau Armatele 1 și 4 române, urmau să execute două lovituri convergente în direcția localității Csap.

După ce au rupt puternica apărare inamică de pe Mureș și Arieș, forțele româno-sovietice au continuat înaintarea pe direcția generală Turda-Cluj, fiind întîmpinate cu bucurie de populația din localitățile pe care le eliberau. După cinci zile de lupte, la 11 octom-

■ *„Înfrîngerile suferite de nemți pe flancul de sud și trecerea României de partea aliaților sînt evenimente de o mare importanță pentru tot mersul războiului. «Lovitura românească» nu va întîrzia să aibă o rezonanță politică în celelalte țări satelite ale Germaniei"* (revista sovietică Voina i rabocii klass, *din 1 septembrie 1944).*

■ *„Faptul că România nu numai că a rupt relațiile cu Germania, dar a îndreptat armele împotriva ei, este o dovadă incontestabilă în plus că situația militară și internațională a Germaniei s-a agravat în mod catastrofal [...] România luptă pentru restabilirea independenței și suveranității ei"* (ziarul sovietic Pravda, *din 15 septembrie 1944).*

■ *„În timpul trecerii [rîului Tisa, la Mindszent — n.r.] care s-a făcut în condiții foarte grele, toți ofițerii, subofițerii și ostașii au arătat că posedă un curaj supraomenesc. Cu toții dau dovadă de o disciplină și o tactică militară exemplare [...]. Merită atenție deosebită, curajul și tactica militară a ofițerilor din această divizie [19 infanterie — n.r.] care, disprețuind moartea, au arătat soldaților, prin exemplul lor personal, cum trebuie înfrînt inamicul" (Jurnalul de operații al Diviziei 243 infanterie sovietică; Arhiva M.A.N., fond 327, dosarul nr. 2, f. 12).*

■ *„Vă rog să transmiteți generalilor, ofițerilor, subofițerilor și soldaților mulțumirile mele pentru lupta dusă în ultimele zile în scopul respingerii atacurilor ocupanților germano-maghiari. Sînt încredințat că Corpul de armată condus de dumneavoastră va continua lupta și mai bine pentru interesele noastre comune, pentru victoria asupra ocupanților germano-maghiari" (scrisoarea generalului-colonel M.S. Șumilov, comandantul Armatei 7 de gardă, către generalul Nicolae Șova, comandantul Corpului 7 armată român, din 8 noiembrie 1944; Arhiva M.A.N., fond 224, dosarul nr. 5, fila 9).*

■ *„Detașamentul din Divizia 1 cavalerie, acționînd minunat, a dat un exemplu de vitejie și eroism. Acest detașament a cucerit podul de peste rîul Hernád din zona Hidasnémeti, care era apărat de către germani și pregătit pentru distrugere. Garnizoana inamică care apăra podul a fost în întregime nimicită, iar podul cucerit în perfectă stare" (ordinul de zi din 17 decembrie 1944 dat de generalul F.F.Jmacenko, comandantul Armatei 40 sovietice; Arhiva M.A.N., fond 3, dosarul nr. 26, f. 54-55).*

■ *„Unitățile Corpului aerian român au cooperat cu trupele Armatei 27 și au acționat prin bombardament și asalt asupra*

nodurilor și centrelor de rezistență inamice, ajutînd trupele terestre într-o măsură apreciabilă la ruperea apărării inamicului" (scrisoarea Comandamentului Armatei 5 aeriene sovietice, adresată Corpului 1 aerian român, la 6 ianuarie 1945; Arhiva M.A.N., fond 234, dosarul nr. 2, f. 245).

■ *„De vreme ce România este a patra țară ca efective pe frontul împotriva Germaniei, ar fi cazul a se propune să i se acorde un statut de cobeligerant" (declarație în Camera Comunelor a deputatului laburist I. Thomas, ianuarie 1945).*

■ *„Astăzi, 26 martie, ora 21.00 capitala patriei noastre, Moscova, salută prin 12 salve de artilerie trase din 124 tunuri vitezele trupe ale Frontului 2 ucrainean, precum și trupele armatei române, de sub comanda generalului de corp de armată Dăscălescu care au cucerit orașul Banská Bystrica" (ordinul nr. 310, din 26 martie 1945, al Comandamentului suprem sovietic).*

■ *„O participare importantă la cucerirea rapidă a Bratislavei au avut-o unitățile Brigăzii 27 blindate sovietice și ale Regimentului 2 de care de luptă român. Aceste unități s-au concentrat în ziua de 3 aprilie la marginea de sud a satului Ivanka și în zorii zilei de 4 aprilie 1945 au pătruns, în cooperare cu unități de infanterie, pe versanții Carpaților Mici și de aici pînă în periferiile și centrul Bratislavei"* (Osvobozeni Československa rudou armádou 1944-1945, *Praga, 1965, p. 202).*

■ *„Se conferă Diviziei 1 infanterie voluntari români «Tudor Vladimirescu, care s-a distins în luptele pentru cucerirea orașului Debrețin, denumirea «Debrețin» și în viitor se va numi Divizia 1 infanterie voluntari români «Tudor Vladimirescu-Debrețin»* (ordinul nr. 374 *al Comandamentului suprem sovietic).*

■ *„Din partea noastră vă felicităm pe dv. și trupele dv. pentru marea și mult dorita victorie asupra Germaniei hitleriste, pentru întronarea păcii în Europa.*

În această zi a marii victorii sîntem bucuroși să subliniem că armata dv., împreună cu armatele noastre, a dus lupte încununate de succes, dovedind vitejie și pricepere, contribuind prin aceasta la pregătirea fericitei zile a victoriei" (telegrama adresată de comandantul Armatei 53 sovietice, generalul I.M. Managarov, Armatei 1 române cu prilejul Zilei Victoriei; Arhiva M.A.N., fond 732, dosar nr. 1, cap. IV, f. 37).

Texte selectate de L. LOGHIN

brie, trupele Corpului 6 din Armata 4 română, împreună cu cele ale Corpului 104 din Armata 27 sovietică, au reușit să elibereze orașul Cluj; o zi mai tîrziu, Corpul 33 sovietic, în compunerea căruia intrau și diviziile române Tudor Vladimirescu și 3 de munte, în cooperare cu gruparea hipomecanizată a generalului sovietic I. A. Pliev, reușeau, după lupte înverșunate, să elibereze orașul Oradea.

În etapa următoare, ostașii români și sovietici au înfrînt rezistențele opuse de trupele germane și ungare din munții Meseș și Făget, reușind, la 25 octombrie 1944, să învingă ultimele forțe fasciste de la Satu Mare și Carei. Astfel, la această dată memorabilă, sărbătorită de poporul nostru ca Ziua Forțelor Armate, întregul teritoriu al Transilvaniei a fost eliberat, înlăturîndu-se pentru totdeauna urmările odiosului dictat de la Viena.

Lupta localnicilor

Încă din primele zile ale declanșării insurecției, avînd de apărat aliniamente, în majoritatea cazurilor nefavorabile, pe un front de 1 400 km, unitățile armatei române demonstraseră admirabile calități de luptă — abnegație, hotărîre și dîrzenie. Numeroși ostași, de curînd încorporați, au fost puși în situația de a-și desăvîrși instrucția și de a căpăta deprinderi de luptă chiar sub văpaia focului inamic. Deși aveau la dispoziție numai armament de infanterie și un număr redus de tunuri antitanc, unitățile române au reușit să respingă inamicul, superior numericește și ca tehnică de luptă, trecînd apoi, după sosirea trupelor sovietice la ofensivă.

Furia fasciștilor nu a cunoscut margini, trupele lor comițînd numeroase fărădelegi pe teritoriul Transilvaniei de nord-est și al Banatului. În comunele Reteag, Ghimeș, în orașul Oradea, la Jimbolia, precum și în alte localități ale fostului județ Timiș-Torontal printre care Pesac, Periam, Ferendia, Beregsăul Mare s-au comis jafuri, violuri și asasinate, încît o mare parte a populației s-a retras în munți. Deosebit de violentă a fost teroarea fascistă în vara și toamna anului 1944, în Maramureș. În trei localități din această zonă au fost incendiate 440 locuințe, 11 păstori din comuna Giulești, 11 locuitori din Vișeu de Sus și 29 din Moisei au fost asasinați. Totodată, trupele fasciste au tîrît cu forța în Germania un mare număr de țărani din nordul Transilvaniei, care s-au adăugat zecilor de mii de oameni din această parte a țării, deportați la munca forțată încă din primăvara anului 1944.

Comportarea hitleriștilor a stîrnit pretutindeni ura locuitorilor, care au dat un sprijin neprecupețit armatelor române și sovietice. Ei au ajutat transporturile de trupe, au indicat căile de acces prin zonele muntoase și nu o dată au luptat cu arma în mînă împotriva ocupanților fasciști. Așa au procedat muncitorii uzinei hidroelectrice Someșul Rece (jud. Cluj), ca și locuitorii comunelor Coșbuc și Salva (jud. Năsăud) care și-au apărat localitățile cu arme capturate de la ostașii inamici, dezarmați de ei. Locuitorii comunei Damiș (jud. Bihor) au cerut arme și, împreună cu plutonul de grăniceri din zonă, au purtat lupte crîncene, timp de două săptămîni, săvîrșind numeroase fapte de vitejie. De asemenea, la Timișoara, sub conducerea organi-

zației locale a partidului comunist, muncitorii au ajutat unitățile militare să țină ferm în mîinile lor orașul atacat de trupe germane, iar cei din Sînnicolaul Mare au luat parte la dezarmarea inamicului de pe aerodromul din localitate.

Români și unguri, uniți prin aceeași cauză, au participat la acțiunile grupelor de partizani din munții Maramureșului, în primăvara și vara anului 1944. Cînd unitățile sovietice și române au ajuns în această zonă, un mare număr de tineri s-au prezentat voluntar, iar alți cetățeni au dat informații prețioase trupelor sau au servit drept călăuze.

Pe tot parcursul acestor lupte, ostașii noștri au simțit din plin sprijinul neprecupețit al întregului popor. Cu ocazia aniversării unui sfert de veac de la evenimentele istorice din august 1944, tovarășul Nicolae Ceaușescu a adus un omagiu fierbinte și a exprimat profundele „sentimente de recunoștință ale întregului popor față de fiii patriei — revoluționari, patrioți, ostași, partizani și luptători din rezistență — care nu au precupețit nimic, nici chiar supremul sacrificiu, pentru eliberarea țării, pentru înfrîngerea fascismului".

Elogiu ostașului român

În noaptea de 25 spre 26 octombrie, trupele române au trecut pe teritoriul Ungariei, continuînd luptele, umăr la umăr cu trupele Frontului 2 ucrainean, pentru eliberarea acestei țări, precum și a Cehoslovaciei și Austriei. Referindu-se la comportarea ostașilor români, mareșalul R.I. Malinovski, fost comandant al Frontului 2 ucrainean, arăta într-un articol publicat în nr. 2/1959 al revistei **Voenno istoriceski jurnal,** că diviziile românești „au stîrnit admirația noastră prin elanul lor de luptă", fapt ce dovedea că armata română „poate să lupte foarte bine și va fi un demn aliat al nostru". Pentru remarcabilele lor fapte de arme, diferite unități române au fost evidențiate în numeroase ordine ale ministrului de Război al României, prin 7 ordine ale Comandamentului suprem sovietic și prin 21 comunicate de război sovietice. Peste 300 000 soldați, subofițeri și ofițeri au fost decorați cu ordine și medalii de război românești, sovietice, cehoslovace și ungare. În amintirea eroismului ostașilor români stau mărturie zeci de monumente și însemne memoriale ridicate în majoritatea localităților în care aceștia au acționat.

Pretutindeni, ostașii români au dovedit o atitudine umană, prietenească față de popoarele ungar, slovac și ceh, față de avuția lor materială și spirituală — fapt consemnat în numeroase documente.

Ajuns la porțile Budapestei, generalul Nicolae Șova — comandantul Corpului 7 armată, a dat un ordin prin care cerea trupelor să ia populația civilă „sub protecție, asigurîndu-i-se viața, liniștea și avutul", să cruțe „monumentele și obiectele de artă, instituțiile culturale și așezămintele de interes public". Un document al ofițialităților din comuna Abony arată că „armata română civilizată, cunoscută de noi, a binemeritat dragostea, stima și recunoștința populației maghiare". La rîndul său, istoricul ungur Daniel Csatari afirmă: „Între soldații armatei române care au luptat în Ungaria și populație s-au stabilit relații bune, prietenești. Trupele române au ajutat la reînceperea activității școlilor și instituțiilor culturale...".

Aprecieri similare, referitoare la atitudinea soldaților și ofițerilor români au făcut și reprezentanți ai popoarelor slovac și ceh. Astfel, la 14 mai 1945, cu prilejul dezvelirii unui monument ridicat în cinstea ostașilor români căzuți în timpul luptelor, Comitetul Național din Brno-Kralovo Pole, se adresa astfel comandantului Corpului 4 armată română: „Purtarea excepțională a armatei dv. românești, armată frățească, a găsit un puternic răsunet în tot poporul cehoslovac...". Primarul orașului Kroměříž, fost partizan, care luptase în rîndurile Diviziei 2 infanterie română, arăta că locuitorii „nu vor uita niciodată că numai datorită ostașului român, orașul Kroměříž a rămas aproape intact și nu a suferit decît neînsemnate pagube materiale". Primarul orașului Lučenec a mulțumit poporului și comandamentului armatei române pentru că „au știut să crească asemenea ostași, care — alături de armata sovietică — ne-au dat exemplu de eroism și s-au jertfit pe altarul libertății noastre, pentru un viitor mai bun al popoarelor iubitoare de pace".

* * *

O puternică influență asupra moralului armatei noastre a avut-o lupta forțelor democratice din țară, puternica unitate dintre front și masele populare. Lansată de Partidul Comunist Român, lozinca **„Totul pentru front, totul pentru victorie"** a mobilizat energiile întregii națiuni. Lupta pentru exproprierea moșierilor și împroprietărirea cu prioritate a acelor ce luptau pe front, instaurarea, la 6 martie 1945, a primului guvern revoluționar democratic din istoria țării, au reprezentat factori de seamă care au stimulat eroismul armatei române în lupta pentru înfrîngerea Germaniei naziste. Participarea României la victoria asupra fascismului reprezintă nu numai o pagină glorioasă din istoria poporului nostru, ci și o contribuție de preț la istoria universală. „Răsturnînd dictatura militaro-fascistă — se arată în Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism — România s-a alăturat armatelor sovietice, coaliției antihitleriste, angajîndu-se cu întreaga armată, cu toate forțele materiale și umane în lupta pentru eliberarea deplină a teritoriului țării, pentru eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei, pînă la înfrîngerea definitivă a Germaniei hitleriste. Prin eroismul și contribuția adusă la războiul antifascist, la înfrîngerea Germaniei naziste, poporul român a dovedit că nu avusese nimic comun cu participarea fascismului din țara noastră la războiul împotriva Uniunii Sovietice. El și-a probat prin fapte de arme prietenia cu armata roșie, dorința de colaborare cu Uniunea Sovietică, aspirația de a dezvolta relații cu toate popoarele lumii".

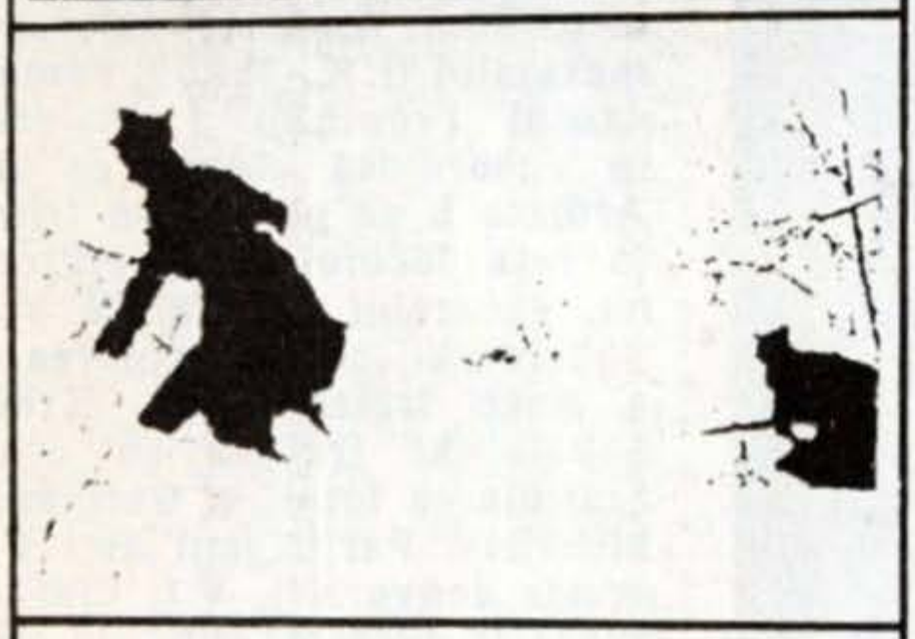

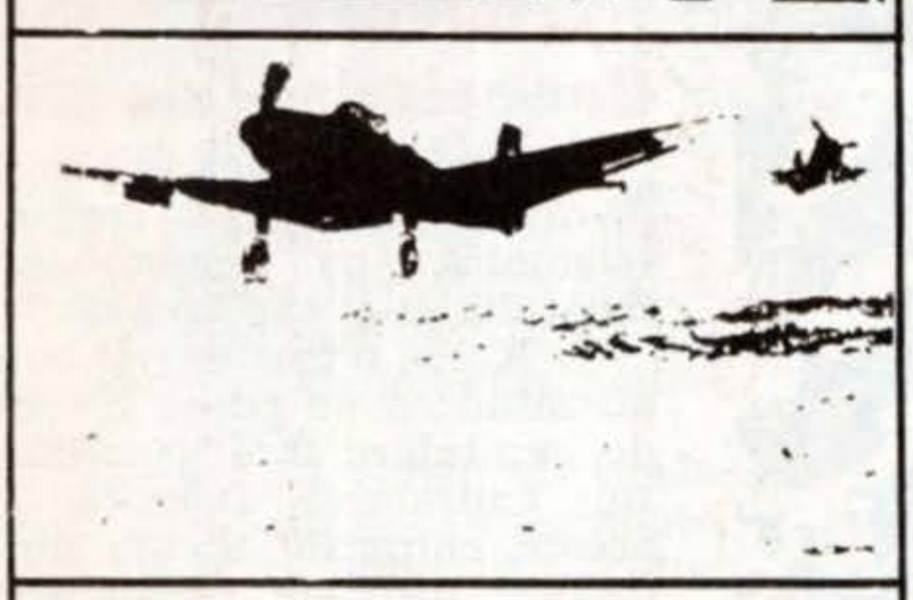

● **23 AUGUST-31 AUGUST 1944.** *În luptele pentru eliberarea Munteniei, Dobrogei, Olteniei, Banatului, sudului Transilvaniei și Crișanei, armata română (460 000 oameni), sprijinită de formațiuni de luptă patriotice și de populație, a provocat hitleriștilor pierderi ce s-au ridicat la 5 000 morți și peste 56 000 prizonieri (14 generali, mai mult de 1 400 ofițeri) și a capturat de la inamic 222 avioane, 498 nave fluviale, o mare cantitate de armament și materiale.*

● **1 SEPTEMBRIE - 25 OCTOMBRIE 1944.** *Dezrobind partea de nord a Transilvaniei, trupele române (275 000 ostași) au eliberat 872 localități, din care 8 orașe și 18 localități importante. Corpul 1 aerian român a executat 990 misiuni de luptă, cu 2 420 ieșiri-avion, lansînd 340 tone bombe.*

Pierderile armatei române s-au ridicat la 58 000 oameni (morți, răniți și dispăruți).

● **8 OCTOMBRIE 1944 - 19 IANUARIE 1945.** *Efectivele forțelor române, participante la eliberarea Ungariei, s-au cifrat la 210 000 oameni; trupele noastre au traversat trei masive muntoase (Hegyálja, Bükk, Matra), au forțat patru cursuri de ape (Tisa, Bodrog, Hérnád, Ipoly), au eliberat 1 287 localități, dintre care 14 orașe.*

Corpul 1 aerian român (174 avioane, 196 echipaje, 2 359 oameni) a executat 612 misiuni, cu 805 ieșiri-avion și 1 335 ore de zbor.

Trupele române de căi ferate au reparat 170 km linii, au refăcut sau consolidat 35 poduri, au restabilit 260 km linii telecomunicații.

Pierderile provocate inamicului: 30 789 morți și prizonieri; pierderile românilor: 42 700 oameni (morți, răniți și dispăruți).

În cadrul operației „Budapesta" (29 octombrie 1944-15 ianuarie 1945), Corpul 7 de armată român (36 348 soldați, subofițeri și ofițeri) a străbătut prin lupte 135 km (de la Tisa pînă în centrul Budapestei), a cucerit importante obiective în oraș (Poșta Centrală, Cazarma „Franz Joseph", Facultatea de medicină veterinară, Fabrica de cauciuc, Gara de Est etc.) a capturat 6 522 prizonieri.

La această operație, în sprijinul armatei române a participat și Corpul 1 aerian.

Pierderile Corpului 7: 11 000 oameni.

● **18 DECEMBRIE 1944 - 12 MAI 1945.** *Armata română a participat la luptele pentru eliberarea Cehoslovaciei cu un efectiv de 250 000 oameni, care au purtat 260 bătălii mai importante, au forțat patru cursuri de ape (Hronul, Nitra, Váhul și Morava), au străbătut 10 masive muntoase (Silická-Planina, Metalicii Slovaci, Javorina, Tatra Mică, Tatra Mare, Fatra Mică, Beschizii apuseni, Nitra, Jnovec și Carpații Albi), au eliberat 1 722 localități, între care 31 orașe, au provocat fasciștilor pierderi ce s-au ridicat la peste 20 000 oameni.*

Corpul 1 aerian român a executat 2 578 misiuni, cu 4 981 ieșiri-avion, 6 304 ore de zbor și a lansat 947 tone bombe.

Trupele române au pierdut în aceste lupte peste 66 000 oameni (morți, răniți și dispăruți).

● **23 AUGUST 1944 - 12 MAI 1945.** *Trupe angajate de România în războiul antihitlerist: 540 000 luptători.*

Bunuri puse la dispoziția trupelor aliate: cea mai mare parte a producției de petrol, a celei de cereale, a industriei grele, rețeaua de căi ferate (8 000 km, cu 53 000 vagoane, 2 400 locomotive), rețeaua telefonică și telegrafică, transporturile fluviale și maritime.

Echivalentul contribuției economice a României la războiul antihitlerist (după date încă incomplete): peste un miliard dolari-valută 1938.

Pierderi în efective provocate inamicului: 136 000 (morți și prizonieri); pierderile suferite de armata română: aproape 170 000 luptători (morți, răniți și dispăruți).

L. L.

2 mai 1945: GARNIZOANA BERLINULUI CAPITULEAZĂ

V. I. CIUIKOV
mareșal al Uniunii Sovietice

În zorii zilei de 1 mai 1945, în Berlinul asediat de trupele sovietice a avut loc un eveniment memorabil: la punctul de comandă al Armatei 8 de gardă a fost condus șeful Marelui stat major al trupelor de uscat germane, generalul de infanterie Hans Krebs. El a comunicat că este împuternicit să ia legătura cu Comandamentul suprem al armatei roșii, pentru a duce tratative în vederea încheierii armistițiului. Anunțat telefonic, mareșalul G.K. Jukov, comandantul Frontului 1 bielorus, în subordinea căruia se afla Armata 8 de gardă, l-a trimis la fața locului pe locțiitorul lui, generalul de armată V.D. Sokolovski, cu însărcinarea de a duce tratative cu Krebs. Sokolovski trebuia să ceară capitularea totală a Germaniei hitleriste. Participant direct la aceste convorbiri, V.I. Ciuikov evocă în lucrarea Sfîrșitul celui de-al III-lea Reich **a cărei traducere se află sub tipar la Editura Politică, desfășurarea tratativelor pentru capitularea armatei germane. În paginile care urmează, publicăm în continuare (vezi** Magazin istoric, **nr. 4/1975), fragmente din lucrarea citată mai sus. Titlul și subtitlurile aparțin redacției.**

Foc cu tot armamentul spre Cancelaria Reichului

Sokolovski pleacă în camera de alături, de unde ia legătura telefonică cu comandantul frontului și-i raportează:

— Krebs o ține una și bună, afirmînd că nu poate fi vorba de capitulare fără asentimentul amiralului Doenitz, iar acesta, chipurile, nu știe nimic despre ultimele evenimente. De aceea, Krebs, ne roagă să-i aducem amiralului la cunoștință cele întîmplate, urmînd ca, numai după aceea, să fie luată o hotărîre. Totodată, propune să-l trimitem pe adjutantul său la Goebbels. Pînă în Mecklenburg [unde se afla amiralul Doenitz — **n.r.**] și înapoi sînt mai mult de 400 km. Toate acestea ar însemna deci o mare pierdere de timp. Deocamdată, va fi trimis cineva doar la Goebbels.

Ora 9.45 minute. Sună telefonul. Guvernul sovietic transmite răspunsul său definitiv: capitulare totală sau capitularea Berlinului. În caz de refuz, la ora 10.40 minute orașul va fi supus din nou bombardamentului de artilerie. Îl informez pe Krebs [în continuare discuția o duce Sokolovski — **n.r.**].

— N-am nici o împuternicire în acest sens, răspunde Krebs. Trebuie să luptăm mai departe, iar sfîrșitul va fi îngrozitor. Nici capitularea Berlinului nu este posibilă, deoarece Goebbels nu-și poate da asentimentul fără a-l încunoștiința pe Doenitz. E o mare nenorocire...

Sokolovski: Să știți că nu vom accepta să încheiem un armistițiu sau să ducem tratative separate. De ce Goebbels nu poate lua singur o hotărîre?

Krebs (o ține într-una): Dacă vom anunța capitularea totală a Berlinului, toți vor pricepe că Führerul a murit. Or, noi vrem să formăm un guvern și să acționăm în mod organizat.

Sokolovski: Să aducă Goebbels la cunoștință...

Krebs (întrerupîndu-l): Doenitz nu este membru al partidului [nazist], și îi este mai ușor să ia o hotărîre. Pentru a pune capăt sacrificiilor inutile, ar fi bine să anunțe el capitularea.

Sokolovski: Capitulați și în același timp anunțați formarea noului guvern. În acest scop, vă vom pune la dispoziție o stație de radio în Berlin. Pe această cale veți putea lua legătura și cu guvernele aliaților noștri.

Krebs: Da, cred că Goebbels va trebui să ia o asemenea hotărîre. Aș putea să mă duc la el?

Sokolovski: Desigur, puteți să vă duceți. Sincer vorbind, n-aveți nici o ieșire din situația în care vă aflați.

Krebs: N-o să fim arestați? Toți militarii care se vor ocupa de problema capitulării vor rămîne în libertate? Sau vom fi considerați prizonieri?

Sokolovski: Nu știm ce hotărîri vor lua guvernele aliate.

Krebs: Repet întrebarea: ce ne așteaptă după capitulare?

Sokolovski: Garantăm membrilor noului guvern provizoriu dreptul de a intra oficial în legătură cu guvernele aliate. Hotărîrile ulterioare vor fi luate de cele trei guverne ale aliaților și, vă repet, vi se vor comunica...

Krebs: Trebuie să aflu părerea doctorului Goebbels. Este necesar să i se comunice varianta privind capitularea Berlinului.

Sokolovski: Luați legătura cu cele trei puteri aliate. Întrucît Hitler a murit, aveți toate împuternicirile.

Krebs: Cînd o să obținem legătura?

Eșecul ultimei manevre a lui Goebbels

Legătura cu Cancelaria Reichului este realizată după micul dejun. Generalul Krebs a mai prins ceva curaj și cere să fie notate punctele capitulării, formulate de comandamentul sovietic. După aceea, ridică receptorul și începe să vorbească. Subliniază îndeosebi următorul punct: să se comunice la radio despre actul de trădare comis de Himmler. Goebbels îi cere generalului Krebs să se întoarcă la el pentru a discuta împreună toate problemele.

Sîntem de acord.

Apoi, Krebs mai dă o dată citire condițiilor capitulării pe care și le notase:

„1. Capitularea Berlinului.

2. Toți cei care capitulează să depună armele.

3. Ofițerilor și soldaților li se garantează viața, pe baza convențiilor generale în vigoare.

4. Răniților li se acordă ajutor.

5. Se oferă posibilitatea de a duce tratative prin radio cu aliații".

Îi dăm cîteva explicații:

— Guvernul dumneavoastră va avea posibilitatea să facă cunoscut că Hitler a murit, iar Himmler este un trădător; de asemenea să transmită guvernelor U.R.S.S., S.U.A. și Angliei hotărîrea de capitulare totală. În felul acesta vă vom satisface parțial și rugămintea. Dacă vă vom ajuta în formarea guvernului? Nu. Dar vă dăm dreptul să ne comunicați lista persoanelor pe care nu doriți să le vedeți în rîndul prizonierilor de război. Veți mai avea dreptul ca, după capitulare, să adoptați o declarație către Națiunile Unite. De acestea va depinde, ulterior, soarta guvernului dumneavoastră.

— Lista pe care o să v-o dăm, cuprinzînd numele persoanelor aflate în Berlin, nu va fi considerată ca o listă de prizonieri de război?

— Sigur că nu. Ofițerii își vor păstra gradele, ordinele, armele albe. Vă dăm dreptul să prezentați lista cu membrii guvernului, dreptul de a lua legătura cu Doenitz și așa mai departe. Dar numai după capitulare.

— Toate acestea în scopul formării unui guvern legal al întregii Germanii?

— Nu. Numai pentru a difuza o declarație și a lua legătura cu guvernele statelor care fac parte din coaliția noastră. Lor le revine sarcina de a hotărî ce se va întîmpla în continuare.

Krebs ne asigură că se va strădui să obțină un acord rapid în toate aceste probleme.

La ora 13 și 08 minute, pleacă.

Ce urmărise Krebs să obțină de la noi? Nu exista nici un dubiu că el exprima voința lui Goebbels și a lui Bormann, ca și propriile sale dorințe. Făcînd publică știrea despre moartea lui Hitler, sperau să-și răscumpere crimele făcute față de Uniunea Sovietică, ispășindu-și, chipurile, vina pentru milioanele de victime pe care le provocaseră: principalul individ vinovat de dezlănțuirea și purtarea războiului pierise în flăcări.

Ca și Hitler însuși, pînă în ultimele ore ale vieții, conducătorii celui de-al III-lea Reich căutau o fisură în interiorul coaliției antihitleriste, contradicții între aliați, pe care să le întețească prin manevrele lor. Stînd la noi aproape douăsprezece ore, generalul Krebs n-a putut descoperi, însă, vreo abatere de la fidelitatea noastră de aliat. Dimpotrivă, i-am demonstrat că nu sîntem dispuși să ne îndepărtăm nici cu un pas de la hotărîrile conferințelor de la Teheran și Ialta. Pe de altă parte, nici demersurile făcute de Goering și

de Himmler pe lîngă aliaţii noştri occidentali nu au fost încununate de succes.

Se dă comanda: „foc cu tot armamentul!", pentru a aplica inamicului lovitura de graţie! Mii de proiectile îşi iau zborul spre cartierele guvernamentale, spre Cancelaria Reichului, spre Reichstag.

Rezultatul acestei lovituri puternice şi minuţios pregătite nu se lasă mult aşteptat. Încep să sosească rapoarte privind acţiunile izbutite ale trupelor noastre. Este ocupat cvartalul 151 — bifurcaţia străzilor Wilhelmstrasse şi Leipzigstrasse; se duc lupte pentru cvartalele 150 şi 153 — centrul Tiergartenului. Atacurile din ziua de 1 Mai îşi îndreaptă ascuţişul chiar spre inima celui de-al III-lea Reich. Este cucerit cvartalul 152, unde se află sediul Gestapoului.

În sfîrşit, ni se aduce la cunoştinţă că generalul Krebs a trecut cu bine linia frontului. Acum raportează, pesemne, lui Goebbels şi lui Bormann.

Ora 22.20. Ziua a trecut pe neobservate. Sîntem extenuaţi, dar cu toate acestea, continuăm să rezistăm oboselii.

Generalul Weidling trimite parlamentari

2 mai, ora 1.25. În cîteva locuri, luptele mai continuă încă, se aud rafale şi explozii de grenade. Încerc să aţipesc, îmi bag capul sub manta. Dar, din nou, zbîrnîie telefonul. Mi se raportează de la Statul major al Corpului 28. La ora 0.40 staţiile radio ale Diviziei 79 infanterie de gardă au interceptat următoarea radiogramă transmisă de Statul major german în limba rusă: „Alo! Alo! Aici Corpul 56 blindat german. Vă rugăm să încetaţi focul. La 0.50 ora Berlinului, trimitem parlamentari la podul Potsdam. Semn de recunoaştere — un steag alb. Aşteptăm răspunsul". Germanii au repetat de cinci ori acest apel. Staţia radio a diviziei a răspuns: „V-am înţeles, v-am înţeles. Transmitem rugămintea şefului eşalonului superior". Radiotelegrafistul german a confirmat cu însufleţire: „Staţia radio rusă, v-am auzit. Raportaţi şefului eşalonului superior".

Imediat, dau următorul ordin: să înceteze asaltul numai în sectorul de întîlnire cu parlamentarii; să se transmită la Statul major al Corpului 56 că trecerea parlamentarilor şi întîmpinarea acestora la ora şi în locul indicat vor fi asigurate; în celelalte sectoare să se continue asaltul. Pentru întîlnirea cu parlamentarii trimit un ofiţer din Statul major al armatei, pe locotenent-colonelul Matusov, iar ca translator, pe căpitanul Kalberg. Acestora le dau indicaţii să nu ducă nici un fel de tratative, în afară de cele privind capitularea necondiţionată: germanii să depună imediat armele.

Sună din nou telefonul. De la Divizia 47 infanterie de gardă mi se raportează că ofiţerii din Statul major trimişi la podul Potsdam s-au întîlnit cu parlamentarii germani — un colonel şi doi maiori. Colonelul von Dufwing, şeful Statului major al Corpului 56 blindat, a declarat că au fost împuterniciţi de comandantul corpului, generalul de artilerie Weidling, să aducă la cunoştinţa comandamentului sovietic hotărîrea de a capitula. Odată cu aceasta, colonelul von Dufwing a prezentat următorul document:

„Comandantul Corpului 56 blindat.

Punctul de comandă, 01.05.45.

Colonelul von Dufwing, ofiţer în Statul major general, este şeful Statului major al Corpului 56 blindat. El a primit în numele meu şi al trupelor din subordine sarcina de a da explicaţii.

Generalul de artilerie Weidling".

Dau următorul ordin: colonelul von Dufwing să fie trimis înapoi la generalul Weidling pentru a-i aduce la cunoştinţă că a fost acceptată capitularea, iar cei doi maiori germani să rămînă pe loc.

În timp ce aşteptam rezultatul am aţipit. La ora 5.50 sînt trezit: sosise o delegaţie din partea lui Goebbels. Mă dau jos imediat de pe canapea şi mă spăl cu apă rece.

Sînt trei delegaţi civili; cu ei se află şi un soldat cu steag alb. Dau ordin ca soldatul să rămînă afară. Unul

V. D. Sokolovski

dintre cei sosiţi este Heinersdorf, consilier guvernamental în Ministerul Propagandei.

Îl întreb:

— Ce doriţi, cu ce vă pot fi de folos?

Heinersdorf îmi înmînează o scrisoare, aflată într-un dosar de culoare roz: „După cum aţi fost informat de generalul Krebs, fostul cancelar al Reichului, Hitler, este mort. Doctorul Goebbels nu se mai află nici el printre cei vii. Eu, ca unul dintre cei rămaşi în viaţă, vă rog să luaţi Berlinul sub ocrotirea dumneavoastră. Numele meu este cunoscut. Director în Ministerul Propagandei, doctor Fritsche".

Citesc şi mă minunez de modul în care s-au desfăşurat evenimentele în ultimele zile şi chiar în ultimele ore: sinuciderii lui Hitler i-a urmat cea a lui Goebbels; dar, după Goebbels, cine va urma? Oricum ar fi, războiul s-a terminat. Întreb:

— Cînd s-a sinucis doctorul Goebbels?

— Aseară, la Ministerul Propagandei.

— Unde-i cadavrul?

— A fost ars. I-au dat foc adjutantul personal și șoferul.

Interesant... Și Hitler fusese ars. Căpeteniile celui de-al III-lea Reich și-au ales focul ca mijloc de ispășire a păcatelor...

— Unde se află acum șeful Statului major general, Krebs, care a dus ieri, din împuternicirea lui Goebbels, tratative cu noi;

— Nu știm. Dar îl cunoaștem pe noul șef, generalul Einsdorf. (Mai tîrziu am aflat că și Krebs se sinucisese).

— Vă sînt cunoscute condițiile noastre? Nu putem discuta decît despre capitularea necondiționată.

— Doctorul Fritsche vă roagă să-i dați posibilitatea de a se adresa prin radio poporului și armatei germane. Pentru a înceta vărsarea de sînge inutilă, el va ordona capitularea.

— Dar trupele vor executa ordinele lui Fritsche?

german este trimis ofițerul S.A. Gluşcenko cu doi cercetași.

În ziua de 2 mai, la ora 6 dimineața, comandantul Corpului 56, generalul de artilerie Weidling, însoțit de doi generali din statul său major, a trecut linia frontului și s-a predat. Weidling a declarat că îndeplinea în același timp și funcția de comandant al apărării Berlinului. Fusese numit în această funcție în urmă cu șase zile.

Dau ordin generalului Glazunov să înceteze focul în tot sectorul corpului și să-l trimită la mine pe generalul Weidling. Mă adresez delegaților trimiși de Fritsche:

— Vi s-a adus la cunoștință, dumneavoastră și lui Fritsche, că garnizoana Berlinului a început să se predea?

Unul dintre delegați îmi răspunde că, în momentul în care au plecat de acolo, nimeni nu știa, încă, nimic.

în care ne-am pus de acord? întreabă Jukov.

I-am răspuns că emisiunea va fi controlată de noi. O să fim în stare să asigurăm acest lucru.

Peste cîteva minute mă sună Jukov. După terminarea convorbirii, comunic tuturor celor de față:

1. Comandamentul sovietic acceptă capitularea Berlinului și ordonă încetarea acțiunilor militare.

2. Organele civile și militare germane rămase în funcție trebuie să comunice soldaților, ofițerilor și populației obligația ca toate materialele militare, clădirile și bunurile publice să fie menținute în ordine; nimic nu trebuie aruncat în aer sau distrus sub altă formă.

3. Dumneavoastră, domnule Heinersdorf, veți pleca împreună cu un ofițer de-al nostru la doctorul Fritsche, pe care îl veți conduce la stația de radio pentru a lua cuvîntul; după aceea vă veți înapoia aici.

4. Repet: vom garanta viața soldaților, ofițerilor, generalilor și populației și vom acorda, în funcție de posibilități, ajutor medical răniților.

5. Cerem ca germanii să nu întreprindă nici un fel de acțiuni provocatoare: să nu deschidă focul, să nu comită acte de diversiune; în caz contrar, trupele noastre vor fi nevoite să ia contramăsuri.

Heinersdorf ne roagă să-i protejăm pe colaboratorii săi din Ministerul Propagandei.

— Acei care vor depune de bunăvoie armele, îi spun eu, și care nu vor desfășura acțiuni dușmănoase împotriva noastră pot fi liniștiți: nimeni nu se va atinge de ei.

Între timp, s-a prezentat colonelul Vaigacev împreună cu translatorul, plutonierul de gardă Juravliov. Îi încredințez lui Vaigacev următoarea misiune: vă duceți cu Heinersdorf la doctorul Hans Fritsche. Acesta va vorbi la postul de radio în numele guvernului german, dînd ordin trupelor să capituleze, împreună cu armamentul și cu tehnica de luptă. Fritsche va mai anunța la radio că comandamentul sovietic a acceptat propunerea de capitulare și că asigură protecția Berlinului și a întregii

Generalul Weidling și statul său major, după capitulare

— Numele său este cunoscut în toată Germania și îndeosebi la Berlin.

Dr. Fritsche la microfon

Sună din nou telefonul. Raportează generalul Glazunov de la punctul de comandă al Diviziei 47 infanterie de gardă: din linia întîi se transmite că trupele germane au început să se încoloneze. La Statul major al Corpului 56 blindat

— Acum trupele germane capitulează în toate sectoarele frontului. Unde este Bormann?

— Pare-se că se afla în cancelaria lui Hitler, unde a avut loc o explozie de gaze. Bormann și familia lui Goebbels au pierit.

Iau legătura telefonică cu mareșalul Jukov și-i raportez care este scopul sosirii delegaților trimiși de Fritsche.

— Putem fi siguri că, luînd cuvîntul la radio, doctorul Fritsche va vorbi în sensul

sale garnizoane. Însoțiți-l pe Fritsche pînă la stația noastră de radio și controlați ca el să transmită ceea ce v-am spus. După ce va termina de vorbit, la radio, Fritsche și colaboratorii săi cei mai apropiați vor fi conduși aici.

Colonelul Vaigacev și plutonierul Juravliov, împreună cu delegații germani, se îndreaptă spre ieșire.

La ușă, în fața lor apare, deodată, Weidling. Acesta îi privește pieziș pe compatrioții săi și le spune:

— Trebuia să fi făcut asta mai de mult!

Discuțiile purtate cu Weidling nu durează prea mult timp. Generalul este un om ponderat, de statură mijlocie, uscățiv și poartă ochelari. Îl întreb:

— Dumneavoastră sînteți comandantul garnizoanei din Berlin?

— Da.

— Unde-i Krebs? Ce v-a spus el?

— L-am văzut ieri în Cancelaria Reichului. Bănuiam că se va sinucide. La început mi-a reproșat că, în mod neoficial, capitularea începuse încă de ieri. Astăzi ordinul de capitulare a fost transmis unităților Corpului. Ieri, Krebs, Goebbels și Bormann au respins ideea capitulării; nu peste mult timp, însă, Krebs s-a convins că cercul se strînge tot mai mult și a luat hotărîrea — în pofida lui Goebbels — de a pune capăt vărsărilor de sînge lipsite de orice sens. Repet: am dat unităților Corpului condus de mine ordinul de a capitula.

— Noi am încetat în întregime acțiunile militare și am renunțat pînă la folosirea aviației, îi spune Sokolovski. Nu sînteți la curent cu evenimentele? Trupele dumneavoastră au început să se predea; mai tîrziu a sosit o delegație civilă din partea lui Fritsche cu o declarație de capitulare; pentru a-i permite să-și ducă mai lesne la îndeplinire sarcinile încredințate, noi am încetat focul.

— Îmi voi da toată silința să pun capăt acțiunilor militare ale trupelor noastre.

Weidling schițează un proiect de ordin. Toți cei prezenți în încăpere discută cu jumătate de glas. Weidling scrie...

Îmi întinde apoi o foaie de hîrtie. Citim:

„La 30 aprilie, Führerul s-a sinucis și ne-a lăsat astfel singuri pe toți care-i juraserăm credință. Potrivit ordinului dat de Führer, noi, trupele germane, ar trebui să ne mai batem încă pentru Berlin, în pofida faptului că rezervele de muniție sînt secătuite și a situației generale care face ca orice continuare a rezistenței să nu mai aibă nici un sens.

Ordon: încetați imediat rezistența.

Weidling, general de artilerie, fost comandant al zonei de apărare a Berlinului".

— Nu trebuie să scrieți „fost"; dumneavoastră sînteți încă comandant, îl corectează Sokolovski.

În Capitală e calm

Ora 11 și 30 minute. Adjutantul raportează că a sosit Fritsche, îmbarcat pe un autotun.

Și Fritsche a acceptat să capituleze necondiționat. A vrut sau nu, acesta a fost rezultatul inevitabil al tratativelor purtate.

Sokolovski (către Fritsche): Vrem ca în Berlin să domnească calmul.

Fritsche: Forțele polițienești germane s-au împrăștiat în toate părțile, dar pot fi adunate din nou.

Sokolovski: Poliția nu prezintă nici un interes pentru noi. Personalul ei va intra în rîndurile prizonierilor de război. Ne interesează funcționarii administrației. Acestora trebuie să le asigurăm paza. Ei nu trebuie să sufere nici un prejudiciu. E limpede? Noi am prevăzut și am organizat totul. Comandantul garnizoanei Berlin a fost numit generalul sovietic Berzarin. Au fost create o serie de comenduiri, unde vor fi luate toate măsurile necesare. Mai aveți vreo doleanță?

Fritsche: V-am scris o scrisoare ca din partea ultimului reprezentant de răspundere al guvernului. Am făcut-o pentru a preveni vărsările de sînge.

Sokolovski: Înțelegem acest gest pe care l-ați făcut fiind forțat de împrejurări.

Fritsche: Aș dori să extind aria documentului, dar pentru aceasta trebuie să iau legătura cu Doenitz.

— Azi dimineață la ora 9, i-am spus eu, Doenitz s-a adresat armatei și poporului, declarînd că și-a asumat conducerea și că va continua pînă la sfîrșit lupta împotriva bolșevismului, precum și împotriva americanilor și englezilor, dacă aceștia îi vor sta în cale. Dar nouă nu ne este teamă de el!

La prînz, garnizoana Berlinului, precum și trupele SS care asiguraseră paza Cancelariei Reichului, împreună cu ultimii reprezentanți ai guvernului hitlerist, capitulează.

În românește de:
I. COVALIU

PLANȘELE NOASTRE

① Un splendid exemplar al artei feudale românești: mănăstirea Văcărești. Vedere din avion (în medalion) și o imagine din interiorul bisericii **(Un vestigiu istoric redat circuitului cultural, p. 75)**

② Prelucrarea aurului în veacul XVI; detaliu dintr-o hartă de navigație din 1555 **(Febra aurului, p. 83)**

③ Între cei doi veri, Ludovic XIV al Franței (stînga, jos) și Carol II al Angliei, asemănarea este izbitoare **(„Masca de fier", fratele geamăn al regelui Soare?, p. 87)**

④ Costache Negri, așa cum l-a văzut pictorul Horia Bernea **(Un ctitor al României moderne, p. 66)**

ESPAIGNE

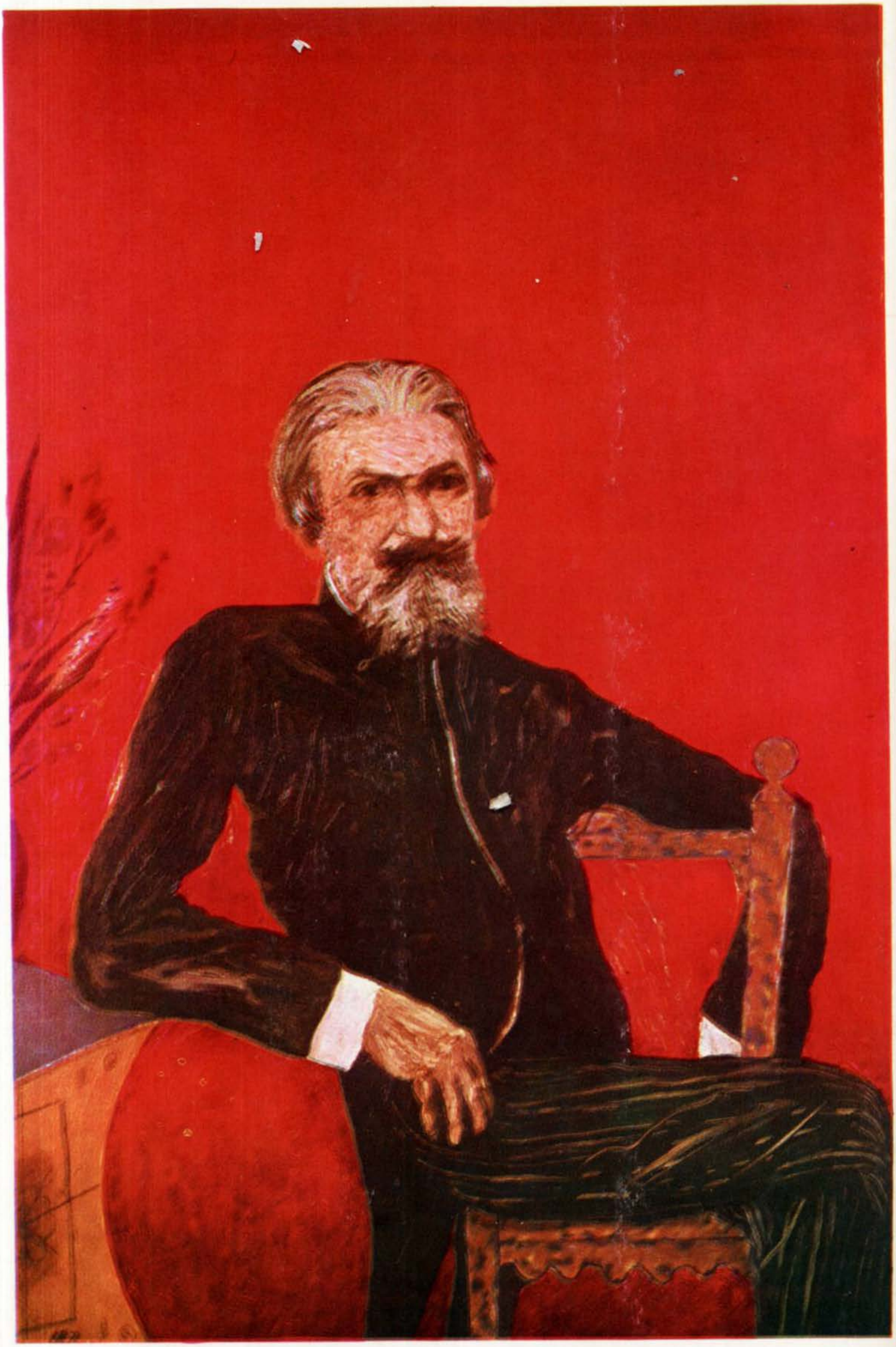

POVESTEA UNUI SOLDAT

OMAR NELSON BRADLEY

Între „stelele" frontului aliat occidental din cel de-al doilea război mondial — alături de Dwight D. Eisenhower, Bernard L. Montgomery, Jean de Lattre de Tassigny — strălucește, fără îndoială, și generalul american Omar N. Bradley — Brad, cum îi spuneau cu afecțiune nu numai prietenii, ci și subordonații.

Născut în 1893, a absolvit, în 1915, celebra Academie Militară Americană de la West Point, unde l-a avut coleg pe viitorul său comandant-șef, Eisenhower. Pînă la declanșarea celui de-al doilea război mondial, cariera lui Bradley a fost dintre cele mai obișnuite. În 1936 avea gradul de locotenent-colonel; cu puțin timp înaintea intrării Statelor Unite în război i s-a încredințat comanda unei divizii de infanterie. Șeful Marelui stat major al armatei terestre, generalul George C. Marshall, și fostul său coleg, Eisenhower, l-au selecționat pentru a lua parte la campania din Africa de Nord, declanșată de aliați la 8 noiembrie 1942[1]. Din acest moment, pentru Bradley a început o ascensiune strălucită: inițial, un fel de „reprezentant personal" al lui Eisenhower, a fost numit apoi comandant al Corpului 2 armată, funcție care a constituit pentru el o școală de luptă excelentă. În campania din Sicilia[2], trupele sale, debarcate la Gela și Scogliti, s-au evidențiat prin ritmul rapid al înaintării. În cadrul operației „Overlord"[3], generalul Bradley a condus debarcarea Armatei 1 americane pe plajele Omaha **și** Utah[4]**. La 1 august 1944 i s-a încredințat comanda Grupului 12 armate american, cu un efectiv de aproximativ 1 300 000 oameni, care au înfruntat ofensiva germană din Ardeni în decembrie 1944, distingîndu-se apoi în lichidarea intrîndului realizat de forțele hitleriste. În cursul ofensivei aliate din primele luni ale anului 1945, unități de sub comanda lui Bradley au stabilit primul cap de pod peste Rin, prin capturarea podului de la Remagen. Continuînd înaintarea, trupe americane din Grupul 12 armate au realizat, la 25 aprilie 1945, joncțiunea cu unități ale armatei sovietice la Torgau, pe Elba. Două săptămîni mai tîrziu, Germania hitleristă a capitulat necondiționat.**

În 1951, Bradley și-a publicat memoriile de război sub titlul A Soldier's Story of the Allied Campaign from Tunis to the Elbe **(Povestea unui soldat despre campania aliată de la Tunis pînă la Elba) în care evocă — într-o manieră mai personală decît cea a altor lucrări cu caracter memorialistic, aparținînd unor înalți comandanți militari — participarea sa și a ostașilor și ofițerilor pe care i-a comandat la lupta forțelor americane în Africa de Nord și Europa.**

Fragmentele pe care le prezentăm sînt cuprinse în ultimul capitol al cărții, intitulat Spre Elba. **Autorul reconstituie, în viziunea părții americane, unul din evenimentele de**

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 9/1973 și 1, 2/1974.
[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1968, 3/1974.
[3] Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1974.
[4] Vezi **Magazin istoric**, nr. 6/1974.

mare însemnătate ale războiului; joncțiunea trupelor sovietice și americane pe Elba[1]. Versiunea românească este redată după traducerea în limba rusă a memoriilor lui Bradley, apărută la Moscova, în 1957[2].

Autorul începe prin a explica de ce americanii au respins propunerea britanică, inițiată de feldmareșalul Montgomery, de a se lansa în „cursa pentru Berlin" și de a încerca să ajungă acolo înaintea forțelor sovietice.

Mihail E. IONESCU

În ziua în care Eisenhower i-a comunicat lui Stalin intenția de a îndrepta lovitura principală a Grupului 12 armate pe direcția centrală a frontului, ne-am avîntat înainte pornind din capul de pod de la Remagen. Peste 300 km separau de Elba în acel moment capul de pod al lui Montgomery de pe malul estic al Rinului. Calea pe care urmau să o străbată trupele conduse de mine era și mai lungă, fiindcă, mai întîi, trebuia să încercuim Ruhrul. În acest timp, Jukov concentrase peste un milion soldați pe Oder, la numai 48 km sud de Berlin. Chiar dacă am fi ajuns la Elba mai înainte ca Jukov să fi forțat Oderul, o fîșie de 80 km tot ar fi separat Elba de Berlin. În plus, căile vestice de acces spre Berlin erau presărate cu lacuri, intersectate de rîuri și canale[3]. Întrebat de Eisenhower cam cît ne-ar costa acțiunea de străpungere dinspre Elba spre Berlin, am răspuns că estimez pierderile noastre la 100 000 oameni.

În a 309-a zi de luptă în Europa

Personal, nimicirea rapidă a trupelor germane din fața frontului nostru mi se părea o chestiune mult mai importantă decît cucerirea Berlinului în numele nu știu cărui avantaj politic. De altfel, noi, militarii americani, ne miram de tendința englezilor de a complica războiul, din considerente politice și cu țeluri nemilitare.

Eu ardeam de dorința să curăț cît mai repede Ruhrul; celelalte divizii, care nu erau angajate în executarea acestei misiuni, le-am îndreptat spre Elba și Mulde[4]. Atingînd aliniamentul acestor rîuri, intenționam să-l ocup cu forțele a două armate, iar pe cea de-a treia să o întorc spre sud-est și să o dirijez pe Dunăre în jos, spre Austria, pentru a face joncțiunea cu unitățile armatei roșii, care se apropiaseră deja de Viena. Astfel, am fi tăiat inamicului căile de retragere spre Alpii austrieci, declarați „fortăreața națională" a Germaniei.

Cu cîteva luni înainte de aceasta, serviciile de cercetare ne-au uluit aducîndu-ne la cunoștință un plan fantastic al comandamentului german: retragerea trupelor hitleriste în Alpii austrieci, unde se concentraseră armament și rezerve, se construiseră uzine de avioane și se crease „ultimul bastion al apărării germane". Abia după încheierea războiului am aflat că această faimoasă „fortăreață" nu existase decît în imaginația cîtorva fanatici naziști. Zvonurile despre ea luaseră însă asemenea proporții, încît acum mă mir pur și simplu de naivitatea noastră. Atunci, însă, legendara „fortăreață" ni s-a părut un pericol absolut real și extrem de grav, pe care nu l-am putut neglija și care a influențat concepțiile noastre tactice din ultimele săptămîni ale războiului.

Mitul a fost spulberat definitiv de generalul-locotenent Kurt Dittmar, comentator de radio german, supranumit „vocea Wehrmacht-ului". El a trecut Elba cu o barcă și s-a predat soldaților Armatei 9. La interogatoriu, Dittmar a susținut cu tărie că a aflat despre „fortăreață" de-abia în ianuarie 1945 din ziarele elvețiene. Luînd în rîs rapoartele serviciilor noastre de cercetare cu privire la „pregătirea minuțioasă în vederea rezistenței în Alpii austrieci", el a fost totuși de acord că armata germană se putea consolida acolo dacă ar fi voit să continue lupta.

La 12 aprilie, Armata 1 a intrat în Leipzig. Armata 9 a generalului William Simpson avînd în avangardă Divizia 2 blindată, a trecut pe la nord de masivul Harz, unde se adăpostiseră cinci divizii inamice. În a 309-a zi a acțiunilor de luptă din Europa, la orele 8 seara, tancurile Diviziei 2 au ajuns pe malul Elbei. Încă dinainte, îi ordonasem lui Simpson ca, imediat după atingerea malului fluviului, să ocupe un mic cap de pod pe malul estic. Procedînd astfel, nu intenționam nicidecum să încep pregătirea ofensivei spre Berlin, așa cum s-au grăbit să presupună unii comentatori. Voiam doar un singur lucru: să angajez în luptă trupele germane de pe frontul rusesc, de la est de Berlin. Concomitent, Jukov a continuat trecerea peste Oder.

Primul cap de pod, cucerit de Simpson pe malul de răsărit al Elbei, imediat la sud de Magdeburg, a fost, însă, lichidat de trei divizii germane, dislocate din Berlin în acest scop. Pentru prima dată în cursul celor 30 luni de lupte [în Africa de Nord și Europa — **n.r.**], Divizia 2 blindată a fost nevoită să se retragă. Dar al doilea cap de pod, creat ceva mai la sud de primul, a fost menținut.

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1970.

[2] Subtitlurile aparțin redacției.

[3] Trupele sovietice au forțat Oderul încă de la începutul lunii februarie și au dus îndelungate și crîncene lupte pentru menținerea și lărgirea capetelor de pod de pe malul său sting (vestic) pînă la sfîrșitul lunii martie. Înspre est, Berlinul era protejat de cea mai puternică apărare creată vreodată de comandamentul germano-fascist, pe cită vreme dinspre vest orașul nu avea, de fapt, nici o apărare. De aceea este lipsită complet de temei afirmația că ofensiva dinspre est asupra capitalei naziste a fost mai „comodă" **(nota redacției ruse).**

[4] Afluent vestic al Elbei.

În ziua cînd trupele Armatei 9 au intrat în suburbiile Magdeburgului, i-am făcut o vizită lui Simpson la punctul său de comandă. A sunat telefonul. Simpson a ridicat receptorul, a ascultat raportul, după care a acoperit microfonul cu mîna.

— Pare-se că putem să cucerim podul de peste Elba din Magdeburg.

— La dracu, i-am răspuns. Nu mai avem nevoie de nici un cap de pod pe Elba.

Cel pe care îl deţineam era suficient pentru fărîmiţarea forţelor inamicului. Un altul nou ne-ar fi dat numai bătăi de cap în plus şi pierderi inutile. După 30 minute, cînd îmi pusesem deja casca pregătindu-mă de plecare, telefonul a sunat din nou. Obrazul uscăţiv al lui Simpson a fost inundat de un zîmbet larg.

— Nu avem de ce să ne facem griji, Brad, a rîs el, acum cîteva clipe germanii au aruncat podul în aer.

Torgau, 25 aprilie, ora 16.10

Armata 9 se afla pe Elba, Armata 1 — pe Mulde, gruparea germană, încercuită în Ruhr, se topea sub loviturile a trei corpuri de armată. Acum mă preocupau organizarea ofensivei spre sud-est, izgonirea inamicului din Bavaria şi curăţirea viitoarei zone de ocupaţie a S.U.A. pînă la frontiera austriacă. Din Bavaria trebuia să pătrundem în jos, pe Dunăre, să ajungem pînă la Viena şi să tăiem inamicului căile de retragere spre „fortăreaţă".

Cînd ruşii s-au năpustit peste Oder, începîndu-şi ultima mare ofensivă din acest război, am dat ordin de declanşare a ofensivei spre Dunăre. Armata 7 a înaintat spre München, iar Patton[1] — pe Dunăre în jos. Cucerind Viena, armata roşie a înaintat în continuare spre vest, căutînd să ajungă pînă la Linz.

La 14 aprilie, englezii au ajuns pe Elba, la nord de Hamburg, iar armata franceză a generalului de Lattre de Tassigny[2] a pătruns peste Dunăre la frontiera elveţiană.

Eram în a douăsprezecea zi de veghe pe Elba şi nu aveam încă nici un fel de indicii despre apariţia ruşilor. Ni s-a comunicat că Jukov a pătruns în Berlin şi că Hitler s-a baricadat în Cancelaria Reichului. De asemenea, că Konev a forţat Oderul şi înaintează spre Elba. Toate aceste ştiri erau însă fragmentare şi neoficiale, deoarece nu stabilisem un contact direct cu ruşii. Deşi staţiile noastre de radio de pe tancuri interceptau vocile radiştilor sovietici, iar cercetarea aeriană semnala convoaie sovietice pe şosele, încă nici un om de pe poziţiile noastre înaintate nu văzuse un soldat rus în carne şi oase.

Căutînd să stabilească contactul cu ruşii, Hodges[3] şi-a trimis în adîncime Divizia 69, pe o fîşie îngustă de la Mulde pînă la Elba, şi a aşteptat apropierea ruşilor pe malul stîng al Elbei.

În ziua de 25 aprilie, după cină, m-am întors în remorca mea să mă apuc de lucru. Curînd după căderea întunericului, mi-a telefonat Hodges de la punctul său de comandă din Marburg, pe malul rîului Lahn, şi mi-a comunicat că în aceeaşi zi, la ora 16 şi 10 minute[4], patrula de cercetare a Armatei 1-a s-a întîlnit cu avangarda Frontului 1 ucrainean al mareşalului Konev, în oraşul Torgau de pe malul Elbei.

— Mulţumesc, Courtney — am spus eu. Mulţumesc mult pentru ştire. Am aşteptat-o mult. Ruşii, desigur, au avut de pătimit pînă au străbătut aceşti 120 km de la Oder[5].

Trupe de asalt americane pe malul estic al Rinului

Am luat o bucată de cărbune din lada aflată sub scaunul din remorca mea şi am încercuit oraşul Torgau pe harta mare de pe perete. Cineva desenase deja deasupra oraşului Berlin o imagine mare a zvasticii ruptă în bucăţi.

Regrupîndu-şi repede şi cu pricepere forţele, Patton înce-

---

[1] Generalul George Smith Patton a comandat corpuri de armată americane în Africa de Nord şi Sicilia, iar după debarcarea în Normandia, Armata 3 americană.

[2] Generalul Jean de Lattre de Tassigny a comandat Armata 1 franceză (1944-1945).

[3] Generalul Courtney Hicks Hodges a comandat Armata 1 americană.

[4] În lucrarea sa **Ultima bătălie — Berlin 1945** — din care **Magazin istoric** a publicat un fragment în nr. 5/1970 — Cornelius Ryan indică ora 16.40.

[5] Trupele Frontului 1 ucrainean şi-au început ofensiva la 16 aprilie nu de la Oder, ci mult mai dinspre est, de la aliniamentul rîului Neisse **(nota redacţiei ruse).**

puse la 22 aprilie ofensiva, cu misiunea de a tăia căile de retragere spre „fortăreaţă"; după două zile el a trecut frontiera Austriei. De acolo, s-a îndreptat pe Dunăre în jos spre Linz. La 30 aprilie, inamicul era în ajunul zdrobirii totale. În Italia, Grupul 15 armate al lui Clark[1] a trecut aliniamentul de pe rîul Pad şi s-a avîntat spre lacul Como. În Olanda, canadienii lui Monty au înaintat pînă la digurile de la Marea Nordului şi au izolat trupele lui Blaskowitz[2]. În Berlin, pistolarii lui Jukov au ocupat prin lupte casă cu casă, croindu-şi drum printre ruinele oraşului spre Cancelaria Reichului.

Întreaga armată germană a nimerit în trei „cazane", care se îngustau din ce în ce mai mult. Forţele aeriene militare ale aliaţilor au încetat bombardamentele strategice, din lipsă de ţinte adecvate. Cînd Eisenhower mi-a telefonat, cerîndu-mi să-i spun care este situaţia, l-am întrebat în glumă dacă nu a pregătit cumva un avion cu care să tragem o raită pe la West Point şi să sărbătorim a treizecea aniversare a promoţiei noastre.

— După cît se vede, treburile merg bine — am spus eu.

Cu o săptămînă în urmă nu avusesem această siguranţă.

În seara zilei de 2 mai, postul de radio Hamburg a transmis ştirea morţii lui Hitler. Comunicarea a fost precedată de o răpăială surdă, intermitentă de tobe. Am ascultat această emisie în orăşelul Bad-Wildungen, în fostul hotel Fürstenhof, unde se păstrase încă mirosul substanţelor antiseptice: înaintea noastră aici fusese amenajat un spital german. Cu şase luni în urmă, vestea despre moartea lui Hitler ar fi produs bucurie. Acum, ea a trecut aproape neluată în seamă. În ajunul falimentului Germaniei, marea tragedie a poporului german a estompat ecourile veştii despre moartea lui Hitler, omul care a adus acest popor în pragul pieirii. Amiralul Doenitz, ale cărui echipaje de pe submarine crezuseră, cu trei ani în urmă, că vedeau victoria prin periscoapele lor, a fost numit succesor al lui Hitler. El a debutat cu promisiunea ridicolă de a continua „războiul împotriva bolşevicilor". Locul de reşedinţă al lui Himmler era necunoscut, deşi serviciile noastre de informaţii furnizau ştiri despre tentativele lui de a duce tratative de pace. Cînd i s-au relatat aceste încercări, la interogatoriul luat la Statul major al grupului de armate, Dittmar a reacţionat cu dispreţ:

— Nimeni în armata germană — a declarat el — nu i se va mai supune lui Himmler.

Fetele armatei roşii şi soldatul american

Curînd după întîlnirea noastră cu trupele sovietice la Torgau, mareşalul Konev i-a invitat pe ofiţerii din grupa operativă a statului meu major şi din Statul major al Armatei 9 aeriene la un banchet la punctul de comandă al Frontului 1 ucrainean, de pe malul răsăritean al Elbei.

Pe masă se aflau din belşug gustări din carne de vacă, fripturi de viţel, castraveţi, pîine neagră şi unt. În centrul mesei erau aşezate sticle cu vin. Carafe cu vodcă se aflau pretutindeni şi toasturile au început deîndată ce ne-am aşezat la masă. Konev a luat un pahar mic şi l-a umplut nu cu vodcă, ci cu vin alb.

— Mareşalul suferă de stomac — a explicat interpretul său. Nu poate bea vodcă.

Am zîmbit şi mi-am umplut singur paharul cu vin.

După masă, mareşalul ne-a invitat în sala mare a vilei în care locuia. Un cor de ostaşi roşii a cîntat imnul naţional american. Vocile lor puternice au inundat sala. Apoi a evoluat trupa de balet, acompaniată de o duzină de balalaici.

— O, e încîntător! — am exclamat eu.

Konev a ridicat din umeri.

— Sînt doar nişte fete oarecare, a spus el. Fetele armatei roşii.

După două săptămîni, cînd ne-a întors vizita, Konev a fost entuziasmat de interpretarea plină de virtuozitate a unui violonist slăbuţ, îmbrăcat în uniformă militară de culoare kaki.

— Admirabil! — a spus emoţionat mareşalul.

— A, nu! — am răspuns eu. Nimic deosebit. E un soldat american oarecare (îl răpisem pe acest violonist numai pentru o zi de la organele de servicii speciale din Paris: se numea Jascha Heifetz[3].

Dar să revenim la vizita mea. Seara, cînd eram pe punctul de a părăsi vila lui Konev, mareşalul m-a condus în grădină. Ordonanţa a scos un armăsar de Don, pe şaua căruia era brodată o stea — simbolul armatei roşii. Konev mi-a înmînat frîul şi un pistol rusesc cu patul gravat splendid. Prevăzînd acest schimb de cadouri, adusesem în avionul meu „Mary K", un jeep nounouţ, abia primit din Anvers. Pe capota motorului pusesem să se scrie o dedicaţie în limbile engleză şi rusă: „Comandantului Frontului 1 ucrainean, din partea soldaţilor Armatelor americane 1, 3, 9 şi 15". De jeep era fixată, într-o husă, o carabină strălucitoare, nou-nouţă. Lada pentru scule am umplut-o cu ţigări americane.

— Probabil că am s-o păţesc cu şeful Direcţiei controlului financiar şi 20 ani după război am să tot plătesc pentru asta — mă gîndeam eu, cînd am ordonat să se aducă jeepul din Anvers. Dar dracu s-o ia de treabă! Nu putem să ne prezentăm cu mîinile goale.

*

* *

În timp ce Alexander[4] primea capitularea trupelor lui Kesselring[5] în Italia, iar Montgomery refuza să discute despre orice fel de condiţii de capitulare locală cu amiralul

(Continuare în p. 40)

[1] Generalul Mark Wayne Clark a comandat Armata 5 americană în Italia (1943-1944).

[2] Generalul Johann Blaskowitz a comandat trupele de ocupaţie în Cehoslovacia şi Polonia (1939) şi Armata 8 în Franţa (1940).

[3] Celebru violonist american de origine rusă.

[4] Mareşalul Harold George Alexander a comandat forţele britanice în Orientul Mijlociu (1942-1943). Din decembrie 1943-1944 a devenit comandant-şef al operaţiilor din Mediterana.

[5] Feldmareşalul german Albert Kesselring a fost trimis în 1942 în Sicilia în calitate de comandant al Armatei 10 şi al Frontului de Sud (Mediterana-Africa). În februarie 1945 i-a succedat lui von Rundstedt în funcţia de comandant al Frontului de Vest.

ANGLIA ÎN RĂZBOI

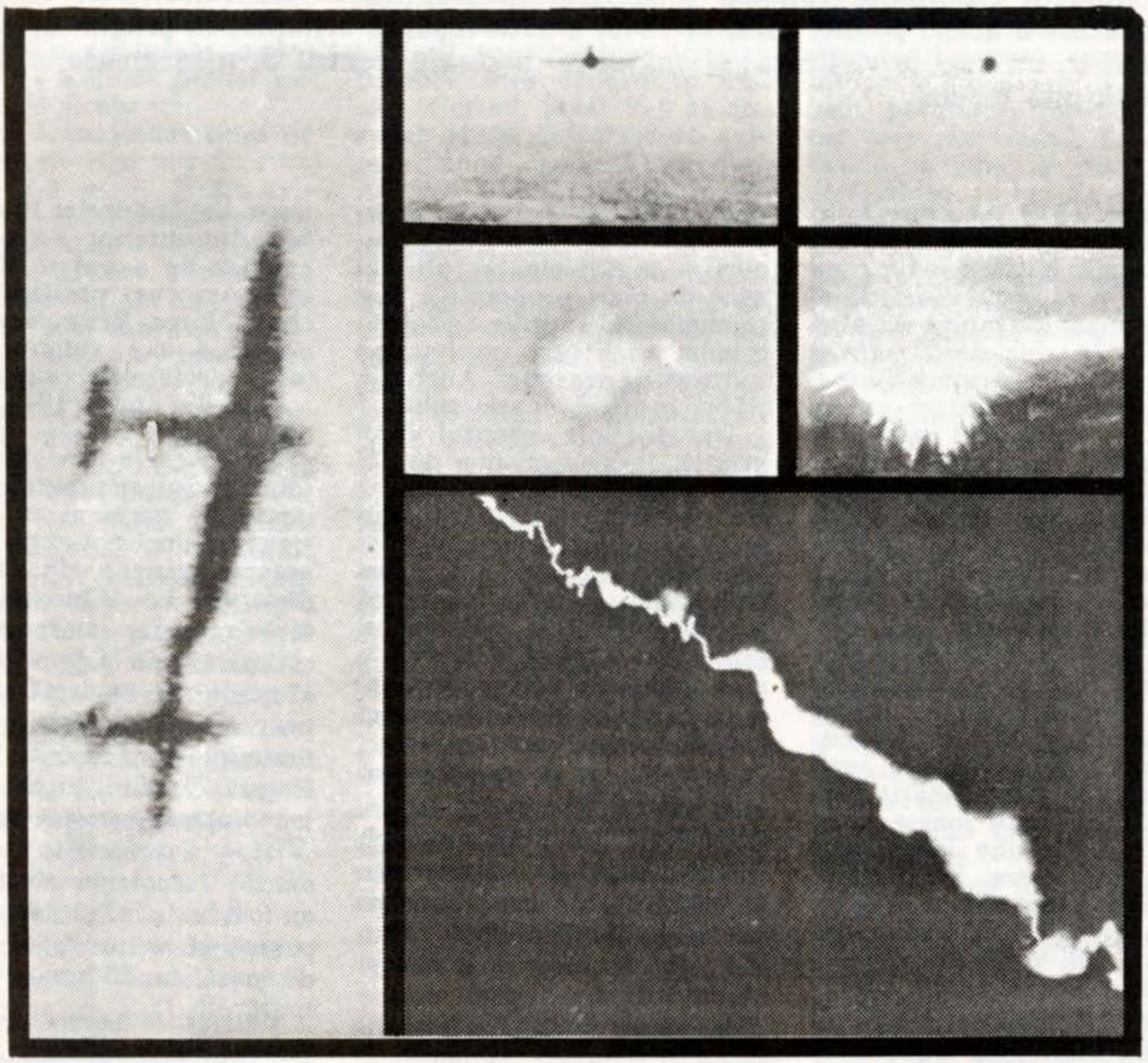

Un singur drum- pe sub arcul de triumf al victoriei

ANGUS CALDER

La izbucnirea celui de-al doilea război mondial, autorul rîndurilor de mai jos nu se născuse încă. El a venit pe lume cu trei ani mai tîrziu, în 1942, în comitatul Sussex din Anglia. Urmînd în paralel o carieră universitară și una literară, Angus Calder a fost rînd pe rînd cadru universitar la Cambridge, Londra și Nairobi (Kenya), colaborînd totodată la o serie de cotidiene și publicații britanice.

Volumul apărut în 1969 și intitulat The People's War — Britain 1939-1945 **(Războiul poporului — Marea Britanie 1939-1945), din care reproducem extrasele ce urmează, este o reconstituire minuțioasă a vieții de zi cu zi a Angliei în timpul marii conflagrații.**

Informația folosită de autor este de un volum impresionant. Dar ceea ce se adaugă la valoarea volumului este interpretarea pe care Calder o dă dramaticelor evenimente:

este vorba de lupta poporului britanic nu numai pentru supraviețuire, ci și pentru a pune capăt unor rînduieli vechi și nedrepte, astfel ca Anglia postbelică să continue a fi, **dar** să fie altfel **decît cea de dinaintea războiului.**

Omagiu eroismului cotidian al omului simplu, cartea lui Calder este deopotrivă o demascare a acelei politici care, în 1940, a adus insulele britanice în pragul dezastrului și, implicit, un apel la vigilența și măsurile necesare pentru ca o asemenea catastrofă să nu se mai repete.

M. D.

În anul 1943, locuitorii Londrei ascultau vocea sirenelor de alarmă antiaeriană ca pe aceea a unei vechi cunoștințe. Ea răsunase de multe ori pînă atunci[1]. În ziua de 21 ianuarie 1944, însă — prima dintr-o nouă serie de raiduri puternice — tremoloul sirenelor s-a auzit și mai amenințător. Începînd din acea zi și pînă la sfîrșitul lunii martie, capitala britanică a avut de suferit 13 violente atacuri mult mai demoralizatoare față de precedentele. De această dată, germanii au folosit bombe dintre cele mai mari și mai distrugătoare. Niciînd nu se auzise un asemenea vacarm. Atacurile erau scurte, violente, concentrate; în plus, aviația germană folosea un foarte mare număr de bombe incendiare. „Paza împotriva incendiilor" s-a achitat însă foarte bine de sarcini, reușind să stingă trei sferturi din incendii.

„Micul Blitz[2]", după cum a fost repede denumit acest val de bombardamente, s-a întins mult dincolo de Londra: orașele Hull, Bristol și sudul Țării Galilor au fost obiectul unor intense atacuri. Dar loviturile cele mai teribile s-au îndreptat asupra Londrei. Aproape 1 000 persoane și-au găsit moartea în cursul celor șapte raiduri mari din luna februarie. Cinci dintre ele au avut loc între 18 și 24 și, în această perioadă, 3 000 case din cartierul londonez Battersea au devenit nelocuibile. În luna martie s-au înregistrat patru atacuri și mai violente; ultimul atac de mari proporții a fost semnalat la 18 aprilie. În săptămînile următoare, activitatea **Luftwaffe**-i deasupra Angliei a slăbit în mod considerabil.

Dar încă la sfîrșitul lunii martie, într-o emisiune la radio, Churchill și-a avertizat concetățenii că așezările engleze ar putea fi obiectul unor „noi forme de atac" din partea inamicului. „Anglia poate să le țină piept", a adăugat el scurt. În același discurs, a mai spus: „Se apropie ora celui mai mare efort al nostru. Ochii tuturor soldaților, ai marinarilor și aviatorilor trebuie să rămînă pironiți asupra dușmanului. Pentru noi toți, singura cale a reîntoarcerii la vremurile de pace trece pe sub arcul de triumf al victoriei".

„Aleea bombelor"

În noaptea de 12-13 iunie 1944, un zgomot infernal s-a auzit pe coasta de sud-est a Angliei. În mai multe cartiere din Londra și în comitatele din interior s-au produs explozii de o putere formidabilă. Așa cum prezisese Churchill, Marea Britanie avea să cunoască noi suferințe, mai mari decît cele anterioare.

Încă din aprilie 1943, guvernul britanic fusese pus în gardă de către serviciile de informații asupra progreselor realizate de germani în perfecționarea unei noi arme pentru atacuri aeriene de la mare distanță. La Whitehall[3] sosiseră rapoarte alarmante; se estima că un singur proiectil al noului tip de armă ar putea provoca 800 victime și pagube materiale pe o rază de 260 ha. Puțină vreme după aceea, amenințarea acestei arme — V-1[4] — a devenit tot mai evidentă; împotriva efectelor ei au fost luate măsuri de apărare pasivă și se prevedea panică de masă. La 16 iunie germanii

Efecte ale bombardamentelor hitleriste asupra Londrei

[1] Începînd de la 7 septembrie 1940 și pînă la 11 mai 1941, aviația hitleristă a executat masive atacuri aeriene asupra Londrei și a altor orașe britanice. După aceea, majoritatea **Luftwaffe**-i a fost dislocată în est, în vederea atacului împotriva U.R.S.S. Bombardamentele germane asupra Angliei au continuat cu mai puțină intensitate pînă la începutul anului 1944, cînd, din nou, și-au recăpătat violența — **n.r.**

[2] Raidurile aeriene din toamna anului 1940, iarna și primăvara anului 1941 au fost poreclite de londonezi **Blitz** (fulger în lb. germ.). A nu se confunda cu **Blitzkrieg** (război fulger), desfășurat pe uscat și în aer — **n.r.**

[3] Stradă în Londra unde sînt situate cîteva ministere, printre care și Ministerul de Război.

[4] V-1 sau „bomba zburătoare" era autopropulsată, avea o greutate de 5 t inclusiv 500 kg explozive; o lungime de aproape 8 m și se deplasa cu o viteză de 500 km/h. Vezi și **Magazin istoric**, nr. 3/1972.

au început bombardamentul cu V-1 de la bazele lor din Pas de Calais. Cu o zi înainte, începînd din jurul orei 11.30 și pînă la ora 21.30, alarma aeriană nu încetase la Londra. De a doua zi dimineața, o procesiune de V-1 au defilat necontenit zi și noapte.

Atacul a continuat timp de cincisprezece zile, într-un ritm de 100 V-1 pe zi. Noile avioane de luptă britanice doborau aproximativ 30 dintre acestea, apărarea antiaeriană mai anihila și ea în jur de zece, dar mai mult de jumătate își atingeau ținta, care era Marea Londră[1]. Pe cerul Croydonului, unul din orașele-satelit ale capitalei britanice, situat din nenorocire pe ruta lor, se puteau vedea zburînd cîte nouă deodată.

Din nefericire, ravagiile produse de V-1 erau aceleași, fie că erau doborîte deasupra unor regiuni populate, fie că erau lăsate să-și continue drumul. La 21 iunie tunurile antiaeriene din Londra au fost trimise spre North Downs[2]. La 6 iulie, Churchill a expus în Camera Comunelor proporțiile amenințării, ca și măsurile întreprinse pentru combaterea ei. În acel moment, cetățenii Londrei și locuitorii „Aleei bombelor" (traseul urmat de V-1) din Kent și Sussex aveau o imagine suficient de clară a acestei calamități.

Căderea bombelor, care semănau cu niște avioane, provocase la început aclamații, englezii socotindu-le aparate inamice care cădeau în flăcări. Curînd, însă, V-1 au început să fie deosebite de avioane după zgomotul produs. Au fost botezate „insecte bîzîitoare" sau „bombe zbîrnîitoare". Cînd V-1 își termina combustibilul, se zdrobea de pămînt cu un fel de vaiet profund, urmat de un fulger orbitor și de o imensă trîmbă de fum. Dacă oamenilor li se părea că zgomotul s-a oprit deasupra lor, atunci se aruncau la pămînt sau sub mese, ori se ascundeau sub intrările imobilelor.

Lunile iunie și iulie au fost noroase, ploioase, întunecate de un cer de plumb, ceea ce a făcut ca bombele să fie și mai greu de suportat. Deoarece ele cădeau în timpul zilei, au făcut multe victime, căci populația civilă nu putea rămîne în permanență în adăposturi. Cel mai mare rău nu era frica de moarte; mai chinuitoare era teama față de această armă „tot atît de impersonală ca și ciuma, după cum nota scriitorul Evelyn Waugh; ca și cum orașul era infectat de insecte gigantice, veninoase".

„Londra, remarca o locuitoare din cartierul West End, redevenise orașul rarilor cetățeni curajoși. Dar existau și compensații: negustorii se purtau amabil, clientul regăsea considerația de altădată". J.L. Hodson[3] observa că la periferiile orașului se găsea, pentru prima dată, somon proaspăt în pescării. La sfîrșitul lunii august, aproape un milion și jumătate de londonezi părăsiseră Capitala, iar cei care rămăseseră se adaptaseră de bine, de rău. Fuseseră aduse în grabă, din provincie, stocuri de adăposturi antiaeriene tip Morrison[4], în plus, începînd din 9 iulie, trei adăposturi subterane, adînci, au fost puse la dispoziția celor fără cămin.

În acest timp, în care Londra „ținea piept" pentru a treia oară, locuitorii cartierelor din sud și est au fost cei mai încercați, în special cei din Croydon. Asupra Croydonului au căzut 142 V-1. În cele 80 zile cît a durat atacul, 1 000 case au fost complet distruse, iar 57 000 serios avariate; numărul morților și al răniților a fost fără precedent. La 18 iunie, un V-1 a căzut pe Capela Gărzii, unde numeroși ofițeri asistau la un serviciu religios; 119 persoane au fost ucise și 102 grav rănite.

La mijlocul lui iulie, mareșalul aerului, Roderick Hill, care comanda apărarea, și-a modificat planul de acțiune și a masat toate tunurile antiaeriene pe coastă. În cursul celor șapte săptămîni care au urmat, ele au distrus mai mult de jumătate din numărul de V-1 care erau trimise; la un moment dat, într-o singură zi, din 97 bombe, 90 au fost anihilate. În cele din urmă, tensiunea a scăzut; cei evacuați au revenit, adăposturile antiaeriene s-au golit.

[1] Marea Londră (Greater London) este compusă din orașul propriu-zis și dintr-o serie de suburbii și orașe-satelit — n.r.

[2] Înălțimi muntoase care traversează comitatele Hampshire, Surrey și Kent — n.r.

În p. 37: *avioanele britanice atacă și distrug în aer o mare parte din „bombele zburătoare" V-1*

„Rezervoarele zburătoare"

În seara de 8 septembrie de la un capăt la celălalt al Londrei s-a auzit o misterioasă explozie; fiecare londonez a avut senzația că ea s-a

[3] Scriitor britanic care a consacrat cîteva volume celui de-al doilea război mondial — n.r.

[4] Adăpost destinat unei familii și care putea fi construit în interiorul locuinței, avînd o înălțime de 0,90 m și fiind acoperit cu o placă de oțel. În cursul războiului, s-au construit 500 000 adăposturi tip Morrison — n.r.

produs în cartierul lui. A fost ca un tunet, urmat de un zgomot infernal. Curînd, a răsunat o a doua explozie. De fapt, zonele atinse erau Chiswick și Epping, situate la extremitățile de vest și est ale orașului.

Straniile explozii au continuat să se facă auzite, și încă din ce în ce mai violent; în noiembrie au fost înregistrate, în medie, la Londra, patru și chiar șase asemenea explozii pe zi. Presa n-a suflat nici un cuvînt în această privință; ziarele fuseseră rugate în mod oficial să informeze că era vorba de explozii de gaz în oraș. Dar după fulgerele albe care brăzdau cerul, londonezii au ghicit că era vorba despre o nouă armă secretă[1] și vorbeau în mod ironic de „rezervoare zburătoare de gaz". La 10 noiembrie, Churchill a rupt tăcerea, asigurînd Camera Comunelor că acest nou atac nu fusese grav nici prin întindere, nici prin rezultate.

Noua armă avea o mare viteză, măsura 15 m în lungime și cîntărea 14 tone, fiind mai distrugătoare decît orice armă cunoscută pînă atunci. Ea se deplasa atît de rapid încît nu putea fi auzită înainte de a exploda. În total, au fost reperate 1 100 V-2, din care o serie au vizat nu Londra, ci Norwich. Numai 518 au atins Capitala, omorînd 2 724 persoane și rănind foarte grav mai mult de 6 000. Treptat, bombardamentele au scăzut în intensitate. În orice caz, la sfîrșitul anului, V-2 ajungeau deasupra Angliei într-un număr mai mic.

Atacul n-a avut un efect deosebit asupra moralului celor care își reocupau căminele din Londra. În schimb, a agravat în mod considerabil problema locuințelor. Cu ocazia celor mai puternice atacuri cu V-1 fuseseră avariate zilnic 20 000 case. La sfîrșitul lui septembrie, în regiunea Londrei, datorită bombardamentelor cu V-2, 25 000 imobile erau complet distruse. Ele se adăugau celor 84 000, nimicite de bombardamentele cu V-1. Numărul total al locuințelor grav avariate pînă la acea dată era de un milion. În aceste condiții, guvernul a hotărît să acorde prima urgență reparării locuințelor. Pentru aceasta s-a recurs și la sprijinul armatei; 45 000 zidari mobilizați în provincie au venit să lucreze în Capitală. Neavînd unde fi cazați ei au dormit pe Stadionul Wembley sau în tabere improvizate. În total, în ianuarie 1945, 1 340 000 oameni au fost afectați pentru repararea locuințelor. La sfîrșitul lui martie, aproape 800 000 case erau refăcute, dar numeroase familii trăiau încă în cabane construite cu concursul trupelor americane și al prizonierilor de război italieni.

În românește de:
Lelia FLORIAN

[1] Este vorba de arma V-2, pusă la punct de germani la Peenemiinde, care transporta o tonă de explozive pe o distanță de 350 km, cu o viteză de 5 000 km pe oră — **n.r.**

POVESTEA UNUI SOLDAT

(Urmare din p. 36)

Hans Friedeburg, proaspătul comandant suprem al flotei germane, la Lüneburg, noi continuam să înaintăm prin Austria, nimicindu-i pe germanii care mai opuneau încă rezistență și luîndu-i prizonieri pe cei care încetaseră lupta.

Pînă la noi ajungeau zvonurile că Germania este gata să capituleze și că o anume delegație se și afla pe drum, spre Statul major suprem al forțelor expediționare ale aliaților. Eisenhower, însă, nu-și bătea capul cu confirmarea acestor zvonuri. La 6 mai, după ce i-am scris soției, m-am culcat curînd după miezul nopții.

Ziua Z + 335

Nu era nici ora 4 dimineața, cînd m-a trezit soneria telefonului. În camera mea de la hotelul Fürstenhof, telefonul era instalat pe noptieră, lîngă pat. M-am ridicat și am aprins lumina. Îmi telefona Eisenhower din Reims.

— Brad — a spus el — totul s-a terminat. Radiograma a fost expediată.

Jodl[1] semnase actul de capitulare necondiționată în numele armatei, iar Friedeburg — în numele flotei. Ceremonia avusese loc la 7 mai orele 2 și 15 minute dimineața, în clădirea școlii pe care o rechiziționase Statul major suprem al aliaților, în apropierea stației de triaj din Reims[2].

... Se auzea zgomotul celor care stăteau la rînd pentru a lua masa în aer liber, în spatele ferestrelor mele. M-am ridicat din pat și m-am îmbrăcat.

Porthartul se afla sub casca cu patru stele de argint pe ea. Exact cu cinci ani în urmă, la 7 mai, eu, locotenent-colonel în haine civile, mergeam cu autobuzul pe Connecticut-Avenue la slujba mea modestă din vechea clădire „Munition Building" din Washington.

Am desfășurat harta și am scos de pe ea steguițele celor 43 divizii americane, care se aflau sub comanda mea, pe întregul front de 1 000 km al Grupului 12 armate.

Am notat cu creionul pe hartă: „Ziua Z plus 335".

M-am apropiat de fereastră, am smuls storurile pe care le foloseam pentru camuflaj. Soarele se ridica deasupra orizontului. Războiul din Europa se terminase.

În românește de:
Nicolae RAUȚKI

[1] Generalul Alfred Jodl a condus, din 1938 pînă în 1945, Biroul de operații al Comandamentului suprem al Werhmacht-ului, sub ordinele lui Keitel.

[2] Protocolul de la Reims a avut un caracter preliminar. Actul definitiv de capitulare a Germaniei fasciste a fost semnat la 8 mai la Berlin **(nota redacției ruse).**

ANTIFAȘCIȘTI GERMANI ÎN REZISTENȚA FRANCEZĂ

FLORIMOND BONTE

Primăvara anului 1944. Mișcarea de rezistență franceză — în rîndurile căreia luptă numeroși antifasciști străini[1] — dă lovituri din ce în ce mai puternice ocupanților hitleriști. Printre maquisarzii care participă la acțiunea de eliberare a Franței se află și antifasciști germani. Ei acționează în special în detașamentele de franctirori și partizani străini din zona muntoasă a Masivului Central.

Acestor luptători, Florimond Bonte, eminent militant al Partidului Comunist Francez, le dedică lucrarea Antifasciști germani în rezistența franceză, **din care publicăm fragmentele ce urmează.**

Am parcurs drumurile străbătute de luptătorii antifasciști germani în cursul anilor 1943 și 1944 în munții Cévennes și am întrebat diverși martori despre actele lor de curaj. Aveam ca însoțitori doi foști franctirori francezi. Ei m-au condus în zona unde, la sfîrșitul lui martie și începutul lui aprilie 1944, se adunaseră mai multe grupuri din rezistență. Fiecare dintre acestea își păstra autonomia și libertatea de acțiune; se convenise, în același timp, că, în caz de atac, își vor uni forțele.

Efectivele formațiilor regrupate erau evaluate la circa 200 oameni. Ei au trebuit, în primul rînd, să-și completeze armamentul. În acest scop, au fost nevoiți să meargă pînă în împrejurimile orașului Toulouse. Aici, în apropierea terenului de aviație Bréguet, folosit de armata germană, autoritățile militare franceze îngropaseră, după semnarea armistițiului, stocurile lor de arme și muniții. Apoi, maquisarzii au atacat Jandarmeria din Lussac pentru a recupera lăzile de arme și muniții parașutate de forțele aliate în zona localităților La Bruguière și Verfeuil. Operațiile au reușit perfect, prada fiind considerabilă: puști-mitralieră, mitraliere, pistoale automate, muniții și chiar benzină din belșug. Dar aceste acțiuni pline de peripeții, declanșate în Gard, Lozère și alte departamente limitrofe, nu au trecut neobservate de trupele naziste de ocupație.

După ce a reperat cu aproximație pozițiile grupurilor din rezistență și a evaluat efectivele acestora, comandamentul german a luat hotărîrea să lanseze o expediție în această zonă.

Patrula germană a părăsit orașul Mende în după-amiaza zilei de vineri 7 aprilie 1944,

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7-8/1969, 5/1970, 8/1972, 8/1974.

cu două zile înainte de Paşte. Dar de îndată ce hitleriştii au ajuns la Saint-Germanin-de-Galberte, jandarmul francez Affre, sprijinitor al rezistenţei, i-a telefonat lui Lafont, primarul din Saint-Etienne-Vallée-Française, transmiţîndu-i următorul mesaj: „Să-mi reţii la măcelar un os cu măduvă pentru copii". Această parolă, stabilită de mult timp, însemna că unităţi duşmane de jandarmerie, poliţie sau ale Gestapoului erau în drum spre sat. Jandarmii germani au intrat în Saint-Etienne-Vallée-Française la ora 16. Sosiţi în piaţa primăriei au văzut o maşină în care era o mitralieră. Vehiculul aparţinea comandantului lui Barot, şeful grupului de maquisarzi „Bir-Hakeim", care, în ciuda sfaturilor primarului, refuzase să-l ascundă.

Jandarmii au început să interogheze pe hangiul din sat şi pe locuitorii din casele din împrejurimi asupra proprietarului maşinii şi a mitralierei. După primirea telefonului, primarul, prin oamenii săi de legătură, îi prevenise pe partizani despre venirea duşmanilor. Între timp, maquisarzii au organizat o ambuscadă: un grup a ocupat poziţii pe înălţimile de deasupra satului; un altul, în dreapta localităţii, la patru sute de metri depărtare de ultimele case, iar grupul de antifascişti germani s-a postat în partea stîngă. După ce au terminat ancheta, jandarmii au părăsit în grabă Saint-Etienne. În sat, ca şi în împrejurimi, era linişte. Dar cînd maşina cu hitlerişti a ajuns în faţa grupului de antifascişti germani, conduşi de Otto Kühne, aceştia au deschis focul. Atinsă în mai multe locuri, maşina a făcut un viraj şi s-a oprit. Şoferul a fost omorît, un alt jandarm — proiectat de şoc pe taluz; al treilea, care a încercat să se pună la adăpost, a fost lovit de un glonte în piept. Cel de-al patrulea a reuşit să se refugieze sub podul căii ferate. Concentrîndu-şi focul asupra lui, maquisarzii l-au somat să se predea. Mort de frică, el a ridicat braţele. Astfel, din patrula germană nu a mai rămas nimic.

Antifasciştii germani şi primarul erau perfect conştienţi că hitleriştii se vor răzbuna. De aceea i-au sfătuit pe locuitori să părăsească fără întîrziere satul şi să-şi caute adăpost la fermele îndepărtate, pierdute în ascunzişurile munţilor.

În două, trei ore, toţi locuitorii au plecat. Precauţiunea s-a dovedit înţeleaptă. Într-adevăr, a doua zi, sîmbătă, la ora 5 dimineaţa, două companii hitleriste, întărite cu o secţie a grupelor mobile de rezervă din Vichy, s-au apropiat de Saint-Etienne-Vallée-Française.

Grupa de antifascişti germani nu a putut fi, însă, luată prin surprindere. Ea îşi instalase încă din ajun dispozitivele de apărare în mai multe locuri. La cîţiva kilometri de Saint-Etienne, coloana hitleristă s-a lovit de un avanpost al antifasciştilor germani. Naziştii, surprinşi de violenţa tirului, n-au ripostat imediat; curînd, însă, şi-au revenit.

Ce puteau face cîţiva oameni în faţa unui detaşament de 250 soldaţi? Au trebuit să se replieze luptînd. Continuîndu-şi drumul spre Saint-Etienne, coloana duşmană a fost urmărită de focul maquisarzilor, care dispăreau imediat în pădure. În această ciocnire, hitleriştii au pierdut 15 oameni. Cînd au ajuns, în sfîrşit, în sat, l-au găsit pustiu. Au intrat în majoritatea caselor, jefuindu-le. În furia lor, au dat foc castelului baronului de Molenbaix, care servise, cîteva zile, ca punct de comandă al franctirorilor. Apoi, renunţînd să-şi continue acţiunea, s-au retras ducînd cu ei doi prizonieri, pe care i-au împuşcat mai tîrziu, la 31 mai 1944, la Montpellier.

Luptele de la fermele Picharlerie şi Galabartes

Cîteva zile mai tîrziu, miercuri 12 aprilie, vreo sută de vehicule venind dinspre Nîmes au adus în zona Vallée-Française 2 000 soldaţi, aproape toţi din SS, însoţiţi de artilerie uşoară. Misiunea lor era să încercuiască detaşamentele de franctirori staţionate la fermele Picharlerie şi Galabartes.

Pe Franc André, un martor al asprelor lupte din timpul Paştilor din 1944, am avut norocul să-l întîlnesc la o fermă din cătunul Leyris, situată pe munte, la o depărtare de 200-300 m în linie dreaptă de fermele Picharlerie şi Galabartes. Este un ţăran de 75 ani, încă vioi şi puternic.

„Hitleriştii, precizează el, au ocupat în cele din urmă cele două ferme, dar numai cu preţul unor pierderi considerabile. Pe antifasciştii germani îi cunoşteam bine, eu îi aprovizionam; erau trăgători de elită, făcuseră războiul civil din Spania. Cînd ocheau, nu-şi ratau ţinta. Aveau o mitralieră cu care făceau ravagii în rîndurile duşmanului, dar, din păcate, se bloca des. Erau nişte germani cumsecade; cîinele meu le servea drept agent de legătură. La un moment dat, au reuşit să semene confuzie în rîndurile companiilor naziste, vociferînd ordine în limba germană. Soldaţii hitlerişti, situaţi pe acelaşi drum, la înălţimi diferite, le credeau venind de la proprii lor şefi. Strigăte repetate: «Atenţie! Nu trageţi, sîntem germani!» făceau să înceteze momentan tirul unităţilor naziste. Acestea, prinse sub salvele precise ale maquisarzilor, nu mai ştiau în ce direcţie să-şi întoarcă armele.

Alte strigăte ca: «Foc spre dreapta!», «Foc spre stînga!» duceau la masacrarea reciprocă a grupelor izolate ale aceleiaşi unităţi hitleriste. Pierderile duşmanilor au fost importante; ei n-au putut înainta decît cu prudenţă şi precauţie. Partizanii au profitat de aceste ezitări pentru a se retrage. Grupul de la Picharlerie s-a repliat spre sud, cel de la Galabartes spre nord. Mulţumită sîngelui rece, perfectei cunoaşteri a terenului şi tirului cîtorva dintre ei, lăsaţi în ariergardă, maquisarzii au reuşit să scape din încercuire".

Am găsit în explicaţiile amănunţite ale acestui ţăran bătrîn confirmarea punct cu punct a informaţiilor transmise de Richard Hilgert şi Martin Kalb despre asprele lupte la care au participat direct. Cele relatate concordă, de asemenea, cu conţinutul rapoartelor remise de combatanţii antifascişti, Paul Hart-

mann, Max Dankner și Hermann Meyer, pe care le-am găsit la Secția de istorie a Institutului de marxism-leninism al Republicii Democrate Germane.

60 împotriva a 2 000

„Eram vreo 60, scrie Hermann Meyer. Eu făceam parte dintr-un grup de cinci oameni însărcinați să supraveghem din vîrful muntelui mișcările trupelor dușmane. Nu aveam decît o mitralieră și puști. Deodată, a apărut o coloană foarte lungă de camioane pline cu soldați hitlerișți, care se îndrepta spre noi. Am dat imediat alarma. Într-un timp destul de scurt am fost încercuiți, apoi atacați cu tunuri și mitraliere. Ne-am apărat cu înverșunare. Bătrîna noastră mitralieră care se bloca des, a făcut, totuși, minuni.

Am fost obligați însă să constatăm că micul nostru grup, de 60 oameni, nu era capabil să se opună victorios dușmanului. În cazul în care nu încercam să ieșim din încercuire cît mai repede posibil, am fi fost zdrobiți de marele număr de hitleriști. Am hotărît deci să împărțim unitatea în grupuri mici și autonome, avînd fiecare misiunea să încerce, prin toate mijloacele, să scape din strînsoarea dușmanului. A fost extrem de greu, dar am reușit.

Grupul din care făceam parte era format din zece oameni: șase germani, un iugoslav, un polonez și doi francezi și a fost aproape o minune că am ieșit din încercuire. Pentru a scăpa de urmăritori, ne-am refugiat mai întîi într-o pădure, așezată într-o depresiune a văii; curînd, însă, ne-am dat seama că un grup de SS-iști venea către noi, fără să-și fi dat seama de prezența noastră.

Am hotărît să ne ascundem și, înainte de a folosi armele, să-i lăsăm să se apropie cît mai mult posibil. Din păcate, din cauza neîndemînării unuia dintre noi, am fost descoperiți și împroșcați cu o ploaie de gloanțe. Am răspuns imediat, dar, spre ghinionul nostru, mitraliera s-a blocat. Nu ne rămînea decît să ne căutăm încă o dată salvarea într-o retragere grabnică. Pentru aceasta trebuia să traversăm un eleșteu. SS-iștii credeau că pentru noi eleșteul va fi un obstacol de neînvins. Își manifestau bucuria, strigîndu-ne într-o franceză stricată: Predați-vă, puștilor! Nu le-am răspuns. Apoi au devenit furioși. Deodată, șeful lor a început să le strige: Cu grenadele în mînă, pornim să-i facem carne tocată. Sînt sigur că, în acel moment, fiecare din noi gîndea: De data asta sîntem pierduți!

Hitleriștii erau gata să arunce grenadele. Noi eram în apă pînă la piept; ce puteam face? Trebuia să jucăm ultima carte. Fără să ne gîndim prea mult, fără să ne punem de acord, am tras toți odată în grămada de fasciști. Aceștia nu se așteptau la așa ceva. Mai mulți dintre ei, fiind loviți, au scăpat grenadele jos. Exploziile au provocat noi pierderi dușmanului, punîndu-l în derută. Am profitat de panica lor ca să ajungem în celălalt capăt al eleșteului. Din fericire, acolo era un grup de arbuști, care ne-a ascuns de ochii soldaților, ocupați să-și îngrijească rănițiii. Eram salvați. Cîteva ore mai tîrziu, unitatea noastră era reconstituită".

În românește de:
A. FLOREA

• Clio anunță • Clio anunță • Clio anun

■ COLOCVIU ROMÂNO-ITALIAN

„Genovezii au avut întotdeauna pentru Marea Neagră o afecțiune absolut specială. Ei au numit-o Marea cea Mare — deși era mai mică decît Mediterana, în care navigau — simțindu-se ca la ei acasă pe țărmurile României".

(Din comunicarea prof. univ. Roberto S. Lopez[1],
Importanța Mării Negre în istoria Genovei)

Sub egida Academiei R.S.R. și Academiei Naționale dei Lincei din Roma, în zilele de 27 și 28 martie a.c. a avut loc la București colocviul româno-italian Genovezii în Marea Neagră în secolele XIII-XIV, *urmînd celui de la Roma, organizat în 1973 de aceleași instituții.*

În cele opt comunicări prezentate și în dezbaterile care le-au urmat, specialiștii români și italieni și-au împărtășit rezultatele cercetărilor lor asupra legăturilor economice, politice, culturale, artistice — care au existat de-a lungul celor două veacuri între coloniile genoveze de la Marea Neagră și metropolă.

Cercetătorii italieni au fost reprezentați de prof. Lopez (care a expus comunicarea sus-amintită), prof. Giovanna Petti Balbi (Studiile genoveze asupra coloniilor Mării Negre), *prof. Guido Astuti* (Regimul juridic al stabilimentelor genoveze în Marea Neagră) *și prof. Geo Pistarino* (Izvoarele genoveze pentru istoria medievală a Mării Negre), *iar cei români de academicienii Ștefan Pascu și Constantin C. Giurescu,* (Istoriografia română și genovezii în Marea Neagră *și, respectiv,* Genovezii la Dunărea de Jos în sec. XIII-XIV) *și de cercetătorii dr. Șerban Papacostea* (Caffa și Moldova în fața expansiunii otomane) *și dr. Octavian Iliescu* (Circulația monedei genoveze în Țările Române).

Forumul academic de la București a constituit o importantă verigă din rodnicul schimb de informații științifice între istoricii din cele două țări, a contribuit la o mai bună cunoaștere a trecutului comun al României și Italiei.

---

[1] Cititorii noștri l-au cunoscut pe R.S. Lopez, remarcabil medievist, profesor la Universitatea din Yale (S.U.A.) prin intermediul unui fragment din cartea sa *Nașterea Europei*, publicat în *Magazin istoric*, nr. 8/1970.

În exclusivitate pentru MAGAZIN ISTORIC

Din jurnalul unui deportat
la muncă obligatorie

MARTOR LA AGONIA REICHULUI NAZIST

GEORGES CASTELLAN

În iunie 1943, conform unui ordin al guvernului de la Vichy, tinerii francezi de vîrsta mea au fost trimiși în Germania în cadrul „Serviciului de muncă obligatorie" (S.T.O.-Service du Travail Obligatoire). După un an petrecut la Dresda ca ajutor de ajustor, am fugit din lagăr. Diverse peripeții mi-au purtat pașii spre Rostock, unde, după ce mi-am făcut pierdute actele, mi-am găsit o slujbă la Universitate. Acolo am petrecut ultimele luni ale războiului, timp în care am ținut un jurnal. Din aceste însemnări personale[1], am bucuria să ofer cîteva pagini inedite cititorilor revistei Magazinului istoric.

30 aprilie 1945

La radio se anunță că armata roșie a trecut granița regiunii Mecklenburg. În ceea ce ne privește, am luat toate măsurile necesare: „Comitetul francez de eliberare" este gata să intre în funcțiune. Jean-Pierre, un alsacian luat cu forța pentru muncă în „interior"[2], dispune de o cameră în care se află și un post de radio. La el se întrunește comitetul. Tot aici, după ce mi-am adus lucrurile încă de ieri, voi dormi astă seară.

Toată ziua au trecut convoaie interminabile: țărani din Pomerania fugind din calea luptelor în niște care lungi, unde stăteau claie peste grămadă femei și copii, saltele și crătițe; soldați din formațiile de serviciu din spatele frontului, demoralizați și cu înfățișare de fugari, dar și unități SS, amenințătoare și gata oricînd să ucidă. Populația orașului e năucită; din zorii zilei, în fața magazinelor alimentare s-au format cozi fără sfîrșit, dar de la șapte dimineața nu se mai găsește pîine. Oamenii aleargă de la o brutărie la alta, răspîndind zvonuri care mai de care mai îngrozitoare și mai de necrezut. La amiază circulă vestea că se vînd pantofi și țesături fără bon. Lumea dă imediat năvală. După ce vinde ultima pereche de pantofi, pe buzele negustorului flutură un zîmbet în doi peri.

Spitalele din oraș sînt evacuate. Se vor da oare lupte la Rostock? De asta se teme toată lumea. Cu multe săptămîni în urmă, întreaga populație, inclusiv femeile și elevii, a fost mobilizată pentru construirea „fortificațiilor" orașului: din ruinele frumoasei cetăți hanseatice au fost recuperate cărămizi cu care s-a ridicat jur-împrejurul localității un meterez neînsemnat, de doi metri înălțime, pe care un singur tanc îl poate face praf și pulbere. E absurd, dar acum totul e absurd. Gîndindu-se la un eventual asediu și nevrînd să rămînă imobilizat, comitetul nostru a hotărît să se transfere într-un lagăr de muncitori străini din apropiere de Biestow. Pînă la 1 noaptea — pregătiri.

---

[1] Director al Centrului francez de studii a istoriei popoarelor și culturilor din Europa centrală și de sud-est, membru în biroul Asociației internaționale de studii sud-est europene și delegatul Franței în cadrul acestui organism științific, istoricul Georges Castellan, profesor la Universitatea din Paris — Vincennes, este autorul unui ansamblu de lucrări, din care amintim: **Histoire de l'armée** (Istoria armatei), Paris, 1948; **Le réarmement clandestin du Reich 1930-1935** (Înarmarea clandestină a Reichului 1930-1935), Paris, 1954; **La République Démocratique Allemande** (Republica Democrată Germană), Paris, 1961; **La vie quotidienne en Serbie au seuil de l'indépendance 1815-1839** (Viața cotidiană în Serbia în pragul independenței 1815-1839), Paris, 1967; **L'Allemagne de Weimar 1918-1933** (Germania de la Weimar 1918-1933), Paris, 1969.

Prefațînd în 1970 versiunea franceză a compendiului **Istoria României** (elaborat de un colectiv de autori în frunte cu Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu, Ștefan Pascu), profesorul George Castellan a contribuit de asemenea la mai buna cunoaștere a trecutului țării noastre de către compatrioții săi.

[2] Germanii anexaseră Alsacia și Lorena și trimiseseră la muncă, în interiorul Reichului, pe tinerii alsacieni de limbă franceză.

1 Mai

*Sîntem treziți la șase dimineața de către V., care ne transmite ordinul de a fi gata de plecare spre lagăr. Pentru că viitorul este cel puțin nesigur, înghesuim într-un cărucior — pe care l-am botezat Nitouche[1] — păturile și bruma de hrană pe care am economisit-o săptămîni de-a rîndul. Toată noaptea au trecut spre vest camioane și mașini, dar nici blindate, nici tehnică grea de luptă: o mai fi existînd așa ceva în armata lui Hitler? Acum trec coloanele de prizonieri francezi și ruși, dar gardienii nu mai fac exces de zel. Le strigăm: „Nu vă faceți sînge rău, băieți! Nemții sînt pe dric!". Urmează soldați germani răniți, apoi coloane de ostași, fără arme, jalnice rămășițe ale Wehrmacht-ului. Reîncep cozile, chiar și în fața tutungeriilor, deoarece se crede că se vor vinde țigări fără cartelă. În schimb, pîine nu se găsește nicăieri. La ora opt se aud cîteva explozii: germanii blochează intrările în „fortăreață" — **Festung Rostock**, făcînd să explodeze petarde al căror suflu împinge vagoane pline cu bolovani pe șinele de cale ferată care traversează barierele orașului. La Tor Kröppeliner, strada este barată de un autocamion răsturnat. Totuși, apărătorii nu par deloc hotărîți să reziste.*

Amiază. Nici o veste, nici un zvon de luptă; ne punem banderolele tricolore — semnul distinctiv al Comitetului — și plecăm spre lagăr. Deodată, totul ia foc: explodează mine, sar în aer rezervoare de benzină, ard uzine; o casă se prăbușește tocmai cînd treceam prin fața ei: bombă sau obuz? Ori poate o explozie din interior? E unul dintre sediile Gestapoului. O mulțime de oameni, trăgînd după ei cărucioare, aleargă în toate direcțiile, căutînd să scape dintre zidurile orașului. J.P. pleacă în recunoaștere: drumul spre lagăr e tăiat. Înapoi, deci, la punctul de plecare. Depozităm proviziile în pivniță și rămînem în pragul casei. Se lasă o liniște mormîntală. Mai apoi, în depărtare, se aud cîteva explozii: salve de tun, poduri care sar în aer? Civilii germani continuă să facă coadă în fața unei brutării din apropiere.

Ora 14. Oamenii care sosesc din Piața veche anunță că orașul a capitulat fără luptă și că tancurile sovietice se află deja acolo. Imediat, se răspîndește cuvîntul de ordine: „Scoateți steagurile albe!". Pregătite de cîteva zile, ele apar, la început șovăitoare. Locuitorii se mai tem încă să nu fie împușcați de naziști pentru că le arborează. Apoi, sînt înălțate pe toate acoperișurile, la toate ferestrele; copiii aleargă pe străzi strigînd: „Ce frumos e!" Un soldat german rănit sosește de la spital ocupat deja de sovietici. Ostașul poartă o brasardă albă și povestește civililor care se înghesuie în jurul lui, neliniștiți: „Toți rușii vorbesc nemțește. Un ofițer a declarat că Stalin a ordonat să nu se facă nici un rău populației civile. Ne demobilizează". La scurt timp după aceea, trece o mașină militară sovietică, avînd drept ghid o mașină a Wehrmacht-ului. Localnicii privesc cu o curiozitate plină de neliniște la acești soldați, veniți de atît de departe, cu pielea arsă de soare, nebărbieriți, cu uniformele ponosite din cauza luptelor.

Ora 16. Rechiziționăm pentru „Comitetul francez de eliberare" o parte a casei — magazinele și demisolul — îngrămădindu-i pe civilii germani în încăperile de la etaje. Ne simțim încurajați datorită steagului nostru, care flutură bătut de vîntul Balticii... Trebuie să ne descurcăm cu hrana. Cam de o oră, în oraș au loc adevărate „expediții": foștii deportați — ruși, polonezi, italieni, francezi și de alte naționalități — sînt ferm hotărîți să „recupereze" ceea ce le-a lipsit atîta vreme. Ușile magazinelor sînt prea strîmte: o lovitură de bocanc și se intră prin vitrina făcută zob. Peste tot zgomot de sticlă spartă; nici localnicii nu se lasă mai prejos. Într-o băcănie îl văd pe decanul Facultății de litere, un nazist notoriu, care pînă ieri purta insigna cu zvastică, îndesînd în rucsac zahăr pudră. Trei dintre noi pleacă „în misiune" la magazinele militare de pe Schlachthof. Operație de recuperare reușită: două butoiașe cu unt, 300 cutii carne, 50 kg zahăr etc. Hrană care să ne ajungă mai multe săptămîni. Ce spectacol ciudat acest jaf de necrezut, operă a aceleiași populații germane, care, cu numai două ore înainte, stătea la coadă pentru a obține o sută de grame de grăsime! Cartierul nostru general se organizează: steagul îi atrage pe toți aliații din vest; soldații sovietici salută din mers și strigă: „Franțuz!" La căderea serii, două Stukas-uri atacă Rostockul, lansînd cîteva bombe, dintre care una cade foarte aproape de cimitirul vechi.

Se lasă noaptea, o noapte de mai frumoasă pentru un oraș lipsit de apă și de electricitate, înțesat de steaguri albe iar în cartierul muncitoresc din port de drapele roșii. Instalați în jurul mesei încărcată cu alimente dinainte de război — pateu de ficat, unt, vin — ascultăm radio Londra. Se anunță, fără alte amănunte, că „Hitler a căzut".

2 mai

Noaptea e agitată, dar fără incidente grave. Dimineața sosesc responsabilii francezi din lagăre: bombardamentul aerian de aseară a făcut printre ai noștri un mort și un rănit. Lagărul de la Biestow a trebuit să fie evacuat în două ore, pentru a face loc prizonierilor germani. Francezii sînt găzduiți de populația orașului; luăm și noi cîțiva. Toată clădirea trăiește sub semnul drapelului tricolor, care este la mare preț. Avem deja un interpret pentru relațiile cu sovieticii: un tînăr polonez din nordul Franței, care știe puțin rusește. Luăm contact cu Comandamentul sovietic instalat la Rostocker Hof: ordin de plecare cît mai repede cu putință. Cum? Mii de francezi, de belgieni, de soldați ai lui Badoglio[2] speră

(Continuare în p. 82)

[1] Aluzie la personajul principal al operetei *Mam'selle Nitouche* și, în general, la o persoană care afectează aere de inocență sau de simplicitate.

[2] Soldați aparținînd armatei care a luptat împotriva germanilor după capitularea din septembrie 1943.

CELE CINCI ZILE ALE INSURECTIEI DIN TORINO

PIETRO SECCHIA

Imediat după debarcarea, la 9 septembrie 1943[1] a trupelor aliate în golful Salerno, partidele antifasciste: comunist, socialist, liberal, democrat creştin şi Partidul Acţiunii au constituit Comitetul Eliberării Naţionale (C.L.N), care a chemat poporul la luptă pentru alungarea nazi ştilor din ţară. Din acest moment, în întreaga Italie încep să ia fiinţă detaşamente de partizani. La începutul iernii, în oraşe, sub conducerea comitetelor locale de eliberare naţională, sînt create Grupuri de Acţiune Patriotică (G.A.P.). Lupta maselor populare ia forme din ce în ce mai deschise. La 1 martie 1944, un milion de muncitori din Italia ocupată încrucişează braţele; greva durează opt zile.

În lunile care urmează, mişcarea de partizani ia caracterul unei adevărate armate, alcătuită din brigăzi: „Garibaldi" (formate din comunişti), „Matteotti" (socialişti), „Giustizia e Libertà" (Partidul Acţiunii), „Mazzini" (democrat-creştini) etc. Pentru coordonarea lor este creat Corpul Voluntarilor Libertăţii (C.V.L.), condus de generalul italian Raffaele Cadorna, care este paraşutat de aliaţi într-o zonă controlată de partizani. Pe lîngă Comitetul Eliberării Naţionale şi comitetele sale regionale sînt înfiinţate comandamente militare, însărcinate cu conducerea operaţiilor de luptă. Se hotărăşte ca diviziile de partizani să poarte denumirea zonelor din care provin, iar brigăzile numere de ordine.

Lupta patrioţilor italieni a avut un mare rol în eliberarea ţării[2], contribuind efectiv la victoria trupelor angloamericane împotriva forţelor germane, în special în nordul Italiei. Mişcării de rezistenţă, insurecţiei din aprilie 1945 în oraşele din nordul ţării: Milano, Torino, Genova, Padova, Veneţia îi este dedicată lucrarea Aldo dice: 26 x 1. Cronoistoria del 25 aprile 1945, **scrisă de Pietro Secchia, militant eminent al Partidului Comunist Italian, fost comisar general al brigăzilor de asalt „Garibaldi", apărută în Editura Feltrinelli, din Milano, în 1963. Din această carte publicăm cîteva fragmente, care se referă la eliberarea oraşului Torino. Subtitlurile aparţin redacţiei.**

Gelcu MAKSUTOVICI

[1] Vezi Magazin istoric, nr. 4/1974.
[2] Vezi Magazin istoric, nr. 7/1970.

În seara zilei de 24 aprilie 1945, Comitetul de Eliberare Națională din Piemont (C.L.N.P.) și Comandamentul Militar Regional din Piemont (C.M.R.P.) comunică formațiilor de partizani ordinul de declanșarea insurecției prin următorul mesaj convențional: „Aldo transmite: 26 x 1, stop. Dușmanul în criză, stop. Actual — planul E. 27, stop". Aceasta înseamnă că atacul trebuie să înceapă în ziua de 26, la ora 1.

Planul insurecțional elaborat de C.M.R.P. prevede ca în luptele pentru eliberarea orașului Torino să fie angajate două grupări de forțe. Una din acestea este alcătuită din formațiile de partizani din oraș — dispuse în cinci sectoare — care trebuie să acționeze în două faze: în prima, atacul urmează să fie declanșat de 1 865 oameni; în a doua, trebuie să intre în luptă restul de 7 130 patrioți. Cealaltă grupare de forțe este formată din partizanii care acționează în afara orașului.

În dimineața de 26, acțiunea de ocupare a fabricilor din Torino, inițiată în noaptea precedentă, este un fapt împlinit. Terminîndu-și tura de noapte, muncitorii nu mai părăsesc atelierele, pregătindu-se cu febrilitate de luptă. Ei ocupă pozițiile de apărare, blocînd punctele de intersecție și întărindu-le cu mitraliere. În timpul nopții, sapă tranșee și înalță baricade; din ascunzători sînt scoase armele, munițiile și bombele pregătite de mai înainte.

Într-un ritm rapid, fiecare fabrică și uzină este transformată într-o fortăreață. Pentru salvarea celorlalte obiective importante din oraș: instalațiile feroviare, centralele electrice și telefonice, posturile de radio, edificiile publice, podurile de peste fluviul Pad etc. patrioții acționează energic, trecînd la atac. Din pricina superiorității în oameni și mijloace de luptă a germanilor, lupta devine din ce în ce mai grea. Formațiile de partizani din afara orașului întîrzie; ce se întîmplă cu ele? Pentru a grăbi sosirea lor sînt trimise ștafete. În orașul răsculat orice întîrziere poate deveni fatală pentru centrele insurecționale, pe care hitleriștii încearcă să le sufoce.

La uzinele Fiat Mirafiori, unde lucrează 13 000 muncitori, dintre care 2 000 femei, germanii atacă cu trei tancuri și zece autoblindate. Ei reușesc să treacă de prima centură de apărare, dar apoi sînt respinși. Tirului violent al germanilor, patrioții îi răspund cu foc de mitraliere și cu grenade; un tanc este imobilizat, iar celelalte două sînt silite să se retragă; cîteva autoblindate sînt incendiate.

După puțin timp, naziștii reiau atacul. Situația începe să devină critică. Germanii ajung la cîțiva metri de intrarea în întreprindere, dar patrioții nu cedează. După o jumătate de oră de lupte crîncene, inamicul este respins din nou. Alte fabrici sînt atacate și ele cu violență. La uzinele Lancia au loc lupte înverșunate. Bătălia se duce în tot orașul. O coloană motorizată germană înaintează pe bulevardul Principele Oddone, către gara Bara. Partizanii din Brigada 7 și un detașament din Brigada 17 „Garibaldi" atacă tancurile și mașinile blindate. Bătălia durează cîteva ore, după care dușmanul se retrage, lăsînd pe teren numeroși morți. Partizanii au și ei pierderi, printre victime numărîndu-se și comandantul de detașament.

Sub focul mitralierelor care șuieră pe străzi, ștafete pe biciclete fac legătura între detașamentele de patrioți și comandanții de sectoare și C.M.R.P.

Ciudatul ordin al colonelului Stevens

Către amiază, C.M.R.P. primește o propunere din partea conducerii republicanilor[1] prin care aceștia solicită „un coridor de trecere" pentru fasciștii italieni care ar dori să-i urmeze în retragere pe germani. Cam tot atunci, Curia Arhiepiscopală comunică intenția trupelor naziste de a evacua Torino; pentru a părăsi orașul, germanii cer ca, timp de 48 ore, partizanii să permită Diviziilor 34 și 5 aflate în împrejurimi să treacă nestingherite în direcția Milano. C.L.N. răspunde fasciștilor italieni că nu este de acord cu propunerea de a li se asigura „coridorul de trecere"; C.M.R.P. le pretinde germanilor predarea necondiționată. După cîteva ore, pe zidurile clădirilor din oraș apare un manifest prin care C.L.N. își asumă puterea în Torino.

Bătălia devine și mai înverșunată. Germanii, sprijinindu-se pe numeroasele tancuri de care mai dispun, atacă cu disperare. Muncitorii torinezi nu pot conta decît pe forțele din oraș, deoarece unitățile de partizani dinafară sînt încă blocate de ordinul echivoc al colonelului englez Stevens, emis în seara zilei de 25 aprilie, prin care li se cerea „să nu înainteze către obiectivele din oraș, decît în urma unui ordin special al Comandamentului Pieței".

Puțin după ora 14, detașamentele fasciste italiene recuceresc palatul ziarului **Gazzetta del Popolo**, făcînd prizonieri pe patrioții care nu reușesc să se retragă. Clădirile chesturii și primăriei sînt și ele reocupate de către fasciști. La aeroport se dau lupte îndîrjite. O coloană germană venită din Collegno atacă pe patrioții care dețin aeroportul și înconjoară clădirea. Muncitorii instalează mitraliere pe acoperișurile edificiului; de aici, pot lovi mai eficace în dușmani care, nereușind să răzbată, sînt nevoiți să bată în retragere. Imediat, grupuri de muncitori refac pista de aterizare. Iată că sosesc și partizanii din afara orașului. La amiază, detașamentul „Lupo" din Brigada 19 atacă postul din blocul Superga, punîndu-l pe fugă pe inamic. Locțiitorul comandantului Brigăzii „Trumlin" conduce asaltul asupra postului fortificat de pe podul Stura. Alte formații, din ordinul lui Moretta și Edera, se aruncă în apele rîului Stura și pătrund în cartierul Barca, eliberîndu-l.

[1] Fasciștii italieni, adepți ai așazisei Republici Sociale Italiene, proclamată în septembrie 1943, sub obrăduirea Germaniei hitleriste și avîndu-l în frunte pe Mussolini.

De pe o înălțime, partizanii țin sub foc împrejurimile

Plouă cu găleata, dar populația iese pe străzi pentru a-i saluta pe eliberatori. Cîteva detașamente de partizani coboară în fugă la Sassi, pentru a asigura apărarea podurilor de pe fluviul Pad. Primele grupuri intră în oraș, îndreptîndu-se spre bulevardul Regina Margherita. La ora 14.30, unități „garibaldiene" și o puternică coloană din Divizia autonomă „Monferrato" înaintează pe bulevardul Casala către centru. În zona Rivella acționează un alt grup. Un nucleu al diviziei orășenești „Giustizia e Libertà" luptă la Borgo Vanchiglia. La Madonna di Campagna, patrioții capturează trei autocamioane încărcate cu soldați și ofițeri dușmani. Printr-o acțiune rapidă, în zona căsăriei Maccagni, două tancuri sînt incendiate, iar două autoblindate sînt capturate.

La ora 18, Comandamentul zonei 8 [zonă care îngloba anumite unități de partizani — **n.r.**] primește un mesaj prin care C.M.R.P. ordonă tuturor formațiilor din zona 8 — contramandînd orice altă dispoziție, inclusiv cea de la Stevens — „să intre imediat în oraș cu toate forțele disponibile". Din acel moment, acțiunile partizanilor împotriva trupelor germane și a fasciștilor italieni se succed fără răgaz. În zonele podurilor de peste Pad, tancurile germane încearcă să forțeze trecerea peste fluviu; formațiile de partizani le resping, utilizînd arme anticar. În noaptea de 26 aprilie, o patrulă avansată de tineri „garibaldieni" întîlnește un grup de germani însoțiți de două tancuri Tiger, care se îndreaptă spre cantonamentul unei brigăzi de partizani. Cu prețul vieții, cei trei patrioți atacă pe germani, împiedicîndu-i să ia prin surprindere cantonamentul.

În zorii zilei de 27, Brigada „Giaime Pintor", a Grupului mobil operativ „Giustizia e Libertà" (G.L.) înaintează pînă la podul Umberto I și, împreună cu Brigada garibaldiană „Gardoncini", ia cu asalt cazarma O.T. și „Propaganda Staffel". În același timp, pătrund în oraș Divizia 9 „G.L.", Divizia autonomă „Renzo Cattaneo" și o serie de unități „garibaldiene" care înaintează pe bulevardul Vittorio, între Porta Nuova și podul Umberto I, dînd lupte aprige cu blindatele germane.

La ora 10.30, fasciști italieni atacă Brigada 3, care a ocupat întreprinderea Westinghouse; patrioții contraatacă, silindu-i pe inamici să se adăpostească în punctele fortificate de la închisoarea Nuove. Sub focul tot mai puternic al partizanilor, comandantul fasciștilor cere încetarea temporară a focului; armistițiul este acordat în schimbul eliberării a 100 deținuți politici aflați în închisoare. Lupta este reluată apoi și, după cîteva ore, fasciștii sînt obligați să capituleze. Toți patrioții închiși sînt eliberați; în locul lor sînt încarcerați fasciștii, printre care și fostul comandant al închisorii, maiorul Cera.

Brigada 4 „Garibaldi" pătrunde luptînd pînă la fosta Cameră de Muncă, în bulevardul Galileo Ferraris, în apropierea Comandamentului german. Către orele 11, Comandamentul Pieții se transferă la uzinele Lancia, iar C.L.N. își mută sediul în birourile tăbăcăriei Fiorio. În oraș, autoblindatele germane încearcă străpungeri spre periferii, trăgînd cu disperare; ele circulă orbește, ca fiarele înnebunite, în căutarea unei căi de scăpare.

La ora 11, germanii trimit un emisar cu o nouă cerere de a se permite celor două divizii să traverseze o parte a orașului, nu în 48 ore cît pretinseseră la început, ci doar în cîteva ceasuri; în caz contrar, hitleriștii amenință că vor transforma Torino într-o a doua Varșovie. În același timp, comandantului Colajanni i se face cunoscut că faimosul căpitan Schmidt, comandantul unui corp de poliție germană, este autorizat să ducă tratative cu partizanii. Colajanni informează că are împuternicirea numai de a lupta și nu de a trata un armistițiu.

Grupurile de întreprinderi Elli-Zerboni, Cimat, Savigliano, Barbero sînt atacate de tancuri germane. Patrioții care apără Elli-Zerboni cer întăriri; în ajutorul lor vin Diviziile 32 și 33 care, împreună cu grupurile „garibaldiene" din zona 8, resping pe dușmani. La ora 13, trei tancuri germane iau cu asalt atelierele Viberti, dar acțiunea lor este înfrîntă de detașamentul „garibaldian" comandat de Giovanni Girard. Și la întreprinderea Grandi Motori, muncitorii fac față unui puternic atac de tancuri și infanterie germane.

La ora 15, trupele hitleriste și fasciștii italieni dețin încă piața Statuto, bulevardul Principe Eugenio, bulevardul Regina Margherita (minus Piața Emanuele Filiberto), Giardini Reali, piața Cavour, piața Carlo Felice, bulevardul Oporto, bulevardul Mediteraneo.

Ultimele acte de barbarie

Cazarma din strada Asti, pe care republicanii fasciști o transformaseră în loc de tortură pentru patrioți, rezistă încă. Pînă în după-amiaza zilei de 26 aprilie, partizanii din Brigada 5 „garibaldiană" și un detașament al Brigăzii „Matteotti", au atacat-o în cîteva rînduri. Soseşte noaptea fără ca ea să poată fi cucerită. Înconjurînd întreaga zonă, partizanii reîncep atacurile încă din zorii zilei următoare. De pe bulevardul Casale se aduce un tun de calibrul 75/17, care este instalat pe bulevardul Alberto Picco; de aici se deschide focul asupra cazărmii. Detașamente de partizani trag cu arme automate din casele de vizavi. Fasciștii asediați se apără cu disperare; sprijiniți de două autoblindate ei încearcă, apoi, o ieșire spre bulevardul Casale. Tentativa dă, însă, greș. Comandantul La Grutta cere fasciștilor asediați să se predea, dar este refuzat. Lupta continuă mai aprig, cu pierderi însemnate de ambele părți. Cînd coboară noaptea, fasciștii, profitînd de întuneric, încearcă să fugă, în grupuri mici. Unii reușesc, alții cad în fața pozițiilor partizanilor. Îmbrăcați în haine civile, o parte din cei asediați fug printr-un coridor secret. Înainte de a părăsi cazarma, fasciștii comit o ultimă infamie: torturează și ucid pe patriotul Luigi Greco, deținut ca prizonier.

Divizia 49 „Garibaldi" este angajată în luptă în apropierea cazărmii Cernaia. Rezistența Diviziei fasciste „Littorio" devine din ce în ce mai slabă, pentru ca, la ora 17, să se prăbușească. Brigada 80 „Garibaldi", condusă de Burlando, atacă garnizoana germană din stația Dora. Cerîndu-li-se capitularea, germanii pretind liberă trecere pînă la Brennero. În cele din urmă, ei sînt constrînși să se predea. „Matteottinii" și „garibaldienii" cuceresc postul întărit de pe autostrada Torino-Milano. Unitățile de partizani pătrund peste tot, vînînd puținele tancuri germane care mai rătăcesc prin oraș.

În ziua de 27 aprilie, la ora 18, victoria este iminentă. Viceconsulul german Alvens lansează o nouă propunere către C.L.N. Comandamentul deleagă pe preotul Cavallo, parohul de la San Alfonso, și pe inginerul Alessandro Fiorio să meargă ca parlamentari la sediul Comandamentului german, căruia să-i ceară capitularea necondiționată. Cînd ajung acolo, delegații nu mai găsesc pe nimeni cu care să ia legătura.

În noaptea de 27 spre 28 aprilie, o parte din germanii aflați în oraș reușesc să iasă pe drumul spre Chivasso; chiar atunci C.M.R.P. trimite brigăzilor „garibaldiene" din Biella o radiogramă urgentă: „O coloană de 8 000 germani și fasciști italieni, fugiți din Torino, în retragere. Împiedicați-o să ajungă la Milano". Semnat, Grossi[1]. Unitățile „garibaldiene" care eliberaseră în zilele precedente localitățile Biella, Santhia și Vercelli iau poziție de luptă pentru a apăra aceste centre și pentru a împiedica coloana germană să înainteze spre Milano. Brigada 75 din Cigliano se aliniază în fața localității Santhia pentru a înfrunta dușmanul ce se retrage din Torino; Brigada 2 ia poziție între Cavaglia și Santhia spre a se opune coloanelor ce pot sosi din Ivrea iar Diviziile 182 și 12 se desfășoară între Santhia și Vercelli. În ziua de 29, o coloană blindată — avangarda trupelor germane fugite din Torino — împresoară Cigliano. La început, „garibaldienii" opun o rezistență curajoasă, dar, apoi, sînt siliți să abandoneze pozițiile. Inamicul se desfășoară în cîmpie și ajunge la Salussola și Santhia; aici, hitleriștii ucid 29 civili.

Patrioții au minat podurile; unul dintre ele, cel situat în

Patrioți de la uzinele Lancia din Torino apără întreprinderea de atacurile trupelor hitleriste

[1] Francesco Scotti Grossi, comandant-adjunct al C.M.R. din Piemont.

apropiere de Tronzano, este, apoi, aruncat în aer. Blindatele germane nu pot înainta și se pare că hitleriștii sînt decișisă se predea, punînd însă condiția să trateze capitularea cu comandanții trupelor anglo-americane. În timpul tratativelor, germanii înfăptuiesc un nou act de barbarie. În zorii zilei de 30 aprilie, un puternic detașament hitlerist, purtînd un steag alb, se apropie de liniile partizanilor. Ajunși însă la o mică distanță, germanii deschid focul. Surprinși, „garibaldienii" din Brigăzile 2 și 75 se repliază luptînd. Prea aproape de inamic, pentru a se mai putea desprinde, un detașament al Batalionului „Gianni Crestani" este obligat să primească lupta. Comandantul Sollazzo, în fruntea unui grup de patrioți, aleargă în ajutorul detașamentului. În timpul luptei, 25 „garibaldieni" cad pe cîmpul de luptă. Dușmanul este și el greu încercat fiind bombardat de aviația aliată. Întreaga coloană rămîne astfel blocată la Santhia; a doua zi ea se predă aliaților. Comandamentul partizanilor din zona Biella telegrafiază C.M.R.P., aflat la Torino: „Ordinul dumneavoastră a fost executat".

Între timp, în noaptea de 27 spre 28 aprilie, la Torino sînt înfrînte ultimele puncte de rezistență; în ziua de 28 orașul este complet eliberat, chiar dacă ici-colo mai izbucnesc focuri de armă izolate. Către ora 10, conducătorii C.L.N.P. părăsesc sediul clandestin de la tăbăcăria Fiorio, îndreptîndu-se spre prefectură, salutați cu urale de populația ieșită pe străzi. În palatul prefecturii, Giovanni Roveda prezidează o scurtă ședință a Comitetului de Eliberare, în care sînt examinate unele probleme urgente relative la reluarea vieții publice; apoi, Comitetul Popular[1] hotărăște să se mute în localul municipiului. Abia plecați de la prefectură, membrii Comitetului Popular sînt ținta unor violente rafale de mitralieră, trase de fasciștii ascunși în imobilele învecinate. Patrioții răspund cu promptitudine, schimbul de focuri durînd circa o oră. Între timp, Roveda, noul primar, și membrii Comitetului Popular reușesc să ajungă la reședința municipală. Imediat, însă, pușcași fasciști, ascunși în vecinătate, trag în ferestrele clădirii.

Dar pericolul cel grav îl constituie regruparea forțelor germane la vest de oraș. Generalul Schlemmer ordonă concentrarea trupelor între Pinerolo și Rivoli Torinese cu „iluzia nebunească de a ajunge înaintea aliaților pe partea stîngă a Padului, la Veneto, iar de aici în Germania". În dimineața zilei de 28, coloanele germane provenite din Cuneo ajung la Stupinigi și la Moncalieri, unde le ies în cale partizanii. Comandantul Diviziei germane 34 munte amenință că, dacă patrioții nu-i lasă cale liberă prin Torino, va bombarda orașul cu artileria, aflată la Stupinigi și Rivoli. Cardinalul Fossati se duce la prefectură și cere generalului Trabucchi, comandantul C.M.R.P., să-i spună ce intenții are. Generalul îi răspunde că „rațiuni de oportunitate militară și de demnitate națională îi impun să respingă somația". De aci, cardinalul merge la Castello di Stupinigi, unde se află generalul german Schlemmer. Prelatul este însoțit de colonelul Cortini, de la C.M.R.P., care primise indicația să arate că, la acțiuni violente, partizanii vor răspunde cu aceeași monedă. Generalul german se comportă corect cu cardinalul, dar refuză să-și ia vreun angajament.

Liber în interior, orașul trăiește în zilele de 29 și 30 sub amenințarea trupelor generalului Schlemmer. În seara zilei de 29, o coloană germană aparținînd Diviziei 34, venind de la Cuneo, staționează la Grugliasco cerînd permisiunea să treacă mai departe. Aflați în inferioritate numerică patrioții se văd constrînși, să accepte. Hitleriștii promit să nu comită nici o violență. Dar, contrar acestei convenții, către miezul nopții, dezarmează un post al partizanilor, înconjură zona și asaltează „Casa del Popolo". Copleșiți de numărul atacanților și terminîndu-li-se muniția, patrioții sînt făcuți prizonieri. Unii dintre ei reușesc să fugă adăpostindu-se în fostul sediu al organizației „Balilla". Atacați de hitleriști, rezistă pînă la ultimul cartuș. Supraviețuitorii sînt capturați și aduși la Grugliasco, unde, împreună cu alți partizani, sînt torturați și împușcați. În acest masacru cad 58 partizani și 7 civili.

Hitleriștii ezită însă să atace Torino și se repliază spre apus, cu intenția de a ajunge la Orbassano. În seara zilei de 30, coloanele germane sînt în marș în direcția Collegno-Venaria-Settimio. Considerînd că pătrunderea prin Santhia și Vercelli, apărate de partizanii bielezi și vercelezi, este imposibilă, hitleriștii hotărăsc să ajungă în Elveția, traversînd valea Aostei. E, însă, prea tîrziu. La 1 mai 1945, unitățile anglo-americane intră în Torino. În ziua următoare, șeful Statului major al Corpului de armată american îl previne pe generalul Schlemmer că, dacă nu se predă, trupele germane vor fi atacate de 100 bombardiere grele. La 3 mai, ora 17, Schlemmer semnează capitularea.

Intrînd în Torino, trupele aliate găsesc un oraș liber, apărat de 14 000 partizani; serviciile publice funcționează, unitățile industriale, podurile, căile ferate, centralele electrice sînt intacte. În cele cinci zile ale insurecției, în fabricile și pe străzile orașului cad luptînd 320 patrioți. Oamenii muncii din Torino sînt, încă o dată, în avangarda luptei pentru libertate.

În românește de:
Doina Gelcu MAKSUTOVICI
și Nicolae N. RĂDULESCU

[1] Organul executiv al puterii populare locale înființat în acele zile.

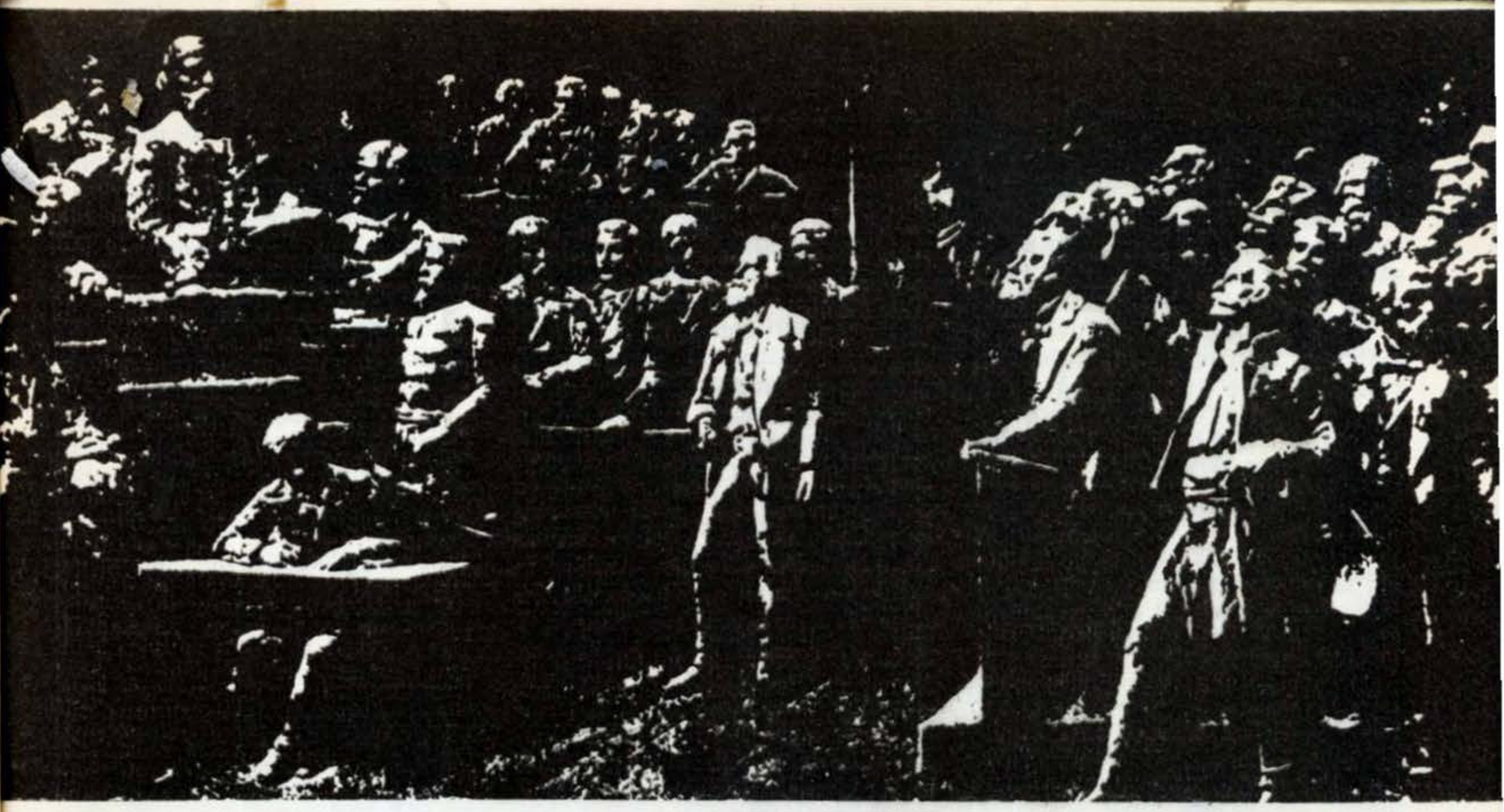

9 MAI 1877:

SÎNTEM INDEPENDENȚI, SÎNTEM NAȚIUNE DE SINE STĂTĂTOARE

ȘTEFAN CONSTANTINESCU

În acele zile de la începutul primăverii anului 1877, capitala românească cunoștea din plin freamătul marilor evenimente. Atît în cercurile politice, cît și în rîndul maselor populare se simțea că era aproape ceasul marilor răspunderi. Independența — visul de veacuri al atîtor generații — începuse să prindă contururile realității. Evenimentele petrecute în ultimii ani în această zonă a Europei sporiseră încrederea românilor că, într-un viitor nu prea îndepărtat, tînărul lor stat își va dobîndi locul de onoare în familia țărilor pe deplin independente.

Cele șapte puncte...

Lupta poporului român pentru dobîndirea independenței s-a desfășurat pe fundalul unei crize acute a sistemului dominației otomane în Balcani, criză provocată de puternicele răscoale ale popoarelor subjugate. Amploarea mișcării populare din România pentru obținerea independenței absolute a fost însă elementul hotărîtor pentru ca, folosindu-se de un context internațional parțial favorabil, cercurile politice din țara noastră să treacă la acțiuni concrete în vederea dobîndirii acestei cerințe de importanță vitală pentru viitoarea dezvoltare a patriei pe calea progresului.

În 1875, abuzurile feudalilor turci au provocat puternice răscoale țărănești în Bosnia și Herțegovina. Austro-Ungaria — adversară vehementă a Porții și una dintre puterile europene direct interesate în extinderea posesiunilor sale în Peninsula Balcanică — s-a grăbit să folosească dificultățile prin care trecea Poarta. Astfel, în decembrie 1875, ministrul de Externe austro-ungar, Andràssy — avînd și asentimentul guvernului țarist — a alcătuit o notă pe care a înmînat-o celorlalte puteri semnatare ale Tratatului de la Paris din 1856, în care cerea îmbunătă-

ţirea administraţiei celor două provincii răsculate. În ianuarie 1876, documentul a fost înmînat Porţii, care s-a declarat de acord cu conţinutul său, dar răsculaţii l-au respins ca fiind nesatisfăcător.

Evenimentele petrecute în Balcani, demersurile diplomaţiei europene au impus guvernului român o precizare a atitudinii sale. Agentul diplomatic al Rusiei la Bucureşti a cerut informaţii în legătură cu atitudinea pe care ar fi adoptat-o România, în cazul unui război ruso-turc. Dezbaterile ample din cadrul Consiliului de Miniştri pe această temă s-au încheiat cu hotărîrea ca ţara să-şi păstreze neutralitatea. În ianuarie 1876 s-a trimis o notă reprezentanţilor diplomatici români în străinătate pentru a le orienta activitatea în acest spirit. În documentul respectiv se arăta că guvernul român, „cu tot interesul pe care-l purta şi pe care-l poartă încă creştinilor din Turcia, a păstrat cea mai strictă neutralitate". Se preciza, totodată, că deoarece Poarta luase unele măsuri militare („concentrarea trupelor otomane la Vidin, unde trecerea Dunării este mai uşoară, precum şi staţionarea mai multor vase de război sub pavilion otoman în faţa oraşelor de pe litoralul românesc"), guvernul român a făcut, la rîndu-i, pregătiri militare, căci „dacă neutralitatea pe care a păstrat-o pînă acum ar fi ameninţată, fie prin acte de agresiune din partea Turciei, fie prin intervenţia vreunei alte puteri care ar dori, indiferent în ce scop, să ocupe România, datoria sa faţă de ţară nu i-ar îngădui să rămînă un spectator nepăsător". Amintind că „Tratatul de la Paris, după ce a consacrat propriile noastre capitulaţii, pe care sînt întemeiate legăturile pe care le avem cu Turcia, a făcut din România o ţară de nepătruns pentru acţiunea, rînd pe rînd predominantă, a diferitelor puteri străine", nota preciza că pe acest temei, „separată de Turcia şi nefăcînd în niciun fel **parte integrantă** din Imperiul otoman", România nu a renunţat niciodată la suveranitate.

Reprezentanţii României în străinătate erau solicitaţi să afle ce atitudine ar fi adoptat marile puteri europene în cazul prăbuşirii Imperiului otoman, ca urmare a luptei de eliberare a popoarelor subjugate de acesta, guvernul român considerînd că şi într-o astfel de eventualitate „garanţia puterilor ar continua să existe pentru ţara noastră". În cazul în care „o putere oarecare s-ar hotărî să intervină direct în conflictul existînd între Turcia şi provinciile imperiului său, şi ar încerca în acest scop să treacă armata sa prin România fără consimţămîntul nostru şi violînd articolul 27 al Tratatului de la Paris" din 1856, guvernul român — preciza în continuare nota — era dator nu numai să protesteze „în chipul cel mai hotărît", dar şi „să luăm armele pentru a ne face respectată neutralitatea şi a împiedica pe beligeranţi să pătrundă pe teritoriul nostru". Între timp evenimentele din Balcani au luat o nouă întorsătură. În aprilie 1876 răscoala s-a întins şi în Bulgaria. Trupe otomane mult superioare au înfrînt însă cetele de răsculaţi, dezlănţuind o sălbatică represiune. Opinia publică internaţională a fost zguduită de evenimentele din Bulgaria. În ţara noastră a crescut simpatia maselor pentru răsculaţii din Balcani, simpatie exprimată între altele şi prin ajutorul concret şi statornic acordat revoluţionarilor bulgari aflaţi pe teritoriul românesc.

Criza internă a Imperiului otoman s-a agravat şi prin acţiunea „junilor turci" — mişcare naţionalistă burgheză — care urmărea să menţină dominaţia otomană în Europa prin adoptarea unei Constituţii liberale. Frămîntările provocate de „junii turci" au întărit convingerea că Imperiul otoman se afla în faţa prăbuşirii. Apreciind că într-o astfel de situaţie Poarta putea fi mai uşor înfrîntă, Serbia şi mai apoi Muntenegrul i-au declarat război. România a rămas neutră, dar în mod tacit a sprijinit constituirea şi trecerea pe teritoriul său a grupelor de voluntari bulgari şi sîrbi. Mizînd pe faptul că Imperiul otoman se afla în mare încurcătură, Mihail Kogălniceanu a redactat un amplu memoriu conţinînd revendicările României faţă de Poartă. Memoriul a fost anexat unei note rezumative şi trimis agenţilor diplomatici români pe lîngă puterile garante şi Poartă. În schimbul neutralităţii sale, România cerea:

1. Recunoaşterea individualităţii statului român şi a numelui de România;
2. Admiterea reprezentantului ei în corpul diplomatic;
3. Regularizarea situaţiei supuşilor români din Turcia după modelul situaţiei celorlalţi supuşi străini şi recunoaşterea dreptului de judecată a lor de către agenţii diplomatici români;
4. Inviolabilitatea teritoriului român şi delimitarea insulelor Dunării;
5. Încheierea cu Poarta a unor convenţii comerciale, poştale, telegrafice şi de extrădare a răufăcătorilor;
6. Recunoaşterea paşaportului românesc şi abţinerea consulilor otomani de a se amesteca în afacerile privind pe românii din străinătate;
7. Fixarea graniţei dintre România şi Poartă la gurile Dunării, luînd ca bază talwegul braţului principal al acestui fluviu.

Memoriul care însoţea nota rezumativă justifica metodic cele şapte cereri. Astfel, punctul I fusese formulat ca urmare a refuzului Porţii de a folosi în corespondenţa politică cuvintele „România", „diplomatic", „supus român", cu îndărătnicie fiind înlocuite cu expresiile „principatele vasale", „Principatele Unite", „băştinaş al Principatelor Unite". „Această situaţie este evident umilitoare [...] şi cere o soluţie care ar apăra totodată şi interesele particularilor şi demnitatea guvernului român. Statul român, existînd şi avînd individualitatea şi viaţa sa proprie şi separată, este cu neputinţă a găsi explicaţie pretenţiei Sublimei Porţi [...] Fiecare din supuşii noştri nu poate fi aşadar decît **supus român** pentru că aparţine statului român [...], care există în virtutea propriilor sale convenţii şi a Tratatului din Paris de la 1856 şi a cărui denumire istorică este recunos-

cută de către marea majoritate a puterilor garante".

Punctul 2 își găsea o astfel de motivare: „Guvernul otoman a refuzat agentului României calitatea de **agent diplomatic** [...] sorocind agentului României un rang cu totul subaltern și confundîndu-l în masa funcționarilor otomani".

Din modul în care erau justificate și argumentate cele șapte cereri către Poartă, rezulta limpede interesul și dorința României de a căpăta un nou statut internațional, corespunzător progresului general și aspirației poporului nostru de a trăi liber și independent.

tralizare a Dunării pe porțiunea dintre gura Timocului și Vîrciorova, silind Poarta să respecte această hotărîre.

La sfîrșitul lunii iunie 1876, Rusia și Austro-Ungaria, principalii adversari ai Porții, au purtat tratative secrete. Cele două părți au ajuns la un acord verbal ca, în cazul în care Imperiul otoman se va prăbuși, Rusia să recapete teritoriile pierdute în 1856, iar Austro-Ungaria să ocupe o parte din Bosnia și Herțegovina; Serbia și Muntenegrul urmau să-și mărească teritoriul pe seama Turciei, iar Bulgaria de la nord de munții Balcani să devină autonomă.

selor majore ale poporului român. Guvernul român, convingîndu-se că independența absolută de stat putea fi dobîndită doar pe calea armelor, s-a orientat spre o alianță cu Rusia. Astfel, în septembrie 1876, o delegație condusă de I.C. Brătianu, șeful guvernului, a plecat în Crimeea, unde a fost primită de cancelarul Gorceakov și apoi de țarul Alexandru II. În timpul întrevederilor a fost abordată problema realizării unei înțelegeri româno-ruse în vederea trecerii trupelor rusești pe teritoriul nostru, în drum spre Turcia. Delegația română și-a dat acordul de principiu, urmînd a fi elaborat

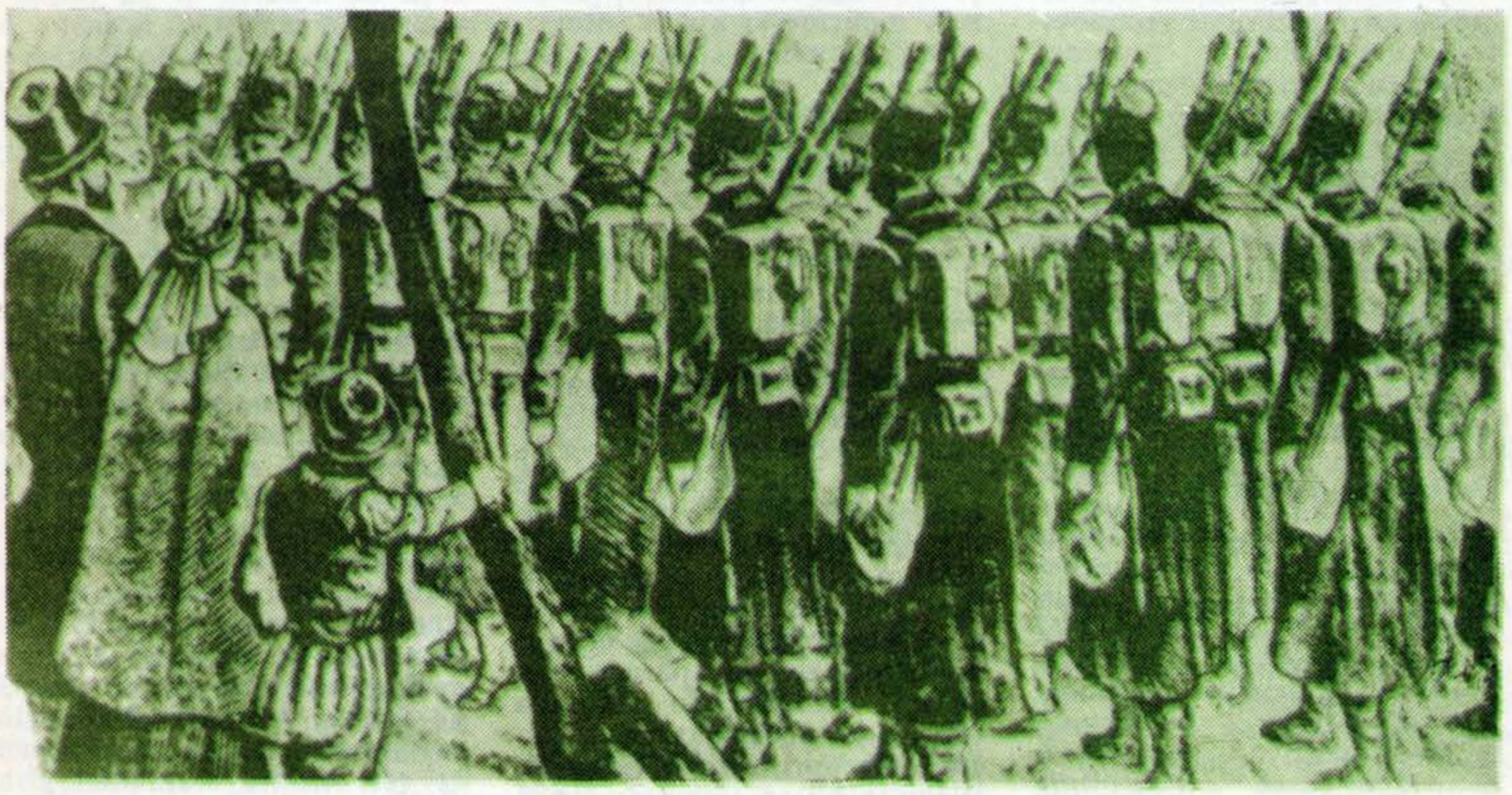

Subunitate românească în marș spre zona de concentrare

În p. 51: *ședința Adunării deputaților din ziua de 9 mai 1877 (basorelief de pe Statuia lui C. A. Rosetti din București, operă a sculptorului W. Hegel — 1902)*

...articolul 7

Puterile garante au primit nota cu răceală, unele chiar cu ostilitate, văzînd în ea o cerere mascată a deplinei independențe. Cît privește Poarta, aceasta a refuzat să ia în seamă documentul.

Conflictul dintre Serbia și Poartă a stîrnit o atmosferă de îngrijorare în rîndurile statelor vecine acestora. Trimiterea unei flote militare otomane pe Dunăre putea provoca mari daune țărilor neutre, România și Austro-Ungaria. Marile puteri au sprijinit cererea României de neu-

Se profila, așadar, un conflict ruso-turc cu neutralitatea Austro-Ungariei. Trebuie spus că, la rîndul său, diplomația țaristă nu concepea să scape prilejul pe care i-l oferea situația creată pentru a înlătura dominația otomană în Balcani și a-și întări propriile poziții în această parte a Europei. În acest context, acțiunile guvernului țarist contra Porții serveau popoarelor balcanice, ușurau lupta lor de eliberare.

Cercurile politice progresiste din țara noastră au încercat să folosească noile condiții internaționale în slujba intere-

un text de convenție ce trebuia să fie semnat de cele două părți.

Înainte de a se trece la elaborarea textului convenției, guvernul român și-a trimis emisari la Londra și Paris, spre a afla dacă cele două mari puteri erau hotărîte să apere neutralitatea țării noastre, în cazul unui conflict între Turcia și unul din vecinii ei puternici. Trimișii au primit răspunsuri nesigure și astfel stînd lucrurile, guvernul a urgentat redactarea textului convenției cu Rusia. Cercurile politice românești, pornind de la realitatea că România nu

era și n-a acceptat niciodată să fie considerată parte componentă a Imperiului otoman, au depus eforturi susținute pentru ca teritoriul țării să nu fie transformat în teatru de operații.

Între timp, forțele armate otomane au obținut victorii împotriva sîrbilor. Situația acestora devenise foarte dificilă. Prin intervenția hotărîtă a Rusiei, care a amenințat Poarta cu războiul, aceasta din urmă a acceptat să încheie armistițiu cu Serbia (octombrie 1876). Rusia spera acum să înlăture războiul și să-și atingă o parte din obiective printr-o conferință a marilor puteri, convocată la Constantinopol. Conferința urma să impună Porții recunoașterea statutului de provincii autonome pentru Bosnia, Herțegovina și Bulgaria.

Guvernul român, printr-un reprezentant al său la conferință, a încercat să obțină independența țării prin formula neutralității absolute, neutralitate garantată de marile puteri mai ales în cazul izbucnirii unui conflict între Turcia și una din marile puteri vecine nouă. Conferința a refuzat, însă, să ia în dezbatere problemele românești.

Poarta a respins hotărîrile Conferinței de la Constantinopol și aceasta și-a încheiat lucrările la 8 ianuarie 1877 fără nici un rezultat. Obstrucționismul guvernului otoman față de hotărîrile Conferinței își avea motivare parțială și în promulgarea (decembrie 1876) unei Constituții liberale, cu ajutorul căreia sultanul spera să liniștească spiritul de revoltă al popoarelor subjugate.

În ceea ce ne privește, articolul 7 al noii Constituții otomane conținea, însă, formulări din care se deducea că România era considerată parte componentă a Imperiului otoman. Erau ignorate în acest fel vechile privilegii ale statului nostru, privilegii ce se bazau pe tratate recunoscute în repetate rînduri de Poartă. Faptul a stîrnit protestele vehemente ale guvernului român și în întreaga țară s-a creat o stare de spirit favorabilă cuceririi depline a independenței pe calea armelor.

În urma eșecului Conferinței de la Constantinopol, războiul nu mai putea fi evitat. Rigiditatea Porții a ușurat mult situația Rusiei, care trecea acum în ochii Europei drept luptătoare pentru eliberarea Balcanilor; ea căpăta justificarea mult dorită pentru intervenția directă în conflict. Guvernul român a urgentat pregătirile în vederea perfectării convenției și, la 4 aprilie, textul acesteia a fost semnat. Trupele rusești primeau libertatea de a trece prin România, în deplasarea lor spre viitoarele teatre de operații din Balcani, iar Rusia se angaja să respecte „drepturile politice ale statului român, astfel cum rezultă din legile interioare și tratatele existente, precum și a menține și apăra integritatea actuală a României".

Dincoace și dincolo de Carpați

Din motive de elementară prudență, convenția a fost ținută secretă. În ziua de 6 aprilie, guvernul român a dat publicității decretul de mobilizare generală, în baza căruia au fost chemați sub arme peste 100 000 oameni; dintre aceștia 58 700 formau armata de operații. Pentru a fi în măsură să preîntîmpine o eventuală reacție militară a Porții, unitățile române au ocupat un dispozitiv de apărare de-a lungul Dunării. În întreaga țară s-au declanșat mari acțiuni de sprijinire a armatei. Elevii școlilor procurau vată pentru oștire, femeile confecționau pansamente și rufărie, medicii — „nevoind a rămîne spectatori sacrificiilor ce trebuie să facă fiecare cetățean" — își ofereau voluntar serviciile; presa publica zilnic lungi coloane cu numele persoanelor care donau bani, cai, căruțe, grîne și alimente pentru întreținerea trupelor. „În București — nota C. Bacalbașa — însuflețirea crește și opinia publică cere, cu glas tare, ca România să declare război Turciei". În ziua de 10 aprilie, guvernul român a rupt relațiile diplomatice cu Poarta. În noaptea următoare, trupele rusești au trecut frontiera României, pentru ca la 12 aprilie Rusia să declare război Turciei.

Așa cum se anticipase, garnizoanele otomane de la Dunăre au început să organizeze raiduri pe teritoriul nostru și au deschis foc de artilerie asupra unor localități. La 21 aprilie a fost bombardată Brăila, la 26 — Calafatul, Bechetul, Oltenița și Călărașii. În aceeași zi, artileria română de la Calafat a răspuns atacului și a bombardat Vidinul. În Capitală, „edițiile ziarelor sînt smulse de trecători, străzile sînt pline de public, emoția este fără putință de a fi descrisă". Sub presiunea opiniei publice la 29 aprilie, Adunarea Deputaților a cerut guvernului să rupă legăturile de dependență față de Poartă și să declare starea de război cu aceasta. A răspuns ministrul de Externe, Mihail Kogălniceanu, care a ținut să precizeze că vorbea în dublă calitate: ca român și diplomat. Dînd glas dorinței unanime, Adunarea a votat următoarea moțiune, prin care s-a declarat starea de război cu Imperiul otoman: **„Adunarea, pe deplin satisfăcută de explicațiile d-lui ministru de Externe, considerînd că Turcia, prin declarațiunile și actele sale de agresiune în contra României, a rupt singură vechile legături ce ne uneau cu dînsa și s-a pus în stare de răsboi față de statul român; luînd act de declarațiunea guvernului că tunul românesc a răspuns deja la declarațiunea de răsboi făcută de Turcia, Adunarea Națională recunoaște starea de război ce este creată României prin însuși guvernul otoman, aprobă acțiunea guvernului față de agresiunea străină, se reazemă pe simțul de dreptate al Marilor Puteri Garante, care, de la Tractatul de Paris, au luat sub scutul lor desvoltarea individualității politice a României, avînd plină încredere în energia și patriotismul guvernului, îi dă autorizarea ca, cu toate greutățile, să pună toată stăruința și să ia toate măsurile spre a asigura existența statului român, astfel ca, la viitoarea pace, România să iasă cu o pozițiune politică bine definită și națiune de sine stătătoare, ca să poată împlini misiunea sa istorică".**

A doua zi, Senatul a votat o moțiune asemănătoare.

Cu fiecare zi, tensiunea a sporit. Un entuziasm general

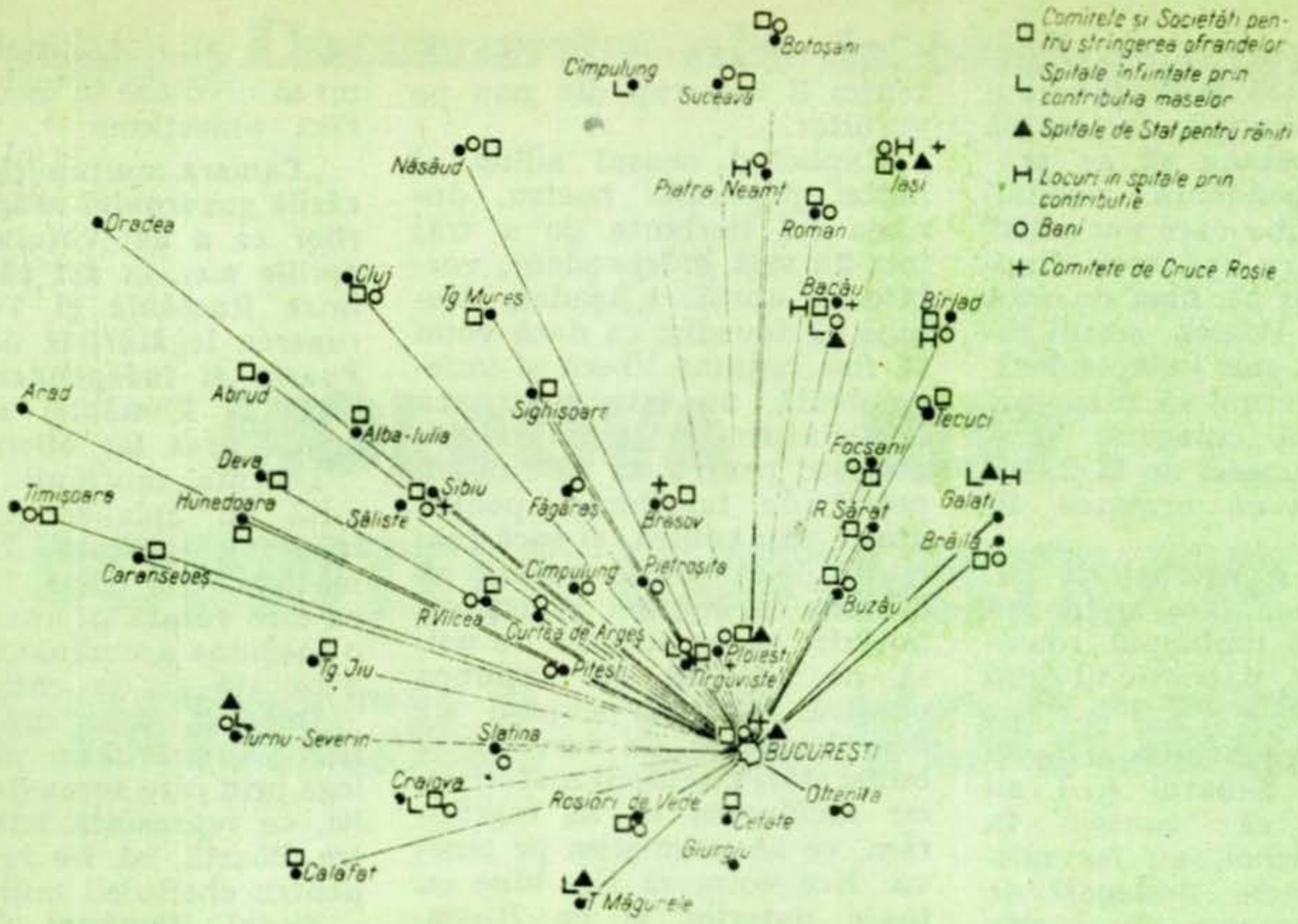

Principalele localităţi în care au fost create şi au activat societăţi şi comitete pentru sprijinirea frontului (după albumul întocmit de locotenent-colonelul Nicolae Popescu: Armata română în războiul pentru independenţă. 1877-1878, *Bucureşti, 1972)*

a cuprins întreaga ţară. La Teatrul Naţional din Capitală s-a jucat, în primele zile ale lunii mai, evocarea istorică în versuri **Mihai Bravul,** de Dimitrie Bolintineanu. Însufleţirea a devenit generală. Dincolo de Carpaţi, la Braşov, Sibiu, Cluj, Timişoara, Deva, Caransebeş ş.a. s-au creat comitete şi societăţi de sprijinire a armatei române. Numeroşi ardeleni s-au oferit să lupte voluntari în armata română; presa din Transilvania a iniţiat o amplă campanie de sprijinire a dreptului românilor de a trăi într-un stat independent. Studenţii aflaţi la Paris au ţinut o întrunire şi au hotărît să se întoarcă grabnic în ţară, spre a-şi oferi serviciile. De menţionat că, la rîndul său, colonia franceză din Bucureşti, într-un apel adresat conaţionalilor, a solicitat sprijin pentru armata română, amintind că, în 1870, sute de voluntari români luptaseră alături de francezi împotriva trupelor prusiene.

La 4 mai, presa a publicat ştiri despre evenimentele de la Dunăre. „Aceste ziare — scria C. Bacalbaşa — mai anunţă că oamenii Regimentului 16 dorobanţi sosit la Turtucaia [de fapt, pe malul românesc al Dunării, în dreptul acestui oraş — **n.r.**] văzînd lupta şi mirosind praful de puşcă, au ieşit pe străzi şi au cerut să treacă Dunărea; unii au declarat că dacă nu li se dă voie să treacă cu luntrile, vor trece înot. Cu mare greutate, ofiţerii lor i-au oprit. Această ştire provoacă în toată Capitala o adevărată frenezie".

Pentru o viaţă proprie

9 mai 1877. Dis-de-dimineaţă, populaţia Capitalei se revarsă pe străzi. Studenţii se întrunesc în jurul statuii lui Mihai Viteazul, cerînd să fie primiţi ca voluntari în rîndurile armatei.

La ora 11, se ţine un Consiliu de Miniştri extraordinar, care hotărăşte convocarea unei sesiuni extraordinare a Adunării Deputaţilor, dezbaterile urmînd a începe la ora 13.

Sediul Adunării Deputaţilor se află într-o veche clădire de pe Dealul Mitropoliei, aceeaşi în care s-au ţinut şi dezbaterile din ziua de 24 ianuarie 1859 (clădirea a fost dărîmată în 1907 şi în locul ei, după planurile arhitectului Dimitrie Maimarolu, s-a ridicat un nou edificiu, existent şi azi). Cu mult înainte de ora stabilită, mulţimea se adună în curtea Mitropoliei. Poporul vrea să se ştie că el este alături de aleşii ţării, în acţiunile lor menite să aducă independenţa deplină.

La ora 13, guvernul îşi face apariţia. Miniştrii îşi ocupă locurile. Tribunele gem de invitaţi, ca şi sala, de altfel, unde alături de deputaţi vin şi mulţi prieteni şi apropiaţi ai acestora. Şedinţa se deschide la ora 13.30. Preşedintele Adunării, C.A. Rosetti, după ce dă citire sumarului şedinţei precedente, prezintă textele a două proiecte de legi care sînt votate fără dificultăţi.

Apoi, Nicolae Fleva — un cunoscut orator — se urcă la tribună pentru a prezenta o interpelare. El vrea să ştie dacă guvernul a comunicat oficial tuturor puterilor ruperea legăturilor României cu Poarta şi, prin urmare, independenţa absolută a ţării, dacă, în starea de război în care ne aflăm, ministrul de Externe a rechemat pe reprezentantul nostru diplomatic la Constantinopol şi dacă s-au luat măsurile necesare. Fleva îşi dezvoltă interpelarea. El spune că în viaţă sînt momente solemne cînd orice resentimente trebuie să tacă, orice pasiuni trebuie să facă loc numai simţămintelor patriotice. Arată apoi că România a încheiat convenţia cu Rusia; drept represalii, Poarta a început să bombardeze satele

de la Dunăre. Întrebîndu-se ce urmează să facă guvernul în această situaţie, declară că România trebuia să se proclame independentă, românii fiind o naţiune care vor şti să moară pentru apărarea drepturilor lor şi că, liber de orice legătură cu Poarta, statul român este un stat independent. Cere ca guvernul să răspundă într-un mod categoric dacă voturile Camerei de la 29 aprilie au avut urmarea firească.

Răspunde interpelării M. Kogălniceanu, care spune că a „aplaudat limbagiul românesc, energic, patriotic al d-lui Fleva".

„D-lor — continuă el — şi Camera şi Senatul [...] au recunoscut că suntem în stare de răsboi, au recunoscut că suntem deslegaţi de legăturile noastre cu Înalta Poartă şi că acele legături sunt rupte mai întîi de către Înalta Poartă. Aceste două voturi au hotărît situaţiunea şi nu mai avea nevoe de un comentariu mai mare. Cu stare de răsboi, cu legăturile rupte, ce suntem? **Suntem independenţi, suntem naţiune de sine stătătoare** (aplauze). Avem domn de sine stătător (aplauze). Însă, d-lor, aici se opreşte travaliul nostru? Aici se opreşte misiunea noastră? Am ajuns la scopul urmărit nu de azi, ci, pot zice, de secole, şi mai cu deosebire urmărit de la 1848 încoace. Mai întîi de toate, d-lor, să ne facem întrebarea: ce am fost înainte de declararea răsboiului? Fost-am noi dependenţi către Turcia? Fost-am noi provincie turcească? Fost-am noi vasali Turciei? Avut-am noi pe sultan ca suzeran? Străinii au zis aceasta, noi nu am zis-o niciodată. Noi nu am fost vasali, sultanul nu a fost suzeranul nostru. Însă era ceva: erau nişte legături **sui generis,** nişte legături care erau slabe când românii erau tari, nişte legături care erau tari cînd românii erau slabi".

Cuvintele vorbitorului sînt întrerupte de aplauzele însufleţite ale asistenţei. „Aşadar, d-lor, — arată răspicat Kogălniceanu — nu am cea mai mică îndoială şi frică de a declara în faţa reprezentanţiunii naţionale că **noi suntem o naţiune liberă şi independentă!"**

Aplauzele furtunoase ale asistenţei îl întrerup din nou pe vorbitor.

Explicînd sensul adînc al luptei poporului nostru, dorinţa lui fierbinte de a trăi într-un stat independent, vorbitorul arată: „Aşadar, trebuie să dovedim că dacă voim să fim naţiune liberă şi independentă, nu este pentru ca să neliniştim pe vecinii noştri, nu este pentru ca să fim un popor de îngrijorări pentru dînşii, din contră, şi încă mai mult decît pînă acum, să arătăm că suntem o naţiune hotărîtă să ne ocupăm de noi, să ne ocupăm de naţiunea noastră, să ne ocupăm de desvoltarea ei, de desvoltarea bunei stări morale şi materiale, iar nicidecum ca să îngrijorăm, ca să neliniştim pe cineva. Noi voim să fim bine cu toate puterile, şi cu Rusia, şi cu Austria, şi chiar cu Turcia; şi cu Turcia vom face legături noi, dar legături de acelea cum se cuvine să se facă în secolul al XIX-lea [...] Voim să fim independenţi, pentru că voim să trăim cu viaţa noastră proprie, pentru că nu mai voim să pătimim pentru greşelile altora, pentru că voim ca la gurile Dunării de Jos să fim un bulevard împotriva răsboiului".

În locul tributului

În rîndul participanţilor domneşte o atmosferă greu de redat în cuvinte. Înaltele lor simţiri patriotice răzbat şi din cuvintele lui Nicolae Fleva, care solicită din nou cuvîntul „pentru a arăta deplina mea satisfacţie în privinţa celor spuse de dl. ministru de Externe. N-am cerut şi nici nu voi cere niciodată de la guvern — arată el — să facă mai mult decît a făcut pînă acum: să-şi însoţească energia cu înţelepciunea, să ducă cu dînsul munca celor tineri şi mintea celor bătrîni şi împreună cu toţii să ducă ţara la limanul pe care tot românul l-a dorit, adică la libertate şi independenţă, care să fie o garanţie de pace şi de progres, atît pentru ţară, cît şi pentru Europa întreagă. În urma cuvintelor d-lui ministru, ca să nu vă obosesc prea mult, mi-am permis să fac următoarea moţiune şi cred că d-nii deputaţi vor primi să o voteze în unanimitate, fără obiecţiune:

„Camera mulţumită de explicările guvernului asupra urmărilor ce a dat votului din 29 aprilie a.c., ia act că răsbelul între România şi Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta şi independenţa absolută a României au primit consacrarea lor oficială".

Lectura moţiunii este primită cu aplauze prelungite, îndelung repetate. Într-o atmosferă de mare însufleţire ea este votată în unanimitate; o moţiune asemănătoare este adoptată şi de către Senat.

Imediat, este supus aprobării Adunării un proiect de lege prin care suma de 914 000 lei, ce reprezintă tributul către Poartă, să fie repartizată pentru cheltuieli militare.

Ziarul **Românul** din după-amiaza aceleiaşi zile istorice, referindu-se la evenimentele zilei scrie: „Camera şi, peste cîteva minute Senatul, au statornicit în fine într-un mod limpede şi bărbătesc noua situaţiune a României: nu mai avem a pipăi în nedumerire şi necunoscut. Independenţa absolută a României este oficial consacrată şi proclamată. Starea noastră de răsboi faţă cu Imperiul otoman este asemenea categoric şi oficial consacrată şi proclamată. Ştim în fine pozitiv unde mergem, ce facem şi în faţa dominaţiunii musulmane, devenită odioasă tuturor puterilor din Europa, putem striga, plini de încredere în viitor: Trăiască România absolut independentă!".

Mulţimea, care de dimineaţă umple străzile Capitalei, îşi manifestă bucuria. În jurul clădirii Adunării Deputaţilor se petrec scene de neuitat. Oamenii se îmbrăţişează şi scandează numele ţării.

„Marea mulţime care asistase la Cameră — nota C. Bacalbaşa — atît în tribunele publice cît şi în curte şi pe Dealul Mitropoliei la săvîrşirea marelui act, se revarsă spre centrul Capitalei. Drapelele sînt arborate, valurile mulţimii străbat oraşul, studenţii manifestează cu cîntece patriotice, se aude răsunînd **Deşteaptă-te române.** Şi pînă tîrziu, în noapte, poporul Capitalei fericit, petrece".

MOLDOVA 1857: DORINȚELE UNIONIȘTILOR ȘI INTRIGILE LUI VOGORIDE

Continuînd publicarea seriei de documente privind marile momente ale luptei pentru înfăptuirea Unirii și cucerirea deplină a independenței naționale a poporului nostru, reproducem din lucrarea lui D.A. Sturdza, Însemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iași și București în istoria renașterii României, **documentul intitulat** Programul unioniștilor din Moldova **și o parte din corespondența diplomatică secretă purtată de caimacamul Nicolae Vogoride, cu reprezentanții unor puteri potrivnice Unirii, între care și cumnatul lui, Al. Vogoride, secretar al Ambasadei otomane din Londra, în lunile aprilie-mai 1857, adică în perioada pregătirii alegerilor pentru Adunările ad-hoc.**

Mișcarea pentru Unire luase o amploare deosebită în Moldova în acel timp. La Iași se constituise la începutul lui februarie 1857, un Comitet electoral al Unirii. Acesta a adoptat, în martie, un program de acțiune, care afirma cu vigoare și entuziasm dorințele patrioților moldoveni, pentru unirea cu Țara Românească și recunoașterea tradițiilor de viață statală independentă a românilor.

Firmanul (decretul) pentru convocarea Adunărilor fusese pregătit la Constantinopol de Conferința ambasadorilor celor șapte puteri care avusese loc între 28 octombrie 1856 și 13 ianuarie 1857. Textele firmanului au fost transmise la București (7 martie) și Iași (12 martie) de către însărcinații speciali ai Conferinței, Kiamil-Bey și respectiv Kabouli-Effendi, direct celor doi caimacami.

După moartea lui Todiriță Balș, la 1 martie 1857, Poarta a numit caimacam al Moldovei pe N. Vogoride — funcționar turc, de origine greacă (nu cunoștea limba română) — sperînd că va izbuti să împiedice victoria unioniștilor în alegerile pentru Adunările ad-hoc. După cum rezultă din documentele vremii, Vogoride a încercat să confirme această speranță, căutînd să facă jocul unor mari puteri, Austria, Anglia și Turcia, potrivnice Unirii care urmăreau prin toate mijloacele intrigi, corupție, amenințări, să împiedice afirmarea sentimentului unionist al românilor. Prin mijloace de care nu a fost străină, probabil, soția lui Vogoride, partizană a Unirii, corespondența oficială a căzut în mîna reprezentantului Franței din Comisia celor șapte puteri care își avea sediul la București. La 8 august 1857, gazeta L'Étoile du Danube, **ediția franceză a ziarului** Steaua Dunării, **a publicat extrase din corespondența respectivă, care, după informațiile date de M.A. Ubicini, au fost „pierdute"** (échappées) **din portofelul caimacamului Moldovei[1].**

La 19 iulie au avut loc alegerile pentru Adunarea ad-hoc, la care partidul unioniștilor a refuzat să participe, din cauza abuzurilor căimăcămiei. Marile puteri care sprijineau Unirea, și în primul rînd Franța, au cerut Porții anularea alegerilor din Moldova. Această problemă a fost discutată între împăratul Napoleon III și regina Victoria a Angliei, în întîlnirea lor de la Osborne, între 6-9 august 1857, unde s-a ajuns la o soluție de compromis: Anglia a făgăduit să obțină de la Imperiul otoman anularea alegeriior, iar Franța a renunțat formal la cererea privind unirea țărilor române, mulțumindu-se numai cu o unire vamală, militară și judecătorească. La 18 august, Poarta a anulat votul de la 19 iulie. Noile alegeri, organizate la 10 septembrie au avut ca rezultat o victorie zdrobitoare a forțelor unioniste[2].

Documentele pe care le reproducem în acest număr dezvăluie, pe de o parte, energia cu care luptau partizanii Unirii pentru realizarea idealurilor lor, iar, pe altă parte, manevrele întreprinse de forțele ostile voinței poporului român.

N. COPOIU

---

[1] M. A. Ubicini, *La Question des Principautés devant l'Europe*, Paris, 1858, p. 183.
[2] Vezi *Magazin istoric*, nr. 4/1975.

Programul unioniștilor din Moldova (Iași, 1/13 martie 1857)

Domnilor! Tratatul de Paris a hotărît că locuitorii Principatelor Române vor fi întrebați asupra reorganizării patriei lor. Firmanul M.S.I. Sultanului, care cheamă adunările menite a rosti dorințele țării (Divanele ad-hoc) s-a și publicat. Comisia europeană, ce are a aduna aceste dorinți și a le supune congresului marilor puteri, curînd va sosi. În acest moment, plin de atîtea speranțe, datoria tuturor românilor este: de a se întruni, de a se lumina, de a se înțelege împreună asupra principiilor, pe care trebuie să se întemeeze rostirea dorințelor țării. Însuflețită de această datorie națională „Partida Unirii Principatelo socoate că a sosit timpul de a se organiza și de a-și pregăti lucrările pentru viitoarele alegeri. Ne grăbim dar a vă încunoștiința că, după înțelegerea urmată cu o mare parte din amicii noștri politici, subscrișii ne-am întrunit în Comitet electoral al unirii pentru Iași. Scopul întrunirii noastre este: **a)** *a ne pune în strînse înțelegeri cu ținuturile;* **b)** *a lucra în conglăsuire cu ele, pentru ca în toată țara „Partida Unirei" să se organizeze astfel, ca viitoarele alegeri să trimită în sînul Divanurilor cît se poate mai mulți reprezentanți ai marelui principiu, ce predominesce în Principate. Programul „Partidei Unirei", se întemeiază pe înșiși principiile Tratatului de Paris. Dorim dar și sprijinim:* **1.** *Unirea Principatelor, cu respectarea drepturilor Înaltei Porți, în cuprinderea vechilor noastre tratate (capitulații).* **2.** *Neutralitatea pămîntului Principatelor Române.* **3.** *Respectarea drepturilor Principatelor, și îndeosebi a autonomiei lor în cuprinderea acelorași tratate.* **4.** *Ereditatea șefului statului (domniile și-au făcut timpul, un regim european trebuie să le succedeze).* **5.** *Puterea legiuitoare încredințată unei obștești adunări care să reprezinte interesele întregii nații.* **6.** *Supunerea străinilor aflători în Principate la legile pămîntului.* **7.** *Recunoașterea dreptului Principatelor de a-și întemeia relațiile comerciale după interesele lor.* **8.** *Toate acestea sub garanția colectivă a puterilor ce au subscris Tratatul de Paris.*

„Partida Unirei" este totodată și partida progresului. Dorim dar să se introducă și în țara noastră, toate reformele care sînt în stare de a ne civiliza societatea și a ne întări națiа, reforme întemeiate pe principiile dreptății. Întemeindu-ne însă chiar pe art. 23 din Tratatul de Paris, care ne consfințește deplina libertate a legislației noastre (autonomia) dorim, ca toate reformele ce au a se introduce în organizația dinlăuntru a Principatelor, să se facă nu cu jignirea ci cu respectarea și în puterea autonomiei noastre. Oricît de prețioase și de neapărate sînt reformele dinlăuntru, noi punem mai presus de ele dreptul de a ne face noi singuri legi în pămîntul nostru.

Reguleze-se relațiile legale ale Principatelor cu Înalta Poartă și cu Puterile garante, continească pe pămîntul nostru rezbelele și ocupațiile militare, care ne precurmă toată propășirea și ne seacă toată bogăția; statorniceasc-se puterea executivă și legislativă, ce are a se pune în capul țării; hotărască-se odată starea politică a României; cu un cuvînt să fim stăpîni în casa noastră, și atunci noi singuri vom ști și vom trebui a face toate reformele dinlăuntru de care țara noastră are nevoie, reforme care pînă acum, în mare parte, s-au împiedicat numai prin înriuririle din afară, și prin lipsa de stabilitate înlăuntru. De aceea dar, înainte de toate, să stăruim și să cerem de la dreptatea providențială a Europei, ca existența națională și autonomia să ni se respecteze precum în drept așa și în fapt, și atunci patria noastră singură va dovedi că știe a răspunde la așteptarea marilor puteri și că este vrednică de binefacerile lor. Aceste fiind principiile ce s-au adoptat de la început de către „Partida Unirei" din ambele Principate, vă rugăm, d-lor, ca să binevoiți a le comunica tuturor amicilor noștri politici, spre a cunoaște și d-lor nevoia ce este ca și în orașul și ținutul d-voastră să se organizeze „Partida Unirei" și să se înființeze un Comitet electoral pentru sprijinirea ei.

Adresîndu-vă aceste cugetări, noi sîntem departe de a ne însuși un drept de amestecare în alegerea membrilor comitetului de acolo, sau a candidaților pentru viitoarele alegeri. Aceste rămîn la deplina și libera chibzuire a amicilor noștri politici din acel oraș și ținut. Numai ei sînt în dreptate de a însemna pe candidații ce trebuie a fi propuși la alegerile de deputați pentru Divan.

Nu avem însă îndoială, că pentru o chemare atît de mare, aceștia se vor alege dintre bărbații care, prin trecutul și moralitatea lor, dau cele mai multe închizășluiri că vor apăra cu tărie neclintită drepturile țării, și vor stărui pentru triumfarea unirei și a autonomiei Principatelor, fără de care nu este viitor, nu este mîntuire pentru națiа noastră.

Odată ce numele acestora vor fi însemnate, noi toți ceilalți frați ai credinței noastre politice, trebuie să ne lepădăm de orice priviri personale și să întrebuințăm toate mijloacele legale, toată energia noastră, pentru ca propușii partidei noastre să triumfeze în ziua alegerilor; altfel glasurile răzlețindu-se asupra mai multor candidați, „Partida Unirei" ar putea fi biruită în adunările alegătoare, și prin urmare și în Divanul ad-hoc.

Trebuința cere ca comitetele ținutale, îndată după înființarea lor, să se pună în nemijlocită și neîntreruptă comunicație cu Comitetul din Iași, căci o mai repetăm, numai prin deplina organizare a partidei în toată țara, și strînsa înțelegere a tuturor comitetelor electorale, putem vedea împlinindu-se visul de aur al strămoșilor noștri: [...] „Unirea Principatelor".

Sfîrșind, să ne fie iertat a face apel la simțămîntul național al compatrioților noștri, al românilor fără osebire de clase și opinie. O mare criză se apropie pentru țara noastră, „sîntem în ora a unsprezecea!" În fața unui moment atît de mare, datoria tuturor românilor este, ca precum ei sînt uniți prin aceeași iubire către muma patrie, asemenea să se unească și asupra principiilor, care singure pot întemeia fericirea ei morală și materială. Dar, spre a putea împlini cu sfințenie o datorie atît de însemnată, să depunem toată patima personală, să uităm dezbinările dintre noi — urmare a nenorocirilor și bîntuirilor, care de o sută de ani ne apasă țara — să ne dăm cu toții mîna, aducîndu-ne aminte că sîntem fii ai aceleiași țări, că același sînge curge în vinele noastre, că același viitor ne așteaptă pe toți și că acel viitor nu poate fi ferice, decît dacă, în ziua marii întrebări, Europa, care ne-a recunoscut toată libertatea întru rostirea dorințelor noastre, ne va găsi pe toți întruniți în aceleași credințe, însuflețiți de aceeași cugetare pentru binele obștesc, și zicînd toți într-un glas: „să trăiască România unită și autonomă".

Membrii Comitetului electoral al Unirei pentru Iași.

(Subscrișii:) Ștefan Catargiu, George Sturdza, Petru Mavrogheni, Dimitrie Rallet, Constantin Rolla, Constantin Hurmuzaki, Vasile Mălinescu, Dimitrie Cozadini, Anastasie Panu.

*

14 aprilie.

Către, caimacamul Moldovei
N. Vogoride
— confidențial —

Mă grăbesc a-ți anunța că cumnatul tău, ambasadorul, a văzut pe dl. Palmerston [prim-ministru al Angliei — n.r.]; el a adus informațiuni plăcute cu privire la dispozițiunile sale în contra Unirii Principatelor. Lordul Palmerston este cu totul în contra Unirei; el o consideră contrarie drepturilor și supremației suveranului nostru și prin urmare instrucțiuni analoage se vor trimite astăzi d-lui H. Bulwer, comisarul Marii Britanii în Principate. După cum ți-am scris și mai înainte este de mare nevoie să-ți dai din timp toate silințele, ca moldovenii să nu exprime dorințe pentru Unire, pentru ca să te faci astfel vrednic de bunăvoința Înaltei Porți și de sprijinul Angliei și Austriei. Deoarece aceste trei puteri sînt hotărîte a împiedica din toate puterile lor Unirea, nu trebuie să te îngrijești de loc de cele ce vreau sau amenință să facă francezii...

Al. Vogoride,
secretarul Ambasadei
otomane din Londra

*

15 aprilie.

Către N. Vogoride
— confidențial —

...Te sfătuiesc dar a urma orbește pe reprezentantul austriac, de ar fi și mai nesuferit și cu toate defectele sale. Trebuie să te gîndești, dragul meu, că acest om lucrează numai după instrucțiunile guvernului său, și cum Austria se silește, cu drept cuvînt, să împiedice Unirea, urmează ca consulul ei să socotească drept o cinste, de a se grăbi să prevină și să îndeplinească dorințele guvernului său. Austria este de acord cu ideile Înaltei Porți și ale Marii Britanii, și tocmai pentru aceasta, dacă va fi mulțumită Austria, vor fi mulțumite și Turcia și Anglia.

Îndrăznesc, deci, a-ți repeta sfatul meu de a te conforma sfaturilor și dorințelor consulului austriac și de a întrebuința fără nici o obiecțiune toate persoanele ce-ți va recomanda el, fără a mai cerceta dacă persoanele recomandate sînt perverse sau cu nume rău. Este destul ca acești oameni să fie din toată inima contra Unirei, aceasta ajunge. Căci, dacă se va proclama Unirea de către Divanul moldovenesc, Austria va spune că tu ești cauza, fiindcă nu ai voit să lucrezi după sfaturile consulului său, care a suferit și a lucrat atît de mult în contra Unirei. Și cum Anglia este contra Unirei, după cum ți-am scris ieri, și că Unirea nu se va realiza, chiar dacă toate Divanurile s-ar pronunța în favoarea ei, îți poți închipui, dragul meu, cît va fi de dureros pentru tine și cît de multe remușcări vei avea, că nu ai urmat sfaturile consulului austriac Godel; căci puterile, afară de Francia și Rusia, nu vor încuviința niciodată să se realizeze dorința Unirei. Ar fi, deci, foarte bine și de dorit, ca să faci astfel, încît Divanul moldovenesc să nu se pronunțe pentru Unire, căci atunci greutățile celor trei puteri în fața Franciei și Rusiei vor fi mai mici, și cu chipul acesta cele trei puteri îți vor datora recunoștință, ca unui om care a contribuit mai ales la acest rezultat [...]

Bine ai făcut că ai oprit libertatea presei, pe care niște moldoveni smintiți [...] sub mască franceză, caută a o întrebuința spre a face poporul să se pronunțe în favoarea Unirei. Ține-te bine, dragul meu, și împiedică manoperele de acest fel. Eu cred că dacă **Steaua Dunării** *și alte asemenea publicații, bune pentru a învelì cu ele brînza, s-ar publica în Francia, guvernul nu ar întîrzia de a trimite numaidecît pe redactorii lor la Cayenne [în Guiana Franceză, unde erau deportați ocnașii — n.r.].*

[...] Anglia este cu totul de părerea Austriei și se opune cu desăvîrșire Unirei, și o va împiedica de a se realiza, împreună cu Înalta Poartă. Dacă consulul francez vorbește altfel, nu-l crede, căci minte și eu știu ce spun.

Al. Vogoride

*

23 aprilie.

Către N. Vogoride
— confidențial —

Prea ilustre și prea iubite frate,

...Guvernul englez este contra Unirei; să nu aveți nici o îndoeală despre aceasta. Vă spun confidențial că s-au dat de curînd instrucțiuni în consecință comisarului englez din București, care este prietenul meu, și E[xcelența] V[oastră] va cunoaște în scurt timp rezultatul numitelor instrucțiuni [...]

Eu sînt convins că Înalta Poartă va ști să aprecieze serviciile prudente, tăria legală și înțelepciunea E.V., și nu cred că, în urma insinuațiunilor străine, să ajungă în situația neplăcută de a vă ascunde, fără voie, în corespondența ei, întreagă mulțumirea ce simte și cît de mult aprobă înțeleapta și prudenta purtare a E.V.

E.V. în calitate de caimacam al Moldovei trebuie negreșit să se supună guvernului superior, și aceasta este o datorie sfîntă; dar tocmai fiindcă sînteți șef al acestui principat autonom și în același timp boier moldovean, trebuie să vă îndepliniți și datoriile către patria voastră și să arătați la nevoie Porții care sînt prerogativele pretinse **ab antiquo** *ale acestor provincii, și că cea dîntîi dintre aceste prerogative este existența autonomă a Moldovei ca un principat deosebit. Orice om drept și cuminte nu poate decît să respecte pe E.V., cîtă vreme veți considera ca o datorie a poziției voastre și a sentimentelor voastre patriotice, de a păstra nevătămat depozitul prețios ce vă este încredințat, depozitul autonomiei și al bazei prosperității viitoare a patriei voastre Moldova. Mă mărginesc astăzi la cele de mai sus, rezervîndu-mi să vă scriu, ori de cîte ori se va prezenta un caz serios și demn de a fi transmis E.V. Vă repet că în general purtarea voastră pînă în prezent a fost perfectă, și că observînd și cunoscînd tot ce se petrece, aceeași purtare veți trebui să aveți și în viitor.*

C. Mussurus-pașa
ambasador al Porții otomane
la Londra

*

25 aprilie.

Către N. Vogoride
— confidențial —

...Aflu că dl. Bulwer se înțelege în mod sincer cu reprezentantul Austriei. Sublima Poartă este satisfăcută de purtarea înțeleaptă și de limbajul pe care Savfet-Effendi îl ține consulilor și boierilor; eu nu mă îndoiesc că pentru a atinge scopul Înaltei Porți și dată fiind vechea prietenie ce o are față de mine, să nu se poarte cu bunăvoință către tine. Te rog transmite E[xcelenței] S[ale Reșid-pașa — n.r.] complimentele mele respectuoase și devotamentul meu pentru persoana sa atît de vrednică de toată considerațiunea.

Cel mai periculos dintre comisari este dl. de Basily [comisar al Rusiei în Principate — n.r.]; dar presupun că veți găsi mijloacele de a-l menaja și de a-l atrage în mod înțelept și cu precauțiune. Aci nu neglijăm să cultivăm pe superiorii săi. Ambasadorul englez începe a avea o bună părere asupra Voastră [...] Răspundeți că v-ați ruinat cu cheltuielile extraordinare făcute pentru distrugerea sistemului unioniștilor; că dacă acești bani se luau în vremuri liniștite și pașnice, cu atît mai mult trebuie să se ia în timpul de acum, agitat și critic, și că pe cînd sperați ca Poarta să vă furnizeze fonduri speciale pentru a ajunge la scopul ei, ea vă lipsește și de cei 12 000 de ducați pe care Vistieria îi primea în fiecare an. Vă puteți înțelege în această privință cu Savfet-Effendi și să-l faceți să scrie Porții în acest sens.

În orice caz fiți foarte modest și plin de încredere în bunăvoința și adînca prudență a E.S. Reșid-pașa și a stăpînului nostru.

Stefanaki Vogoride
[fost caimacam al Moldovei
în 1821]

*

6 mai.

Către N. Vogoride
— confidențial —

...În scrisoarea ce am primit ieri de la dl. Mussurus din Londra îmi scrie că primește regulat scrisori de la voi și că conducîndu-se după ele, raportează lordului Palmerston și lordului Clarendon [ministrul de Externe al Angliei — n.r.] și că Mussurus însuși și miniștrii din Londra sînt mulțumiți de administrația voastră și de modul cum răspundeți Franciei și celorlalte puteri, care se înțeleg într-ascuns cu dînsa. Astfel, cum Anglia este puterea cea mai preponderentă în afacerile Orientului și cum în unire cu Austria se împotrivește și respinge partidele străine din Moldo-Valahia, care ne sînt ostile, trebuie să scrieți adeseori și regulat d-lui C. Mussurus la Londra și să vă înțelegeți în taină și sincer cu consulul Austriei, căci dl. Prokesch [diplomat austriac — n.r.] a cerut cu stăruință numirea voastră la căimăcămie de la Înalta Poartă, aducînd ca argument, că garanția tatălui vostru este îndestulătoare.

Stefanaki Vogoride

Illustrirte Zeitung

Imagini ale anului revoluționar 1848

În 1843, editorul Johann Jakob Weber a publicat la Leipzig primul număr Illustrirte Zeitung[1] *periodic care avea să apară vreme îndelungată, fiind în decursul cîtorva decenii singura revistă ilustrată de limbă germană.*

Colecția lui Illustrirte Zeitung *pe anul 1849 conține o interesantă suită de articole consacrate evenimentelor revoluționare din anii 1848-1849 în Principatele Române. La 14 iulie a apărut un material intitulat* Revoluția moldo-valahă din 1848, *continuat peste două săptămîni cu un altul intitulat* Revolta românilor; *la 4 august serialul se încheia cu articolul intitulat* Reacțiunea. *Lupta revoluționarilor români era privită cu multă simpatie, iar informațiile dovedeau, prin temeinicia lor, că autorul era un bun cunoscător al evenimentelor.*

Materialele au apărut fără semnătură. Putem, cel mult, să emitem ipoteza că au fost scrise de un „reporter" ocazional, călător prin ținuturile române, sau de un emigrant politic român aflat în Occident.

Mai interesante decît articolele tipărite în Illustrirte Zeitung *sînt, însă, litografiile ce însoțesc aceste materiale. Revista punea mare preț pe iconografie, folosind în acest scop contribuția unor artiști specializați, care erau trimiși „la fața locului" pentru a face schițe, care își realizau gravurile pe baza relatărilor culese de la corespondenți, de obicei martori oculari.*

Sperăm că aceste cîteva reproduceri încredințate Magazinului istoric *vor întregi imaginea unei epoci memorabile din trecutul poporului român.*

St. SCHWANN

---

[1] Am păstrat ortografia originală a titlului revistei.

Profesorul dr. Stanislaw Schwann, directorul Institutului de istoria medicinei și a științelor naturale „Karl Sudhoff" din Leipzig, reputat specialist în istoria muncii industriale, este un vechi și devotat prieten al țării noastre. Lui îi revine un mare merit în descoperirea manuscriselor lui Karl Marx publicate în 1964 în volumul intitulat *Însemnări despre români*. Tot el a semnalat recent importante surse documentare germane în legătură cu starea sanitară și lupta antiepidemică din trecutul Principatelor Române. Serviciul pe care îl face istoriografiei noastre dînd la iveală aceste imagini publicate în *Illustrirte Zeitung* este cu atît mai prețios, cu cît iconografia anului revoluționar 1848 în țările române nu e prea bogată.

Unele din ilustrațiile apărute în revista germană au intrat de mult în circulație. Așa este cazul cu tabloul înfățișîndu-i pe *Luptătorii pentru libertate din Țara Românească*, multiplicat apoi sub forma unei litografii frecvent reproduse în lucrările de istorie (atrage atenția absența din această galerie de revoluționari a portretului lui Nicolae Bălcescu).

Alte trei imagini din *Illustrirte Zeitung* au fost imprimate pe foi volante. În volumul III din colecția de documente *Anul 1848 în Principatele Române* este inclusă gravura *Sosirea la Giurgiu a lui Suleiman-pașa, trimisul extraordinar al Porții*, dar reproducerea originalului, tipărit la Leipzig, a fost executată de o mînă mai puțin abilă. Și mai stîngace sînt litografiile *Intrarea lui Suleiman-pașa în București* și *Arderea Regulamentului Or-*

ganic şi a Arhondologiei pe Cîmpul Filaretului, publicate în albumul *Bucureştii vechi*, de Adrian Corbu. Gravorul care a reprodus litografiile originale a redus simţitor cadrul imaginii, încît multe amănunte, unele de real interes istoric, au fost eliminate. Aducerea la lumină a originalelor din *Illustrirte Zeitung* se impune de aceea cu necesitate.

Cu totul uitată este gravura *Eliberarea deţinuţilor din cazarma călăraşilor din Bucureşti, în iunie 1848;* mulţimea salutînd cu entuziasm faptul impus domnitorului Gheorghe Bibescu de a accepta „noua stare de lucruri" şi a elibera pe cei implicaţi cu cîteva zile mai înainte în încercarea de atentat asupra sa.

O însemnătate excepţională prezintă litografia care înfăţişează monumentul public înălţat la Bucureşti în 1848. Din relatările presei vremii se cunoaşte că, îndată după 11 iunie, în faţa Vorniciei (clădirea care actualmente, după reconstrucţii şi renovări, are numărul 111 pe Calea Victoriei, colţ cu Calea Griviţei) fusese aşezată o „Statuie a Libertăţii". După cum reiese din oda lui Cezar Bolliac *O ţigancă cu pruncul ei la statuia libertăţii din Bucureşti* şi dintr-o acuarelă a lui Theodor Aman, în care însă nu este reprezentat decît soclul statuii şi porţiunea ei inferioară, monumentul trebuia să simbolizeze, mai cu seamă, dezrobirea ţiganilor. Nu s-a păstrat nici o imagine completă a monumentului, dar dintr-o relatare apărută în gazeta *Pruncul român* se ştie că este vorba de o tînără femeie purtînd „simbolul dreptăţii şi al creştinismului — cumpăna şi crucea". Clişeul din *Illustrirte Zeitung* ne restituie, în sfîrşit, această imagine.

Lucrarea a fost distrusă la 28 iunie, în cursul încercării de răsturnare a guvernului revoluţionar. După aceea s-a alocat suma de 567 lei „pentru reparaţia statuii ce s-a sfărîmat de desfiinţata Căimăcămie" (informaţie furnizată de dr. N. Vătămanu), dar nu ştim dacă ghipsul restaurat a mai apucat să fie pus la locul său pînă la 13 septembrie. Nu posedăm nici o atestare în privinţa artistului care, în vara fierbinte a lui 1848, a dăruit bucureştenilor o întruchipare a libertăţii îndelung rîvnite. Ion Frunzetti crede că autorul monumentului a fost pictorul revoluţionar Constantin Daniel Rosenthal.

Ilustraţia înfăţişînd *Proclamarea Constituţiei Ţării Româneşti la 15/27 iunie* prezintă mai puţine garanţii de autenticitate, deoarece festivitatea jurămîntului pe Constituţie s-a desfăşurat pe Cîmpia Libertăţii de la Filaret; imaginea oferită de revista germană pare, deci, să fie cea a unei demonstraţii populare desfăşurate în faţa reşedinţei guvernului provizoriu. Costumele „exotice" ale manifestanţilor şi ale celor care salută publicul, ca şi inscripţiile în limba franceză duc la presupunerea că gravorul a dat mult frîu liber imaginaţiei.

În schimb, *Primirea la Giurgiu a trimisului extraordinar al Porţii, Suleiman-paşa* se remarcă prin precizia şi veracitatea proprii „lucrului văzut". Demnitarul otoman a fost salutat de mandatarii guvernului provizoriu, care purtau eşarfa tricoloră. Suleiman-paşa este înfăţişat apoi intrînd în Bucureşti prin „Arcul de triumf" înălţat pe Podul Mogoşoaia. Administraţia revoluţionară l-a însărcinat pe Rosenthal să ridice acest arc în stil neogotic, abundent ornat.

Portretul fixat deasupra porţii triumfale poate fi al sultanului, deşi nu este exclus să fie chiar al lui Suleiman. Cel puţin aşa pare să rezulte din compararea medalionului de pe poartă cu portretul trimisului turc, publicat tot atunci de *Illustrirte Zeitung*. Este de presupus, că revista germană n-a făcut decît să reproducă litografic portretul în ulei pe care Rosenthal i l-a executat reprezentantului otoman pe cînd acesta ducea la Giurgiu tratative cu guvernul revoluţionar din Bucureşti. Tot de sub penelul lui Rosenthal trebuie să fi ieşit şi portretul lui Omer-paşa, comandantul general al trupelor turceşti trimise în Principatele Române, portret de asemenea reprodus în revista din Leipzig.

Gravura *Afurisirea şi arderea Regulamentului Organic şi a Arhondologiei pe Cîmpul Filaretului*, tipărită în aceeaşi revistă, constituie o ilustrare fidelă a ceremoniei descrise în „reportajul" din *Pruncul român*. C.A. Rosetti vorbeşte mulţimii, suit pe un postament, în timp ce un ţăran aruncă în flăcări cărţile odioase, iar mitropolitul rosteşte din balconul alăturat afurisenia.

Cine să fi fost artistul care a imortalizat aceste momente de seamă din cronica anului 1848? Socotim că el nu a putut fi altul decît Constantin Daniel Rosenthal, care în vara anului 1849, atunci cînd *Illustrirte Zeitung* a publicat aceste articole şi clişee, se afla probabil la Budapesta, după ce în toamna lui 1848, ajutase, în portul Orşova, la eliberarea revoluţionarilor transpor-

taţi pe Dunăre către fortăreaţa de la Belgrad. Aceste imagini se leagă firesc de întreaga activitate desfăşurată de Rosenthal în momentele hotărîtoare ale revoluţiei. Şi cine, decît el, ar fi putut reuni, în 1849, pentru revista germană, portretele atîtor „luptători români pentru libertate"? Asemănarea dintre cunoscutul său tablou *România rupîndu-şi cătuşele pe Cîmpia Libertăţii* şi *Statuia Libertăţii*, aşa cum apare ea în *Illustrirte Zeitung*, constituie încă un argument în favoarea atribuirii lui Rosenthal a paternităţii puţin norocosului monument.

Probabil, nu toate ilustraţiile cu subiect românesc publicate de revista din Leipzig i se datoresc lui Rosenthal. Aşa este cazul, s-ar părea, cu amintita scenă a proclamării Constituţiei; la fel stau lucrurile cu *O familie valahă* şi cu *Un bivuac rusesc pe Prut*, stampe apărute în aceleaşi numere ale revistei.

Legătura cu *Illustrirte Zeitung* i-a putut fi înlesnită lui Rosenthal de un unchi al său, care edita la Budapesta magazinul de limbă germană *Der Spiegel*. Ni se pare, de asemenea, semnificativ faptul că, în vara lui 1851, ştirea morţii violente a pictorului revoluţionar în închisoarea din capitala Ungariei a apărut pentru prima oară în aceeaşi revistă de la Leipzig, care astfel îşi îndeplinea o pioasă datorie faţă de un fost colaborator.

Reproducem cinci din litografiile apărute în *Illustrirte Zeitung*, urmînd ca în numerele viitoare să publicăm şi alte imagini din revista germană.

G. BRĂTESCU

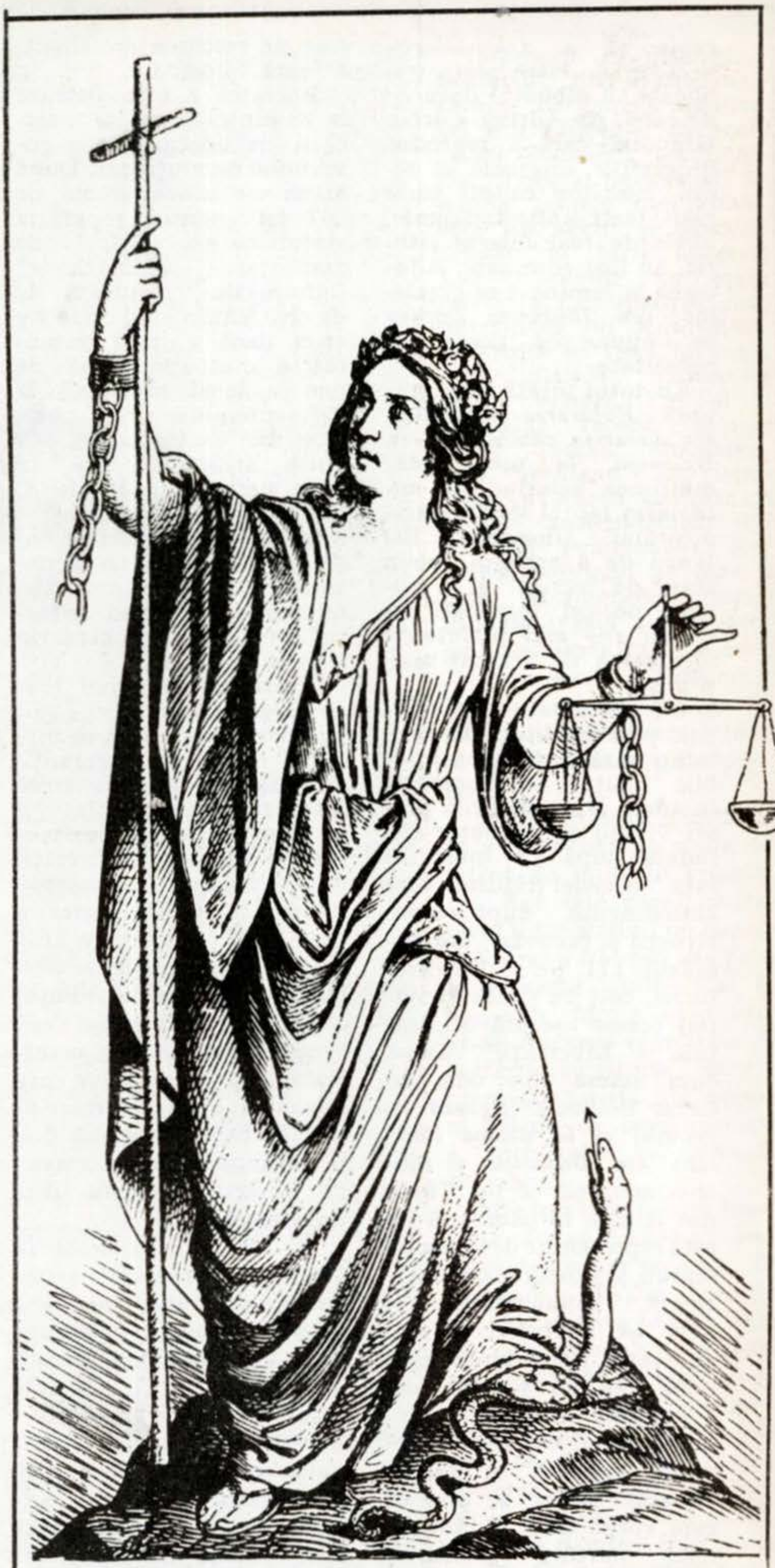

Statuia Libertăţii ridicată la 23 iunie 1848, în Piaţa Vorniciei de pe Podul Mogoşoaiei din Bucureşti

Eliberarea deţinuţilor din cazarma călăraşilor — Bucureşti, iunie 1848

Proclamarea Constituţiei la 15/27 iunie 1848

Afurisirea şi arderea Regulamentului Organic şi a Arhondologiei la 6/18 septembrie 1848

Primirea la Giurgiu a trimisului extraordinar al Porţii, Suleiman-paşa

VOINȚA DE NEÎNFRÎNT A CLASEI MUNCITOARE

Pe temeliile unității — operă de împlinire

GEORGETA TUDORAN

O trăsătură fundamentală, definitorie pentru mișcarea muncitorească și socialistă din România, încă din perioada apariției sale a fost caracterul de forță social-politică unitară, izvorît din recunoașterea unei ideologii unice, socialismul științific.

Voința și acțiunea unitară au caracterizat activitatea asociațiilor muncitorești, a cercurilor socialiste, a partidului de clasă al proletariatului din România. Documentele programatice ale mișcării muncitorești din țara noastră — din care am extras textele ce urmează — stau mărturie a existenței unei singure linii tactice de luptă care urmărea același țel final înlăturarea societății capitaliste și construirea socialismului. Chiar dacă uneori au existat deosebiri de păreri în diferite probleme ale activității revoluționare, ele nu au depășit stadiul discuțiilor deschise, și de fiecare dată s-a pus obligativitatea respectării programelor și hotărîrilor adoptate în diferite congrese.

Desăvîrșirea statului național unitar, în decembrie 1918, a realizat un cadru nou, favorabil, înmănunchierii forțelor revoluționare într-un puternic partid politic muncitoresc. Acest proces de centralizare la scara națională a mișcării politice și profesionale a clasei muncitoare se împletea cu intensificarea procesului de clarificare ideologică și politică care avea să ducă la transformarea partidului socialist în partidul comunist, partid politic nou, de tip superior.

● *Proces verbal*

Astăzi 25 februarie 1879, noi, subsemnații, adunîndu-ne în ședință [...] am luat deciziunile următoare:

1) *Văzînd că nu putem lucra pentru scopul care ne-am propus, adică pentru răspîndirea ideilor socialiste în această țară și nu putem progresa astfel decît prin unire și solidaritate, am crezut că e neapărat trebuincios de a ne constitui în societate.*

2) *Societatea noastră se va numi „Internaționala democratică din România".*

Scopul societății: primul scop al societății e unirea grupurilor socialiste din București cu grupurile socialiste din Iași.

Proiect de program al cercurilor socialiste din România. *Ploiești, 25 februarie 1879;* **Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1878-1892,** *București, Editura Politică, 1973.*

● *Art. 5 — Scopul clubului este: să statornicească frăția și solidaritatea în general între toți muncitorii din țară, și în special între muncitorii din Capitală, precum și să lupte pentru îmbunătățirea stării materiale, morale și politice a muncitorilor, să-i organizeze într-un partid al lor, servind de sîmbure în jurul căruia să se grupeze toate puterile* **partidului muncitorilor.**

Statutele clubului muncitorilor din București (1890); Munca, *11 și 18 martie, 1890.*

● *Ceea ce ne-a lipsit pînă acum [...] a fost coesiunea și solidaritatea în mișcările noastre. Am lucrat nu ca un partid, ci ca un număr de grupuri și de individualități izolate [...] Fiecare s-a crezut în drept să facă cum l-o tăiat capul și să găsească greșit sau nepotrivit ce-au făcut alții. Congresul dînd partidului un program de acțiune bine determinat și care program să fie expresiunea voinței tuturor socialiștilor din țară, nimeni nu va mai putea cîrti [...] în afară numai de acei ce ar dori să rupă cu întregul partid. Cei mai domoli se vor iuți, cei prea iuți se vor mai domoli și astfel pacea și concordia vor domni în relațiile și actele noastre.*

Articolul **Congresul socialist român; Munca,** *10 mai, 1892.*

● *Dar faptul cel mai însemnat pentru mișcarea noastră e reuniunea unui congres socialist-național la București la 13 aprilie 1893. Succesul moral al acestui congres a întrecut speranțele organizatorilor lui. Șaizeci și doi de delegați, reprezentînd diferitele cluburi și societăți de muncitori, au luat parte. Mai înainte, partidul era fracționat în grupuri regionale sau locale, fără altă legătură între ele decît comunitatea de program și cîte odată cu tactici diferite.*

Lucrarea Congresului a fost, pe de o parte, de a asigura unitatea de acțiune a partidului, iar pe de alta de a completa și sancționa programul urmat pînă atunci în mod tacit.

Raportul prezentat de delegații P.S.D.M.R. la Congresul socialist din Zürich, *1893;* **Munca,** *22 august, 1893.*

● *Dezvoltarea tot mai mare pe care o ia mișcarea noastră impune trebuința nediscutabilă ca ea să se unifice, să se conducă după un plan, după un program unic.*

România muncitoare, *1-7 iulie, 1907.*

● *Partidul Social-Democrat din România are drept scop să întrunească, printr-o acțiune comună, toată muncitorimea din România, organizînd-o în partid de clasă și îndrumînd-o*

(Continuare în p. 91)

COSTACHE NEGRI:

Un ctitor al României moderne

VASILE MACIU

Deși mai în vîrstă decît majoritatea tinerei generații de la 1848, Costache Negri a mers în primele ei rînduri, distingîndu-se prin statornicia și fermitatea convingerilor sale în lupta revoluționară, în dezvoltarea mișcării pentru unirea Moldovei și Țării Românești și în consolidarea și desăvîrșirea unirii acestora într-un stat centralizat.

Descendent dintr-o veche familie boierească, Negri s-a născut în martie 1812 la Iași. Tatăl său a murit în 1823, iar mama sa s-a recăsătorit peste cinci ani cu bogatul boier Costache Conachi, poet cu oarecare nume. A învățat mai întîi în casa părintească și apoi la pensionul lui Victor Cuénim, împreună cu tinerii M. Kogălniceanu, V. Alecsandri și Al. I. Cuza, căpătînd, atît datorită vîrstei, cît și înțelepciunii sale, porecle de Moș Costache **și de** Unchiașul.

Moștenind de la tatăl său moșia Mînjina, de peste 6 000 hectare, situată la 40 km vest de Galați, și-a asigurat independența materială și ca atare, a refuzat propunerea lui Costache Conachi de a-l înfia.

În vîltoarea revoluției

Ca și alți tineri mai puțin vîrstnici, călătorește în Franța și Italia, apoi în Anglia. Nu se fixează nicăieri pentru studii universitare mai îndelungate, dar vizitează muzee, pinacoteci și scrie versuri, fără să dovedească o înclinare deosebită către poezie. Bun observator al realităților pe care le întîlnește, își dă seama de superioritatea organizării sociale burgheze din Occident asupra celei feudale de acasă.

În timpul șederii în Franța se împrietenește cu Al. I. Cuza și cu V. Alecsandri, călătorind cu acesta din urmă în Italia. În 1841 revine în țară și se statornicește la Mînjina.

Deși de o frumusețe rară, nu se căsătorește, rămînînd credincios unei cîntărețe franceze, de la care are o fiică, numită Joséphine. Întreține strînse legături cu cercul liberal-democrat din jurul lui M. Kogălniceanu, consacrîndu-și activitatea și averea mișcării de unire și libertate națională și înlăturării orînduirii feudale. Împreună cu sora sa, Elena, organizează la Mînjina un loc plăcut de întrunire periodică a tinerilor intelectuali moldoveni și munteni. Animat de aceleași idealuri ale luptei pentru răsturnarea orînduirii feudale și înfăptuirea unirii și eliberării naționale, leagă o prietenie strînsă cu muntenii Ion Ghica și N. Bălcescu.

În iunie 1846, împreună cu prietenul comun C. N. Filipescu îl însoțește pe N. Bălcescu pînă la Pesta, acesta din urmă continuîndu-și călătoria pînă în capitala Franței, pentru a prelua conducerea Societății studenților români din Paris. Peste puțin timp, Negri sosește și el la Paris, unde-l surprinde revoluția din februarie 1848, la care participă împreună cu N. Bălcescu și alți români.

Pe baza înțelegerii cu Bălcescu, în martie pornește către țară, cu scopul de a începe lupta revoluționară în Moldova; acțiunea moldovenilor trebuia să se desfășoare concomitent cu cea a muntenilor. Dar din ordinul lui M. Sturdza, care înăbușise cu brutalitate începutul mișcării revoluționare din Iași, Negri este oprit la Galați. Se refugiază în Transilvania, unde întîlnește pe V. Alecsandri și pe alți revoluționari moldoveni, împreună cu care elaborează la Brașov, la 12/24 mai 1848, legămîntul democrat-revoluționar intitulat **Prințipii'e noastre pentru reformarea patriei.** Printre altele, documentul prevede desființarea servituților feudale, împroprietărirea țăranilor, fără nici o răscumpărare, desființarea privilegiilor, egalitatea politică și civilă a tuturor locuitorilor țării, întemeierea instituțiilor pe principiile libertății, egalității și frățietății, unirea Moldovei și Țării Românești „într-un singur stat neatîrnat, românesc".

În iunie 1848 trece în Bucovina, împreună cu majoritatea revoluționarilor moldoveni aflați în Transilvania și participă la înființarea și acțiunea Comitetului Revoluționar Moldovenesc din Cernăuți, care pregătea o intervenție armată la Iași și din însărcinarea căruia M. Kogălniceanu a elaborat și tipărit noul program revoluționar **Dorințele Partidei Naționale în Moldova,** dezvoltînd prevederile înscrise în legămîntul de la Brașov.

După înăbușirea revoluției în Țara Românească și ocuparea ambelor principate de către armatele străine, Costache Negri împreună cu V. Alecsandri, Alecu Russo și alții, pleacă la Paris, unde susține cauza revoluției române. Aici se împrietenește cu istoricul Edgar Quinet și cu tînărul ziarist francez Arthur Baligot de Beyne devenit mai tîrziu secretarul particular al lui Cuza vodă.

Persecuțiile caimacamilor și admirația consulului

La 27 decembrie 1848, în amintirea lui Ștefan cel Mare, Costache Negri ține un toast în cadrul cercului românilor aflați la Paris, declarînd că speră să poată striga într-o zi:

M. Kogălniceanu, C. Negri şi Alecu Russo (desen de Mara Kukulas)

„Trăiască România unită!" Pentru că mulţi dintre revoluţionarii români aflaţi în capitala Franţei sînt lipsiţi de mijloace materiale, Negri îi ajută cu bani, proveniţi din împrumuturi făcute prin ipotecarea moşiei sale. Văzînd în el un exponent al luptei revoluţionare pentru unire şi progres, la 8 martie 1849, Bălcescu, în numele emigraţilor români din Constantinopol, îl propune pentru a fi ales ca şef al întregii emigraţii române. Propunerea nu se realizează însă, din cauza împotrivirii grupului lui C. A. Rosetti, aflat, de asemenea, la Paris. Negri continuă însă să se bucure de preţuirea majorităţii emigraţilor.

Odată cu venirea lui Grigore Al. Ghica pe tronul Moldovei, Costache Negri se reîntoarce în ţară şi devine, ca şi M. Kogălniceanu şi Al. I. Cuza, unul din demnitarii importanţi ai regimului. Dar în primii ani ai domniei lui Ghica nu reuşeşte să impună domnitorului moldovean — în bună parte din cauza presiunilor externe — vreuna din revendicările formulate în programul revoluţiei de la 1848. În aprilie 1855 e trimis la Viena unde au loc lucrările unei conferinţe internaţionale privind problemele regimului politic al Principatelor. Negri are de înfruntat aici interesele potrivnice ale marilor puteri europene care, pînă la urmă, determină eşecul conferinţei. În iunie, merge la Constantinopol în chestiunea mănăstirilor închinate[1], cu care prilej cere ajutorul prietenului său, Ion Ghica, pe atunci prinţ de Samos.

La începutul aceluiaşi an, mişcarea pentru Unire ia un puternic şi nou avînt, la început prin revista **România literară** a lui V. Alecsandri apoi prin gazeta **Steaua Dunării** a lui M. Kogălniceanu. Costache Negri este unul dintre principalii exponenţi ai avîntului mişcării. La 6 iunie 1856[2] participă la înfiinţarea societăţii Unirea şi apoi la constituirea Comitetului Unirii din Iaşi. Se ridică împotriva alegerii unui principe străin. După terminarea domniei lui Grigore Al. Ghica, candidează la postul de caimacam, ca reprezentant al Partidei Naţionale, dar Poarta — ca să

[1] Mănăstiri ale căror venituri reveneau, după voinţa donatorului, călugărilor de la muntele Athos. În decembrie 1863 a fost adoptată legea secularizării averilor mănăstireşti, alocîndu-se drept despăgubiri 82 000 000 lei, din care se scădeau, însă, 31 000 000 lei datorate României de „locurile sfinte".

[2] Datele sînt menţionate în stil nou — **n.r.**

împiedice unirea Principatelor — preferă pe boierul reacționar Toderiță Balș[1]. Între timp, situația sa materială se înrăutățește, fiind nevoit să-și vîndă moșia de la Mînjina.

Devotat cauzei Unirii, se opune persecuției unioniștilor de către caimacamul Toderiță Balș și, după moartea acestuia, de către caimacamul N. Vogoride (altfel rudă a sa, ca soț al surorii sale dinspre mamă, Caterina, cunoscută și prin diminutivul Cocuța). În septembrie 1857, alături de Al.I. Cuza este ales deputat al orașului Galați în Adunarea ad-hoc, care, la rîndul ei, îl proclamă vicepreședinte, mitropolitul țării fiind președinte de drept. La 21 octombrie 1857, consulul francez din Iași, Victor Place, raportează ministrului Afacerilor Externe al Franței, Walewski, că Negri e „unul din bărbații care au în această țară reputația cea mai bună și cea mai meritată". La închiderea memorabilei ședințe din 7 octombrie 1857, în care Adunarea ad-hoc votează cu o majoritate impresionantă unirea Moldovei cu Țara Românească, C. Negri este purtat în triumf de poporul adunat în curtea clădirii Adunării.

Pentru ca țărănimea să aibă ceva de apărat

Spirit înaintat, revendică în Adunarea ad-hoc drepturi politice pentru autohtonii neortodocși (adică de diferite culte creștine neortodocse: calviniștii, luteranii, armenii etc.) și prezidează memorabila ședință din 29 octombrie 1857 în care se votează în unanimitate desființarea privilegiilor de clasă, egalitatea în fața legilor, contribuție proporțională cu averea fiecăruia la întreținerea statului, supunerea tuturor la îndatoririle militare și accesibilitatea funcțiilor statului pentru orice cetățean. Peste două zile prezidează și ședința Adunării ad-hoc în care unanim sînt declarate fundamentale în organizarea viitorului stat unitar român următoarele principii: 1) respectul domiciliului și al libertății individuale; 2) supunerea fiecărui cetățean numai judecătorilor prevăzuți de lege; 3) excluderea înființării de comisii sau tribunale excepționale.

La 4 noiembrie 1857, conform regulamentului Adunării ad-hoc este reales vicepreședinte al acesteia. Peste o săptămînă, readucînd în discuție propunerea de a se extinde dreptul de cetățenie la toți pămîntenii neortodocși, ține o amplă cuvîntare în care declară că a sosit „timpul actelor celor mari politice [...], pentru ca să fim consecvenți cu noi înșine, ca să răspundem la datinele și nevoile veacului și ca să desăvîrșim în totul înalta misie a așternerii viitoarei noastre reorganizații pe temelii trainice de propășire și de dreptate".

Consecvent cu principiile înaintate pe care le apără, ia atitudine favorabilă țărănilor în cadrul dezbaterii problemei agrare, citind, la 18 decembrie 1857, o propunere subscrisă de el și de cinci deputați țărani în care revendică împroprietărirea „locuitorilor săteni". Propunerea sa este votată însă numai de 16 deputați, între care și Al. I. Cuza. În expunerea de motive, Costache Negri afirmă că unul și cel mai temeinic din elementele necesare înjghebării și trăiniciei viitorului stat român „este gloata poporului lucrător de pămînt" care va dezvolta agricultura „cel mai însemnat și obștesc izvor de bogăție al țării acesteia...". Atrage totodată atenția că prin împroprietărirea țăranilor se asigură țara de apărători devotați. „Că pentru a conlucra cu durere și sfîntă datorie la statornicirea, înflorirea și mai vîrtos la apărarea țării — arăta el — trebuie ca elementul cel mai numeros și temeinic al acestei țări să fie strîns legat de ea, întrucît pentru a apăra ceva, trebuie să aibă și ceva de apărat".

Propunerea lui Costache Negri de a se împroprietări țăranii nu este bine primită nici de unii prieteni politici ai săi, mari proprietari de pămînt. Astfel, Ioan Bălăceanu, care nu reușise să se facă ales în Adunarea ad-hoc munteană, scria din Nisa, la 11 februarie 1858, lui Ion Ghica că propunerea lui Costache Negri îi miră și mîhnește mult pe prietenii politici ai autorului ei.

Convenția de la Paris din august 1858, elaborată de marile puteri îl nemulțumește profund pe Costache Negri, care vede înfăptuite numai pe jumătate dorințele de unire națională și de progres social-politic ale poporului său. Personal, el se simte lovit de stipulațiile electorale anexate Convenției, care, din cauza insuficienței averii sale, îl lipsesc de dreptul de a alege și de a fi ales în Adunarea electivă. Aflînd că unii prieteni ai săi se pregăteau să-l aleagă domn, la 14 decembrie 1858 trimite din Tg. Ocna o scrisoare lui V. Alecsandri, în care declară că nu primește să candideze la domnie, între altele și pentru că îi lipsesc „netăgăduit și multe din însușirile prescrise de noua Convenție, pentru a ajunge legal la așa treaptă...". Referindu-se la prevederile electorale, el precizează: „Mulți, prin asprimea zisei legi, se află înlăturați din drepturile țării, dintre care și eu unul".

Prietenii săi îi pun totuși candidatura la colegiul marilor proprietari din județul Cahul, unde și este declarat ales, dar el își dă demisia, considerînd alegerea sa ilegală. Adunarea electivă îi refuză demisia, însă Costache Negri persistă în hotărîrea sa. Cu toate acestea, printre candidații propuși la domnie de către partida națională se află și Negri. În scrisoarea pe care V. Alecsandri o trimite fratelui său Ioan, poetul arată că partizanii lui Lascăr Catargiu „nu-l voesc din cauza ideilor sale asupra împărțirii proprietății".

Abilitate și fermitate

Alegerea lui Al.I. Cuza, prietenul său, ca domn al celor două țări române, îi produce o mare satisfacție, căci prin el speră să se realizeze vechile și profundele sale aspirații naționale și sociale. Curînd, Costache Negri este însărcinat să facă parte din delegația care trebuie să notifice Porții alegerea lui Al. I. Cuza ca

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1974.

domn al Moldovei și să-i ceară învestitura. Consulul austriac la Iași, Gödel Lannoy, raportează ministrului său de Externe, Buol, că „Negri este unul din cei mai hotărîți adversari ai puterii suzerane", dar tocmai din această cauză el a fost trimis la Constantinopol. În loc să plece la Constantinopol prin Galați, delegația se abate prin București cîteva zile, unde este primită cu entuziasm.

Ajunsă în capitala Imperiului otoman, delegația moldoveană cere audiență la ministrul de Externe al Porții, Fuad-pașa, dar acesta amînă primirea, deoarece alegerea între timp a domnului moldovean și la București, contrară Convenției de la Paris, crease o nouă situație. Negri insistă în misiunea sa și cere audiență marelui vizir, care nu vrea să primească întreaga delegație, ci numai separat pe fiecare din membrii ei. În acțiunile sale diplomatice Negri este sprijinit de ambasadorul Franței la Constantinopol, Lallemand. Vizitează pe marele vizir, pe ambasadorii Rusiei, Prusiei și Sardiniei, din contactul cu care desprinde îndemnul ca Alexandru Ioan Cuza să rămînă la faptele împlinite, fără să recurgă la altele noi, adică la proclamarea unirii complete a Principatelor Unite. Peste cîteva zile, la 22 februarie 1859, Negri se adresează cu îndrăzneală ambasadorului Angliei, Sir Henry Bulwer, supunîndu-i spre cercetare revendicările principale ale țării sale. El cere ca Marile Puteri să revină asupra hotărîrilor lor anterioare privind Principatele, statuînd: 1) independența completă a acestora, „pusă sub ocrotirea unor noi tratate colective în felul Belgiei, Greciei și al altor state"; 2) să se răscumpere tributul datorat de Principate printr-o sumă odată plătită[...].

Negri persevera în obținerea din partea Porții a recunoașterii ca domn a lui Al. I. Cuza. În acest scop, întreține strînse legături cu Lallemand, ambasadorul Franței, și stăruie pe lîngă ceilalți reprezentanți ai puterilor garante – minus cel al Austriei, potrivnic Unirii Principatelor. Întrucît șederea la Constantinopol se prelungește, la 4 aprilie 1859, el propune lui Cuza să-l mențină ca agent diplomatic la Constantinopol și să dispună contopirea ambelor cancelarii, moldoveană și muntean㠄 într-una singură, pentru motive de economie, dar și „spre a căuta prin acest fapt, ca prin toate celelalte, să consolidăm marele nostru principiu al Unirii". Peste opt zile, ministrul de Externe al Țării Românești îi anunță acordul pentru întrunirea celor două delegații, muntean㠄 și moldoveană, sub conducerea lui.

Stăruințele lui Negri, alăturate celor ale lui Alecsandri și ale altora, încep să dea roade. La 17 aprilie, el poate raporta domnitorului Al. I. Cuza că Franța, Anglia, Rusia, Prusia și Sardinia au recunoscut dubla lui alegere. Poarta amînă să dea un răspuns clar; ea așteaptă să vadă cum se va termina războiul care izbucnise în Italia, între Franța și Sardinia, de o parte și Austria de altă parte. Costache Negri continuă însă perseverentele sale intervenții pe lîngă Poartă, cît și pe lîngă reprezentanții celor cinci puteri favorabile cauzei Principatelor. Victoria înclinînd în război de partea Franței și Sardiniei, Poarta începe a se arăta binevoitoare, dar fără să ia hotărîrea finală, din care cauză Al. I. Cuza cere lui Negri ca delegația să se înapoieze în țară. Domnitorul revine, însă, asupra deciziei sale, războiul fiind pe terminate. Înfrîngerea Austriei determină Poarta să cedeze și la 7 septembrie, recunoaște dubla alegere.

În calitate de agent diplomatic al Principatelor Unite pe lîngă Poartă, Costache Negri acționează cu pricepere și perseverență pentru primirea demnă, peste un an, a domnitorului Cuza de către sultan și de reprezentanții Puterilor Garante. În 1861, tot așa de stăruitor acționează pentru acceptarea de către Poartă și Puterile Garante a desăvîrșirii Unirii Principatelor. El împletește abilitatea cu fermitatea, ajungînd chiar să amenințe Poarta că Principatele Unite vor rupe legăturile cu ea. După ce, în noiembrie 1861, Conferința de la Constantinopol a reprezentanților puterilor semnatare a Convenției de la Paris din 1858 recunoaște unirea completă a Principatelor Unite, Negri, din însărcinarea guvernului român, tratează cu Poarta, cu reprezentanții Puterilor Garante și cu prelații ortodocși din Imperiul otoman problema mănăstirilor închinate, contribuind într-o bună măsură la rezolvarea ei în favoarea țării sale.

Punerea în discuție, în martie 1864, de către M. Kogălniceanu, președintele Consiliului de Miniștri, a reformei agrare[1], îl bucură mult pe Negri, cel care propusese încă în 1857, în Adunarea ad-hoc a Moldovei, împroprietărirea țăranilor. La 24 martie, el scrie din Tg. Ocna vechiului său prieten Baligot de Beyne, secretarul particular al domnitorului Cuza, despre proiectul de lege rurală al lui Kogălniceanu, găsindu-l mai bun decît propunerea sa din 1857. „În toate privințele — scrie el — rezolvarea acestei chestiuni este de un nemăsurat avantagiu pentru țara noastră și aduc complementele mele celor care au prezentat-o Adunării elective așa cum este".

Abdicarea forțată a domnitorului Cuza, în februarie 1866[2], pune capăt și activității politice a lui Costache Negri. El se retrage la Tg. Ocna, unde își petrece ultimii ani ai vieții, nevrînd să subordoneze principiile sale unor interese politice pe care nu le aprobă. Spirit avansat, patriot profund, el își închinase cea mai mare parte a activității sale luptei pentru propășirea socială și unirea poporului român într-un singur stat național. Prieten al țăranilor, în care vedea forța economică și militară a țării sale, el a fost printre primii partizani hotărîți ai emancipării și împroprietăririi lor. Prin opera sa, Costache Negri este unul din făuritorii României moderne, un precursor al timpurilor de azi.

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 10/1974.

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 10/1972.

Urmaşilor mei Văcăreşti
Las vouă moştenire,
Creşterea limbei româneşti
Ş-a patriei cinstire!

IENĂCHIŢĂ VĂCĂRESCU

VĂCĂREŞTII

DUMITRU ALMAŞ

Stirpea Văcăreştilor
e veche
şi legendară.
Se pare
că-i tot atît
de veche
ca şi istoria
ţării noastre.
Legenda
îi numeşte Făgăreşti
şi-i coboară
dintr-un Dan,
voievod
al Făgăraşului
şi nepot
al lui
Radu vodă Negru[1].

[1] Ion Stăvăruş, în lucrarea sa despre Elena Văcărescu, relatează că Radu Şt. Fălcoianu a întocmit un arbore genealogic al Văcăreştilor care începe cu Ugrin sau Udriste, **vir nobilis in Făgăras.** Un fiu al acestuia, Dan, ar fi fost voievod al Făgăraşului pe la 1340, iar Negoiţă, consemnat pe la 1380, i-ar fi fost nepot.

De la legendă la istorie

Blazonul familiei — descris de Al. Odobescu — reprezentînd o cetate (a Făgăraşului?), deasupra căreia planează un vultur alb, cu prapur purpuriu şi cu inscripţia **Virtus** scrisă cu litere de aur, ar părea să confirme legenda. Prima menţiune certă despre această familie datează, însă, din secolul XVI. În 1517, Stan şi Petru din satul Văcăreşti, de lîngă Tîrgovişte, sînt răsplătiţi de Craioveşti „pentru slujbe" cu moşie în Hlemna pe Jiu. Apoi documentele îl pomenesc pe Stoica din Văcăreşti, care, în 1535 a răscumpărat nişte pămînt în satele Văcăreşti şi Corbi. Prin 1571, un Gheorghe din Văcăreşti, a împlinit degătoria de clucer; între 1580-1599, Neagoe din Văcăreşti a fost postelnic, iar Pătru sau Pătraşcu, tot postelnic, avînd şi el moşie la Văcăreşti, Corbi şi Hlemna, s-a numărat printre căpitanii lui Mihai Viteazul. Se pare că a dispărut în anul 1600, în timpul luptelor de la Bucov, ori de pe Argeş. Dintre fiii lui Neagoe, unul — numit Stoichiţă — a deţinut, în 1604, dregătoria de postelnic şi altul, Ivan, postelnic şi el în 1626, a avut mai mulţi feciori şi fiice. Unul dintre ei, Neagoe sau Negoiţă, născut în 1613, a fost spătar şi mai apoi capuchehaie la Constantinopol, unde a şi murit în 1685, ucis, probabil, de otomani; trupul adus în ţară, a fost înmormîntat în Mitropolia din Tîrgovişte.

Dintre urmaşii săi, cel mai vestit a fost Ianache Văcărescu. Căsătorit cu Stanca Cojescu, rudă cu Maria, soţia lui Constantin Brîncoveanu, el a avut un destin dramatic. La început a fost vătaf de copii. Curînd, însă, în timpul războiului austro-turc din acea vreme (1683-1699) a îndeplinit misiuni importante. Armata austriacă de sub comanda generalului Donat Heissler, trecînd Carpaţii, a îngrozit ţara, căci, cum scria cronicarul Radu Popescu „jafurile ce au făcut de pîine şi dobitoace nu poate om să le spună". De aceea, Brîncoveanu a preferat să cheme în ajutor pe hanul tătar, trimiţînd în întîmpinare oşteni conduşi de vel armaşul Cernica Izvoranu, de al doilea postelnic Mihai Corbeanu şi de vătaful Ianache Văcă-

rescu, să facă pod peste Argeș, la Costești. Probabil că Ianache a luat parte și la memorabila bătălie de la Zărnești, lîngă Brașov, unde, în august 1690, „la zece ceasuri din zi", armata austriacă a fost zdrobită, în mai puțin de o oră, iar generalul Heissler luat prizonier.

În 1693, cînd „unii boieri vrăjmași" l-au pîrît pe vodă la Poartă, iar sultanul l-a chemat la Adrianopol, Brîncoveanu l-a lăsat locțiitor pe Ianache Văcărescu. De asemenea, în 1699, la nunta lui Dimitrie Cantemir cu Casandra, fiica lui Șerban Cantacuzino, Brîncoveanu l-a trimis, ca reprezentant al său, pe aga Ianache Văcărescu, încărcat cu daruri, cum numai el, poreclitul Altîn-bei (prinț al aurului), știa să dăruiască. Pentru toate acestea, la festivitățile organizate în 1704, cu prilejul reînnoirii domniei, Brîncoveanu l-a îmbrăcat pe vel aga Ianache Văcărescu în „conteș de samur". Apoi, în 1705, într-un moment greu al intrigilor constantinopolitane dintre Brîncoveanu și Cantemirești, Ianache a fost trimis, împreună cu Toma Cantacuzino, capuchehaie la Poartă, spre a preîntîmpina primejdiile, urzind intrigi contra intrigilor. Cei doi au fost rechemați în același an și înlocuiți de Cornea Brăiloiu, vel-ban și Ștefan Cantacuzino, vel-paharnic. Curînd Brîncoveanu l-a trimis din nou pe Ianache, împreună cu Drăghici Cîmpineanu, vătaf de aprozi, să-i stea sprijin la Poartă și să obțină amînarea haraciului.

În 1709, vodă l-a trimis pentru a treia oară la Poartă pînă în 1711, pentru ca în 1712, să-l răsplătească, acordîndu-i pentru slujbe dreptul de „a ține sărăria" și a încasa venitul din „vînzarea fierului" în București și Tîrgoviște. Astfel, acest sfetnic de credință și de taină a lui Brîncoveanu, și-a consolidat poziția economică, prin cumpărare de moșii, prin negoț și cămătă, ajungînd printre marii boieri ca Filipeștii, Cantacuzinii, Știrbeii, Brăiloii. Stăpînea moșii și sate, mai ales, în lungul Dîmboviței: Valea Nucetului, Podul Taberii, Pogoraș, Țigănești și doi munți pe Dragoslavele.

Cîțiva din ilustrii reprezentanți ai familiei Văcărescu: Alecu

În p. 70: *Ienăchiță*

Identificat cu concepțiile și sistemul politic al Brîncoveanului, cunoscut fiind și de dregătorii otomani ca un stîlp al strălucitei domnii, Ianache a împărtășit soarta tragică a stăpînului. În primăvara anului 1714, cînd Brîncoveanu a fost scos din domnie și dus la Istanbul, Ianache Văcărescu l-a însoțit. A fost și el închis la Edicule, torturat apoi în temnița de la Bostangi Basa odată cu fiii și ginerii lui Brîncoveanu, cerîndu-i-se să mărturisească locul unde fuseseră ascunse averile domnitorului. Iar în acea zi neagră de 15 august 1714, desculț, numai în cămașă, ca și vodă Brîncoveanu și coconii lui, a fost purtat pe ulițele Istanbulului, de la Bostangi Basa pînă în Piața Ialichioșc. Acolo, osîndiții au fost puși în genunchi și rînduiți sub satîrul călăului. Primul a fost decapitat Ianache Văcărescu.

De doua ori — otravă

Ianache Văcărescu a avut patru feciori: Ștefan, Constantin, Barbu și Radu. Toți au ocupat dregătorii însemnate în veacul XVIII: Ștefan a fost clucer, logofăt, vel ban; Constantin — vel vistier, vel logofăt, vel spătar; Barbu — vel vistier, vel vornic, vel ban; Radu — vel vornic. S-au numărat deci printre marii boieri bășținași care au intrat în sfaturile domnești în vremea fanarioților și și-au rotunjit bine averile. Unii dintre ei au avut și preocupări culturale. Constantin a luat chiar pana cronicarului și a scris o genealogie a lui Nicolae Mavrocordat, pe care l-a socotit coborîtor din Alexandru cel Bun. Barbu a ctitorit o biserică în Colentina.

Amestecați în mișcarea boierilor împotriva lui Constantin Racoviță (1753-1756), doi dintre frați, Barbu și Ștefan au fost exilați în Cipru. Au revenit în țară în vremea lui Constantin Mavrocordat (1756-1758), cînd îi întîlnim în Divanul domnesc. Dar Constantin Racoviță, venind a doua oară domn, s-a abătut iar cu urgia asupra Văcărești lor. A mituit un bucătar, care i-a otrăvit pe Ștefan și Barbu, în timp ce se aflau la o vie a lor din Săcuieni.

Feciorul lui Ștefan Văcărescu și al Ecaterinei — fiica vistierului Donea Niculae Damian și a Sandei Neculce — s-a numit Ienăchiță Văcărescu. Se presupune că s-a născut în 1740. Crescut în casa părinților săi, oameni culți, cu min-

tea deschisă spre cultura iluministă franceză, venită și direct, dar mai ales prin cultura neogreacă, Ienăchiță a căutat adăpost — după moartea năpraznică a părintelui său — la Constantinopol. Aici și-a completat cultura începută în țară în limba greacă, latină, turcă, franceză, italiană și a ajuns să cunoască opera scriitorilor, filozofilor și istoricilor antici. Îi cita cu ușurință pe Seneca, Virgiliu, Ovidiu, Homer, Euripide, Hesiod și Aristofan. Cunoștea de asemenea operele scriitorilor Renașterii — Petrarca, Ariosto, Tasso și citise scrierile lui Voltaire. Revenit în țară, în 1767, a intrat în viața politică, situîndu-se în rîndul boierilor care, la începutul conflictului ruso-turc din

Nicolae

1769-1774, au organizat răscoala „volintirilor" și au alungat pe otomani din București. În timpul războiului, însă, s-a refugiat la Brașov. Aici, în casa generalului Anholtz, l-a întîlnit pe împăratul Iosif II, căruia i-a slujit drept tălmaci în convorbirile cu românii. După Pacea de la Kuciuc-Kainargi (1774), Ienăchiță Văcărescu s-a întors la București, iar Alexandru Ipsilanti (1774-1782) l-a cinstit cu dregătoria de vistier. În 1780 a redactat și tipărit **Pravilniceasca condică a domnului Alexandru Ioan Ipsilant-voievod** și tot în acel an a fost ridicat la rangul de mare spătar. Cînd fiii voievodului au fugit peste graniță, Ienăchiță a primit sarcina de a-i readuce în țară. Așa a călătorit pînă la Viena. Vizita sa la cancelarul imperial Kaunitz, la o **assamblée** (întrunire) a descris-o, cu talent, în **Istoria preaputernicilor împărați otomani.**

După mazilirea lui Alexandru Ipsilanti, Ienăchiță Văcărescu a împlinit funcția de caimacam, pînă la venirea lui Nicolae Caragea, în 1782. Fiind văduv din 1780, Ienăchiță s-a recăsătorit cu Elena Caragea, fiica voievodului care l-a numit vistier.

În 1793, sub domnia lui Alexandru Moruzi, ca urmare a hotărîrii luate după Pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774), Ienăchiță a primit misiunea de a organiza o flotilă pe Dunăre. În hrisovul dat cu acest prilej se arăta că fiecare județ trebuia să aibă cîte o corabie „sub ascultarea și oblăduirea spătăriei celei mari", indicîndu-se totodată, organizarea echipajelor corăbiilor, locul de iernat, navlul [costul transportului] ce trebuia perceput pentru zaherea, ori pentru marfă străină. Drept urmare, în ianuarie 1794, vel spătarul Ienăchiță Văcărescu întocmea o anafora [cerere], solicitînd echipaje marinărești din satul Beșlega (jud. Ilfov), pentru transporturi pînă la Ismail. Cu toate că a îndeplinit slujbe și dregătorii înalte, s-a împăcat greu cu unii domni fanarioți. Pentru că Ienăchiță nutrea unele simpatii față de austrieci și ruși, Nicolae Mavrogheni (1786-1790) l-a și exilat la Nicopole și, apoi, în insula Rodos. În acea vreme a scris **Observații sau băgări de seamă asupra regulelor și orîn-duielelor gramaticii rumânești,** patru dicționare, atît de necesare atunci pentru cultura și limba națională, precum și **Istoria prea puternicilor împărați otomani.**

În 1791, după încheierea păcii între ruși și turci, Ienă-

Iancu

chiță s-a întors în țară, locuind în casa-i mare și somptuoasă de pe Podul Mogoșoaiei, păzită de arnăuți și panduri armați cu puști și pistoale, cu trîmbițe, tobe și surle. Aici, într-o ambianță exotic-orientală, a trăit drama dragostei sale pentru Zoica, soția domnitorului Alexandru Moruzi (1793-1796). Aprinsa-i patimă pentru înalta doamnă a tălmăcit-o de altfel și într-un acrostih: **Zoico mor.** Domnitorul nu i-a putut ierta „berbantlîcul". „Dacă nu voi avea știreang — scrîșnea Moruzi — cînd îmi va cădea Ienăchiță în mînă, voi lua pletele doamnei mele spre a-l sugruma!" Se vede însă că sugrumarea cu mătăsoasele plete ale sentimentalei doamne Zoica i-ar fi oferit rivalului o prea dulce moar-

te. Şi-atunci, în gelozia-i oarbă, soţul a aflat altă cale: l-a mituit pe doctorul Hristodor să-l otrăvească, la 12 iulie 1797. Ienăchiţă Văcărescu s-a numărat printre primii grădinari ai graiului românesc. Chiar dacă literatura lui a răsădit floricele de culoarea erotismului specific vremii şi mediului feudal în care trăia, ea a contribuit aşa cum testamentar şi solemn şi-a îndemnat urmaşii, la „creşterea limbei româneşti / Ş-a patriei cinstire!"

A şasea moarte silnică

Fiul lui Ienăchiţă Văcărescu (din prima sa căsătorie cu Eleniţa Rizu), Alecu, a moştenit talentul poetic de la tatăl său şi de la bunicul după mamă, Iacovache Rizu, poet şi el de limbă greacă, autor al poemei eroi-comice **Mavrogheniada.** N-a avut parte decît de dregătorii modeste: mai întîi ispravnic de Dîmboviţa şi mare clucer. Viaţa i-a fost destul de romantică şi de dezordonată. S-a căsătorit cu Elenco Dudescu, dar curînd s-a despărţit de ea. Cam afemeiat, şi-a cheltuit averile moştenite de la tatăl şi bunicul său. Aşa s-a întîmplat că la moartea lui a lăsat multe „chironomii încurcate" şi o datorie de 73 593 taleri. Fratele său, Nicolae, a scris despre el că n-a fost „stihuros pentru gustul lumii". Însingurat, adesea trist şi disperat, a făcut din poezie un fel de jurnal intim.

Moartea i-a venit în împrejurări silnice şi tot de mîna lui Alexandru Moruzi, ajuns iar domn, în 1799. Alecu ticluise, în greceşte, o parodie a **Tatălui nostru** şi o dedicase domnitorului. Pentru acea parodie, în fond copilărească, Moruzi l-a surghiunit la Tulcea, dar se pare că a dat poruncă tainică slujitorilor ca să-l ucidă pe drum şi să-l azvîrle în Dunăre, ca să i se piardă urma. A fost a şasea moarte silnică în neamul Văcărescu.

Alecu a trăit în frămîntări sufleteşti. A risipit averi. A lăsat, însă, un urmaş — pe Iancu — înzestrat cu harul adevăratei poezii.

Nicolae sau Nicolache Văcărescu, al doilea fiu al lui Ienăchiţă a fost, în aproape toate privinţele, opus lui Alecu. Mărturisea despre sine că n-are „duh născocitor" într-ale poeziei, dar îşi iubea mult fratele şi s-a îngrijit să-i adune într-un caiet stihurile risipite. A moştenit de la părintele său destulă avere, sporind-o cu dota

Elena

soţiei sale Luxiţa, fiica marelui boier Grigore Băleanu. Spre deosebire de părintele şi fratele său, îi plăcea să trăiască liniştit, cuminte, sobru, mai mult în mijlocul naturii. Poreclit „Cocoşatul", era totuşi cunoscut ca „bun călăreţ şi bun vînător". A fost mare căminar şi mai apoi vornic. În februarie 1821, căimăcămia l-a însărcinat să-i scrie lui Tudor Vladimirescu, spre a-l îndupleca să nu mai întindă răzmeriţa, iar apoi i-a poruncit să iasă cu trupe în calea lui, să-l prindă şi să stăvilească „tulburătoarea mişcare". Dar, se pare că Văcărescu nu a căutat atît să-l aresteze pe Vladimirescu, ci mai ales să-l atragă de partea boierilor care voiau eliberarea de sub stăpînirea sultanului, colaborînd cu Eteria.

Tudor i-a amintit că părinţii Văcăreştilor „niciodată nu s-au ridicat cu arme de moarte împotriva patriei". Ba mai mult, l-a poftit la o întîlnire să discute orînduielile cele noi, „fiindcă norodul nu cere altceva decît numai o dreptate ce poate fi folositoare şi tagmei boiereşti". Folosind informaţiile lui Ioan Dîrzeanu, N. Iorga crede că Nicolae Văcărescu ar fi poruncit trupelor cu care venea, să atace tabăra revoluţionarilor de la Ţîntăreni. Dar după cele dintîi focuri, arnăuţii din cele două tabere au prins a se îmbrăţişa, iar căpitanii n-au mai avut ce face şi „s-au văzut siliţi să se retragă la Coţofeni". Cert este că Văcărescu a înştiinţat căimăcămia că nu-i ajung trupele şi nu-l poate nici opri, nici convinge pe Tudor să nu pornească spre Bucureşti, fapt pentru care a fost înlocuit la comanda trupelor cu vornicul Constantin Samurcaş, „unul din membrii cei mai însemnaţi ai Eteriei greceşti".

În 21 martie, la intrarea pandurilor lui Tudor în Capitală, mulţi dintre marii boieri s-au refugiat la Braşov. Nicolae Văcărescu a plecat mai tîrziu, în aprilie, după ce, împreună cu alţi 53 boieri, semnase **Cartea de adeverire dată slugerului Tudor**[1]. La Braşov a întemeiat, împreună cu Dinicu Golescu, C. Cîmpineanu, Grigore Băleanu, Societatea literară, organizaţie secretă cu caracter politic şi cultural. A murit, însă, curînd — nu ştim din care pricină, aşa după cum nu ştim nici unde-i înmormîntat. A fost om cult. A iubit literatura. A avut chiar vocaţie poetică, dar a scris puţin şi numai ocazional.

În scurta-i povestire **Moravuri de altădată,** Ion Ghica îl portretizează pe marele ban Tudorache Văcărescu, din ramura lui Radu, fiul lui Iana-

[1] Actul din 23 martie prin care boierii rămaşi la Bucureşti recunoşteau că mişcarea lui Tudor era „folositoare şi izbăvitoare norodului spre uşurinţă" — **n.r.**

che, deci văr de-al doilea și al treilea cu poeții, ca „mai îndeobște cunoscut sub numele de boier Furtună". A fost căsătorit cu Maria Ghica, iar după 1800 a împlinit dregătorii de frunte în Muntenia. „Era om iute la fire și supărăcios — scria Ion Ghica — se aprindea lesne și se necăjea și atunci se înfuria, ocăra și înjura; temperament care îi merita porecla de Furtună". Era conștiincios și cinstit: „la el nu încăpea hatîruri și la cuhnia lui nu se primea plocoane". Ghica ne povestește și despre marea avere a lui Tudorache Văcărescu: „Era bogat, putred de bogat, dar zgîrcit, foarte zgîrcit și banii săi îi specula cu dobîndă". Și încheie: „Se zice că la moartea sa, în pimniță la dînsul, unde nimeni nu îndrăznea să intre nici noaptea, nici ziua de frica stafiei, s-ar fi găsit butoaie pline tot cu galbeni chesaro-crăiești de Austria, drepți la cumpănă, ferecați cu zimți și negăuriți".

Nepotul lui Tudorache Văcărescu-Furtună a fost Teodor Văcărescu (născut în 1842), ajuns general și mareșal al curții domnești între 1873-1877. A participat la războiul pentru independență și, luînd pana istoricului, a scris **Luptele românilor în resbelul din 1877-1878,** lucrare temeinică, în mai multe volume, apărută în 1887 și premiată de Academia Română. Trecînd în rezervă ca ofițer, a intrat în diplomație, conducînd, între 1885-1888, Legația română de la Bruxelles. Impulsiv, ca și bunicul său, a fost însă rechemat în țară și înlocuit cu Ion Văcărescu, fiul lui Iancu.

Părintele poeziei române

Cel mai valoros dintre poeții Văcărești, Iancu (Ioan Alexandru) s-a născut în 1792. A fost crescut de mama sa, care a ținut să aibă un fecior cult și mîndru de stirpea lui. I-a pus dascăli de limbă română, greacă și franceză. Apoi, la Viena, unde a studiat șase ani, Iancu a învățat germana și italiana. Asemenea multora dintre predecesorii săi a iubit frumosul și binele, iar din a „patriei cinstire" și-a făcut adevăratul crez al vieții.

Scurt timp după reîntoarcerea în țară a fost căminar și apoi ispravnic de Dîmbovița. În acei ani, cînd fierbeau nemulțumirile populare, în calitatea sa de ispravnic, Iancu a luat apărarea țăranilor din satele Bezdead și Tîța, pe care slujbași avizi de îmbogățire, îi oropseau prin „caznele, bătăile, afumăturile și înfricoșările cu șișul scos".

Dar Iancu s-a afirmat, mai cu seamă, pe plan cultural, numărîndu-se printre sprijinitorii școlii lui Gheorghe Lazăr[1], cel care făcuse din școală „focarul din care scînteia entuziasmul patriotic". Ajutat de Ralu Caragea, Iancu a contribuit la organizarea primelor reprezentații teatrale din București și a tradus mai multe piese din Racine și Kotzebue, îmbogățind repertoriul tînărului teatru românesc.

În 1830, a publicat primul volum de poezii. Deși cele mai multe sînt improvizații ocazionale, „nepregătite", tematica lor este mult mai largă decît a predecesorilor.

Concomitent cu activitatea literară, a continuat-o și pe cea politică, fiind unul dintre primii poeți care a luptat pentru Unire. În 1841 a fost ales deputat în Obștească Adunare, iar în anul următor a candidat, chiar în fruntea listei, pentru domnie. Ca membru al Obșteștii Adunări a protestat, în 1844, împotriva concesiunii pentru exploatarea minelor din Muntenia, acordată unui străin, motiv pentru care s-a ales cu un surghiun la Cîmpulung. S-a stins din viață la 3 martie 1863 și a fost înmormîntat la cimitirul Bellu. Pe frontispiciul mausoleului figurează o inscripție simplă: „Ioan Alexandru Văcărescu, 1792-1863, părintele poeziei române". În simplitatea ei, inscripția spune totul.

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 9/1973.

Elena, „romîncă și ultima Văcărescu"

Iancu Văcărescu — poetul — a avut opt copii: trei băieți și cinci fete. Unul dintre băieți, Mihail Văcărescu a fost un vestit cronicar monden, care semna Claymoor. Ion Văcărescu, născut în 1839, a fost ofițer în garda domnitorului Alexandru Ioan Cuza și, pe la 1865, prefect de Tîrgoviște. A participat la războiul pentru independență, cu gradul de colonel de cavalerie și s-a distins în luptele de la Plevna, Rahova și Opanez. O vreme a administrat Domeniile statului, iar apoi (1888-1892) a fost ministru plenipotențiar la Bruxelles, la Belgrad și la Roma. A fost căsătorit cu Eufrosina Fălcoianu, membră a unei vechi familii boierești, originară din Oltenia.

Fiica lor a fost Elena Văcărescu, remarcabilă scriitoare de limbă franceză și mare apărătoare a drepturilor și numelui României pe plan diplomatic internațional. S-a născut în 1866. Și-a însușit o aleasă cultură în țară și în Franța, la Sorbona, manifestînd de tînără talent scriitoricesc.

Primul volum **Les Chants d'aurore** (Cîntecele aurorei), publicat în 1886, s-a bucurat de laurii Academiei Franceze. Soția regelui Carol I, regina Elisabeta, amatoare și autoare de poezie (Carmen Sylva) și-a ales-o domnișoară de onoare. Datorită vioiciunii, istețimii și talentului ei, a ajuns una din persoanele influente la Palat. În 1890, între Elena Văcărescu și prințul Ferdinand, adus ca moștenitor al tronului, s-a înfiripat chiar o idilă, care a stîrnit un mare scandal[2], slujind ca subiect de discuții în cafenele, în presă și chiar în guvern, încît Elenei Văcărescu nu i-a rămas altă soluție decît autoexilul.

În timpul primului război mondial, Elena Văcărescu a militat cu pasiune și dragoste pentru desăvîrșirea unității

[2] Vezi **Magazin istoric,** nr. 11/1973.

statale, fiind membră a Consiliului național al unității române din Paris, alături de Take Ionescu, Nicolae Titulescu, Traian Vuia, Octavian Goga, Constantin Mille. La Conferința de pace de la Paris (1919-1920) și la semnarea Tratatului de la Trianon, a făcut parte, de asemenea, din delegația română, fericită că poate contribui la actul Unirii, care, după cum nota ea însăși, „face să se reîntoarcă acasă copilul drag, această Transilvanie dorită de întregul neam și care, la rîndu-i, n-a trăit decît din dorul pentru noi". Între cele două războaie mondiale, a dus o intensă activitate literară și diplomatică în favoarea României. De multe ori a luat cuvîntul la Societatea Națiunilor. „Cînd Elena Văcărescu vorbește în Adunarea Generală a Societății Națiunilor, hotelurile se golesc și sala de conferințe se umple", scria **Journal des Débats,** din 29 decembrie 1928.

În același timp, a făcut operă de răspîndire a literaturii române și de cunoaștere a poporului român în lume. A tradus și publicat versuri din cei mai de seamă poeți români — Eminescu, Alecsandri, Goga — ceea ce a însemnat o extindere a dorinței testamentare a străbunicului ei în universalitate: răspîndirea gîndirii și simțirii românești și cinstirea patriei în marele areopag al culturii lumii. Pentru nobila ei activitate, în 1934 a devenit membră de onoare a Academiei Române.

În timpul ocupației germane în Franța, Elena Văcărescu a protestat energic și cu riscul libertății împotriva brutalităților naziste. S-a numărat printre membrii Comitetului „România liberă", ce a activat aici între 1944-1945 și a făcut parte din delegația română la Conferința de pace de la Paris din 1946. Această „româncă și ultima Văcărescu", cum spunea ea însăși, s-a stins din viață la 17 februarie 1947. În testamentul său, redactat în 1945, nota: „Deși am fost adusă, din cauza împrejurărilor nenorocite ale vieții mele, să trăiesc departe de România, inima mea nu a încetat un singur moment de a bate pentru dînsa. Toată activitatea mea de aproape de o jumătate de veac a fost consacrată intereselor neamului nostru".

A dorit să fie îngropată lîngă strămoșii ei, alături de „părintele poeziei române, Iancu Văcărescu", lîngă Ienăchiță, „a cărui nedemnă urmașă am fost". Dorința i s-a împlinit în 1967, cînd osemintele i-au fost aduse în țară.

Neamul Văcăreștilor s-a stins. Dar marii lui reprezentanți vor rămîne, în istorie, printre cei mai de seamă oameni politici și purtători ai făcliei culturii românești.

Avanpremieră muzeală

UN VESTIGIU ISTORIC REDAT CIRCUITULUI CULTURAL

Ansamblul arhitectonic de o deosebită valoare culturală și istorică, mănăstirea Văcărești (numită astfel după satul — aflat pe atunci la marginea Bucureștilor — lîngă care a fost construită) se înfățișează azi ca un vast șantier. O dovedesc schelele înălțate de-a lungul zidurilor, transformările care se aduc unor încăperi interioare, activitatea febrilă ce se desfășoară. Din octombrie 1973, cînd întregul complex arhitectonic de aici a fost preluat de către Direcția patrimoniului cultural național, în vederea amenajării sale muzeale, la Văcărești se lucrează intens pentru restaurarea bisericii și a celorlalte clădiri (Palatul domnesc, paraclisul, turnul cu clopotniță, galeriile arcate etc.), pentru readucerea monumentului la o formă cît mai apropiată de cea din prima jumătate a veacului XVIII, din vremea ctitorilor săi, Nicolae și, mai apoi, Constantin Mavrocordat.

Începerea lucrărilor a fost precedată de o cercetare complexă a monumentului, cercetare din care n-au lipsit studiile istorice și de arhivă, sondajele arheologice, cele de istorie a artei și, în principal, studierea arhitectonică a monumentului. Lucrare extrem de minuțioasă, restaurarea întregului complex se va desfășura — după cum ne-a informat coordonatorul lucrărilor, arhitect Liana Bilciurescu — pe o durată de mai mulți ani, urmînd ca pe măsură ce diferite corpuri de clădire vor fi refăcute să devină accesibile vizitatorilor. Îi putem, însă, informa pe cititorii noștri că, încă în cursul acestui an, vor fi încheiate lucrările de restaurare a galeriilor arcate și a paraclisului — care vor adăposti lapidariul muzeului — iar într-o etapă apropiată va fi refăcută partea de nord a mănăstirii (incluzînd intrarea în muzeu, Palatul domnesc și o parte a chiliilor).

Restaurarea mănăstirii Văcărești și amenajarea sa muzeală vor îmbogăți peisajul cultural al Bucureștilor cu unul dintre cele mai frumoase și mai mari complexe arhitectonice nu numai din Capitală, ci din întreaga țară — expresie grăitoare a măiestriei artistice a poporului nostru.

Dar asupra acestui vestigiu de mare importanță culturală și artistică, vom mai avea prilejul să revenim, rîndurile de mai sus, nefiind, deocamdată, decît un semnal.

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

■ Iar se amînă?

Încetase din viață înaltul magistrat Matei Balș, consilier la Înalta Curte de Casație, secțiunea I-a.

În semn de doliu se hotărîse ca, în ziua înmormîntării, la respectiva secțiune să se amîne toate ședințele de judecată. Printre procesele amînate se găsea și acela al unui țăran din județul Mehedinți care ajunsese la disperare din cauza șicanelor adversarilor și cheltuielilor ce durau de cîțiva ani, de cînd tot se judeca procesul său.

Auzind că iar este amînat și că i se fixează un nou termen peste cîteva luni, s-a adresat președintelui:

— Iar se amînă, d-le președinte?! Sărăcuț de mine! Am să-mi vînd și bordeiul și pămîntul și lucrurile din casă și straiele de pe mine; am să mor și eu și copiii mei și procesul tot n-are să se mai termine!

Președintele a vrut să-l lămurească.

— Uite, omule, a murit unul dintre ai noștri, un judecător care împărțea împreună cu noi dreptatea aici și, în semn de doliu, noi colegii lui nu judecăm astăzi nici un proces. Pentru că ești atît de necăjit, îți voi da un termen foarte urgent — o lună numai. Ești mulțumit?

— Bună treabă, n-am ce zice!

Și, mai înainte ca președintele să mai spună ceva, săteanul a continuat:

— Anul trecut a fost la noi o molimă mare. Muriseră mai mult de jumătate din oamenii din sat și cei care trăiau au trebuit să muncească de dimineață pînă seara, săpînd gropi pentru morți. Și aici, a murit unul și nu mai muncește nimeni?

■ Gura păcătosului

Un fruntaș al Partidului Poporului[1], se afla, în 1932, în campanie electorală la Sibiu.

Într-unul din discursurile pe care le-a rostit cu acel prilej, a spus la un moment dat: „Cînd carul dumneavoastră se împotmolește și boii din jug nu pot să-l scoată, aduceți, desigur, boi mai mari, mai puternici".

A făcut o scurtă pauză și a continuat:

„Carul statului s-a împotmolit acum. De aceea trebuie să venim de urgență la putere noi, cei din Partidul Poporului".

V. STELEA,
București

■ Preferință

Fabulistul I. A. Krîlov (1769-1844) suferea de o criză de gută. Aflînd de aceasta, un negustor de vinuri i-a trimis o lădiță cu cîteva sticle de vin „special", asigurîndu-l că băutura îi va vindeca boala. Gustînd din vin, marele fabulist a returnat lădița, cu următorul bilet.

„Mulțumesc pentru atenție. Am gustat din vin. Prefer guta".

Grigore IONAS,
Ploiești

[1] Formațiune politică interbelică înființată la Iași, în 16 aprilie 1918 sub numele Liga Poporului (transformată în aprilie 1920 în Partidul Poporului) condusă de generalul Alexandru Averescu.

■ Descifrarea partiturii

Compozitorul italian Gioacchino Rossini (1792-1868) descifrînd la pian partitura unei bucăți muzicale de Wagner, exclamă indignat:

— Oribil! Ce sinistră cacofonie!

Un prieten, aflat în preajmă, îi atrase atenția:

— Maestre, dar partitura e așezată pe dos!

— Știu, răspunse calm Rossini. Am încercat și pe cealaltă parte, dar a fost la fel de insuportabilă.

Vasile COBAN,
Ploiești

■ La ce bun...

Voltaire avea în serviciul său un băiat cam leneș. Într-o zi, acesta îi aduse cizmele necurățate.

— Ai uitat să-mi cureți încălțările, îl dojeni filozoful.

— Nu, domnule, răspunse servitorul, dar drumurile sînt pline de noroi și în două ore cizmele dv. vor fi la fel de murdare ca în această clipă.

Voltaire surîse, se încălță și plecă fără să mai spună ceva.

Servitorul alergă după el:

— Domnule, ați uitat să-mi lăsați cheia.

— Ce cheie? întrebă Voltaire.

— Cheia de la bufet, ca să-mi iau mîncarea.

— Prietene, la ce bun să mănînci, replică Voltaire. După două ceasuri vei fi tot așa de flămînd ca și acum.

Alex. STĂNCIULESCU,
Malovăț, jud. Mehedinți

■ Ofertă

Un editor american i-a solicitat lui G.B. Shaw să scrie un roman pe care apoi să-l publice în editura sa. Celebrul dramaturg s-a arătat puțin entuziasmat de această propunere.

— Plătesc oricît veți cere, a insistat editorul.

Dar Shaw a replicat:

— E prea puțin.

Tudorică ȘERBĂNESCU,
Alexandria

LA LOC DE MARE CINSTIRE ÎN ISTORIA PATRIEI

ELENA GEORGESCU

Derulînd filmul istoriei, pînă la acest secol, al nostru, care a ratificat pe multe meridiane sub impulsul luptei forțelor sociale înaintate, emanciparea și egalitatea în drepturi a femeilor cu bărbații, întîlnim la loc de mare cinstire pe înaintașa noastră, pe femeia — soție, mamă, patriotă, revoluționară, comunistă[1]. Este un drum, ce pornește de la soția dacului zugrăvită în piatra Columnei Traiane și urcă spre femeia meșterului Manole prinsă în zidurile de înțelepciune și frumos ale poporului nostru, cu tot ce este dăruire și sacrificiu, cu tot ce semnifică năzuința spre mai bine, spre libertate, dreptate. Pentru truda și sacrificiul ei, pentru eroismul ei a fost cîntată în versuri și proză, a fost omagiată în chipuri cioplite în piatră și lemn și în mlădierea penelului.

Mica și delicata pecete inelară

Nicolae Bălcescu inspirîndu-se din legende, ca și din fapte reale, a scris numeroase pagini despre faptele de vitejie ale femeilor românce. Între acestea se află și cele relatate despre Maria Petuiana care în 1595[2] s-a aflat între cei peste 100 români purtați în robie de către Sinan-pașa. Îmbrăcată în haine bărbătești și „împinsă, după spusa unora, de dorința de a-și răzbuna familia măcelărită de turci, iar, după a altora, de mărimea curajului său și de sfînta dorință d-a se lupta cu dușmanii legii, ea să bătusă multă vreme ca soldat". Vestea despre cutezanța românceі s-a răspîndit repede. Sultanului, care trimise de-o aduse înainte-i, fata îi răspunse cu semeție că a ucis vreo nouă turci cu mîna ei, motiv pentru care „mirîndu-se mult de virtutea acestei fete generoase, puse de o plimbă în triumf pe ulițele Constantinopolului, arătînd-o poporului ca o minune".

Multe soții ale domnitorilor noștri și-au ilustrat cu cinste, demnitate și dragoste de patrie numele și rolul lor. Nicolae Iorga a scris o carte: **Femeile în viața neamului nostru,** în care se referă în special la doamne, ca Despina lui Neagoe Basarab, Elena lui Petru Rareș, Ruxandra lui Alexandru Lăpușneanu. După cum relatează marele istoric, nu odată — atunci cînd interesele țării o cereau — una sau alta din soțiile voievozilor încălcau datina care le cerea de a se ascunde de adunările bărbaților. În unele împrejurări, una sau alta din doamne era văzută „vorbind, hotărînd și poruncind. Anume, de cîte ori soțul ei era dus în cercetarea țării, în preumblări, la hramuri, în călătorii sau în războaie și nu numea — cum se făcea desigur mai totdeauna în lumea cea mai veche — un ispravnic de scaun să ție țara; sau chiar cînd îl numea, dar nu înțelegea să-i lase puterea deplină, ori nu-l credea potrivit pentru a reprezenta domnia în toată maiestatea ei, Doamna ținea locul domnului".

Cîteva dintre femeile care au lăsat o urmă luminoasă în istoria patriei: Despina-Milița,

Există arată N. Iorga asemenea „porunci" semnate de doamna Elisabeta lui Ieremia Movilă, Safta lui Gheorghe Ștefan, Ecaterina lui Dabija vodă. S-au dat cărți domnești în numele doamnelor, precizîndu-se ale cui soții sînt, documentele fiind întărite nu cu pecetele domnilor, ci cu micile și delicatele pecete de inel ale soțiilor lor.

Dimitrie Bolintineanu a surprins într-una din legendele sale istorice, momentul în care Neagoe Basarab, nevoit să termine costisitoarea mănăstire de la Curtea de Argeș, a vrut să pună biruri noi pe țară. Despina doamna l-a înfruntat: „Voi vreți biruri nouă! Neagoe te teme /Mîine toată țara o să te blesteme!" Ca o sfetnică întru cele bune, ea și-a oferit bijuteriile, „scule de tezaur" cum erau numite, spre a acoperi cu ele cheltuielile necesare terminării ctitoriei de la Argeș. Poporul — cum spune Bolintineanu în versurile sale — a apreciat gestul doamnei, exprimîndu-și recunoștința prin glasul unui înțelept moșneag: „Un bătrîn se scoală și-astfel

---

[1] Despre activitatea cîtorva dintre luptătoarele revoluționare comuniste, vezi **Magazin istoric,** nr. 1/1968; 10 și 11/1969; 8/1970; 7/1971; 4/1972; 3 și 4/1974.

[2] În august 1595, Mihai Viteazul a învins în lupta de la Călugăreni marea oaste otomană condusă de Sinan-pașa.

le vorbește: / — Inima străbună încă viețuiește./ Țara care naște astfel de femei/ Merită și viață și mărirea ei".

În viltoarea revoluției de la 1848

Dar nu numai soțiile sau mamele de domnitori își merită însemnele de noblețe în istoria românilor, ci și multe, multe altele care, cu eroism și hărnicie au fost mereu alături de soții și fiii lor în lupta pentru menținerea ființei naționale a poporului nostru și înaintării spre evul libertății.

Să amintim de Ecaterina Varga, care cuprinsă de durere pentru soarta moților și îndîrjită de fărădelegile grofilor și autorităților militare asupri-

Elena Rareș,

toare, s-a așezat în fruntea femeilor obijduite și a pornit a ridica românii la luptă. A colindat sat după sat, deghizată ca orășeancă sau ca țărancă, a stat de vorbă cu minerii, cu plugarii, îndemnîndu-i la luptă, a scris pentru ei memorii, a mers la Viena și le-a apărat cauza dreaptă. Devenită pericol pentru autoritățile nobiliare, acestea au uneltit și, deși ascunsă de moții ce-o apărau cu devotament, a fost prinsă și închisă la Aiud și Alba Iulia unde a stat pînă în 1850. Ecaterina Varga, păstrată în legendă, în istorie și în amintirea poporului a rămas „doamna moților".

doamna Stanca,

Să amintim de femeile care își anunțaseră, în vremea Vladimirescului, hotărîrea de a fi părtașe la așezările înnoitoare ale țării, și care se vor găsi în primele rînduri la 1848.

Marea răscruce a națiunii române de la 1848 a concentrat toate energiile și voința de libertate, unire și independență a veacurilor trecute, aducînd la suprafața istoriei fermitatea poporului de a fi stăpîn în casa proprie.

A.D. Xenopol avea să aprecieze pe baza faptelor și mărturiilor cercetate: „Și într-adevăr, cît entuziasm nu înflăcăra atunci inimile ce credeau că în această lume dreptatea și ideile generoase trebuiau să iasă învingătoare! În afară de conducătorii oficiali ai mișcării, care căutau să ridice cît mai sus inimile poporului, vedem femei, vedem copii care adaug caldele lor chemări către bărbățeștile îndrumări ale celor mai mari".

Gh. Barițiu, la rîndul său, relatează, referindu-se la anul 1848, despre participarea femeilor — soțiile moților din Mărișel — la luptele împotriva nobililor. „Moațele fuseseră organizate pentru luptă de către comandanta lor, Pelaghia Roșu, mama centurionului Roșu, comandantul satului. Acele femei purtînd pe cap pălării bărbătești și încălecînd toate pe cai, au călărit în ordine frumos, pe muntele Grohotu. Ajungînd această trupă femeiască pe culme să împarte așa încît să rămînă nevăzută de dușman. Numai Pelaghia Roșu rămîne să vadă de la un loc mai înalt mișcările vrăjmașului. Cînd el a ajuns la un loc anumit, deschis, ea a sunat din buciumul moțesc și femeile călărețe ieșiră din toate părțile la vedere. Începură a striga din răsputeri și a se pune în mișcare de luptă. Din altă parte au atacat bărbații. Trupa vrăjmașă a fost dezorganizată. Asupra celor două mii cinci-

Maria Brîncoveanu,

sute de honvezi se năpustiră cu pietre mărișencele. Măcelul a fost înfricoșător". Femeile trimise demonstrativ de Avram Iancu, au reușit prin vitejia lor să zdrobească detașamentul de dușmani.

Și cînd se părea că revoluția din Țara Românească va fi înfrîntă, numai la o săptămînă de la victoria începutului, femeile au fost acelea care și-au dat contribuția la salvarea ei. Înflăcărata Ana Ipătescu s-a așezat în fruntea maselor, care,

Ana Ipătescu,

la 19 iunie 1848, au eliberat guvernul revoluționar, arestat în urma unui complot al boierimii reacționare. Apărînd conducătorii revoluției, ea a contribuit la apărarea cauzei poporului.

Istoricul A.D. Xenopol, redînd acest moment, în lucrarea sa **Partidele politice în revoluția din 1848 în Principatele Române,** spune: „Cînd cu lovitura dată de coloneii Odobescu și Solomon guvernului provizoriu, în învălmășeala cea mare produsă de năpustirea oștirii asupra poporului, Ana, soția lui Nicolae Ipătescu, apare în trăsură cu două pistoale în mînă, și prin vorbele ei înflăcărate de «moarte trădătorilor, tinerilor luați curaj și scăpați libertatea», — pune poporului inima la loc; el năvălește asupra năvălitorilor și silește armata să se retragă". Pentru gestul său, atunci și mai tîrziu poporul a cinstit-o, i s-au închinat versuri, așa cum a făcut-o C. Aricescu, în ziarul **Pruncul român** din 6 iulie 1848 ș.a.

Femeile au înțeles să-și înscrie numele în cartea revoluției pașoptiste în diferite chipuri. Soția colonelului Plesoianu, Efimia, la 28 iulie 1848, îmbărbăta pe unul din conducătorii revoluției, Gh. Magheru, cu următoarele cuvinte: „Ați săvîrșit, Domnule, fapte atît de mari și în niște vremi atît de grele, încît ar trebui expresii și putere să le mărturisim".

Evocînd momentele memorabilului an 1848 nu putem să nu amintim două nume de femei care au sprijinit cu toată dăruirea lor cauza revoluției: Elena Cuza și Maria Rosetti.

SOFIA NĂDEJDE *a fost una din militantele cele mai de seamă ale mișcării pentru emanciparea femeii din țara noastră de la sfîrșitul secolului trecut*[1]*. S-a ridicat împotriva ignoranței, prejudecăților și superstițiilor. A scris articole privind egalitatea celor două sexe, privind căsătoria, situația și lupta femeii în lume.*

Prezentă în mișcarea socialistă îndeosebi între 1885-1900, Sofia Nădejde a susținut cu stăruință punctul de vedere marxist, potrivit căruia emanciparea femeii începe cu emanciparea economică, iar treptele acestei emancipări pot fi urcate chiar în orînduirea capitalistă. „Capitalismul — susținea Sofia Nădejde — antrenînd femeia în producția socială începe să o scoată din robia economică a bărbatului, cu care va lucra împreună, va cîștiga împreună, va suferi împreună. Împreună vor lucra și vor lupta spre a se mîntui bărbat și femeie".

MARIA CUȚARIDA *a fost prima femeie medic din România care a absolvit facultatea în 1884 la Paris. După absolvire, s-a întors în patrie, unde a practicat medicina la spitalul Filantropia. Erau atunci cincizeci de femei medic în lume.*

Ca și Despina, doamna de la Argeș, Elena Cuza și-a desfăcut cutia de bijuterii pentru a le pune în slujba revoluției. Mai tîrziu, ea a dat așezămintelor de binefacere pentru copii 25 000 galbeni aur din zestrea ei; Elena doamna a fost aceea care a înțeles un mare domnitor, ridicîndu-se, prin faptele sale, la înălțimea lui. Nicolae Iorga vizitînd-o la Piatra Neamț cînd împlinise 84 ani, o descria în 1909 ca

Elena Cuza,

„femeia ideal de bună și modestă, care a fost Măria Sa, Doamna Elena, tovarășa lui Cuza Vodă".

1 Vezi **Magazin istoric,** nr. 7/1971.

Maria Rosetti
(desene de Raluca Voicu)

Maria C.A. Rosetti a fost un adevărat ambasador al cauzei românilor pe lîngă marii oameni de artă și de politică ai Apusului, mai ales din Franța. Ea și-a legat de asemenea numele de cauza Unirii și de idealurile războiului de independență.

Istoricul Jules Michelet[2] i-a închinat rînduri pline de respect despre prezența ei în revoluție, iar pictorul Rosenthal a prins, în penelul său, chipul ei, pe care ne-am obișnuit să-l vedem în **România revoluționară**, Maria Rosetti a întovărășit curajoasă grupul

2 Vezi **Magazin istoric,** nr. 1 și 3/1973.

exilaților revoluționari în toamna anului 1848, a trăit în exil cu soțul, împărtășind greutățile și speranțele acestuia. Reîntoarsă în țară a fost o ferventă luptătoare în acțiunea pentru Unire. O regăsim nu numai printre colaboratorii unor gazete scoase de C.A. Rosetti, dar și ca inițiatoare a unei publicații **Mama și copilul** (1863-1864).

Între multele femei vrednice de toată lauda s-au remarcat prin dăruirea și abnegația lor în timpul războiului pentru independență [1877] Sevastiana I. Mureșanu, și Harieta Stănescu la Brașov, Iuditha Măcelaru la Sibiu, Natalia Hurmuzachi și Elena Popovici în Bucovina, Iuliana Rotariu și Ana Mărgineanu în Banat, Elisaveta Pop Păcurariu în Maramureș, Veturia Roman la Oradea, Emilia Rațiu la Turda, E. Cîrlea și E. Pipoșiu la Alba Iulia ș.a.

Românca **SARMIZA BILCESCU** *a fost prima femeie doctor în drept din lume și prima femeie avocat din Europa. Meritul ei este cu atît mai mare cu cît, în acea perioadă, în diferite țări, rezistența față de acceptarea femeilor în învățămîntul superior era încă destul de puternică.*

După ce și-a terminat liceul în București a plecat la Paris, în 1884, unde a urmat Facultatea de litere. În același timp a urmat cursurile Facultății de drept, cu mari piedici, puse unei străine, de către decanul Colmet de Santerre, care, însă, la absolvire, avea să-i scrie: „Succesele dumitale la facultatea noastră au onorat Franța și școala de drept din Paris și ai împrospătat vechea afecțiune ce ne leagă de România, iar acum, cînd ne-ai părăsit, ne pari mai mult eroina unei legende".

Revista pariziană **L'Illustration,** *din 21 iunie 1890, relata: „o tînără venită din România a reușit să dobîndească, pentru prima dată în analele universitare, cea mai înaltă distincție a Facultății de drept din Paris. Este vorba de d-ra Sarmiza Bilcescu, o foarte frumoasă româncă, a cărei teză de doctorat* **De la condition légale de la mère en droit romain et en droit français** *a stîrnit admirația unanimă a comisiei de examinatori. Proaspăta laureată, deținătoare a primului titlu feminin de doctor în drept, a fost felicitată călduros chiar și de decanul Colmet de Santerre, decanul facultății, care inițial se opusese înscrierii la cursuri a d-rei Bilcescu".*

Țăria nației și treapta pe care se află femeia

De-a lungul istoriei găsim și alte nume de femei care și-au legat numele de lupta pentru propășirea poporului nostru, îndeosebi pe tărîm cultural. Domnița Ralu, prietenă apropiată a lui Iancu Văcărescu, iubitoare a vieții muzicale și teatrale românești, a sprijinit înființarea unui teatru, încă în 1817 la București, cunoscut sub numele de **Cișmeaua roșie.** Hermiona, fiica lui Gh. Asachi, a tradus în deceniul cinci, cărți educative pentru tinerele femei. Elena Ghica, născută în 1828 a devenit de tînără o cunoscută și apreciată scriitoare sub pseudonimul Dora d'Istria, pledînd înaintea Europei cauza feminismului. A fost membră a mai multor academii.

La Oradea, în jurul revistei **Familia**[1] s-au făcut remarcate poetele Maria Suciu-Basco și fiica ei Lucreția Suciu. La Iași, la **Convorbiri literare,** s-a afirmat Veronica Micle și mai tîrziu Matilda Poni. La Sibiu, la revista **Semănătorul** a publicat Maria Cunțan, iar la Timișoara, în anii 1870-1880, s-a distins Emilia Lungu, slujitoare devotată a ideii feministe, ca poetă, romancieră, ziaristă și educatoare. La București s-a remarcat Ana Davila, în activitatea de educare a tinerelor fete și altele.

O femeie deosebit de inteligentă, deopotrivă publicist și pedagog a fost Sofia Coce, care a debutat în publicistică la vîrsta de 16 ani. În pofida ironiei cu care era privită semnătura unei femei în presă, Sofia Coce a colaborat cu articole și pamflete la **Steaua Dunării, Dacia, Românul, Reforma.** A militat ca partizană stăruitoare pentru Unire, pentru progresul general al țării, pentru emanciparea femeii. Sofia Coce s-a pronunțat și a susținut crearea de școli și instituții de educație pentru femei, avînd încredere în puterea culturii care singură înalță pe om. Convinsă că aceasta ar fi calea cea mai potrivită, a deschis cu mijloace proprii, o școală la Tg. Neamț, iar în toamna anului 1857 un internat de fete în orașul natal, Fălticeni.

O altă reprezentantă a femeilor, Constanța Dunca Schianu aprecia că tăria unei națiii este strîns legată de treapta pe care se află femeia. Ea considera că pentru a înțelege necesitatea emancipării femeii, în România trebuie avute în vedere condițiile noastre sociale, psihologia poporului, precum și factorul extern care toate au „conlucrat spre a ne constitui capitalul de idei și simțiri de care dispunem astăzi". Constanța Dunca a înțeles că lumea, și odată cu ea și țara ei, pentru care avea sentimente atît de frumoase, parcurge o etapă însemnată de mari transformări. „Trăim într-o epocă interesantă — spunea ea. Agitată dar interesantă. Avem sub ochi o lume ce se sbate în durerile nașterii, ale renașterii. Noi, românii, încă sîntem cuprinși de frigurile metamorfozelor". „Să ne preparăm viitorul socotit cu luare aminte, pe temelii experimentate și trainice", pentru că „de la instituțiile ce ne dăm atîrnă izbînda sau pieirea".

Era epoca de făurire a României, epoca reformelor lui Cuza.

Odată cu înscrierea mișcării socialiste pe scara istoriei țării, emanciparea femeii a devenit un atribut al mișcării generale de eliberare a omului de sub jugul exploatării, al umilirii și inculturii.

[1] Vezi **Magazin istoric, nr. 2/1975.**

Luminoasa inițiativă a femeilor din Brașov

ELISABETA IONIȚĂ

În anul 1849, în casele multor braşoveni se adunau femei şi bărbaţi care discutau şi căutau soluţii pentru continuarea luptei de afirmare a drepturilor poporului român. Atenţia lor era îndreptată şi asupra situaţiei grele pe care o aveau familiile ce avuseseră de suferit în urma înfrîngerii revoluţiei de la 1848-1849. Mulţi copii rămăseseră orfani. Inimoase femei din Braşov s-au gîndit la necesitatea constituirii unei asociaţii: „Înfiinţată la început cu scop de binefacere — ajutorarea orfanilor revoluţiei din anii 1848-1849 — ea s-a transformat în curînd într-o puternică redută naţională pentru strîngerea pe cale socială a legăturilor între toţi românii", aprecia ziarul Gazeta Transilvaniei, *în numărul său consacrat celei de-a 75-a aniversări a asociaţiei. „Sămînţa aruncată a căzut pe un cîmp roditor. O nouă epocă începuse pentru români, inimile şi spiritele erau foarte primitoare pentru orice întreprindere", remarca în continuare acelaşi ziar.*

Asociaţia a luat fiinţă sub numele de Reuniunea femeilor române din Braşov. *Fondatoarea şi organizatoarea ei a fost Maria Nicolau — descendenta unei vechi familii de români transilvăneni — care, aşa cum reiese din procesul verbal din 15 decembrie 1849, a „întreprins [...] a pune în lucrare prin consfătuiri şi îndemnuri între femeile române din Braşov, o societate sau reuniune de femei pentru ajutorul creşterii fetiţelor orfane şi sărace".*

La întemeierea Reuniunii au acordat tot sprijinul Gheorghe Barițiu, Andrei Mureşianu, Andrei Şaguna, Ioan Popazu, Iacob Mureşianu. În apelul redactat de Maria Nicolau, la 15 decembrie 1849, adresat „Surorilor române" se specifica astfel motivul înfiinţării: „Trebuie să dăm dovezi la lume că bărbaţii noştri, care au făcut atîtea jertfe pentru naţiune, au de-a dreapta lor soţii demne de mărinimozitatea lor [...]. Voim a fonda o asociaţie sau reuniune [...] cu scopul nu numai de a ocroti fetiţele orfane, dar cugetul nostru este de a înfiinţa şcoli pentru o mai solidă creştere a fetelor noastre, aşezăminte de cultură". În încheierea acestuia se arăta că „şi femeia a dorit să se ocupe de viitorul neamului, de destinele lui, de gloria lui".

Apelul a avut un larg ecou. Drept rezultat, un grup de femei „mai în vîrstă" au redactat o chemare însoţită de o listă de subscripţie în care solicitau sprijin material în vederea începerii activităţii. O dovadă că iniţiativa constituirii unei asociaţii feminine era primită cu simpatie o reprezintă şi lista de subscripţie pe care în puţin timp „80 de femei s-au înscris imediat cu sume considerabile".

Un pas înainte a fost realizat la 10 februarie 1850 cînd Maria Nicolau, împreună cu grupul de iniţiativă, a adresat guvernatorului Transilvaniei, Ludwig Wohlgemuth, o petiţie în care cereau „să le dea învoirea de a înfiinţa Reuniunea şi să le înlesnească calea ca să poată afla starea şi numărul orfanilor...".
La 19 martie 1850 s-a primit răspunsul aşteptat: puteau să se constituie în societate cu condiţia, însă, ca statutul să fie înaintat autorităţilor spre aprobare.

În ziua de 24 martie 1850 s-a ţinut cea dintîi adunare a Reuniunii femeilor române din Braşov, *punîndu-se astfel bazele primei asociaţii de femei din România*[1]. *Din primul comitet de conducere au făcut parte: Zoe I. Juga, Stana A. Corbu, Luisa G.H. Ciurcu, Maria Steriu, Maria Săcăreanu, Maria Iordache David, Ecaterina B. Popp, Zoe N. Dima, Zoe I. Petric, Zoe T. Ciurcu. Prima preşedintă a* Reuniunii femeilor române din Braşov *a fost Maria Nicolau.*

În scurt timp, în mai multe centre transilvănene (Blaj, Sibiu, Mediaş, Abrud, Bistriţa, Cîmpeni) s-au creat noi organizaţii, pînă în 1900 ajungîndu-se la un număr de 17, care erau în strînsă legătură cu asociaţia din Braşov. „În jurul acestei Reuniuni s-au adunat toate femeile române, ea a fost «mama» dînd naştere tuturor Reuniunilor femeilor din Transilvania", se menţiona în rapoartele sale de activitate.

În primii ani, Reuniunea femeilor române din Braşov *a avut în vedere numai ajutorarea fetelor orfane. Odată cu aşezarea mai temeinică, asociaţia a început să-şi îndrepte atenţia şi spre alte preocupări de perspectivă, fiind un factor însemnat al vieţii sociale româneşti, iniţiatoare a învăţămîntului feminin din Transilvania, „un for de cultură în acele vremuri grele". În 1855 s-au înfiinţat două şcoli profesionale pentru fete, la Braşov şi Blaj, mai tîrziu luînd fiinţă şi cea de-a treia, la Sibiu.*

În 1855, la iniţiativa Mariei Săcăreanu — care deţinea funcţia de preşedinte din anul 1860, în urma morţii Mariei Nicolau — într-o adunare generală s-a hotărît să se creeze şi un internat pentru fete care să fie susţinut şi condus de Reuniune. Peste un an a avut loc inaugurarea lui. Cîţiva ani mai tîrziu, în 1893, a devenit internat-orfelinat, aici fiind crescute fetiţe de la vîrstă foarte mică.

În primele decenii de activitate, Reuniunea femeilor române din Braşov *a acordat o atenţie deosebită şi organizării unor acţiuni culturale cu ecou în cadrul luptei generale pentru eliberarea naţională pe care o duceau românii transilvăneni în acei ani. Astfel, a organizat o serie de serbări cu program din creaţia literară*

---

1 După Braşov, următoarea asociaţie feminină a fost creată la Iaşi în anul 1867, tot sub titlul **Reuniunea femeilor române.** Scopul său era „îndrumarea fetelor pe calea meseriilor spre a-şi cîştiga existenţa", înfiinţînd şi o şcoală profesională. La Bucureşti, în anul 1891, a luat fiinţă Secţia **feminină** pe lîngă **Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor,** care avea drept scop să „întreţină vie conştiinţa solidarităţii pe baze naţionale a întregului neam românesc".

și muzicală românească și baluri „pentru îmbrățișarea jocurilor naționale". La primul bal dat în iarna anului 1851 a fost lansat „noul și ingeniosul dans național de salon — cu numele simbolic de — «Romana», adoptat cu multă încîntare de cei prezenți".

În 1862 a fost organizată la Brașov prima „expoziție română de industrie de casă", care s-a bucurat de prezența unui număr mare de vizitatori.

În anii care au urmat, numărul membrilor asociației a ajuns la cîteva sute; pe lîngă organizația inițială, în Brașov s-au creat filiale ale Reuniunii femeilor române: în 1884—la Brașov-Săcele, în 1903 — la Brașovechi și în 1919 — la Brașovșchei, fiecare din acestea avînd peste 150 membre.

În primele decenii ale secolului nostru, activitatea asociației a devenit mai amplă, cu preocupări multiple. Pentru școala profesională cu internat s-a construit o clădire proprie, unde elevele orfane erau primite fără a plăti taxe școlare. Pe lîngă școală au funcționat cinci ateliere, în care elevele învățau croitoria, țesutul, confecționarea covoarelor, lucrau costume naționale etc. Munca lor contribuia la acoperirea cheltuielilor școlii, executînd diferite comenzi și organizînd expoziții cu vînzare. Asociația s-a ocupat și de îngrijirea monumentelor istorice, a monumentelor ridicate pentru cinstirea eroilor căzuți în războiul pentru independență. În toamna anului 1916, în timpul luptelor grele care s-au desfășurat în zona Brașovului, femeile din Reuniune s-au constituit în organizație de Cruce roșie, acordînd îngrijire soldaților români răniți, „organizînd din proprie inițiativă spitale".

În celelalte centre din Transilvania organizațiile respective au pus bazele unor școli, cantine sau aziluri, cum au fost la Abrud, Beiuș, Caransebeș sau Cluj. Au înființat și dezvoltat biblioteci, colaborînd cu asociația culturală din Transilvania, Astra. Reuniunea femeilor române din Sibiu, de pildă, a contribuit efectiv la înființarea muzeului etnografic din localitate.

Activitatea Reuniunii femeilor române din Brașov a continuat și în deceniile următoare, dar, în cadrul Uniunii femeilor române, (constituită în 1928 în urma Congresului de la Timișoara), înscriind o pagină importantă în lupta pentru emanciparea femeii.

MARTOR LA AGONIA REICHULUI NAZIST

(Urmare din p. 45)

să plece acasă cu sprijinul nostru. Iată, însă, că vine un contraordin. Sosește, pe bicicletă un căpitan aviator din armata franceză condusă de de Gaulle care ne dă instrucțiuni scrise: 1) Steaguri franceze pe sediile noastre și insigne tricolore pentru oameni. 2) Toți francezii din Germania trebuie să se considere mobilizați. 3) Toată lumea rămîne pe loc, cei izolați se regrupează. 4) Pentru „oamenii noștri de încredere" — drept de rechiziționare a locuințelor, a hranei, a mijloacelor de transport. Interzicerea oricărui act de jaf sau de distrugere. Ofițerul ne dă vești din țară, deoarece a avut legături cu Armata 1 franceză în Bavaria. Cerem unor tovarăși tipografi să rechiziționeze pentru o vreme mașinile ziarului local, spre a tipări un afiș, care să popularizeze instrucțiunile primite. Afișul va fi gata mîine. Orice-ar fi, în Franța se vorbește despre noi, întoarcerea se apropie! În sfîrșit!

„Ausländer" (străin) — un cuvînt pe care naziștii îl pronunțau pînă acum cu dispreț. De azi lucrurile s-au schimbat radical: localnicii se dau la o parte din fața noastră, făcîndu-ne loc. La cozi — care la pîine durează ore în șir — avem prioritate. Recomandăm francezilor să se poarte cît mai corect. La sediul Comitetului nostru se perindă o mulțime de localnici care cer să găzduiască un francez: promit să-i dea o cameră frumoasă, să-i gătească etc. Cît de mult s-a schimbat situația! În urmă cu numai două săptămîni, duminica ne era interzis să mergem cu tramvaiul; în acea vreme am văzut un compatriot pe care conductorul îl dădea jos în brînci. Adineaori, doi băieți, cam de 12-13 ani, purtînd cămașa cafenie a Hitlerjugendului[1] căreia îi scoseseră, însă, insignele, îi însoțeau pe soldații sovietici, arătîndu-le apartamentele naziștilor.

După-amiază, are loc înmormîntarea francezului care a căzut victimă bombardamentului de ieri. Tovarășii lui au lucrat toată dimineața ca să-i facă un sicriu, care nu e complet gata la ora stabilită. Corpul defunctului, acoperit cu două fîșii tricolore și așezat pe un mic cărucior tras de patru prizonieri de război, este condus spre cimitirul vechi. Pe drum, sovieticii iau poziția de drepți și salută; un grup de prizonieri americani, care stau jos și mestecă chewing-gum, se ridică, parcă la comandă, și stau drepți. Localnicii privesc uimiți. În biserică, coroane de ramuri înfrunzite, un steag, cîteva zeci de tovarăși; preotul — și el prizonier de război francez — intonează slujba. Ceremonie emoționantă. Timp de patru ani a așteptat defunctul ziua eliberării și, chiar în această zi, a fost ucis de o bombă germană, aruncată asupra unui oraș german. Cît este de absurd războiul!

Și lupta continuă. Noaptea coboară liniștită dintr-un cer plin de stele.

În românește de:
Cristina CORCIOVESCU

[1] Organizația tineretului hitlerist.

FEBRA AURULUI

RENÉ SÉDILLOT

Literatura ştiinţifică, în special cea economică, a consacrat studierii aurului — care în zilele noastre cunoaşte în ţările occidentale o „febră“ puţin întîlnită chiar şi în istoria agitată a acestui metal preţios — nenumărate cărţi. Cercetătorii au fost însă mai puţin înclinaţi să scrie o istorie a evoluţiei complexe a acestui metal preţios de-a lungul timpului. O asemenea sintetizare a implicaţiilor aurului asupra vieţii materiale şi spirituale a omenirii îşi propune istoricul René Sédillot în Histoire de l'or, **apărută recent în editura pariziană Fayard. Autorul, cunoscut publicist şi istoric — remarcat în special prin studiile sale de istorie generală şi economică — reface itinerarul urmat de metalul galben din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre, prezentîndu-l în diverse ipostaze: fetiş, podoabă, monedă, etalon.**

Fragmentele pe care le prezentăm cititorilor noştri fac parte din capitolul Aurul ca monedă **şi zugrăvesc febra pentru dobîndirea metalului preţios după descoperirea Lumii Noi.**

În perioada care a urmat expediţiilor întreprinse de Cristofor Columb şi pînă către jumătatea secolului XVI, conchistadorii spanioli şi portughezi au cucerit vaste teritorii din continentul american. În goana lor după aur, invadatorii au trecut prin foc şi sabie pe autohtonii care li s-au opus. Cei rămaşi în viaţă au fost supuşi unui regim de muncă forţată, ceea ce a dus la exterminarea marii majorităţi a populaţiei băştinaşe.

Pe urmele lui Columb se grăbesc căutătorii de aur. În Hispaniola[1] debarcă — degrabă — o mulțime de aventurieri creduli. „Ei se precipită toți către mine, la cîteva leghe distanță de coastă, istorisește Las Casas[2], care-i însoțește. Drumurile sînt pline. Acești hidalgo poartă pe umeri o raniță cu pesmet și sculele necesare minerului. Lipsiți de servitorii cărora ar fi putut să le încredințeze calabalîcul destul de greu, îl duc singuri în spinare. Ferice de acela care are un cal pentru această călătorie! El va putea aduce acasă o cantitate mai mare de aur". Toți își închipuie că „aurul se culege tot așa de repede și ușor ca fructele din pomi". Dezamăgire: ei descoperă că trebuie să sape din greu în măruntaiele pămîntului și că aurul este doar suprema recompensă a trudei, experienței, perspicacității și perseverenței. Cei mai mulți dintre călători se înapoiază epuizați, flămînzi și fără o uncie de metal.

Mijlocul cel mai lesnicios de a procura aur se dovedește însă a fi nu căutarea sub pămînt, ci însușirea lui gata prelucrat, de la cei care-l stăpînesc. Este mai ușor să ucizi, să jefuiești, să pretinzi o răscumpărare, decît să mînuiești tîrnăcopul. De aceea, căpeteniile conchistadorilor nu se vor da înapoi de la folosirea acestor soluții. Ei sînt Vasco Balboa pentru istmul de Panama, Hernando Cortes pentru Mexic, Francisco Pizarro pentru Peru, Coronado pentru California, Almagro și Valdivia pentru Chile, Quesada pentru Columbia, Mendoza pentru Argentina[3]. În 40 ani, căutînd aur pe socoteala Spaniei, acești pionieri descoperă un continent. Dar nu tuturora le surîde norocul de a găsi prețiosul metal. Atunci cînd îl descoperă sînt, cîteodată, înmărmuriți de abundența sa: lui Cortes, Montezuma[4] i-a apărut îmbrăcat într-un veșmînt de aur, încălțat cu sandale de aur. Ajuns la Teotihuacan în Mexic, Cortes vede ridicîndu-se statuia enormă a zeului războiului, împodobită cu coliere și cu o mască din aur. La Cajamarca, Pizarro îl găsește pe împăratul incas într-un palat strălucind de aur. Alături de el un templu ai cărui pereți sînt placați cu același metal prețios; aici, mumiile incașilor decedați sînt așezate în jilțuri de aur. Împăratul poartă

Giuvaergiu indian prelucrînd aurul

În p. 83: *mască de aur reprezentînd pe zeul Primăverii. Cultura Xipe-Totoc*

un pieptar de aur și circulă cu o lectică lucrată din prețiosul metal. Pizarro și însoțitorii lui sînt uluiți la Cuzco[5] de imaginea unui oraș strălucitor, cu un templu dedicat Soarelui, alcătuit din patru clădiri din aur și argint, în centrul cărora strălucește imaginea soarelui, turnată în aur. Cum să nu-i devoreze pe toți acești cuceritori zdrențăroși febra acestui metal atotputernic?

Înainte însă de a se gîndi să exploateze metodic minele și ținuturile ocupate, ei au în vedere însușirea aurului care le stă la îndemînă. Pentru această operație dispun de patru metode: schimbul — care este procedeul cel mai corespunzător normelor economice, darul, mai mult sau mai puțin solicitat — care decurge din tradițiile politice, jaful — procedeu propriu practicii lor militare și răscumpărarea — care în evul mediu era un obicei curent între cavaleri. Schimbul nu este decît o formulă inițială, care presupune relații încă pașnice. Așa a început Columb; la fel și Cortes, cînd i-a înmînat lui Montezuma un colier de perle parfumate, primind, în schimb, un șirag de raci și scoici confecționate din aur. Curtuoazia aceasta nu este folosită însă decît la primele luări de contact.

La Vera Cruz, indigenii încearcă să-l îmbuneze pe Cortes oferindu-i bijuterii din aur. El le întinde o cască spaniolă, cerîndu-le să i-o umple cu pulbere de aur. La Teotihuacan, Montezuma însuși s-a arătat generos oferind spaniolilor scuturi, platoșe și căști împodobite cu aur, coliere și brățări din acest metal, evantaie, panașe din pene colorate țesute cu fir de aur și de argint. Primul obiect care ne-a fost arătat, povestește un însoțitor al lui Cortes, a fost o roată, la fel de mare ca aceea a unei carete, asemănătoare unui soare, împodobită cu imagini felurite; totul executat din aur fin, înfăptuire care te invita la contemplare. Circumferința acestui platou, completează un alt martor, măsura 30 palme și se apreciază că valora 20 000 pesos de aur (echivalentul a 90 kg metal). În Panama, un șef, ai cărui supuși locuiau în colibe de trestie, oferă în dar conchistadorilor, ca dovadă a bunelor sale intenții, bijuterii de aur în greutate de peste 200 kg. Este oare acesta un mijloc sigur de a-și asigura pacea? Debarcînd la Tumbez[6], Pizarro recurge la politica de curtuoazie: acceptă stofe rare și vase de aur. Se reîmbarcă cu surîsul pe buze. Este complet mulțumit sau numai sedus? Ferdinand de Soto folosește la Cuzco metoda cea mai elegantă pentru a-și atinge scopul: ia în căsătorie pe favorita șefului incas — de altfel cu consimțămîntul ei — care se numește Steaua de Aur. Luînd-o de soție, el capătă o dotă în metalul prețios.

---

[1] Numele dat de Cristofor Columb insulei Haiti.

[2] Las Casas (1474-1566), călugăr dominican și istoric, stabilit din 1502 în America.

[3] Vezi **Magazin istoric**, nr. 4, 5 și 6/1973.

[4] Împărat aztec (1502-1520).

[5] Oraș în Peru, capitala incașilor.

[6] Primul port peruan pe care-l întîlnește Pizarro, coborînd de-a lungul coastei Pacificului.

De la schimbul de daruri la jaf și crimă

Dar conchistadorii își pierd răbdarea: ambițiile lor sînt mult mai mari. Toate aceste comori care le trec prin fața ochilor nu trebuie oare să intre în mîinile lor? Cortes îi cere conducătorului aztec Gautehmoc să-i dezvăluie locul unde se află comoara regală. Deși torturat, acesta refuză. Atunci, Cortes dispune jefuirea orașului; percheziționînd casă după casă, oamenii lui pradă metalul rîvnit. Comoara regală cade în mîinile spaniolilor odată cu capturarea lui Montezuma. Sortarea lingourilor, a colierelor și brățărilor, a podoabelor în formă de păsări, insecte sau flori a durat trei zile. Din cele 700-900 kg, la cît au fost evaluate, nu s-au păstrat decît piesele cele mai rare, restul mergînd la topit. Pizarro are și mai puține scrupule: cunoscînd puterea muschetelor sale, atacă pe incași și capturează pe șeful lor Atahualpa; după aceea, spaniolii jefuiesc tot ce le iese în cale. La Cuzco ei desfac 700 plăci de aur de pe pereții templului închinat Soarelui; nu izbutesc însă să smulgă și cornișa de aur care înconjura sanctuarul. La Bogota, în Columbia, conchistadorii jefuiesc porțile templelor, placate în aur și bătute în smaralde.

În unele împrejurări este utilizat și procedeul răscumpărării. Pizarro, acceptînd oferta prizonierului său Atahualpa, dă o adevărată lovitură de maestru. „Drept preț al vieții și libertății mele, promite incasul, voi acoperi cu aur întreaga suprafață a încăperii care îmi servește ca închisoare". Pizarro pretinde mai mult: „Vreau să umpli întreaga cameră". Incasul consimte întrebînd: „Pînă la înălțimea pe care o ating cu brațele ridicate?" Acordul este încheiat. Pizarro trage o linie roșie la extremitatea degetelor lui Atahualpa. Va trebui umplut cu aur (completîndu-se dacă e cazul cu argint) un volum de aproximativ 70 metri cubi. Cum Pizarro nu înțelege să aștepte, incasul trimite olăcari în cele patru colțuri ale imperiului pentru a transmite ordinele sale de rechiziție. Curînd, metalul începe să curgă, bijuteriile se îngrămădesc în camera indicată: foi, știuleți de porumb din aur, farfurii (din care unele cîntăresc mai mult de 10 kilograme), pahare fără picior, testele de ace, vase, o fîntînă din care țîșnea un jet de aur. Carcera este umplută pînă la înălțimea cuvenită, răscumpărarea plătită — 5 tone metal galben, între 4 și 22 carate. Nici un suveran al Lumii Vechi n-a stăpînit vreodată o asemenea comoară, ca aceea pe care o deținea Pizarro, pînă nu demult porcar. Dar dacă Atahualpa își ține cuvîntul dat, castilianul și-l uită pe al său: el dispune judecarea, condamnarea, gîtuirea și, în cele din urmă, arderea prizonierului.

Cui îi revine prada? În primul rînd, bineînțeles, conchistadorilor: niciodată nu

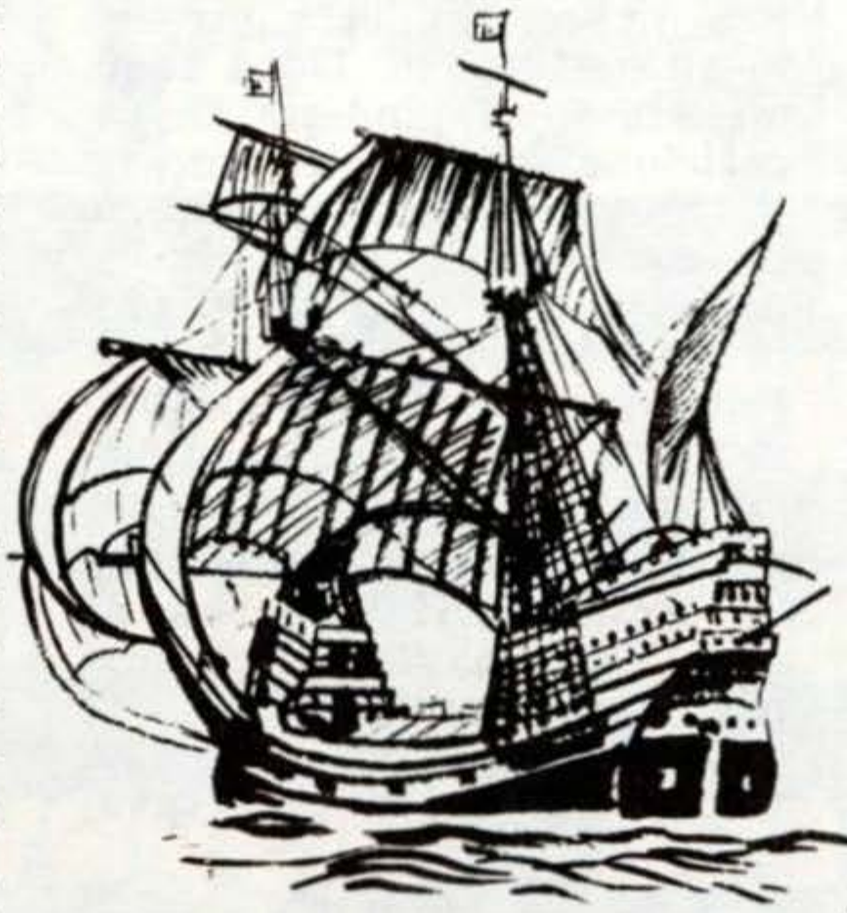

Caracă — navă de tip portughez, voluminoasă, cu catargul principal foarte înalt — unul dintre mijloacele folosite pentru transportul transatlantic al metalului galben

ești, atît de bine servit ca atunci cînd te servești singur. De altfel, ei au străbătut oceanul pentru a face avere și totul îi autorizează, începînd cu uzanțele milenare și terminînd cu înțelegerile semnate cu regele Spaniei. În Mexic, Cortes mănîncă din veselă de aur; Pizarro își rezervă din fantastica răscumpărare a lui Atahualpa partea sa, între care figurează și pieptarul de aur al împăratului.

Repartiția prăzii urmează însă și reguli prestabilite. Numeroși scribi au misiunea să întocmească inventare amănunțite, ori de cîte ori prăzile sînt importante. Fiecăruia îi este atribuită partea care i se cuvine, după grade și merite: atîta ofițerilor, atîta soldaților, atîta funcționarilor civili. La împărțirea răscumpărării, Fernando de Soto, adjunctul lui Pizarro, primește jumătate din ceea ce îi revine șefului său; fiecare cavaler obține de două ori și jumătate mai mult decît fiecare infanterist. Este adevărat că, îmbătați de această soldă neobișnuită, care transformă brusc niște desculți în nababi, unii dintre ei risipesc prada fără întîrziere. Este cunoscut cazul unui cavaler al lui Pizarro care joacă la zaruri un disc de aur masiv reprezentînd pe zeul Soarelui. La distribuirea prăzii, regele Spaniei este, așa cum se cuvine, primul servit. În principiu, el are dreptul la o cincime din metalul galben. În realitate, partea sa este adeseori mai mare, pentru că conchistadorii țin să dovedească suveranului rentabilitatea expedițiilor. În orice caz, aurul provenit din jafuri nu este sortit să rămînă în America. Din ceea ce le revine, conchistadorii trimit o parte familiilor lor (și familiile spaniole sînt tot atît de numeroase, pe cît sînt de avide), își construiesc palate în localitățile natale; îi fac să profite din prăzile lor și pe prieteni, pe primari, pe preoți. Prețiosul metal trece din Lumea Nouă în cea Veche.

Care este valoarea globală a tuturor acestor jafuri? Evaluarea, firește, nu poate fi decît aproximativă, pentru că, în ciuda statisticilor administrative, numeroase excrocherii eludează evidențele întocmite. În mare, prada din Mexic este apreciată la patru tone aur, iar cea din Peru la opt tone. Numai aceste 12 tone echivalează cu tot aurul pe care Spania l-a extras din solul său timp de cinci secole.

Cele mai frumoase giuvaeruri jefuite vor împodobi locuințele princiare ale imperiului lui Carol Quintul. În 1520 sînt prezentate la Bruxelles comorile oferite de Montezuma învingătorilor săi. „În toată viața mea, spune Albrecht Dürer, n-am văzut nimic care să-mi umple sufletul de atîta admirație". Pentru jefuitori, operele de artă prețuiesc însă mai puțin decît aurul brut; de aceea, majoritatea acestor inestimabile valori va pieri pentru totdeauna, topită în lingouri. Din podoabele prădate se bat monede, se poleiesc monumente.

Prețul sclavilor crește

Jefuirea Americii este departe de a fi o simplă operație de transport. Este ușor să jefuiești, dar prada se cheltuiește odată pentru totdeauna, ea nu are calitatea de a se reface. Doar niște zăcăminte bogate pot asigura venituri regulate. De aceea, Spania are nevoie de minele de aur. Dorindu-le cu orice preț, conchistadorii reușesc să le găsească. Cantitatea aceasta imensă de aur, care s-a revărsat umplînd tezaurele Mexicului și Perului, trebuie să fi apărut de undeva, gîndesc ei. Cuceritorii veniți din Castilia, Andaluzia, Estremadura au un simț deosebit în căutarea și descoperirea zăcămintelor.

Columb identifică și pune în exploatare pe teritoriul Hispaniolei, în masivul Cibao, cîteva mine, care, însă, se epuizează curînd. Pe măsură ce înaintează în America de Sud, cuceritorii organizează căutarea aurului în zăcămintele aluvionare din Columbia, Ecuador, Venezuela, Guyana, apoi din Chile. Ei sînt întrutotul mulțumiți: rîurile care coboară din Cordiliera Anzilor aduc cu ele aur într-o cantitate atît de mare încît recoltarea lui, chiar cu mijloace primitive, este lesnicioasă și rentabilă. Către mijlocul sec. XVI, minele iau locul acestor **placers**[1]; cea mai importantă se dovedește a fi Buritica, în Noua-Grenadă[2], de unde metalul galben este transportat prin portul Carthagena[3]. Mexicul este, de asemenea, bogat în aur; sudul tropical abundă în zăcăminte aluvionare, care sînt primele exploatate. Și aici, către 1540, spaniolii încep să se intereseze de zăcămintele miniere, mai ales de cel de la Tehuantepec.

Tehnica invadatorilor nu este mult deosebită de cea a indienilor. Pe un plan înclinat se împrăștie nisipul și pămînturile aurifere; apa care se toarnă peste ele antrenează pămîntul sau nisipul, rămînînd aurul, care este mai greu. Separarea lui de alte metale se face prin topire; ulterior, aliajul este tratat cu acid sulfuric concentrat, care dizolvă tot ceea ce nu este aur. Generalizarea procedeului amalgamării cu mercur produce o adevărată revoluție. Folosit pentru prima dată de venețieni în sec. XV, este introdus în Mexic în 1556. După 1560, metoda se răspîndește cu repeziciune, atît pentru aur cît și pentru argint. Economie de combustibil, economie de timp, posibilități de a prelucra minereuri cu un conținut util scăzut: noua tehnică nu are decît avantaje. Dar, atunci cînd se impune, ea stimulează mai mult producția de argint decît pe aceea de aur. Exploatările aluvionare, minele și metalurgia solicită o mînă de lucru numeroasă. A trecut vremea în care cavalerul își încerca singur norocul, cu cazmaua în mînă. Pentru o exploatare de mare amploare, sînt necesari mulți muncitori, pregătiți să poată face față celor mai aspre cerințe: să sape pămîntul, să transporte minereurile, să sfarme stînca, să spele nisipul, să agite ciurul. Unde să-i găsești? Dacă îi folosești pe băștinași, ei vor înceta să cultive pămîntul, ceea ce va duce la o lipsă de alimente. De altfel, randamentul lor este mediocru. Rezistă greu la oboseală și mai puțin la epidemii ori la un tratament brutal. În Antile, populația este deportată, decimată. Atunci cînd i se amintesc lui Pizarro obligațiile sale de propovăduitor al creștinătății printre indigeni, el protestează cu toată indignarea: „Eu n-am venit pentru aceasta, eu am venit pentru a lua aur".

În aceste condiții nu este de mirare ca prețul sclavilor indigeni să crească. Pentru Mexic, după Pierre Vilar, fiecare dintre ei se plătea, între 1525-1529, de la 3 la 7 pesos, sumă care, în 1536, ajunge la 50 pesos. Exploatările suportă, între altele, remunerarea responsabilului spaniol al fiecărei echipe și pe cea a majordomului, care comandă toate echipele.

În lipsa indienilor, spaniolii importă negri, mai voinici, mai rezistenți. Aurul este marele răspunzător al acestei migrațiuni forțate, care a golit un continent fără ca să umple altul, pentru că numeroși negri (pînă la o pătrime) pier în cursul traversării oceanului. În sec. XVI, în America sosesc anual aproximativ 30 000 negri și 10 000 spanioli. Dar, în același secol, ca urmare a „conquistei", populația indiană scade la jumătate.

În românește de:
Sergiu STANCIU

---

[1] În original, în spaniolă — zăcămînt aurifer aluvionar.
[2] Vechiul nume al actualei republici sud-americane Columbia.
[3] Port columbian în marea Caraibilor.

În curînd, concursul MAGAZIN ISTORIC, ediția 1975.
100 întrebări — **100** răspunsuri **100** importante premii.
În numărul viitor al revistei, vom reveni cu amănunte suplimentare

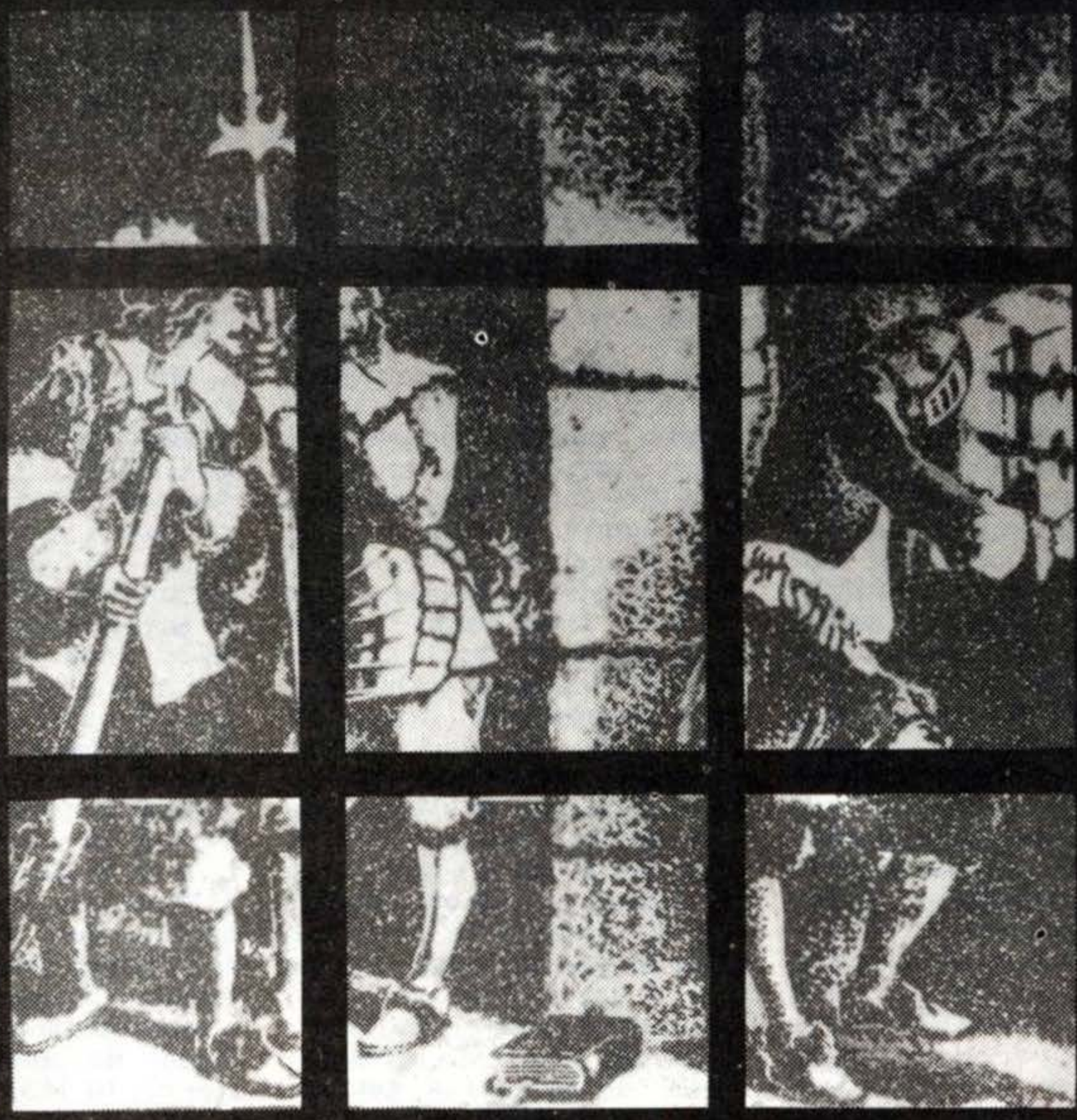

„MASCA DE FIER" fratele geamăn al regelui Soare?

MARCEL PAGNOL
membru al Academiei Franceze

Încercările de a descoperi adevărata identitate a „Măștii de fier" — misteriosul întemnițat căruia nimeni nu i-a văzut chipul, întotdeauna acoperit cu o mască, metalică sau poate de catifea neagră — au făcut să curgă multă cerneală și au suscitat controverse înflăcărate. Unii autori au susținut că prizonierul mascat, arestat în 1669 și deținut, rînd pe rînd, în închisorile din Pignerol, insula Sainte-Marguerite și Bastilia, a fost un nobil italian, contele Matthioli, care avusese un conflict cu regele Franței, Ludovic XIV. Alții au încercat să argumenteze că deținutul nu a fost altcineva decît Eustache Dauger Cavoy, prieten din copilărie și favorit al lui Ludovic XIV:

Legendele țesute în jurul prizonierului mascat l-au atras și pe cunoscutul dramaturg și prozator Marcel Pagnol, membru al Academiei Franceze, care a întreprins ample investigații pentru a descoperi adevărul. În urmă cu doi ani, el a publicat volumul Le Secret du Masque de fer **(Secretul Măștii de fier), în care susținea că cel care a suportat 34 ani de captivitate în diferite închisori franceze sub numele de Eustache Dauger, a fost, în realitate, fratele lui Ludovic XIV. Marcel Pagnol își anunțase intenția de a continua cercetările pînă la a descoperi mormîntul „Măștii de fier", dar moartea recentă a scriitorului a pus capăt acestui proiect.**

În paginile care urmează, Marcel Pagnol ne prezintă versiunea sa despre identitatea celui care a rămas cunoscut sub numele de „Masca de fier". Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

Toți acei istorici care au refuzat să creadă în existența unui frate geamăn al lui Ludovic XIV al Franței și-au întemeiat scepticismul pe unul și același argument: potrivit uzanțelor curții, regina își aducea pe lume moștenitorii în prezența celor mai de seamă personalități din anturajul regal, în număr de cel puțin douăzeci. Să fi ignorat toți aceștia nașterea unor gemeni?

Putem să le răspundem cu argumente în aparență simpliste, dar, în fond, hotărîtoare. Iată versiunea noastră asupra evenimentelor:

Un copil care sperie capetele încoronate

Regele Ludovic XIII fusese încunoștiințat de mai multă vreme că soția sa, Anna de Austria, avea să aducă pe lume doi gemeni. Monarhul împărtășise vestea ministrului său, cardinalul Richelieu, care își exprimase temerea că existența a doi succesori la tron ar putea provoca, într-o bună zi, un război civil. În interesul statului, nașterea geamănului trebuia deci ținută în secret, persoanele de vază de la curte asistînd doar la venirea pe lume a primului copil.

Regele și cardinalul au pus la cale un plan.

Un martor al vremii descrie evenimentele astfel: „Către ora 11, regina dădu naștere unui fiu care, la cererea regelui, fu pe dată botezat, în aceeași încăpere, de către episcopul de Meaux, primul său duhovnic, de față fiind toți prinții, prințesele, doamnele de la curte [...]. Îndată după aceea, regele, urmat de întreaga curte, se duse în capela vechiului castel [la Saint-Germain-en-Laye] unde se oficie cu mare pompă un Te Deum".

De obicei, la nașterea unui rege, Te Deum-ul se celebra în mod solemn într-o catedrală, în fața unei mulțimi ajungînd pînă la 1 000 persoane, reprezentînd toate clasele sociale. Iată de ce această slujbă, pregătită dinainte și oficiată la iuțeală în fața a vreo 40 persoane, ni se pare destul de ciudată. Cred că graba se datora necesității de a îndepărta lumea din camera reginei, care era pe cale să dea naștere celui de-al doilea copil (doamna Perronette, moașa personală a reginei, fusese de părere că gemenii aveau să se nască la un interval de cel puțin un sfert de oră).

În preajma reginei a rămas numai doamna Perronette, care l-a ascuns îndată pe geamăn în camera ei, iar în cursul aceleiași seri — sau poate a doua zi — l-a dus la țară, unde l-a instalat într-o locuință destul de confortabilă și unde a fost crescut ca fiul natural al unei tinere nobile.

Richelieu a murit în 1642, iar Ludovic XIII în 1643. Locul lui Richelieu l-a luat Mazarin. Ludovic XIV avea 6 ani.

Nu încape îndoială că Mazarin știa de existența geamănului pe care doamna Perronette îl creștea la țară și care semăna leit cu fratele său. În orice caz, în 1644 noul ministru a trimis-o pe doamna Perronette în Anglia, pentru a o asista la naștere pe regina Henrietta de Franța, soția lui Carol I al Angliei, sora lui Ludovic XIII și mama viitorului Carol II.

Sînt convins că motivul real al acestei călătorii a fost transportarea geamănului în străinătate. Din memoriile doamnei de Motteville rezultă că moașa avea asupra ei o sumă considerabilă, care i-a permis să răsplătească din belșug familia de nobili Carteret, care adoptase copilul, acum în vîrstă de 6 ani. Regina Henrietta o sfătuise pe Perronette să se adreseze unei familii de englezi, Carteret, prietenii ei de nădejde care locuiau pe insula Jersey, fără însă să le dezvăluie adevărul.

Nu se știe nimic despre educația pe care a primit-o băiatul. Putem doar presupune că nobilii Carteret i-au dat o creștere bună și o instrucțiune destul de completă. Se mai știe că, în 1657, cînd Jean de la Cloche, un predicator destul de înstărit, a luat-o în căsătorie pe Margareta de Carteret, generosul pastor i-a dat copilului numele său.

Dar ce știa copilul despre nașterea sa? Iacob (prenumele primit de geamăn) își amintea vag de franțuzoaica ce-l crescuse în Franța, pînă la vîrsta de cinci sau șase ani. Micii săi colegi de școală i-au povestit însă ceea ce auziseră de la părinții lor: cum că ar fi copilul Margaretei, rezultat din idila ei cu Carol II al Angliei, care fusese în Jersey în primii ani ai adolescenței.

Iacob a relatat cele auzite Margaretei și aceasta i-a spus că, într-adevăr, regele îi făcuse o curte stăruitoare, dar ea avea 20 ani, iar el nici 15. Idila lor a fost fără urmări.

Seamănă cu regele Angliei!

Regina Angliei i-a dăruit credinciosului ei supus, Sir Carteret, un foarte reușit por-

tret al lui Carol II pictat de Lély. Iacob constată, că, pe măsură ce creşte, seamănă tot mai mult cu chipul din acest portret. După părerea noastră, era foarte firesc ca Iacob să semene cu Carol II, întrucît acesta semăna, la rîndul lui, cu Ludovic XIV, vărul său primar. În portretele care ne-au rămas de la cei doi suverani se poate vedea că au acelaşi nas puternic, aceeaşi bărbie cu o gropiţă destul de adîncă, aceeaşi gură, aceeaşi privire. Din păcate, n-avem nici un portret al lui Iacob. Sînt încredinţat că tocmai datorită acestei asemănări el a hotărît să se facă recunoscut de către rege; cred că pînă la acest punct Iacob a fost de bună credinţă.

Margareta este şi ea tulburată. Poate că-i scrie chiar ea lui Carol sau încearcă vreun demers prin tatăl ei, Sir Carteret. Carol îi răspunde că n-a avut nici un copil în Franţa sau în Jersey şi că refuză categoric să-l recunoască. Iacob e indignat. Renegat de „tatăl" său, pune la cale un plan de o îndrăzneală uimitoare.

De la familia Carteret, faţă de care Carol n-a avut niciodată secrete, ştie că regele vrea să se convertească la catolicism şi să pună biserica engleză sub autoritatea papală. Nu o poate face pe faţă, întrucît se teme de un război civil. Soţia şi mama regelui sînt catolice şi participă în mod discret, în capela palatului, la ceremoniile religioase ale bisericii romane, în timp ce monarhul, instruit în mare taină de un preot, se pregăteşte pentru convertire.

Iacob, care e protestant, se hotărăşte să treacă şi el la catolicism şi chiar să intre în rîndurile bisericii. O dată ajuns preot, ar obţine cu siguranţă sprijinul tatălui său şi ar face o frumoasă carieră ca prelat. Pleacă deci la Hamburg, unde trece la catolicism, apoi se duce la Roma; la 11 aprilie 1668 se prezintă la Casa novicilor iezuiţi, condusă de abatele Olivia şi cere să-şi facă acolo noviciatul. Se declară prinţ Stuart, bastard al lui Carol II şi îi înmînează abatelui o scrisoare a regelui în care acesta îl recunoaşte ca fiu:

„Carol, prin graţia lui Dumnezeu rege al Angliei, Franţei, Scoţiei şi Hiberniei [denumirea latină a Irlandei], **declarăm ca fiu natural al nostru pe Iacob Stuart, care din ordinul şi voinţa noastră a trăit sub un nume de împrumut în Franţa şi în alte ţări pînă în anul una mie şase sute şaizeci şi cinci, cînd am binevoit să-l luăm în grija noastră. Aflîndu-se la Londra din voinţa noastră expresă, i-am cerut, din motive bine întemeiate, ca începînd din acelaşi an să trăiască sub un alt nume, adică** La Cloche du Bourg de Jersey, **şi din motive însemnate ce privesc liniştea regatului îi interzicem să vorbească despre aceasta pînă după moartea noastră. Atunci îi va fi permis să prezinte în faţa Parlamentului declaraţia noastră** [...] **Carol"**.

Totodată, Iacob îi înmînează abatelui un certificat din partea reginei Christina a Suediei, redactat în limba latină. Regina afirmă că Iacob este bastardul regelui şi că însuşi Carol II i-a mărturisit aceasta. Mai mult, ea declară că a asistat, la Hamburg, la ceremonia în cursul căreia Iacob a fost primit în rîndurile bisericii catolice.

Se ştie că iezuiţii s-au interesat dintotdeauna de politică, ceea ce a făcut ca, în decursul secolelor, să fie expulzaţi din mai toate ţările Europei. Dar datorită inteligenţei, supleţei şi răbdării lor, ei au reuşit de fiecare dată să recîştige terenul pierdut. Părintele Oliva este deci cucerit pe dată de acest fiu de rege, care ar putea aduce servicii însemnate ordinului şi îl primeşte cu braţele deschise.

Şi astfel Iacob îşi începe studiile religioase. Din cînd în cînd el primeşte, pe căi misterioase, scrisori din partea lui Carol II, adresate fie părintelui Oliva, fie „iubitului nostru fiu prinţul Stuart". Iată un fragment: „Trebuie să luaţi aminte că avem de gînd să vă recunoaştem în mod public ca fiu al nostru nu peste mulţi ani, căci Parlamentul şi treburile statului nefiindu-ne prielnice pînă în prezent, am fost mereu constrînşi să amînăm".

Părintele Oliva, căruia Iacob îi arată aceste scrisori, e cîştigat trup şi suflet; gîndul că novicele său, care în curînd va fi părinte iezuit, are şanse mari de a urca într-o zi pe tronul Angliei îl umple de bucurie şi de mîndrie. Totul merge strună. Iacob îşi continuă noviciatul, iar părintele Oliva are mare grijă de învăţăcelul său. Scrisorile regelui sosesc destul de regulat; Carol promite să-i ajute pe iezuiţi, exprimîndu-şi dorinţa de a le da bani „cu regală mărinimie".

Intervine regina Christina

Tocmai atunci regina Christina a Suediei îl anunţă pe părintele Oliva că urmează să vină la Roma şi că îi va face o vizită. Carol II, „încunoştiinţat" de îndată pe o cale pe cît de rapidă, pe atît de misterioasă, îşi reclamă de urgenţă fiul, căci dacă regina Suediei l-ar vedea, ar ghici „marea taină" şi nu s-ar abţine de a o împărtăşi şi altora. Iar regele ar fi în pericol să urce pe eşafod, asemeni tatălui său. Deci Iacob trebuie să se întoarcă de îndată la Londra.

Spre a mulţumi iezuiţilor pentru ceea ce au făcut pentru fiul său şi a-şi ţine promisiunea de a-i ajuta „cu regală mărinimie", Carol trimite părintelui Oliva o poliţă de 20 000 lire sterline, plătibilă peste şase luni. Există şi un post-scriptum foarte interesant:

„Noi, Carol, rege al Angliei, Franţei, Scoţiei şi Hiberniei recunoaştem că în afară de sus-amintita sumă mai datorăm D-lui Înalt Părinte General al D-lor Părinţi Iezuiţi şi suma de opt sute de lire sterline pentru cheltuielile de întreţinere şi călătorie ale preaiubitului şi nobilului nostru fiu prinţul Iacob Stuart, călugăr iezuit trăind sub numele de La Cloche, bani pe care numitul Părinte General Jean Paul Oliva i-a înmînat şi pe care ne legăm să-i înapoiem şi să-i plătim după plac, peste şase luni începînd din ziua cînd am dat această declaraţie, o dată cu suma de douăzeci de mii arătată mai sus".

Este foarte ciudat că părintele Oliva nu şi-a dat seama pe loc că e vorba de o excrocherie în toată legea. În

apărarea lui trebuie să spunem că a fost ferm convins de paternitatea lui Carol și că semnătura regelui pe atîtea scrisori cîte i-au fost adresate reprezentau pentru el o garanție de nezdruncinat.

Cititorul a și ghicit, desigur, că toate scrisorile regelui sînt niște falsuri.

Cu ajutorul părintelui iezuit care se îngrijește de arhivele de la Roma ale acestui ordin, am putut obține fotocopiile mai multor scrisori ale lui Carol II către părintele Oliva. Totodată, la arhivele Ministerului nostru de Externe mi s-a încredințat un mic registru, cochet legat în marochin albastru, conținînd scrisori autografe ale lui Carol II către sora sa, Henrietta-Anna Stuart[1]. Am arătat aceste prețioase documente unui expert grafolog, care a afirmat că primele sînt, fără nici o îndoială, niște falsuri.

Pentru confirmare am supus documentele unui al doilea expert, care dintr-o singură privire ne-a încredințat că era inutil să facă o cercetare amănunțită, întrucît falsul este evident, iar autorul lui nici nu și-a dat măcar osteneala să imite cît de cît scrisul regelui, pe care, poate, nici nu-l văzuse vreodată.

Ar mai exista o posibilitate: Carol să fi dictat textul scrisorilor unui secretar. Acest lucru este cu neputință: toate scrisorile în care se pomenește despre convertirea regelui Angliei la catolicism sînt scrise de mîna lui.

Iacob este, așadar, un impostor; un timp, el își închipuie că e un bastard renegat cu brutalitate și nu face decît să ceară, cum se pricepe, ceea ce i se cuvine.

În limbaj cifrat

Oliva îi avansează, desigur, cele 800 lire sterline, de vreme ce două semnături regale îi garantează restituirea sumei. Conform regulamentului Ordinului iezuiților, într-o călătorie orice iezuit trebuie să fie însoțit de un „socius", adică de un alt iezuit. Tocmai de aceea Carol a cerut insistent, într-o altă scrisoare, ca Iacob să fie scutit de această obligație, el trebuind să călătorească singur, căci prezența unui însoțitor ar fi iscat bănuieli. Dar părintele Oliva nu poate încuviința o asemenea abatere de la regulă. El acceptă, totuși, un compromis: însoțitorul îl va conduce pe Iacob pînă în Franța și va aștepta acolo întoarcerea lui de la Londra.

Cei doi iezuiți părăsesc Roma la începutul lui decembrie 1668 și sosesc în Franța 15 sau 20 zile mai tîrziu. Imediat după trecerea graniței, Iacob se desparte de însoțitorul său și pleacă la Londra. Va ajunge oare acolo?

Două scrisori, care se referă la aceeași persoană, aduc o lumină nouă în descifrarea enigmei. În prima dintre ele, o falsă scrisoare a lui Carol II către Iacob, regele îl sfătuiește pe „preaiubitul său fiu" să treacă prin Paris și s-o viziteze pe sora lui, Henrietta. „Dacă preaiubitul nostru fiu nu poate fi făcut preot la Roma fără să-și dezvăluie în mod public adevăratul nume și originea sa, e mai bine să nu fie hirotonisit la Roma, ci să treacă prin Paris și să se prezinte iubitului nostru văr, regele Franței, sau, dacă preferă, mult onoratei noastre surori, ducesa d'Orléans. Știind ei prea bine ce avem în suflet și cunoscîndu-l destul pe dragul și preaiubitul nostru fiu după însemnele ce i le-am dat la Londra în 1665 și văzîndu-l catolic, ei vor găsi pe dată calea de a fi făcut preot, fără să se afle cine e și în cea mai mare taină". Această scrisoare, care n-a fost pînă acum publicată, e de o importanță capitală, pentru că dovedește că, părăsind Roma și pe iezuiți, Iacob avea de gînd să se oprească la Paris, în decembrie 1668 sau în ianuarie 1669 și să ceară o audiență Henriettei, sora lui Carol.

Or, la 20 ianuarie 1669, Carol II trimite el însuși o scrisoare surorii sale, în care îi spune: „Tocmai vă scriam această epistolă, cînd am primit-o pe a voastră prin italianul al cărui nume și calitate nu vă sînt cunoscute. Mi-a înmînat scrisoarea voastră pe un coridor atît de întunecos, încît dacă l-aș reîntîlni, nu i-aș mai recunoaște chipul [...]. Acest om va reuși pentru că recomandarea și primirea lui convin de minune amîndurora".

Despre ce „recomandare" și „primire" e vorba? Și cine e acest om? Nu e vorba despre un italian, ci despre cineva care vine din Italia, pe nume Iacob de la Cloche. „Recomandarea" nu e altceva decît o scrisoare de la părintele Oliva, iar „primirea" semnifică hirotonisirea lui Iacob. De ce îl primește prințesa pe acesta? Pentru că el îi arată scrisoarea părintelui Oliva către Carol II, unde se spune doar că „ordinele regelui au fost executate" și îi cere Henriettei să-i organizeze hirotonisirea. De ce îi încredințează o scrisoare pentru fratele ei? Pentru că Iacob se înfățișează ca iezuit care vine din partea lui Oliva, pentru că e la curent cu marea taină — convertirea lui Carol II — și pentru că vrea să fie hirotonisit preot la Paris, ca apoi să oficieze trecerea la catolicism a regelui.

Henrietta este o femeie cu mintea foarte ascuțită și are, ca și mama ei, simț politic. Cunoscîndu-l însă foarte bine pe Ludovic XIV, pe care îl întîlnește zilnic, ea este surprinsă văzînd pe umerii lui Iacob... capul regelui Franței. Această asemănare o tulbură; de aceea îi răspunde că hirotonisirea ar fi mai lesne de obținut în Anglia și îi dă o scrisoare pentru Carol II.

Nu vom ști niciodată ce conținea această scrisoare, căci ea a fost cu siguranță distrusă. Din răspunsul regelui, reiese că Henrietta i-a scris că fusese vizitată de un italian, căruia nu-i știe nici numele, nici calitatea și că încredințase acestuia o scrisoare pentru fratele ei. Ceea ce este, bineînțeles, fals. Odată ce prințesa l-a primit și i-a vorbit acestui om, înseamnă că știa foarte bine cine este. De fapt, fraza citată din scrisoarea lui Carol vrea să zică: „Dacă sînteți întrebată, spuneți că nu știți cum îl cheamă și nici cu ce se ocupă".

[1] Prințesă a Angliei și a Scoției, fiica regelui englez Carol I și a Henriettei de Franța, căsătorită cu Philippe d'Orléans, fratele lui Ludovic XIV al Franței.

O mărturisire uluitoare

Ipoteza noastră este că Henrietta îl întreabă pe fratele ei în scrisoare: „Ce credeți despre înfățișarea acestui om?", iar Carol născocește povestea cu coridorul atît de întunecos, încît dacă l-ar fi reîntîlnit pe italian, nu l-ar mai fi recunoscut. De ce? Tocmai pentru că îl recunoscuse!

Odată cu încoronarea lui Carol II, mama lui i-a încredințat taina fratelui geamăn al lui Ludovic XIV, ca pe un secret de o mare însemnătate politică. Regele nu e deci străin de faptul că, undeva în lume, trăiește un frate geamăn al lui Ludovic XIV care, deși ascuns imediat după naștere, poate să reapară într-o bună zi.

Carol îl cunoaște prea bine pe regele Franței. În timpul șederii în această țară i-a fost tovarăș de joacă. De îndată ce îl vede pe Iacob, recunoaște în el pe geamănul dispărut. Toate astea nu sînt lucruri de scris într-o scrisoare care se poate pierde fie prin trădare, fie printr-o întîmplare. Iată de ce inventează povestea cu „coridorul atît de întunecos", pe cînd, în realitate, el îl primește pe Iacob în ascuns. Continuînd să se creadă bastardul lui Carol și sub pretextul convertirii acestuia la catolicism, Iacob și regele englez se întîlnesc de mai multe ori.

În cursul acestor întrevederi, Iacob, căruia îi cunoaștem îndrăzneala, îl întreabă: „De ce refuzați să mă recunoașteți ca primul dintre bastarzii voștri"? Carol sfîrșește prin a-i spune: „Nu, nu sînteți bastardul meu, ci vărul meu primar, căci sînteți fratele geamăn al lui Ludovic XIV. Născut cu o oră mai devreme, ați fi fost fratele cel mare și ați fi domnit în locul lui". Pentru intrigantul megaloman care era Iacob, mărturisirea este uluitoare. Regele îi recomandă insistent să păstreze taina, căci, odată cunoscută și de alții, ar fi fost nevoiți să-l predea lui Ludovic.

În această perioadă, Roux de Marcilly organizează un complot împotriva regelui Franței, promițîndu-i lui Carol II provinciile franceze Guyenne, Provence, Dauphiné, Languedoc, Bretagne și Normandia. Știind de existența conspirației, Carol nu numai că nu îl înștiințează pe Ludovic XIV (fapt istoricește dovedit), dar i-l trimite chiar el lui Marcilly pe Iacob, care urma să facă parte din complot sub numele de Martin, un fost valet al lui Roux.

Roux de Marcilly îl primește cu mare pompă pe proaspătul conjurat, a cărui identitate, conform ordinului lui Carol, trebuie ținută în cel mai mare secret pînă în ultimul moment. Planurile de invadare a Franței nu sînt încă gata. Dezvăluind pe neașteptate existența unui frate al regelui și afirmînd că este mai vîrstnic cu o oră, acțiunea lui Roux ar deveni o cruciadă pentru a reda adevăratului rege al Franței tronul furat. Dar într-o seară din luna mai a anului 1669, conjurații află o veste groaznică: Roux a fost arestat în Elveția de către Turenne și închis la Bastilia; torturat, a mărturisit totul.

La începutul lunii iulie — între 7-12 iulie — este arestat și Iacob. Valetul său își însușește banii, actele și hainele lui și reușește să ajungă la Neapole, unde trăiește întocmai ca un îmbogățit peste noapte.

La cele relatate pînă acum, socotesc că se impun cîteva concluzii:

ce știm despre vîrsta lui Iacob? În aprilie 1668, el îi spune părintelui Oliva că are 24 ani. Este cert că minte: nu poate să-și mărturisească vîrsta adevărată, 30 ani, și să susțină totodată că este fiul natural al lui Carol II. Regele Angliei fiind născut în 1630, în anul cu pricina, 1668, are deci 38 ani, numai cu 8 ani mai mult decît Iacob... Sînt convins că în acest an Iacob are aproape 30 ani, vîrsta lui Ludovic XIV.

Asemănarea dintre Iacob și Ludovic XIV fiind izbitoare, chipul primului ar fi fost recunoscut în Franța. De aceea lui Eustache Dauger — numele sub care Iacob este deținut în închisori — i se aplică o mască pe față.

Iacob este iezuit și foarte credincios. Din prima zi de detențiune la Pignerol, Dauger cere o carte de rugăciuni.

Opt zile după întemnițarea lui Iacob-Dauger la Pignerol, este anunțată moartea lui Iacob, la Neapole, cu scopul evident de a justifica dispariția lui. Mi se pare că aceste coincidențe merită atenție. Dauger, „Masca de fier", este Iacob, iar Iacob este fratele geamăn al lui Ludovic XIV.

PE TEMELIILE UNITĂȚII — OPERĂ DE ÎMPLINIRE

(Urmare din p. 65)

spre desăvîrșita ei dezrobire economică, politică și culturală

Statutul general al Partidului Social-Democrat (1910); Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1910-1915, *București, 1968.*

● *Congresul față cu amenințările repetate ale oligarhiei că vrea prin legi să distrugă legăturile de organizare între mișcarea sindicală și Partidul Social-Democrat, al cincilea Congres sindical din România afirmă sus și tare unitatea mișcării muncitorești, care urmărește același scop de socializare a mijloacelor de producție, avînd aceleași principii conducătoare:* **lupta de clasă și internaționalismul.**

Rezoluție referitoare la tactică, adoptată la Congresul al V-lea al sindicatelor, ianuarie, 1914; Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1910-1915, *București, 1968.*

● *Congresul va fi chemat să consfințească sau să dezaprobe tot ceea ce comitetul de pînă acum a săvîrșit, dar mai cu seamă va trebui să croiască calea pe care va înainta mișcarea noastră în viitorul apropiat [...] Noi vom fi chemați ca în România nouă, împreună cu tovarășii de dincolo, [de Carpați —* **n.r.***] să clădim mișcarea muncitorească pe temelii solide și puternice, ca nici un vifor și nici o furtună să n-o poată dărîma.*

Comunicat pentru convocarea Congresului de la Sibiu din 1918, Adevărul, *17/29 decembrie 1918.*

Cărți sosite la redacție

Recent, ne-au sosit la redacție alte trei lucrări tipărite în Italia de către cunoscuta editură din Roma, Editori Riuniti, în colaborare cu Institutul de studii istorice și social-politice de pe lîngă C. C. al P.C.R.

● **80° ANNIVERSARIO DELLA FONDAZIONE DEL PARTITO POLITICO DELLA CLASSE OPERAIA IN ROMANIA** — *ediția în limba italiană a lucrării* **80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România** — *cuprinde o amplă selecție de documente ale mișcării muncitorești din România din perioada 1835-1921, ilustrînd procesul istoric al apariției partidului politic al clasei muncitoare din țara noastră, Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România (1893) și, apoi, transformarea Partidului Socialist în Partidul Comunist din România, la 8 mai 1921. Grupajul de documente este precedat de textul cuvîntării tovarășului* **Nicolae Ceaușescu** *la adunarea festivă din 23 martie 1973, consacrată aniversării a 80 ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România.*

● **ROMANIA 1933. LE LOTTE DEI FERROVIERI E DEGLI OPERAI DEL PETROLIO** — *reprezentînd traducerea în limba italiană a cărții:* **România 1933. Luptele revoluționare ale muncitorilor ceferiști și petroliști** *este consacrată eroicelor mișcări greviste de la începutul anului 1933, în timpul cărora clasa muncitoare din patria noastră, sub conducerea partidului comunist, s-a afirmat ca forța cea mai avansată a societății românești, avangarda luptei întregului popor pentru drepturi economice, politice și sociale, pentru democrație, independență și suveranitate națională.*

● **CLASSE OPERAIA E MOVIMENTO CONTADINO IN ROMANIA** — *constituie traducerea volumului* **Alianța clasei muncitoare cu țărănimea în România,** *studiu consacrat tradițiilor istorice ale unității revoluționare dintre clasa muncitoare și țărănime în patria noastră, fundamentată în procesul luptelor pentru libertate socială, pentru progres, pentru instaurarea și consolidarea societății socialiste pe pămîntul românesc.*

● **ROMÂNIA ÎN SISTEMUL NAȚIUNILOR UNITE.**

Editura Politică, București, 1974, 520 pp., 21,50 lei: *principalele documente, acte și date privind participarea Republicii Socialiste România în organizațiile internaționale din sistemul Națiunilor Unite. Colectivul de coordonare al volumului:* dr. **Nicolae Ecobescu** *(redactor responsabil),* dr. **Ion Voicu, Florin Roșu;** *la selectarea materialelor au mai colaborat:* **Bogdan Baltazar, Marcel Dinu, Valeriu Florean, Ion Goriță, Teodor Meleșcanu, Alexandru Niculescu.**

● **ISTORIA ȘTIINȚELOR ÎN ROMÂNIA. LINGVISTICA.**

Editura Academiei R.S.R., București, 1975, 176 pp., 7,50 lei: *volum elaborat sub conducerea* acad. **Iorgu Iordan,** *de* **Ion Gheție, Valeria Guțu Romalo, Luiza Seche, Mircea Seche, Flora Suteu,** *inaugurînd colecția de interes național consacrată istoriei științelor din patria noastră, publicată sub egida Comitetului român de istoria și filozofia științei.*

● **Dumitru Almaș, Panait I. Panait—CURTEA VECHE DIN BUCUREȘTI.**

Editura pentru Turism, București, 1974, 152 pp., 8,75 lei: *secole de istorie bucureșteană conturate prin evocarea destinului în timp a vechii curți domnești din Capitală.*

● **Giuliano Procacci — ISTORIA ITALIENILOR.**

Traducere din limba italiană de **Dumitru Trancă;** *cuvînt înainte și control științific de* **Șerban Papacostea.** Editura Politică, București, 1975, 504 pp., 18 lei: *trecutul unui popor de care ne leagă afinități de origine și limbă și cu care contactele istorice au fost neîntrerupte din evul mediu și pînă în zilele noastre.* Magazin istoric *(nr. 12/1974) a prezentat, în avanpremieră, fragmente din lucrarea menționată.*

● **Colonel Marin George — BABA NOVAC.**

Editura Militară, București, 1975, 88 pp., 3 lei: *faptele vitejești ale celui pe care Bălcescu îl socotea printre „generalii cei mai vestiți ce au comandat armatele românești".*

● **Vasile Sandu — PUBLICISTICA LUI HASDEU.**

Editura Minerva, București, 1974, 256 pp., 10 lei: *prezența marelui istoric și filolog în ziaristica anilor 1860-1903.*

● **Gheorghe Țuțui — EROUL DIN PRIMĂVARA VICTORIEI.**

Editura Militară, București, 1975, 96 pp., 5,50 lei: *caldă evocare a maiorului post-mortem Emil Cornescu, căzut eroic la datorie la 4 mai 1945, în luptele pentru eliberarea satului cehoslovac Hostisova.*

Poşta M I

— Cititorii noştri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuţa poştală nr. 702, Bucureşti.

— Atragem din nou atenţia tuturor celor care ne scriu că manuscrisele şi documentele anexe nu se înapoiază. **În consecinţă, corespondenţii noştri sînt rugaţi să-şi păstreze copiile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliţi să subliniem pentru** cei care ne scriu de mînă, adesea cu creionul şi foarte neciteţ **că le vom răspunde mult mai puţin prompt decît corespondenţilor care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.**

— Unii cititori ne pun — în aceeaşi scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria naţională şi universală. A le răspunde la fel de amănunţit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puţin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis şi a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

DRAGOSTEA ANONIMĂ A LUI ROSETTI

Ca o completare la articolele de cinstire a femeii din ţara noastră, pe care le publicăm în acest număr, ILIE CIUTESCU, *din* Bucureşti, *ne trimite pe cel al lui C.A. Rosetti, apărut în noiembrie 1851 în revista* Republica Română, *intitulat* Doamnei... *şi dedicat necunoscutei care, la 12 septembrie 1848, depusese* „colierul şi cerceii de mireasă ca dar pentru sprijinirea revoluţiei". *Reproducem mai jos, cu unele prescurtări, acest articol:*

„Nu ştiu cine eşti, nu ştiu care-ţi este numele şi cu toate acestea te cunosc şi te iubesc. Nu ştiu cine eşti, nu ştiu care-ţi este numele, dar cu toate acestea în mijlocul iernii — A! iarna e grea pentru cel exilat — [...] văz faţa omului sub suflarea cea stearpă şi omoritoare a patimilor; cînd neaua învăluind totul în giulgiul ei cel rece, dă naturei întregi un aspect de bătrîneţe şi de moarte, care-mi arată icoana patriei mele în giulgiul despotismului [...].

Numele tău n-ai voit să ni-l spui. Ne-ai dat numai o hîrtiuţă pe care ai scris «Daru de frăţie».

Fie dar voia ta. Pentru noi suvenirea ta este un dar de frăţie ce ni l-ai dat în numele tuturor femeilor Românce [...].

Daru tău, venind în ajunul trădătoarei năvăliri a turcilor, nu s-a putut trimite ca toate celelalte la Ministerul Finanţelor, şi astfel iată trei ani de cînd îl păstrăm făr-a găsi la ce să-l întrebuinţăm, nu zic mai bine, ci mai frumos.

În sfîrşit, un Român, un artist [...], carele suferă şi iubeşte ca voi, ne dete icoana Revoluţiei, a Libertăţii, a României de la [18]48 [se referă la Constantin Rosenthal]. A-i da podoabele tale, a o publica, a face ca fiecare român, s-o vază s-o cunoască, s-o aibă la sîn sau ca o suvenire a zilelor trecute şi ca o asigurare a biruinţei ş-a fericirei viitoare, ne păru că va fi întrebuinţarea cea mai proprie a darului tău".

SOŢIA ŞI FIII LUI HOREA

Profesor DOMINUŢ I. PĂDUREANU *din* Constanţa, *ne-a trimis cîteva amănunte din biografia lui Horea, marele şi neînfricatul conducător al răscoalei din 1784:*

„În frămîntata sa viaţă, căsnicia a fost un capitol scurt, fără prea multe bucurii şi satisfacţii [...] Cunoscînd-o pe Ilina — era de loc din Ciucea — în timpul cînd Horea colinda satele transilvănene şi ridica construcţii din lemn, s-a căsătorit cu ea cîţiva ani mai tîrziu.

Împreună vor avea doi băieţi: pe Ioan, născut în 1765 (în timpul răscoalei ajunge vicecăpitan, fiind cunoscut în rîndul răsculaţilor sub numele de «Horea cel Tînăr», exilat după răscoală, în Banat) şi pe Luca, născut în 1768..."

DOUĂ MARGARETE?

Referindu-se la notiţa Margareta de Navarra, *(nr. 11/1974)* PETRE GH. GHEORGHE *din* satul Libia jud. Ilfov, *ne întreabă dacă în istorie au fost două Margarete de Navarra, întrucît, obiectează dînsul — folosind ca sursă documentară romanul lui Al. Dumas* Regina Margot — „Margareta de Navarra a fost fiica lui Henric II şi a Caterinei de Medici şi nu a lui Carol şi a Luisei de Savoia", *cum afirmăm noi.*

De acord cu dumneavoastră: „istoria trebuie scrisă aşa cum s-a petrecut". *Călăuziţi de acelaşi principiu, vă răspundem: nu, nu au fost două Margarete de Navarra, ci numai una, Margareta d'Angoulême, cunoscută în istorie — cum de altfel am precizat în notiţa de la* Poşta Magazin istoric *— şi sub numele de Margareta de Navarra. Dumneavoastră vă referiţi, desigur, la Margareta de Valois, care a trăit între anii 1553-1615 (Margareta d'Angoulême a murit în 1549!) şi, într-adevăr, a fost fiica lui Henric II de Valois, regele Franţei şi a Caterinei de Medici. Istoria o consemnează şi ca „regina Margot".*

FĂRĂ NUME SAU ADRESĂ...

C.Z. *din* Drăgăşani: *problemelor ridicate de dv. nu le lipseşte interesul. Păcat că vă lipsesc numele şi adresa, iar, după cum ne e obiceiul, anonimilor nu le răspundem.*

În acelaşi sens, îi rugăm pe ALIN NEDELIU *din* Arad *şi* TEODOR VASILESCU *din* Buzău, *să ne comunice adresele.*

MULŢUMIRI

Din corespondenţa sosită în ultimul timp pe adresa revistei noastre, am reţinut propunerile, sugestiile şi informaţiile cuprinse în scrisorile următorilor cititori, cărora le mulţumim: C. POPESCU *din* Sighişoara; I. ILIEVICI *din* Ineu; CORNEL VÎRCIU *din* com. Albac, jud. Alba; ION ROBEA *din* com. Colibaşi, jud. Argeş; GAVRIL HĂDĂREAN *de la* Centrul de Protecţia Plantelor Beclean, jud. Bistriţa-Năsăud.

CITITORII SEMNALEAZĂ

Agronomul pensionar DUMITRU STOIA *din* Turda, str. dr. Raţiu, nr. 83, *ne scrie:* „În anul 1928, locuitorii din comuna Lupşanu şi satul Radu Vodă, jud. Ialomiţa, au ridicat un frumos monument, în amintirea eroilor căzuţi în primul război mondial. Multă vreme, prin strădania fostului director al şcolii din satul Radu Vodă, învăţătorul Lupaşcu, acest monument, aflat pe şoseaua naţională Bucureşti-Călăraşi, a fost îngrijit, în jurul lui fiind plantaţi pomi ornamentali, trandafiri etc. În prezent, monumentul se află în părăsire. O parte din copacii care-l înconjurau au fost tăiaţi, iar din inscripţiile care-l împodobeau nu se mai poate citi mai nimic. Nu se poate întreprinde oare ceva pentru a-l salva de la distrugere?"

Dacă cele scrise de cititorul nostru corespund pe deplin realităţii, le semnalăm, la rîndul nostru, organelor în drept.

*

Prof. AGAPE MIHAI *din* Piatra Neamţ, *ne relatează următoarele;* „Pe vatra fostului sat Sălăgeni, jud. Iaşi, se află o bisericuţă din lemn, datînd, după unele opinii din sec. XVI. Este singura construcţie din lemn cunoscută în acele locuri. Fiind în permanenţă în pericolul de a fi distrusă de apele Prutului, cred că ar trebui luate de urgenţă unele măsuri de salvare şi conservare a ei".

*

CORINA RIVIG *din* Sibiu: „În oraşul nostru, pe strada Gladiolelor nr. 6, în faţa clădirii Terezianului stă un bust al Mariei Tereza, fondatoarea acestui aşezămînt pentru copiii orfani sau părăsiţi de părinţi. Bustul respectiv se află într-o pronunţată stare de degradare. Nu s-ar putea face nimic spre a-l salva?"

Semnalări pe care, ca şi cu alte prilejuri, le facem cunoscute forurilor competente.

Poșta M I

CARE SINAN-PAȘA?

AUREL GIURA *din* Alba Iulia: „Citind *Magazin istoric*, nr. 10/1974, am aflat că Sinan-pașa era originar «dintr-un sat din Albania». În lucrarea *Strămoșii*, de Radu Theodoru am găsit menționat «Sinan-Pașa italian renegat [...] mai turc decît toți turcii la un loc». Care e adevărul?" *ne întreabă cititorul nostru.*

Mai multe personalități importante din Imperiul otoman au purtat numele de Sinan-pașa. Printre aceștia s-a aflat și adversarul lui Mihai Viteazul, Kogèa Sinan-pașa, albanez, născut la Tapoiane-Prevezei. Un alt Sinan-pașa a fost cel supranumit Cicala (Cighaleg-Zade-Iusuf-Mehmed), renegat italian, fiul vicontelui Cicala, nobil din Messina.

Amănunte suplimentare puteți afla și în Magazin istoric, *nr. 7 - 8/1969.*

VAL DE APĂRARE?

COSTACHE PINTILIE *din* Matca-Tecuci, *ne scrie:* „În apropiere de satul Matca, lîngă Tecuci, se află o fîșie de pămînt lată de 8-10 metri și lungă de 3-4 kilometri, numită «Valul lui Traian», «Vadul lui Traian» sau «Drumul lui Traian», orientată NV-SE. În apropiere se află și un lac—secat acum—numit «Lacul lui Traian».

Culoarea deosebită a acestei fîșii de teren, ca și tradiția păstrată în jurul lui ne fac să credem că este o amenajare inițiată de locuitorii străvechi ai acestor meleaguri în scopuri de apărare".

În astfel de situații, redacția nu se poate pronunța altfel decît transmițînd întrebarea specialiștilor.

SOȚUL REGINEI NEFERTITI

Elevul DAN MODOIANU *din* București, *își exprimă nedumerirea că, dintr-o lucrare citită, rezultă că Nefertiti a fost soția faraonului Ahnaton, în timp ce, dintr-o alta, se înțelegea că ar fi fost căsătorită cu Tutankhamon. Care este adevărul?, ne întreabă corespondentul nostru*

Faraonul Ahnaton (cunoscut și sub numele de Amenhotep IV sau Amenofis IV) a fost soțul frumoasei regine Nefertiti. Spre a-și asigura succesiunea la tron, neavînd decît fiice, Ahnaton a căsătorit pe una dintre ele cu unicul prinț Tutanhaton, devenit Tutankhamon în momentul suirii sale pe tronul faraonilor. Amănunte referitoare la Tutankhamon — în articolul Comoara din Valea Regilor (Magazin istoric, *nr. 6/1968).*

PRECIZĂRI

ILIE DUMITRESCU, *colonel în rezervă, din* București, *precizează: casa donată lui N.Iorga de către un grup de admiratori (nr. 1/1975) se afla pe actualul bulevard Ilie Pintilie (clădirea Institutului de filozofie).*

ÎNTRE REDACȚIE ȘI LIBRĂRIE

Cititorii IGNEA LOGA *din* Nicolinț, jud. Caraș-Severin, AVRAMOVICI VASILE din satul Alioș, jud. Timiș, NIC. I. ARGINTARU *din* satul Cloșani, jud. Gorj, *ne solicită unele exemplare din lucrările prezentate în cadrul rubricii noastre* Cărți sosite la redacție. *Precizăm pentru ei, ca și pentru ceilalți cititori care ne adresează astfel de rugăminți, că revista noastră nu se ocupă cu comerțul de carte. Volumele menționate la rubrica respectivă le avem într-un singur exemplar, pentru necesitățile redacției.*

Pentru procurarea respectivelor cărți, adresați cererile dv. librăriei „Cartea prin poștă", str. serg. Nuțu Ion, nr. 8-12, București, *sau librăriilor existente în localitățile dv.*

Nicolae MINEI

CERERI ȘI OFERTE

DUMITRU DINULESCU, com. Cocu, jud. Argeș, *solicită:* nr. 8/1974.

CRISTEA ȚAPARU, str. Trandafirilor nr. 25, Săcele, jud. Brașov, *oferă colecția completă.*

N. GRIMLING, str. Hrisovului, nr. 1, bl. 2, sc. B, ap. 32, București, tel. 67.74.70, *cedează gratis: nr. 5, 6, 8, 11, 12/1967; 3, 4, 9/1968; 1-3, 5, 11/1969; 8/1970; 10-12/1971; 1, 2, 12/1972; 2, 6, 9, 10/1973; 1-5, 10/1974; solicită gratis: nr. 7-8/1968; 4/1969.*

IOAN OANCEA, Calea Armatei Roșii, nr. 24, Bistrița, jud. Bistrița-Năsăud, *solicită: nr. 2/1967; oferă: nr. 7-10/1967; 1-12/1968; 1, 2, 4-12/1969; 1-12/1970; 1-10/1971; 3-10/1972; 1, 2/1973; 5/1974.*

CONSTANTIN NACIU, str. Gojdu, bl. B. 5, ap. 3, Deva, jud. Hunedoara, *oferă colecția 1968-1974.*

ION PARASCHIV, str. Buzești, nr. 87, București, tel. 50.21.29, *oferă: nr. 5-7, 10-12/1971; 1-12/1972; 1-12/1973; 1-12/1974.*

MIHAI D. BOZA, com. Rădești, jud, Galați, Of. P. Bălăbănești, *solicită: nr. 1-12/1973.*

ION OSIAC, str. Viitor, nr. 130 A, București, *oferă: nr. 11, 12/1971; 1-12/1972; 1-12/1973; 1-12/1974.*

IOAN ȘERBAN, str. Cocorilor, nr. 15, Arad, *solicită: nr. 1/1967; 6/1970; 9/1972; oferă: nr. 2, 3/1971.*

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

● Viteazul Radu de la Afumați ● Ana Ipătescu — „o română împotriva vînzătorilor" ● Popa Șapcă — un înflăcărat luptător pentru libertate ● Divanul ad-hoc din Țara Românească despre anticele, neprescrisele și neprescriptibilele drepturi ale poporului nostru ● Toledo — un dialog între înfloritoare civilizații ● Marinari potemkiniști despre România ● Falsul și adevăratul Mazarin ● Tineri demni de tinerețea lor ● Burebista și cetatea de la Cîrlomănești ● Marsilia, octombrie 1934: un dublu asasinat cu telecomandă ● Pe mările și oceanele secolului XVI: lunga și aventuroasa cale a aurului ● Enigmatica peșteră pictată de la Pescaru ● Sfîrșitul țarismului: Nicolae II împotriva Petrogradului ● 308 î.e.n., tiranul Siracuzei la asediul asediatorilor

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul IX - Nr. 5 (98)
mai 1975

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

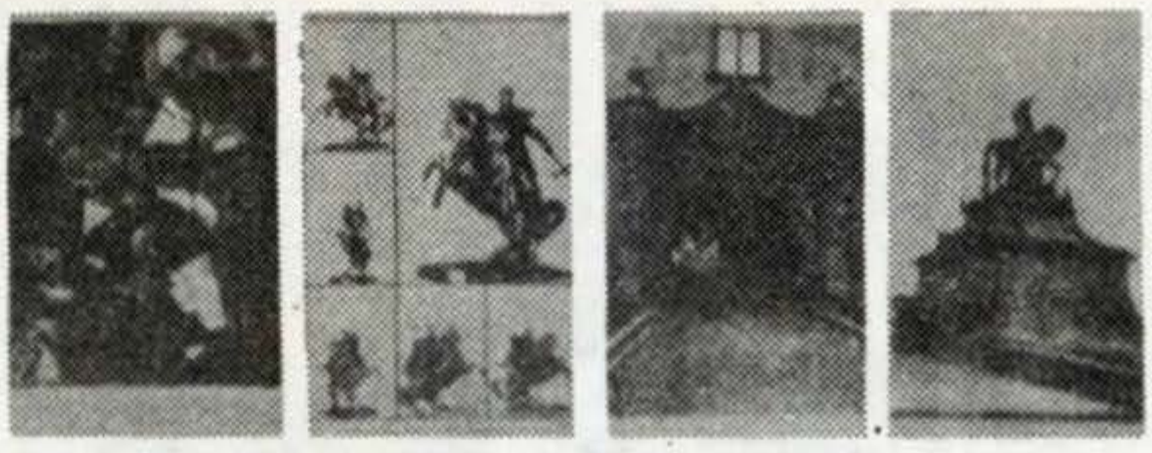

① ④ ② ③

① Într-un tablou al pictorului flamand Franz Francken II, (reprodus în culori pentru prima oară de către revista noastră) Mihai Viteazul este înfăţişat alături de alţi suverani contemporani ai Europei (dreapta sus; stînga jos, regele Franţei Henric IV)

④ Voievodul Unirii în viziunea sculptorului Marius Butunoiu **(Mihai Viteazul, 375 ani,** p. 2)

② Mărturii din trecutul unui străvechi oraş:
③ două impunătoare porţi ale cetăţii **(Alba Iulia: două milenii de existenţă,** p. 18)

SUMAR

MIHAI VITEAZUL, 375 ANI:
Primul domn al tuturor românilor: DINU C. GIURESCU 2
De acelaşi sînge cu moldovenii: N. GRIGORAŞ 7
Transilvania — cea de-a doua Valahie: ŞTEFAN PASCU 11
Baba Novac şi minunaţii săi haiduci: MARIN GEORGE 15
Două portrete mai puţin cunoscute: CONSTANTIN SIMIONESCU 17
Alba Iulia — două milenii de existenţă: GH. ANGHEL 18

România în războiul antihitlerist: GH. ZAHARIA 22
Maurice Baumont, membru al Institutului Franţei: «Admirabila faptă de arme a României»: CRISTIAN POPIŞTEANU 23
2 mai 1945. Garnizoana Berlinului capitulează: V. I. CIUIKOV 28
Povestea unui soldat: OMAR NELSON BRADLEY 33
Anglia în război: ANGUS CALDER 37
Antifaşişti germani în rezistenţa franceză: FLORIMOND BONTE 41
Din jurnalul unui deportat la muncă obligatorie: GEORGES CASTELLAN 44
Aldo transmite 26 x 1. Cele cinci zile ale insurecţiei din Torino: PIETRO SECCHIA 46
9 mai 1877: Sîntem independenţi, sîntem naţiune de sine stătătoare: ŞTEFAN CONSTANTINESCU 51
Moldova 1857: dorinţele unioniştilor şi intrigile lui Vogoride: N. COPOIU 57
Illustrirte Zeitung **din Leipzig — imagini ale anului revoluţionar 1848:** ST. SCHWANN, G. BRĂTESCU 60
Pe temeliile unităţii — operă de împlinire: GEORGETA TUDORAN 65
Costache Negri — un ctitor al României moderne: VASILE MACIU 66
Văcăreştii: DUMITRU ALMAŞ 70
La loc de mare cinstire în istoria patriei: ELENA GEORGESCU 77
Luminoasa iniţiativă a femeilor din Braşov: ELISABETA IONIŢĂ 81
Febra aurului: RENÉ SÉDILLOT 83
„Masca de fier", fratele geamăn al regelui Soare?: MARCEL PAGNOL 87

● **Zîmbete din cronici...**76 ● **Cărţi sosite la redacţie...**92 ● **Poşta** Magazin istoric...93

CONTENTS (Romanian History): **D. C. GIURESCU, N. GRIGORAŞ, Ş. PASCU, M. GEORGE** and **C. SIMIONESCU** Michael the Brave (1593-1601), the First Prince of All the Romanians...2 • **G. ANGHEL** Alba Iulia, a 2,000-Year Old Town... 18 • **G. ZAHARIA** Romania in the Anti-Hitler War... 22 • **Ş. CONSTANTINESCU** May 9, 1877. Romania Proclaims Itself Independent... 51 • Documents Dating from the Years of Struggle for the Union (1857)... 57 • **S. SCHWANN** and **G. BRĂTESCU** The Revolutionary Year 1848 in Walachia Featured in *Illustrirte Zeitung* of Leipzig... 60 • **V. MACIU** Costache Negri, a Founder of Modern Romania... 66 • **D. ALMAŞ** Family Chronicles — The Văcărescus... 70 • **E. GEORGESCU** and **E. IONIŢĂ** Women Are Greatly Honoured in the History of Romania... 77

SOMMAIRE (Histoire roumaine): **D. C. GIURESCU, N. GRIGORAŞ, Ş. PASCU, M. GEORGE** et **C. SIMIONESCU** Michel le Brave (1593-1601), le premier prince de tous les Roumains... 2 • **G. ANGHEL** Alba Iulia, une ville de deux milles ans... 18 • **G. ZAHARIA** La Roumanie en guerre contre Hitler... 22 • **Ş. CONSTANTINESCU** 9 Mai 1877. La Roumanie proclame son indépendance... 51 • Documents des années de lutte pour l'Union (1857)... 57 • **S. SCHWANN** et **G. BRĂTESCU** Images de l'année révolutionnaire 1848 en Walachie parues dans la revue *Illustrirte Zeitung* de Leipzig... 60 • **V. MACIU** Costache Negri, un des fondateurs de la Roumanie moderne... 66 • **D. ALMAŞ** Chroniques de famille — les Văcărescous ... 70 • **E. GEORGESCU** et **E. IONIŢĂ** Les femmes occupent une place d'honneur dans l'histoire de la Roumanie... 77

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история): **Д. К. ДЖУРЕСКУ, Н. ГРИГОРАШ, Ш. ПАСКУ, М. ДЖЕОРДЖЕ, К. СИМИОНЕСКУ** Михай Храбрый (1593-1601), первый господарь всех румын... 2 • **Г. АНГЕЛ** Город Алба Юлия существует 2000 лет... 18 • **Г. ЗАХАРИЯ** Румыния в антигитлеровской войне... 22 • **Ш. КОНСТАНТИНЕСКУ** 9-ое Мая 1877: Румыния провозглашает свою независимость... 51 • Документы со времен борьбы за Воссоединение (1857)... 57 • **Ш. ШВАН, Г. БРЭТЕСКУ** Аспекты 1848-го революционного года в Валахии, опубликованные в Лейпцигском журнале *Иллюстрирте Цейтунг*... 60 • **В. МАЧУ** Костаке Негри, один из созидателей современной Румынии... 66 • **Д. АЛМАЩ** Летопись семьи Вэкэреску... 70 • **Е. ДЖЕОРДЖЕСКУ, Е. ИОНИЦЭ** Почетное место женщин в истории родины... 77

INHALT (Rumänische Geschichte): **D. C. GIURESCU, N. GRIGORAŞ, Ş. PASCU, M. GEORGE, C. SIMIONESCU** Mihai Viteazul (1593-1601), erster Herrscher aller Rumänen... 2 • **G. ANGHEL** Die Stadt Alba Julia — Zwei Jahrtausende seit ihrem Bestehen • **G. ZAHARIA** Rumänien im antihitleristischen Krieg... 22 • **Ş. CONSTANTINESCU** Der 9. Mai des Jahres 1877: Rumänien proklamiert dessen Unabhängigkeit... 51 • Dokumente aus den Jahren des Kampfes um Vereinigung (1857) ... 57 • **S. SCHWANN, G. BRĂTESCU** Walachische Spiegelbilder des revolutionären Jahres 1848, wiedergegeben in der Leipziger Zeitschrift *Illustrirte Zeitung*.. 60 • **V. MACIU** Costache Negri: Ein Mitbegründer des modernen Rumäniens...66 • **D. ALMAŞ** Familienchronik — Die Văcăreşti-er... 70 • **E. GEORGESCU, E. IONIŢĂ** Der Frauen Wertschätzung in der Vaterlandsgeschichte: Hohe Ehrerbietung...77

SUMARIO (Historia rumana): **D. C. GIURESCU, N. GRIGORAŞ, Ş. PASCU, M. GEORGE, C. SIMIONESCU:** Miquel el Valiente (1593-1601), el primer vaivoda de todos los rumanos... 2 • **G. ANGHEL:** La ciudad Alba Iulia, dos milenios de existencia... 18 • **G. ZAHARIA:** Rumania en la guerra antihitleriana... 22 • **Ş. CONSTANTINESCU,** 9 de Mayo de 1877 Rumania se proclama independiente... 51 • Documentos durante los años de lucha por la Unión (1857)... 57 • **S. SCHWANN, G. BRĂTESCU:** Imagenes del año revolucionario 1848 en Valaquia presentados en la revista *Illustrirte zeitung* de Leipzig... 60 • **V. MACIU:** Costache Negri, un fundador de Rumania moderna... 66 • **D. ALMAŞ:** Cronicas de familias — Văcăreştii... 70 • **E. GEORGESCU, E. IONIŢĂ:** Las mujeres — ocupan un lugar de gran honradez en historia de nuestro pais... 77

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Bucureşti, P.O.B. — 2001

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ştefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Şimandan, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Constanţa Avram, Ana-Maria Şerbănescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427